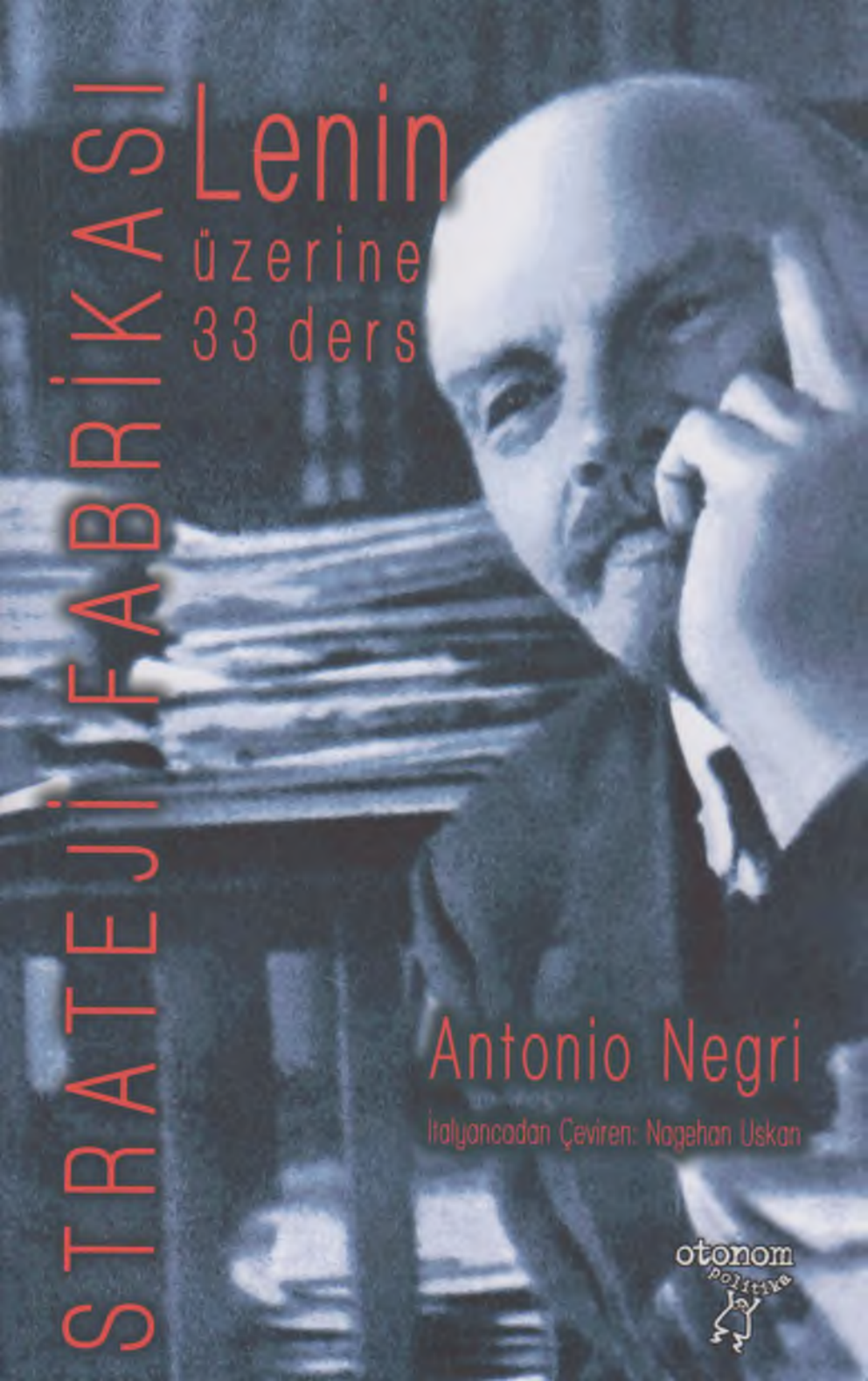
STRATEJİ FABRİKASI

Lenin üzerine 33 ders

Antonio Negri

İtalyancadan Çeviren: Nagehan Uskan

otonom politika

LENİN ÜZERİNE 33 DERS
Strateji Fabrikası

Antonio Negri

İtalyan Marksist ve devrimci filozof ***Antonio Negri***, İtalya'nın savaş sonrası politik sahnesinde Potere Operaio'nun kurucularından ve Autonomia Operaia'nın etkin üyelerinden biriydi. En çok Michael Hardt ile birlikte kaleme aldıkları, çığır açıcı *İmparatorluk* kitabıyla (Ayrıntı Yayınları, 2000) tanınmaktadır. Politik düşüncesinin Spinoza, Marx, Nietzsche, İtalyan otonomist Marksizmi, Foucault, Deleuze ve Guattari gibi pek çok uğrağı kat eden gelişimi, Türkçede de yayımlanmış olan pek çok eserinden takip edilebilir: (Michael Hardt'la birlikte) *İmparatorluk*, çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, 2001; (M. Hardt'la birlikte) *Dionysos'un Emeği Devlet Biçiminin Eleştirisi*, çev. Ertuğrul Başer, İletişim Yayınları, 2003; (M. Hardt'la birlikte) *Çokluk İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi*, çev. Barış Yıldırım, Ayrıntı Yayınları, 2004; *Yaban Kuraldışılık Spinoza Metafiziği ve Siyasetin Gücü*, çev. Eylem Canaslan, Otonom Yayıncılık, 2005; *Marx Ötesi Marx*, çev. Münevver Çelik, Otonom Yayıncılık, 2005; *Devrimin Zamanı*, çev. Yavuz Alogan, Ayrıntı Yayınları, 2005; *Yıkıcı Politika*, çev. Akın Sarı, Otonom Yayıncılık, 2006; (Félix Guattari ile birlikte) *Bizim Gibi Komünistler*, çev. B. Özçorlu, İ. Sümer ve M. Erata, Otonom Yayıncılık, 2006; *İmparatorluktaki Hareketler*, çev. Kemal Atakay, Otonom Yayıncılık, 2006; *Avrupa ve İmparatorluk*, çev. Kemal Atakay, Otonom Yayıncılık, 2008; *Aykırı Spinoza*, çev. E. Canaslan ve N. Çelebioğlu, Otonom Yayıncılık, 2011; (M. Hardt'la birlikte) *Ortak Zenginlik*, çev. Efla Barış Yıldırım, Ayrıntı Yayınları, 2011; (M. Hardt'la birlikte) *Duyuru*, çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, 2012; *Sürgün*, çev. Öznur Karakaş, Monokl, 2013; *Sanat ve Çokluk*, çev. Serkan Sönmezgil, Monokl, 2013; *Porselen Yapımı Politikanın Yeni Bir Grameri İçin*, çev. Elyesa Koytak, Monokl; 2013.

Otonom 67
Politika Dizisi 19

Lenin Üzerine 33 Ders
Strateji Fabrikası
Antonio Negri

ISBN 978-975-6056-22-6
1. Basım Ocak 2015, İstanbul (1000 adet)

Kitabın Özgün Adı
Trentatre Lezioni su Lenin
© Manifestolibri, 2004
© Türkçe yayım hakları Otonom Yayıncılık, 2014

İtalyancadan Çeviren
Nagehan Uskan

Yayıma Hazırlayan
Sinem Özer, Münevver Çelik

Kapak ve İç Tasarım
H. Mert İnan

Baskı ve Cilt
Kayhan Matbaacılık Sanayi Tic. Ltd. Şti.
Tel (0212) 576 01 36

Yayınevi Sertifika No: 31383

Otonom Yayıncılık
Firuzağa Mh. Çukurcuma Cd. Yazıcı Çıkmazı N:2
Beyoğlu, İstanbul
Tel 0 212 244 87 09
Faks 0 212 244 87 88
iletisim@otonomyayincilik.com
www.otonomyayincilik.com

Lenin Üzerine 33 Ders

Strateji Fabrikası

Antonio Negri

İtalyancadan Çeviren:
Nagehan Uskan

otonom politika

İÇİNDEKİLER

9 İngilizce Baskıya Önsöz

17 Önsöz

Birinci Kısım
25 **Lenin ve Bizim Kuşağımız**

1
27 Lenin Marksizminin Marksist Bir Okumasına Doğru

2
39 Sermaye Teorisinden Örgütlenme Teorisine (1)
Ekonomik ve Politik Mücadele: Sınıf Mücadelesi

3
53 Sermaye Teorisinden Örgütlenme Teorisine (2)
Örgütlenmenin İşçi Sınıfı Karakteri: Fabrika Olarak Parti

4
65 Sermaye Teorisinden Örgütlenme Teorisine Lenin'in İzinde
Açıklayıcı Notlar

5
77 Örgütlenme Teorisinden Devrim Stratejisine (1)
Proletaryanın Bağımsızlığı

6
85 Örgütlenme Teorisinden Devrim Stratejisine (2)
Strateji Fabrikası

97 7
Örgütlenme Teorisinden Devrim Stratejisine (3)
Komünizm için Örgütlenme

105 8
Örgütlenme Teorisinden Devrim Stratejisine Lenin'in İzinde
Açıklayıcı Notlar

115 9
Kitlelerin Sanatı ve Pratiği Olarak Ayaklanma

127 **İkinci Kısım**
Lenin ve Rus Devriminde Sovyetler ve Sovyetizm Üzerine Bazı Düşünceler

129 10
Teori ve Kendiliğindenlik Arasında Sovyetler

141 11
1905 ile 1917 Arasında Lenin ve Sovyetler

151 12
Sovyetler ve Praksisin Leninist Terse Çevrimi

165 13
Praksisin Reformist Değişimi
Bugün Sovyetler?

173 14
Sovyetin Bir İktidar Organı Olup Olmadığı Sorusunun Tetkiki

181 15
Kitlelerin Sovyetizmi ve İşçi Mücadelesinin Aciliyeti

189 **Üçüncü Kısım**
Diyalektik Üzerine *Intermezzo*
1914-1916 Defterleri

16
191 Lenin'in Düşüncesinin
Yenilenmiş Bir Biçimi Olarak Diyalektik

17
203 Lenin Hegel Okuyor

18
213 Felsefe ve Politika Arasında
Diyalektik Silahı

Dördüncü Kısım
223 **Devletin Sönümlenmesinin Ekonomik Temelleri**
***Devlet ve Devrim* Okumasına Giriş**

19
225 "Nereden Başlamalı?"

20
237 Genel Anlamda Devlet Kavramı
Yıkılabilir ve Yıkılmalıdır

21
251 Devletin Sönümlenmesinin
Oportünist ve Devrimci Kavrayışları

22
259 Devletin "Sönümlenmesi" Sorunu
Eşitliğe Karşı

23
269 "Sönümlenmenin" Maddi Temellerinin
Bir Tanımına İlk Yaklaşım
İşe Karşı, Sosyalizme Karşı

24
281 Marx'ın "Sönümlenme" Problemine Dair Öngörüsü
Değer Yasasına Karşı

25
289 Geçişe İlişkin Problematik Bir Yaklaşıma Doğru
İmkânsız Sosyalizm ve Gelmekte Olan Komünizm

26
299 Yeniden Geçiş Sorunu Üzerine
Söz Kitlelere

27
309 Geçiş ve Proletarya Diktatörlüğü
İşçilerin Tikel Çıkarları

28
321 İşçi Sınıfı Hükümetinin Geçişi,
Maddi Temeli ve Yayılımı

29
329 Geçici Bir Sonuç
Lenin ve Biz

Beşinci Kısım
337 ***"Sol" Komünizm* Üzerine Ek**
Bir Sonuç ve Bir Başlangıç

30
339 Zor Bir Denge

31
349 "Sol" Komünizmin Bir Tanımı ve
Bazı (Uygun?) Örnekler

32
361 Yeni Bir Mücadele Döngüsüne Doğru

33
369 *"Sol" Komünizm*'den *Ne Yapmalı?*'ya

İngilizce Baskıya Önsöz

Bu dersler ilk kez yaklaşık otuz beş yıl önce 1978'de yayımlandı. Kitabın 1998 tarihli ikinci baskısına yazdığım önsözde de belirttiğim gibi, bu derslerin kendine ait bir hayatı oldu. Peki ama farklı duyarlılıklara sahip olan, Leninizmin alanını oluşturan Avrupa'nın dışındaki okurlara ve üstelik kırk yıl önce daha doğmamış olan, şimdi ise Sovyet Rusya'yı arkeolojik bir kalıntı olarak gören genç okurlara seslenerek, bu derslere yeni bir hayat vermek de neden? Lenin'e bile *yeni* bir hayat vermek mümkün olabilir mi?

Bu kitabı Occupy'ın militanlarına, İspanya, Yunanistan ve Avrupa'daki Indignados'a ve "Arap Baharı"nda emeğin kurtuluşu, toplumsal eşitlik ve ortak özgürlük için yeni bir anti-kapitalist mücadele döngüsünü başlatmış olan tüm o genç insanlara ithaf etmek istiyorum. Peki ama onlar böyle bir armağanı neden kabul etsinler? Bunun onlara ne yararı olabilir? Bu önsözde bu sorulara yanıt vermeye çalışacağım. Becerebilecek miyim bilmiyorum, ama bunu yapabilirsem politik vicdanımın, emeğimin ve militanlığımın güçleneceğine ve belki de sonuçta yenileneceğine inanıyorum.

Başlangıç noktam, Michael Hardt'la birlikte yazdığımız *İmparatorluk*, *Çokluk* ve *Ortak Zenginlik* üçlemesinde de hep tek-

rarladığımız şu fikir olacak: 1968'den sonra, 1989'la birlikte ve özellikle de yirmi birinci yüzyılın ilk on yılında, insanlık tarihinde yeni bir çağa girdik ve on sekizinci yüzyıldan itibaren kesin bir şekilde pekişen ve kapitalist gelişme ile liberal devrimin yanı sıra sosyalist hareketlerin de ortaya çıkışına neden olan modernite sona ermiştir. Bugün büründüğü bütün finansal biçimler ve durmaksızın yaşadığı krizlerle birlikte, kapitalizm ölümcül bir evrenin tüm niteliklerini göstermektedir. Occupy, yeni Indiganados hareketleri ve Baharlar, bu krizin diğer yanına işaret eder ve ezilenlerin kurtuluşunu düşünebilme ve gerçekleştirebilmenin yeni bir tarzını radikal bir biçimde açığa vurur görünmektedir. Bir Paris Komünü: Günümüz hareketlerinin tahayyül ettiği yenilik; emeğin kurtuluşunu gerçekleştiren, esasen genişleyici olan yeni bir ortak yaşam biçimini, işin ve tahakkümün eleştirisinin yeni bir mevsimini, demokratik icadın yeni bir baharını yaşatan, nihayet keşfedilmiş bir politik biçimdir.

Yine de, bu öncüller temelinde, Lenin ya da Robespierre'i unutmuş değiliz. Ve Napoléon gibi Stalin'i de lanetlemeye devam ediyoruz. Eylemlerinin birçok sonucunu lanetlesek de, Jefferson gibi Bolivar'ı da unutmadık. Bununla birlikte, tüm bunlar eskimiştir ve bunda ısrarcıyız. Artık olmuş bitmiştir. Ama bitmiş olan nedir gerçekten de? Bu insanların, fikirlerini gerçekleştirmek ve arzu edilir bir toplum inşa etmek amacıyla, devleti nasıl deneyimlemiş oldukları, işte biten budur. Bu insanlar, devleti politik faaliyetin zorunlu ve temel bir aracı olarak tahayyül ettiler ve kullandılar. Oysa biz burada, radikal bir *süreksizlik; moderniteden "kopuş"tan bahsederken tarif* etmiş olduğumuz üzere, düşünce ve politik duygulanımların terse çevrilmiş olduğunu görüyoruz. Bu da kendimizi modernitenin kahramanlarından herhangi birinin takipçileri gibi görmemize engel oluyor. Devletin kurtuluşun motoru olabileceğine artık inanmıyoruz. Aksine devletin kederlendirici ve yozlaşmış bir makine, hem de ontolojik olarak böyle bir makine olduğunu düşünüyoruz; demokrasi ve kapitalizm, özgürlük ve egemenlik asla birleştirilemeyeceği için gerçekleşmeyen bir arzu, kendisini uğursuz bir kürtaj olarak düşünmesi gereken bir makine. Bugün sadece ulus devletin değil, aynı zamanda egemenliğin ve "politik olanın otonomisi"nin, göklere yerleşip iktidarı bu

denli kutsallaştıran "Kralın bedeni"nin girdiği krizin ve çözülüşün farkındayız. Jefferson, Robespierre, Bolivar ve Lenin'in de bu iktidar figüründen çoğunlukla nefret ettiğini, ama yine de onu daima kullandığını, onun daima bir parçası olduğunu biliyoruz.

Ama Lenin için bundan daha fazlası söylenebilir. Modernitenin büyük siyasetçileri arasında, devletin "sönümlenmesi" ve "yok oluşu" sorusunu ortaya koymayı başarabilen sadece Lenin olmuştur. Marx gibi, Lenin de kapitalizm ile modern egemenlik arasındaki derin bağlantıyı tanımlayabilmiş ve böylece sadece kapitalizmi değil devleti de yıkmak gerektiğini sezebilmiştir. Bu çaba, kötü bir şekilde sonlanmıştır - hiç ironi yapmadan, en azından bunu söyleyebiliriz. Yine de bu deneyin "zorunlu olarak" kötü bitmek durumunda olduğunu düşünüyor değiliz. Machiavelli'den öğrendiğimiz gibi, insan tarihinde politik özneler, çıkarlar, idealler ve üretici güçler arasındaki sürekli mücadele içinde yaşamı ayırt eden o zafer ya da yenilgiden doğmuş olandan başka, hiçbir zorunluluk yoktur. Bu çaba yenilgiye uğradı, ama onun ruhu, özgürlüğün peşinden giden herkesi devletin çözülüşü için bir proje sunmaya sürükleyen o akıntı kaybolmamıştır.

Elinizdeki kitabın da gösterdiği üzere, bundan kırk yıl önce de Leninizmin, yoksulların zenginliği yeniden temellük etmesine ve entelektüel bir elitin tüm toplum üzerindeki politik önderliğine adanmış acımasız bir makine olmadığını, eski rejim karşısında yıkıcı bir öznenin elindeki askeri bir araçtan ibaret olmadığını anlamaya ve göstermeye çalışıyorduk. Hayır. Aksine Leninizm, devrimci esnekliği sayesinde, kendisini farklı gerçekliklere hem genişlemesine (Rusya, Çin, Latin Amerika ve küresel düzlemde yaptığı gibi) hem de derinlemesine (çatıştığı ve bazen de üstün geldiği, kapitalizm altında ezilmekte olan çok çeşitli ülkelerdeki farklı sınıf bileşimlerine ve proletaryalara kendisini uyarladığında ve bunlara hizmet ettiğinde olduğu gibi) uydurabilen yeni bir "politik biçim" olarak düşünülebilir. Bu söylediklerimi, İtalyan Marksizmine, Gramsci'ye ve ondan sonra *operaismo*'nun devrimci enternasyonalizmde kaydettiği tüm o gelişmelere borçluyum. Ama bugün önümüzdeki görev bundan farklıdır. Bugün görevimiz sadece Lenin'in yönteminin modernitenin içinde ve ötesindeki yeni bir politik figürü

sunmakta nasıl etkili olduğunu ve önerdiği örgütlenme modelinin devletin ele geçirilmesi yoluyla kendini farklı tarihsel durumlara nasıl uyarlayabildiğini göstermek değildir. Bunun da ötesinde şimdi görevimiz, Lenin'in ajitasyonunda çok merkezi bir yeri olan "devletin sönümlenmesi" düşüncesinin bugün nasıl da evrenselleşmiş olduğunu anlayabilmektir. Devletin sönümlenmesi, merkezi iktidarın ve "teolojik-politik" bağlantı noktasının her türlü biçiminin örgütlü yıkımı, özgürlüğün ve zenginliğin yeniden temellükü bakımından Lenin: Bu açıdan Lenin gelecek için bir proje olabilir mi?

Arap ülkelerinden yaşanan "2011 Baharları"nda, İspanyol Indignados'un 15M isyanında ve sonra OWS'de (Occupy Wall Street) bu proje mevcuttur. Hem diktatörlük rejimlerine karşı özgürlük için mücadele eden Arap "Baharları" hem de finansal krize karşı sosyal adalet için mücadele eden Batı "Baharları"nı ayırt eden şey, anti-kapitalizmdir. Ve bu Baharlar, finansal sermayenin hegemonyasının kendisini bir yandan "biyo-iktidar" olarak, diğer yandan küresel, emperyal bir iktidar olarak gösterdiğine dair tespitlerinde haklıdır. Ama bu "Baharlar" bir dizi yeni öğe de sunmaktadır: Bunları şöyle sıralayabiliriz:

(1) Özgürlüğün etkinlik, katılım ve "mutlak demokrasi" olarak yeniden yorumlanması. Bu dönüşümde bir dizi maddi koşul merkezi bir öneme sahiptir: özel olarak, emeğin geçirdiği dönüşümlerin teyit edilmesi, üretici değerlenmenin post-endüstriyel koşulları ve bilişsel üretici gücün hegemonik bir biçimde ortaya çıkışı. Emek süreçlerinin ve değerlenmenin bu yeni biçimine odaklanırken, canlı emeğin yeni öznelliğini temsil eden bilgi işinin otonomisinin, üretimin otonomisi ve içkinliğini aşan herhangi bir otoriter örgütlenmeye maddi bir biçimde nasıl karşı çıktığını ve böyle bir otoriteyi nasıl çözdüğünü görebiliriz.

(2) Eşitliğin yeniden yorumlanması ve bir "ortak olan" düzenini inşa etme projesi. Bu *iddianın* temelinde, işin dönüşümü, post-endüstriyel örgütlenmesi içinde toplumsal elbirliğinin hegemonyası ve bunun sonucu olarak, üretimin edindiği "biyo-politik" nitelik yatar. Bu emek gücünün büyük bir kısmı güvencesiz, hareketli ve esnek hale gelmiştir, ama tam da bu koşullarda, prekaryanın ikinci ya da üçüncü nesli içinde, liyakat ve zenginliğin üretiminde üstlenilen rollerin eşitsizliği fik-

ri, borç ideolojisi ve yoksulluğun yüklediği suçluluk, tüm bunlar dağılmış ve yerini, herkesin işle ortak bağlantısının derin ve yaratıcı eşitliğine ilişkin sağlam bir kavrayışa bırakmıştır. Bu sadece ileri ekonomiler için değil, Arap ülkelerinde yüksek eğitim almış ve üretimin örgütlenmesindeki bilişsel işlevlere yerleştirilmiş genç emek gücü için de geçerlidir.

"Baharların" temel ve ortak özellikleri bunlardır. Bunların yeşerttiği umutlar gerçekleştirilebildi mi? Hayır. Bahar yerine bir cehennem geldi. Arap ülkelerinde, isyanların ardından kan dökücü bir istikrarlaştırma süreci başladı. Bu yine, geçmiş yüzyıllarda tanık olduğumuz "pasifleştirme" ve "normalleştirme" gösterilerinin uğursuz bir tekrarıydı: "Varşova'da gene düzen egemendir!" Politik mücadeleler çoğu zaman din savaşlarına dönüştürülmüştür. Neo-feodal rejimlerin korunması ile çoğunlukla dini görünümlü, ırkçı ve daima ulusalcı popülist sağ rejimlerin ortaya çıkışı arasındaki şeytani alternatifle karşı karşıyayız.

Neredeyse önceki otoriter rejimlerden bile kötü olan, saçma ve sapkın bir pragmatizmle ayırt edilen politik, diplomatik müdahalelere ve savaş girişimlerine tanık oluyoruz. Aslında, yirminci yüzyılın iki büyük savaşı arasında Avrupa'da olduğu gibi, eski disiplinci rejimlerden yeni kontrol ve istisna rejimlerine bir geçişle yüz yüzeyiz.

Avrupa'da merkez ülkelerde, İspanya ve Yunanistan'da "Baharların" bastırılması, küresel finansal düzenleme yoluyla, yani ülkeleri küresel kapitalizmin yeni finansal yapılarına dâhil eden bir mekanizmanın ulusüstü şantajıyla yürütülüyor.

Biyo-politik birikim ve bilişsel değerlenme, her nerede gerçekleşiyorsa, bankaların egemenliğine ve finansal rantın küresel komutasına tabi kılınmaktadır. Bu süreçte ve bu geçişin aşırı şiddetinde, kapitalist tahakkümün etkililiğinin zayıfladığını okuyabiliriz. Bu tahakküm giderek asalaklaştıkça, gücü de kâra dönük araştırma faaliyetinden ve toplum örgütlenmesinden çok, toplumsal ranta "barışçıl" bir şekilde el konulmasından kaynaklanır hale gelmektedir. Finans sermaye *refahı* gasp eder ve kamusal mirası özelleştirir. Devlete sadece yağmacı işlevler tayin etmek üzere teknik hükümetler oluşturur. Amerika Birleşik Devletleri'nde bu süreç muhtemelen çok daha etkin ve şiddetli bir şekilde yaşanmaktadır; dünyanın geri kalanı

üzerindeki Amerikan hegemonyasının batması, bunun kurucu çekirdeğinin ve "Amerikan rüyası"nın krizi yüzünden daha da karmaşıklaşmış ve şiddetlenmiş bir aşırıcılık, politik güçler arasındaki bütün tartışmaları yok etmiş ve iktidar girişimlerini homojenleştirmiştir.

"2011 Baharı" tamamen sona mı erdi? Öyle görünüyor. Ama tüm bunlara başka bir perspektiften bakarsak, sorunun ucunun hâlâ açık olduğunu görebiliriz:

(1) Ekonomik kriz kesinlikle bitmiş değildir. Akdeniz ve Basra Körfezi'ndeki durumun sürdürülmesi pek de mümkün değildir. Boyun eğdirilen sınıfların yeni teknik ve politik bileşimi ile yeni birikim biçimleri; çok derin toplumsal farklılıkları gizleyen ideolojik-dini kontrol sistemini giderek kırılganlaştırmaktadır. Bu bağlamda "2011 Baharları" ekonomik krizin devamı ve derinleşmesi ile sadece daha da güçlenen devrimci bir potansiyel olarak işlev görmektedir.

(2) Batı'da ise çok daha önemli bir sürecin gelişmekte olduğunu görmeye başladık. *Occupy* (İşgal Et!) adı altında düşündüğümüz toplumsal ve politik hareketler, proletaryanın son birkaç yüzyıla uzanan politik tarihiyle bakıldığında bir dizi yenilik üretmiştir. Modernitede, büyük özgürlükçü ve sosyalist devrimler, devletin ele geçirilmesi ve kullanılması meselesi ile ayırt ediliyordu. Başarılı ya da başarısız olsun, her proleter devrim, "proletarya diktatörlüğü"nü kurmayı amaçlıyordu. Bugün, Occupy hareketleri ve Indignados, yeni bir toplumsal devrim biçimi üretiyor: Zenginliğin temellükü, üretimi ve idaresi için yeni kurumlar inşa eden "kurucu" devrimler öneriyorlar. Ortak olanın yurttaşlığını öne sürüyorlar.

(3) "Bahar" ayaklanmalarından doğan temel sorunun, ortak olanın demokratik idaresine dönük çoklu politik araçların ve kurumların inşasına işaret ettiği bir döneme girdik. Bu kurucu itki, zorunlu bir biçimde, kapitalist iktidarın mevcut biçimlerinin yıkılacağı uğrakları gerektirmekte ve küresel düzeyde madun sınıfların etkinliği için federal bir alan istemektedir.

O halde özgürlükçü bir Lenin günümüze uygun düşer mi? Devletin sönümlenmesi sorusu yeniden masaya yatırılabilir mi? Bunu bilmiyoruz. Ama Lenin, politikliğimizin çocukluğunda bize nasıl yardımcı olduysa, şimdi de, yeni proletaryanın

politik otonomisi projesinin olgunlaştığı günümüzde, onun öğretilerini, bunun nasıl bir provokasyon olduğunun pekâlâ farkında olarak, yeniden öne sürüyoruz ve bu öğretilerin, içinde savaşmakta olduğumuz bu cehennemde, devleti yıkabilecek ve her işçi için "barış ve özgürlüğe" duyulan o eski bağlılığı savunabilecek her türlü ittifaka dâhil edilebileceğini düşünüyoruz.

Sizle benim aramdaki bu dilin, şimdi kulağa, geçtiğimiz on yıllarda olduğundan daha arkaik gelmiyor olması gerçekten şaşırtıcı. Bunun nedeni bu "Baharları" yaşamış olmamız olsa gerek, biz bunu böyle anlıyoruz. Ama artık yaz gelmelidir. Yeni bir umut mevsiminin olgunlaştığını şimdiden seziyoruz.

Tohumlar atıldı. Toprağımızı güzel işlersek, hasat yakındır.

Antonio Negri, 2013

Önsöz

Kitabın elinizdeki mevcut hali, 1972-1973 'e kadar uzansa da bazı kısımları bu tarihten on yıl önce yazılmıştı (ya da kısmen yazılmıştı). Elbette bu yazılar, burada son biçimleriyle bulunmaktalar. Bu dersleri tekrar yayımlarken onlara tekrar el sürmeyi kesinlikle düşünmedim. Neden mi? Çünkü bu yazılar, görece naiflikleriyle, yapıcı, yaratıcı ve neşe uyandırıcıdırlar.

Peki, bu metin nasıl doğmuştu? Bu fikir aklıma nereden gelmişti ve niçin o dönemki yoldaşlarım beni yazmaya teşvik etmişti? 70'li yıllarda, İtalyan Komünist Partisi'nde (PCI) olduğu gibi, militanlık yaptığım birçok farklı yerde de, Lenin'in varlığı hareketlerin içinde fazlasıyla hissediliyordu. Onun metinleri üzerine tartışmak ve hareketleri Leninist geleneğe göre konumlandırmak temel bir öneme sahipti. Bununla birlikte Leninist cephe, oldukça belirgin hatlarla bölünmüş bulunuyordu. O dönemde İtalya'daki işçi hareketi içinde yorum bakımından iki büyük eğilimin bulunduğunu söyleyebilirim. PCI'nin Togliatti'yi takip eden çoğunluğu, filolojik anlamda katı olduğu kadar oportünist de olan, Leninizme ortodoks bir bağlılığı savunuyordu. Dönemin ikliminde, Gramscicilik reformist bir toplumsal dönüşüm teorisi olarak hizmet ediyor ve Gramsci-

ci hegemonya kavramı, güç istencinin ve Leninist proletarya diktatörlüğü göstergesinin yerini alacak bir konsensüs *dispositif*i oluşturuyordu. (Zavallı Gramsci iki kez saptırılmıştı: birincisinde hakiki bir Leninist düşünür olarak, ikincisinde ise komünizmin muhtemel olmayan bir demokratik teorisinin sahibi olarak sunulmakla.) 60'lı ve 70'li yılların işçi ve proleter hareketlerinin ideolojik pazarındaki ikinci eğilim, diğer sözde Leninist grupların eğilimiydi. Her şeyden önce bu gruplar Marksist-Leninist (ML) idi; bunlar, politik olmaktan ziyade sembolik, yıkıcı ve dayanışmacı olmaktan ziyade mali ve sahiplenmeci olan örgütlenme karikatürleriydi. Bu gruplarda ve bu grupların duyarlılığında, Leninizm fikri, Stalinizmin sunduğu allak bullak edilmiş bir imgeyle ilişkiliydi. Buna göre Leninizm devrimci politik kararın bir lidere ya da lider bir gruba bırakılması anlamına gelmekteydi. Bu da otorite fetişizmi ve diktatöryal bir sembolizmin yüceltilmesi demek oluyordu. Popüler anlamda, komünizm burada sık sık bir kilise, hatta daha da kötüsü bir tarikat olarak, bazen de dizginsiz bir popülizmin kazanı gibi sunulmaktaydı.

İtalya sınırlarının ötesinde, Soğuk Savaş sırasında, uluslararası sahnede, 70'li yılların İtalya'sındaki tartışmaların karikatür figürlerinden çok daha fazla önem taşıyan güçler ve programlar, Leninist olduklarını ilan ediyor ve dönemin her iki büyük süper gücüne de karşı çıkıyordu. Bu güçler, SSCB'nin Marksizme açık bir ihanet oluşturduğunu düşünüyordu. Çözülmesi gereken şey, bu Marksist ihanete Leninist bir karşı duruş geliştirmenin mümkün olup olmadığıydı. Bu anlamda beni ilk olarak ve yakından ilgilendiren akım, katı bir materyalist nesnelcilik adına Stalinist iradecilikle polemiğe giren Bordigistlerdi. Lenin'in tarif etmiş olduğu isyanların oluşturduğu sıçramalar tarihini, Bordigistler, bir devrimci döngü teorisiyle yeniden yorumlamak istiyorlardı. Bu teori ilk etapta devrim umudunu uzaklaştırıyor gibi gözükse de, devamında devrimi kesinlikle zorunlu bir olay olarak belirlemekteydi. O yıllarda bazı arkadaşlarım Bordigistti, İtalya Cremona'daki bazı yoldaşlar ve Robert Paris'nin de aralarında bulunduğu Fransa'daki diğerleri. Bordigizm kendisini aynı anda hem direniş hem de isyan, hem örgütlenme hem de olay olarak sunması bakımından, açık ve etkin bir devrim talebine cevap verebiliyormuş

gibime geliyordu. Bu nedenle, o sırada benim de geliştirmekte olduğuma benzer bir özne teorisinin böyle bir *dispositife* bağlı kılınabileceğini düşünüyordum. Leninizme bu teorik alternatifler bugün de varlığını sürdürmektedir: Mesela bunlar, muazzam bir politik içgörüden yoksun şekilde olsa da, Alain Badiou'da okunabilir. Ancak bunların yanında, ilgimi daha da çok çekmiş olan başka bir eğilim bulunmaktaydı. Avrupa ile Amerika Birleşik Devletleri arasında mekik dokuyan bazı arkadaşlar *Facing Reality* grubundan militanlar ve teorisyenlerle tanışmışlardı. Bu militanlar, ABD'de kendilerini Troçkizm olarak tanıtan ve Dunayevskaya'nın eleştirel Marksizmine hem bağlı kalarak hem de onu yenileyerek Leninizmin çok güçlü öznel bir yorumunu sunan komünist solun işçilerinin içinden geliyordu. Onların New Deal'in yeni işçi sınıfında derin bir biçimde kök salmış olan öznelcilikleri, endüstriyel emeğin teknik ve politik bileşimleri arasındaki ilişki üzerinde yürüttükleri sürekli araştırmalarda somutlaşmaktaydı. Bu, işgücü örgütlenmesinin teknolojik dönüşümlerine, gelişmenin sosyolojik değişimlerine ve canlı bir devrimci geçiş projesine açık olan yüksek düzeyli bir öznelcilik biçimiydi.

İtalyan işçiciliği (*operaismo*) hem ulusal hem de uluslararası çerçeve içinde farklı bir konumda yer alıyordu. Bu konum, Lenin söz konusu olduğunda, onun teorisi karşısında tamamen revizyonist, onun devrimci projesi karşısında ise tamamen iddialı olan bir tutumu temsil ediyordu. Bu bakış açısından, Mario Tronti'nin "Lenin İngiltere'de" adlı makalesi, tartışmalarımızın başlangıcını oluşturdu. Tronti burada, 1960'ların koşulları içinde, Lenin'in teorisinin, radikal bir dönüşümle, proletaryanın toplumsal bileşimindeki bir kesintiyle yüz yüze kaldığını öne sürüyordu; bu da devrimci projenin gözden geçirilmesini zorunlu hale getirmekteydi. 60'lı yıllarda *"Classe Operaia"* (İşçi Sınıfı) adlı dergide hepimiz Lenin sorununun bu şekilde konulmasını benimsiyorduk: Bazı yoldaşlar daha sonra bunu reddettiler ya da unuttular ve bu araştırma projesinden vazgeçtiler. Ben ise Lenin'e o zaman yaptığımız gibi geri dönmemiz gerektiğine hep inandım ve hâlâ da inanmaktayım.

1960 ve 1970'li yıllara ait bu derslerde, Tronti'nin ilk öncülünü ("Lenin hâlâ yaşıyor ve yeni bir sınıf gerçekliğiyle yüz yüzedir") gözden geçirmekle ve yeniden ele almakla başlıyo-

rum. Birincisi, kendisine politik bir değişimin karşılık geldiği proletaryanın bileşimindeki teknik bir değişim algısı ya da başka bir deyişle devrimci revizyonizm; epistemolojik bir *dispositif* ve devrimci sürecin sürekliliğini örgütlemenin bir aracı olarak olumlanmaktadır: Elbette bu, mücadeleler, zaferler ve yenilgilerden ama aynı zamanda ve daha önemlisi başkahramanı olan öznenin ontolojik değişimlerinin içinden geçilerek oluşturulmuş, üretilmiş ve yeniden biçimlenmiştir. İkinci olarak, Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin 20. Kongresi'nde Stalin üzerine raporların yayımlanmasını takiben, 1956'dan sonra teorik Marksizmin içine düştüğü kriz, olumlu, yapıcı ve yaratıcı bir kriz olarak görülmekteydi. Devrimler ve zorunlulukları, teoriler ve bunların olanakları, rol değiştirmişlerdi: Bu evrede teori, öznelliği sürüklemekte ve onu yeni bir şimdiye uygun hale gelmeye yöneltmekteydi. Böylece tuhaf bir "patristik süreç" başlamıştı; yani doğumundan sonraki ilk yüzyıllarda Hıristiyanlığı etkilemiş olan yenilenmeye benzeyen, Marksist bir yenilenme yaşanmaktaydı. Yıkıntılar ve hatalar, politik çatışmalar ve öznenin ontolojik gelişimleri üzerinde, gelecek için yeni bir sentez biçimlenmeye başlıyordu. Üçüncü olarak, Leninist devrim teorisi, Stalinist Thermidor'dan çok daha üstün ve sonsuzca daha saf görünmekteydi. Devrimci Terör gerçektir; o derin tarihsel süreksizlikleri belirler, egemen sınıfların yeniden üretimini radikal biçimde tahrip eder: Fakat aynı zamanda, ruhun bu şekilde boşaltılmasının yanında, yeni bir egemen sınıfı ve yeni komuta biçimlerini yeniden devreye sokarken de bir o kadar gizemlileştiricidir. Bugün Stalinist Thermidor, Leninist devrimle devamlılık içinde değildir: Leninizmin bir devamı, ancak Ekim Devrimi'nin heterodoksilerinde bulunabilir. Lenin edebiyatta ve imgelemde Mayakovski, Bakhtin, Lukács ile devam ettirilmiştir... Hukukta Pashukanis ile... Politikada Mao ile... Brecht'in *Die Massnahme*'sini okuyalım: Orada, devrimci terörün canavarlığında, Leninist *dispositif*'in heterodoks orijinalliğinin nasıl da yeniden sahiplenildiğini görürüz. Son olarak ise, teorinin, Stalinizmin idari pratiğinin elinden almış olduğu, sınıf mücadelesinin gelişimi içindeki rolünü, 1956'dan sonra nasıl tekrar ele geçirebileceğini gördüğümüzde, Leninizmde, yeni örgütlenme biçimlerinin üretken bir matrisini, devrimci gücün gelişiminin çok daha etkili bir kökenini yeni-

den keşfettik. 70'li yılların başlarında, kitlesel işçinin hegemonyasından ve dışarıdaki entelektüelin örgütsel hegemonyasından, toplumsal işçinin ve entelektüel üretime içsel emek gücünün yeni örgütlenme biçimlerine geçişi yaşamaktaydık: Politik öznellikteki bu dönüşüm sürecinin burada durmayacağı ortadaydı. Bunu gayet iyi biliyorduk, hatta praksis ve devimci teoride yeni örgütlenme figürlerinin doğmakta olduğunu çoktan hissetmiştik. Bizim için, Lenin, sınıf mücadelesinin dönüşümünün analizinde *metodolojik bir bilge*, öznelerin dönüşümü aracılığıyla gerçekleşen sürekli bir devrimci yeniden kuruluşun *sciboleth*'iydi.[1]

Burada bir parantez açarak, Lenin üzerine bu dersleri saran iklimi, yerleri ve kişileri anmak isterim. Önceden de belirttiğim gibi, bu derslerden bazıları (özellikle de Sovyetler hakkında olanlar) 60'ların başlarında kaleme aldığım makalelerde geliştirilmişti. Diğerleri, yani Lenin ve parti teorisi hakkında olanlarsa, Roma Sapienza Üniversitesi'ndeki bazı derslerde önceden sunulmuşlardı. Ama bu dersler, o zamanlar başında olduğum (gerçek bir "kötü öğretmen" olarak) Padova Politik Bilimler Enstitüsü'ne kadar, otuz üç oturum halini almamıştı. Bu akademik çalışmamdan dolayı gurur duyuyorum: Dersleri hazırlıyor, onları çok geniş bir öğrenci kitlesine sunabiliyordum ve aynı zamanda bunlar kaydediliyor ve sonra da Gabriella ve Elisabetta tarafından daktiloya geçiriliyorlardı. 1973 yılının yazında bu dersleri düzelterek yayıma hazır hale getirdim. Lenin üzerine dersi sadece 72-73 yılında verdim: "Kötü öğretmen" kendisini öğrencilerine tekrar edip durmuyordu... Her yıl ayrı bir konu işleniyor, Enstitü'nün haftalık seminerlerindeki tartışmalar, bir sonraki yılın temalarını oluşturmaya ve didaktik müdahalelerin ana hatlarını belirlemeye yarıyorlardı. Şimdi düşünüyorum da böyle bir seminerin İtalyan üniversite sisteminin hiç de sindirebileceği bir şey olmadığını kabul etmek gerek: Bu tamamıyla Leninist bir seminerdi. 1979'da neredeyse hepimizi hapse attılar. Ama bundan önce bu Enstitü'nün nasıl bir şey olduğunu, ne kadar ve nasıl da isyancı olduğunu hayal bile edemezsiniz... Luciano Ferrari Bravo, Sandro Serafini, Sergio Bologna, Guido Bianchini, Christian Marazzi, Maria Rosa Dalla Costa, Lisi Del Re, Ferruccio Gambino ve son otuz

1 (Bir partinin) amacını belirten söz; slogan; parola. (ç.n.)

yılın entelektüel camiasının hiç de yabancısı olmadığı daha birçokları da Enstitü'nün üyesiydiler. Üstelik birçok yabancı arkadaş ve yoldaş da buraya uğradı: Agnoli'den Bruckner'e, Harry Cleaver'dan John Merrington'a, Selma James'e, Moulier Boutang'dan Coriart'a ve De Gaudemar'a kadar pek çokları. Dahası bize asla katılmasalar da bizlerle karşı karşıya gelmek zorunda kalan meşhur İtalyanlar vardı: Rossana Rossanda'dan Trentin ve Carniti'ye; ve sonra işçicilerin içinden gelen Giugni'den Tarello ve Ghezzi'ye, muhteşem Mancini'ye, Giannini'ye ve Caffe'ye kadar niceleri... Bir de o yıllarda sadece birkaç üniversite enstitüsünün yaptığı bir şey olarak, CNR'nin (Consiglio Nazionale delle Ricerche) altında yürüttüğümüz bir araştırmamız vardı. Güncel konular üzerinde çok önemli çalışmalar yapmıştık. Bunlar Avrupa Topluluğu'nun merkezileşme yapıları ve idari prosedürlerinin analizinden; fabrika ile toplum, maddi olmayan emek ile toplumsal emek arasında, emeğin geçirdiği dönüşümlerin doğrudan soruşturulmasına kadar uzanıyordu. Bununla birlikte Enstitü, Feltrinelli ve CLEUP (Padova Üniversitesi Yayın Birliği) tarafından yayımlanan birkaç bilimsel dergi de çıkartmıştı... Komünizmin teorik olarak yeniden icadı ve özgürlük yolunda devlet yapılarının yıkıcı bir biçimde aşılması gibi Leninist fikirler, bu girişimler ve somut projeler denizinde seyir halindeydi ve yeniden güncellenmekteydi.

Enstitü, devletin gizli yapıları, Hıristiyan Demokrat Parti ve İtalyan Komünist Partisi'nin teşvikiyle, burayı Kızıl Tugaylar'ın teorik merkezi olarak tanımlayan Calogero adlı bir yargıcın ani darbesiyle dağıtıldı. Bu teoremi üreten kahraman yargıç muhteşem bir kariyer yaptı. Sahte deliller üreten ve Enstitü'nün hocalarını hapse attıran aşağılık muhbirler ve provokatörler, hâlâ reformist solun (ayrıca kendini devrimci sayan solun) ya da tabi ki de sağın milletvekilliğini yapmaktalar. Normalde mesleklerinde yeteneksiz olup operasyonu destekleyen Padovalı profesörler, olağanüstü bir akademik kariyer yaptılar. Yine de bugün özgeçmişlerinde "7 Nisan davası"ndaki çalışmalarına hiç yer vermiyorlar (ne kadar da ödlekçe!) Aslında isteseler yapabilirler: Çünkü politik sınıf pek de değişmedi, anti-komünizmi her açıdan arttı ve öyle ki bugün bir Cumhurbaşkanı'nın (pek saygıdeğer Pertini) sadece iki gün

içinde, 9 Nisan 1979'da, 7 Nisan tutuklamalarını onaylayarak bu rezaleti meşrulaştırmasına bile artık gerek yok.

Bunları yazarken ne acıma uyandırmak ne de skandal yaratmak gibi bir derdim var. Kendilerine sosyalist deyip patronaja hizmet eden tüm o koyun sürüsü için sadece Leninist bir iğrenme duyuyorum. İtalya'da o zamanın medyasının (ve bugünkünün?) sıkıcılığından bahsetmeye zamanımız yok. Ama bu bir skandal değildir, çünkü rezil iletişim araçlarının sahiplerine hizmet etmekte ve bu yalancılık onlar tarafından güzelce telafi edilmektedir. Burada söz konusu olan sadece tüm bir İtalyan solunun o zamandan beri hukukun yozlaşmasına bulaşmış olduğunun kesinliği ve açıkça ilanıdır.

"Lenin üzerine 33 ders"e karşı baskıcı, yıkıcı ve tepki dolu bir tavır alan düşüncelerin, tutkuların ve kişilerin büyük kısmı öldü ya da unutulup gitti. Oysa bu dersler şimdi yeniden yayımlanıyor. Sömürülenlerin yeni bir örgütlenmesinin teorisi üzerine bu derslerde ancak belki kekeleyerek dile getirilebilen, işçi sınıfı ile postmodern çokluk arasındaki politik geçiş, bugün oldukça ileri bir düzeye varmıştır. Ama dahası da var: Leninist epistemolojinin kendisini dayatmakta olduğu ve tarihsel süreçte bir özneden diğerine devrimci geçişin herkes tarafından gerçekten ve bütünüyle algılanabilir ve anlaşılabilir olduğu olgusunun yanı sıra, bu geçişin şimdi küresel bir devrimin, imparatorluğa karşı çokluğun bir dokusunu temsil etmekte olduğu da bir gerçektir. Elbette bu derslerin öncüllerini ve akıl yürütmelerini destekleyen koşulların pek çoğu bugün değişmiştir. Ama bunun ne önemi var ki? Öznel kuvvetler kendilerini tarihe dayatarak, tarihin bildiğimiz anlamını değiştiriyor. Gerçekliğin hareketi bizatihi gerçekliği yorumluyor. Leninist soyutlama gerçek olmuştur; çünkü Leninist ütopya bir arzudur yeniden. Şimdilerde bazı burjuva aydınların, bu yeni bir çağı başlatan dönüşümde, Aziz Paul figürünü, geçişin şahidi olarak yeniden gündeme getirdiklerini görmek gerçekten çok eğlenceli. Bize, komünizm için, yalnızca Lenin figürü, Paulcü bir devrimin niteliklerine sahip görünmektedir. Bize ise şunu yapmak düşüyor: emperyal çağda tarihsel materyalizmi ve komünist teoriyi yeniden inşa etmek. Bu eski derslerin faydalı bir giriş olarak hizmet edebileceğine inanıyorum.

Roma, Eylül 2003

Birinci Kısım
Lenin ve Bizim Kuşağımız

1
Lenin Marksizminin Marksist Bir Okumasına Doğru

Bu yıl üç grup ders, birkaç ara bölüm ve ekle birlikte Lenin üzerinde duracağız. Elbette Lenin figürü üzerine herhangi bir nihai okumaya varmanın mümkün olduğunu iddia etmiyoruz. Daha ziyade, Leninist düşünceden doğan bazı problemleri, bugün sınıf hareketinin içerisinde öne sürülen meselelerle karşılaştırmaya çalışacağız. Bu üç grup ders şöyle sıralanmaktadır: Öncelikle Leninist düşüncenin iç dinamiği üzerine odaklanan giriş bölümü. Lenin'in politik teorisinde problemlerin nasıl geliştirildiğini, bugün bizim benzer problemleri nasıl ele aldığımızla karşılaştırmalı bir şekilde takip edeceğiz. İkinci grup dersler, daha açık biçimde Leninist düşüncede örgütlenme söylemini ve özellikle de Sovyet-parti temasını içermektedir. Üçüncü gruptaki derslerdeyse bir yandan *Devlet ve Devrim*'den, diğer yandan sınıf mücadelesi ve üretici güçlerin gelişiminin mevcut durumundan hareketle, devletin sönümlenmesi tematiği işlenmektedir. Dolayısıyla, bazı notlar ve eklerle (Lenin'de diyalektik, sovyetizm ve *"Sol" Komünizm* üzerine) desteklenecek üç grup ders ve problemler setinden bahsediyoruz: içerikleri itibariyle eşit olmayan ve önem bakımındansa orantısız üç grup ders. Bununla beraber, Lenin okumanın verdiği düşünme

ve eyleme itkisi o kadar kuvvetli ve heveslendiricidir ki, bu çalışmadan birtakım faydalar elde edebileceğimize inanıyorum.

Öyleyse ilk konumuzdan başlayalım: Lenin ve biz, Lenin ve günümüz hareketlerinin politik deneyimi. Ve kendimize şunu soralım: Leninizmin teorik-politik formasyonumuza ne gibi bir katkısı olmuştur? Bu soru bizi bir mukayeseye teşvik eder. Her mukayesede olduğu gibi bu da, belki şu radikal terimlerle ifade edebileceğimiz bir değer yargısında bulunmamızı gerektirir: Lenin bizim için hâlâ bir anlam ifade etmekte midir? Lenin'in kullandığı yöntem bizim için hâlâ değerli midir ya da sınıf mücadelesinin içerisinde çoğu kez kendiliğinden yenilediğimiz ve yeniden keşfettiğimiz araştırma ve eylem pratiğine tekabül etmekte midir? "Kendiliğinden" dememin nedeni, kendiliğindenliği bir din olarak görmemiz değil, 1950'li ve 60'lı yıllarda sınıf mücadelesi içinde okumamıza hiç kimsenin yardım etmemiş olmasıdır. Bu sorulara cevap verebilmek için, kilit noktalarının altını çizerek Leninist düşüncenin tüm bir gelişimini takip etmek zorundayız. İlk dönem, sermaye analizi; ikinci dönem, örgütlenme tematiği; üçüncü dönem, otokrasiye karşı mücadele, yani devrimci sürecin tanımlanmasına ilişkin organik yaklaşım; dördüncü dönem, ayaklanma tematiği; beşinci dönem, proletarya diktatörlüğü altında sosyalizmin inşası tematiği. Bu süreci, sadece içeriğe değil, aynı zamanda strateji ile taktik arasındaki ilişkiye, Lenin'in düşüncesindeki en ayırt edici şey olarak görünen bu öğeye özel bir dikkat göstererek izlememiz gerekecektir. Marx'a kıyasla, sınıf mücadelesi ve üretici güçlerin gelişimi Lenin'de oldukça önemli bir taktik uğrağı belirler, öyle ki Marksist düşünce bu sayede tümden zenginleştirilmiştir. Elbette Marx'ın Komün üzerine yazdıkları da tarihsel olarak somut olandaki aklın, ayaklanma uğrağını kavrayabilme ve buradan hareketle teorik bir tavır geliştirebilme yetisinin birer örneğidir: Ama Lenin'de -Tronti'nin *İşçiler ve Sermaye*'de[1] gözlemlediği gibi- devrimci teori ile praksis arasındaki ve stratejinin tanımlanması ile taktiksel değişimlerin belirlenmesi arasındaki ilişkinin, özellikle de örgütleyici dolayımın yeni kullanımının; komünist duruşun bütününe niteliksel olarak yeni bir anlam kazandırdığı da bir o kadar doğrudur.

Şimdi oldukça yalın bir giriş tartışmasıyla başlayalım. Lenin bugün nasıl okunmalıdır? Lenin'e ilişkin, resmi komünist

1 Mario Tronti, *Operai e capitale*, Eiunadi, Torino 1966.

hareket içerisinde yaygın bir şekilde kabul görmüş olan çeşitli eleştirel bakış açılarını bir yana bırakıyorum. Komünist hareketteki teorik gelişimin doğrudan tecrübe ettiğimiz son yıllarından bildiğimiz Lenin yorumunda, dogmatik cazibeyle en saf oportünizmin muhtelif biçimlerde eklemlenip dengelenmiş olduğu şüphe götürmez. Lenin her şeyi söylemiş olan, ayaklanmaya övgüler yağdıran kişi haline gelir... Ama aynı zamanda *"Sol" Komünizm, Bir Çocukluk Hastalığı*'nı yazmış olan da odur: teorinin, iki faydalı alıntı arasındaki en kısa yolu kat edebilmek gibi bir filolojik yeteneğe eriştiği, bir maksimler ve karşı-maksimler hazinesi. Aslında, Lenin'in düşüncesinin, dogmatik cazibe ve oportünizmin ötesinde, çoğu zaman temel öneme sahip birtakım biçimsel çelişkiler sunduğu doğrudur. Fakat bunun bilinciyle birlikte, bizim meselemiz, Lenin'in düşüncesinin Marksizmin Marksist analizine ne ölçüde tabi kılınabileceğini anlayabilmektir. Bu ne demektir? Şöyle ki, prensip olarak, Marksist yazarlar, düşüncelerinin tanımlanması ve konumlandırılması bakımından temel önem taşıyan bir tarihsel-pratik eleştiriye tabi tutulmalıdır. Marx'ın kendisi de, düşüncesinin evrimiyle ilişkili olarak, Marksizmin Marksist bir bilimi olarak bildiğimiz, yani politik analizin çeşitlemelerini ve zorunlu süreksizliğini tutarlı bir yapısal tasarım içinde konumlandırma yetisine yönelik bir dizi sunmuştur: Mesela, ayaklanma sürecinin irdelenmesine başlangıçtaki karşı duruşun, kısa sürede yine bu sürece içsel ve katılımcı bir analize dönüştüğü Komün üzerine yazılarında yaptığı şey budur. Düşünce süreksizdir, çünkü gerçeklik diyalektik, hareket ise devrimci ve ilerlemecidir:

> Ama devrim eksiksiz ilerlemektedir. Hâlâ araftan geçmektedir. İşini yöntemle yürütmektedir. 2 Aralık 1851'e gelindiğinde *hazırlığının ilk yarısını tamamlamıştı, şimdi de öteki yarısını tamamlıyor.* Devrim, parlamenter iktidarı devirebilmek için, önce onu yetkinleştirmiştir. Artık bu amacına ulaşmış olduğu için, şimdi yürütme gücünü yetkinleştiriyor, onu en yalın ifadesine indirgiyor, onu yalıtıyor ve tek hedefi haline getiriyor ki tüm yıkıcı güçlerini ona karşı yoğunlaştırabilsin. Ve hazırlığının bu ikinci yarısını da tamamladıktan sonra, Avrupa oturduğu yerden sıçrayacak ve sevinçle haykıracak: İyi kazmışsın, yaşlı köstebek![2]

2 K. Marx, *Il 18 brumatio di Luigi Bonaparte, Rinascita*, Roma 1947, s. 108 [*Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i*, çev. Sevim Belli, Sol Yayınları, Ankara 2012].

Daha genel terimlerle bu, Marksizm üzerine Marksist söylemin temel özelliklerinden birinin, kendi asli süreksizliğini ve gerçek göndergesinin süreksizliğini varsayması olduğu anlamına gelir. Marksist düşünce eğer sadece kendisini bir ideoloji olarak gösterirse, ancak sahte bir sürekliliğe, içsel bir hısımlılık ilişkisine ve kendi saygıdeğer atalarına sahip olabilir. Ama böyle değildir: Marksist düşünce sadece kendilerini yepyeni bir şekilde sunan birtakım problemlere hitap edebilir ve edineceği süreklilik, dayandığı –dinamik ve çelişkili- devrimci öznenin sürekliliğinden başka bir şey olamaz. Marksizm, yıkıcı pratiği, sürekliliğinin özü olarak öne süren bir öznenin gerçek sürekliliğidir: Teori ancak bu koşullar altında maddi güç haline gelir. Dolayısıyla Marksizmin süreksizliği, ideolojinin bir olumsuzlamasıdır: O basit bir teorik süreklilik, hısımlık, bir düşünceden ötekine götüren sürekli bir süreç değil, devrimci bir öznenin ortaya koymuş olduğu ihtiyaçlar, gereklilikler, aciliyetler ve yeni niteliklerle yüzleşecek şekilde politik hipotezlerin daimi bir parçalanması ve yenilenmesidir. Marksist bir yazarın okuması ve eleştirisi, sadece Marksizmin tek sistematik ve sürekli referans noktasını oluşturan gerçek süreksizliğin bir övgüsü olarak verilebilir.

Dolayısıyla Lenin'i analiz ederken, karşımıza çıkabilecek ilk ve en büyük tehlike, "Leninizm" üzerine bir tartışmaya girmektir. Leninizm diye bir şey yoktur: Daha doğrusu bu adın altında toplanan teorik iddialar, gönderme yaptıkları tavır ve tutumlara geri götürülmeli, doğrulukları tarihsel bir öznenin (devrimci proletarya) ortaya çıkışı ile bu öznenin karşı karşıya kaldığı bir dizi altüst edici problem arasındaki ilişkinin içerisinden ölçülmelidir. Bu, Lenin'in düşüncesinin tarihsel derinliğinin aşırı sert bir indirgenişi anlamına mı gelir? Bu meselede tereddüde yer olduğunu sanmıyorum. Bunu doğrulamak ve örneklendirmek için Lukács'ın 1924'te Lenin üzerine kaleme aldığı denemesinde yaptığı tartışmaya değinmek isterim. "Lenin kim?" diye sorar Lukács ve yanıtına şöyle başlar:

> Tarihsel materyalizm proleter devrim teorisidir. Çünkü onun özü, proletaryayı üreten ve esasen belirleyen toplumsal varoluşun zihinsel bir sentezidir; çünkü özgürlüğü için mücadele eden proletarya tarihsel materyalizmde açık özbilincine erişir. Bu yüzden proleter bir düşünürün, tarihsel materyaliz-

> min bir temsilcisinin ihtişamı, bunu ve bundan kaynaklanan problemleri kavrayışının derinliği ve genişliğiyle; burjuva toplumun görünüşlerinin altında, etkin varlıklarına ve açık bilinçlerine doğru işlemekte olan proleter devrim yönündeki o eğilimleri doğru bir şekilde ayırt edebilme yetisiyle ölçülür.[3]

Demek ki tarihsel materyalizm ya da tarihsel materyalizm teorisyenlerinin fikirleri, belirli bir sınıf varoluşunun içinden, onun tam da bir eğilim olarak bulunuşunun içinden ölçülmelidir. Lenin, Lukács'ın "devrimin edimselliği" olarak adlandırdığı şeyin kusursuz bir temsilcisidir.

> Oysa bugün, Lenin'in çağımız için yaptıklarının, Marx'ın tüm bir kapitalist gelişme açısından yaptıklarıyla aynı şey olduğunu görebilenlerin sayısı çok azdır. Modern Rusya'nın (yarı feodal mutlakıyetçi bir devlet altında kapitalizmin gelişmeye başlamasından, geri kalmış bir tarım ülkesinde sosyalizmin inşasına kadar uzanan) gelişme sorunları içerisinde, Lenin çağın sorunlarını daima bir bütün olarak görmüştür: *kapitalizmin son evresinin başlangıcı ve burjuva ile proletarya arasındaki kaçınılmaz nihai mücadeleyi proletaryanın, insanlığın kurtuluşu lehine döndürmenin olanakları.*[4]

Lenin devrimin edimselliğidir. Lenin, belirli durumun içerisinden, tarihsel bir özne (Rus proletaryası) ile yüz yüze olduğu tüm bir kapitalist iktidar yapısı arasındaki belirli sınıf ilişkisi içerisinden, tüm dünyadaki proletaryanın, tam da o tarihsel uğrakta, karşı karşıya kaldığı soruları yorumlar. Marksist bir anlamda, soyut olan somut hale, yani tüm gerçek belirlenimlerin toplamı haline gelir. Dolayısıyla Rusya'da devrim sorununun Leninist çözümü, basit bir biçimde (devrimci Rus proletaryası ile üretim ve kontrol ilişkilerinin yarı feodal koşulları arasındaki) ilişkinin tespit edilmesi değildir. Aksine var olduğu oranda ve de böyle olduğu oranda, o aynı zamanda her şeyi kuşatan bir sorunun çözümüdür: bir sınıf ilişkisinin belirlemiş olduğu bir analiz, yorum ve pratik çözümle birlikte, verili bir çağda tüm durumlar için geçerli olacak devrimci projenin inşasına genel bir katkı. Kapitalizmin son evresine geçiş, otokrasi ile proletarya arasındaki mücadeleyi ("bu ulusun

3 G. Lukacs, Lenin, *Teoria e prassi nella personalità di un rivoluzionario*, Einaudi, Torino 1970, s.11.
4 A.g.e.

kader anı"), proletaryanın ve tüm insanlığın kurtuluşu lehine döndürmenin olanağıdır.

Bu Lukácsçı duruşun doğru ve derinlemesine Leninist olduğuna inanıyorum. Aslında (Lenin'in mesele üzerine metinlerini tartışırken değineceğimiz gibi) önümüzde bulunan durumun bu belirliliği ve somutluğu hissi; belirli güç ilişkilerinin şekillendirdiği belirli ilişkilerin bir tercihi olarak Marksist bilimin bu uygulanışı; Lenin'in gerçekleştirdiği ve kendi zamanının Marksist bilimine dayattığı temel indirgemeyi oluşturur: Bu teorik savaşı kazanmak Bolşevik partinin kuruluşuna ve Ekim Devrimi'nin belirlenmesine çevrilmiştir. Söz konusu olan, belli bir tarihsel uğrakta işçi sınıfı ile sermaye arasındaki özgül bir güç ilişkisinin seçimi; bunun sonucunda, bu ilişkinin ve bu ilişkiyle başlayıp ona işaret eden ve buradan itibaren, praksisin altüst ediciliğinin temelini oluşturan bir dizi düğüm ve eklemlenmenin bilinciyle yapılan bir örgütlenme tercihidir. Örgütlenme öznesine ve praksisin altüst ediciliğine ilişkin tercih, sekter ve belirli bir tercihtir: Her defasında işçi sınıfı ile kapitalist iktidar arasında kurulan ilişkiyi tanımlamakla yetinmeyip, dayandığı ilişkiyi allak bullak edebilme ve her uğrakta düşmanını krize sokma, onun tahakküm araçlarını tahrip etme ve bu mekanizmaların şiddetli bir yıkımını harekete geçirme olanağını tespit edebilme yetisine sahip olmak isteyen bir bakış açısıdır. Teori, kesinlikle ve mutlak bir biçimde, şiddet uygulama kapasitesinin yanı sıra gelişir. Tüm politik ilişkiler şiddetin dokusu içinde birbirine bağlanır. Devlet tahakkümü, şiddetin ve yasallığın tahakkümüdür. Tüm anayasal biçimler, kapitalist komutanın tüm normal biçimleri, saf ve basit şiddettirler. Marksizm, şiddetin yalnızca formel ilişkilerde değil, günlük üretim ve yaşam *ilişkilerinde yaşadığının farkındalığıdır*. Sermaye biliminin, kapitalist şiddetin bir bilimi, sermayenin madunlar üzerindeki şiddetini örgütlemesinin yollarından biri olduğunun keşfidir: Marksizm, -dolayısıyla- yıkım ve devirmedir. Bilgi ile şiddet arasındaki bu ilişkiyi doğrudan sınıf analizinin içerisine taşımak, sekter bir bakış açısı, işçinin bakış açısı, Maksist teorinin bakış açısıdır.

Bu bakış açısından, Marksist teoride, proleter öznenin belirliliğini analizden çıkarmaya teşebbüs eden diğer bazı

yönelimlerin bizi tatmin etmediklerini derhal belirtelim. Bu konuya ilişkin olarak L.Althusser'in tavrı tipiktir: Teoriyi, müdahaleci bir pratik ve bir sınıf duruşu olarak tanımlamaya yöneldiği oranda,[5] bu etkinlikleri, öznellik ile maddi süreksizlik arasındaki, kendisini oluşturan çok çeşitli öğeler arasındaki bir iç diyalektikle ayırt edilen maddi bir özneye atfetmeyi ısrarla reddeder. Burada devrimci sürecin bilimi, devrimci öznenin bilimi kılınmayı reddeder. Bu anlayışın etkilerini anlamak kolaydır: düşünüm ve dolayımı (entelektüel ya da partinin olabilir), devrimci öznenin diyalektik dolayımsızlığına, dolayısıyla (Marksist anlamda) somutluğuna karşı yüceltmek. Fakat Lenin'de -görmeye başladığımız ve analizimizin daha da açıklığa kavuşturacağı gibi- temel problem, devrimci öznenin belirliliği ve zamansal-mekânsal kuruluşu iken, bu kavrayışın nasıl Marksist ve özellikle de Leninist olduğu ileri sürebilir? Partiyi kurmanın onu düşlemekten farklı olduğu açıkça ortadadır!

Şimdi problemimize geri dönecek olursak, Lenin'i, kendisinin de hazırlanmasına katkıda bulunduğu bilimsel modele tabi kılmak ne anlama gelir? Bu şu iki soruyu sormakla aynı şeydir. Birincisi: Lenin'in sekterci bakış açısının içinden yorumlanan özne nedir, onun teorik ufku nedir? İkincisi: Lenin'i okuyabilen ve okumayı bilen özne kimdir? Bunun ardındansa hemen şu sorulmalıdır: Bugün Lenin'i okuyan özne onun meselelerini kendi meseleleri haline getirerek değişmiş midir, yoksa onun bir benzeri ya da onunla homojen midir? O halde bir yandan, Leninist bir bakış açısının göndergesinin, diğer yandan da bugünün sınıf mücadelesinin ve Marksist biliminin göndergesinin ne olduğunu soralım. Şu anki göndergemiz, 60'lı yıllarda Avrupa'da, hatta bundan da önce Amerika Birleşik Devletleri'nde, kapitalist gelişmede dramatik bir kriz dönemini başlatacak bir eylem-

5 L. Althusser, *Lenin et la philosophie*, F. Maspero, Paris 1972. Ayrıca bkz. Réponse à John Lewis, F. Maspero, Paris 1973 [*Lenin ve Felsefe*, çev. B. Aksoy, M. Belge ve E. Tulpar, İletişim Yayıncılık, İstanbul 1989]. Althusser'in, kendi düşüncesinin belli yönlerine ilişkin teorik pozisyonunu ciddiye almak gerektiği hâlâ kesindir. Özellikle Althusser'in "idealist" kategorisini *olumsuzlaması*, işçi hareketi tarihini ideolojik olmayan bir biçimde ele almamıza olanak verir; bu tüm sahte sürekliliklere karşı etkili bir *pars destruens* oluşturur ve kanımca, bizzat bileşim kavramını ortaya atmak için kullanılabilir. Bunun üzerine bkz. *Ideologia e apparati ideologici di Stato*, "Critica marxista", *VIII*, 1970, 5, s.23-65.

de bulunmuş olan devrimci kitlesel işçidir.[6] Peki, Lenin'in göndergesi nedir? Lenin'in göndergesi -M.Cacciari'nin doğru bir biçimde gözlemlediği gibi- kendi "yalıtılmışlığı"yla kuşatılmış olan, Rusya'daki işçilerin sanayi öncüsüdür:

> Lenin'in söylemi gerçek bir sınıf yapısını örgütlenme terimlerine tercüme eder. O halde bu yapı, kesin biçimde, endüstriyel işçi sınıfının hâlâ taşımakta olduğu öncülüğün *maddi* özelliğini, yani onun yalıtılmışlığını ortaya koyar. Geç kapitalizmin üretim ilişkisi ve dolayısıyla işgücünün *ve* işçi sınıfının maddi yeniden üretimi yalıtılmıştı –o, öncüydü. Fakat devrim sürecinin olanakları doğrudan, sınıfın yeniden üretimi mekanizmalarını savunma ve geliştirme olanaklarına bağlıdır. Öyleyse devrimci partinin ilk görevi, bu mekanizmalara kapitalizm öncesi üretim ilişkilerinden gelecek bir *kitlesel* saldırıyı engellemektir. İşte Leninist stratejinin anlamı budur: kendi nesnel yalıtılmışlığının bilincinde olan işçi sınıfını maddi ve örgütsel anlamda güçlendirmek, bu yalıtılmışlığı öncüye dönüştürmek.[7]

Bizim göndergemiz ile Leninist gönderge arasındaki mesafe daha net biçimde gösterilemezdi. Bugün mücadele halindeki işçi sınıfının bileşiminin ve tüm bir proleter bileşimin, yirminci yüzyılın başlarındaki proletaryanın bileşimiyle hiçbir ilgisi yoktur. Buradan iki sonuç çıkar. Bunlardan ilki, biçimsel olup sürekli tekrar edilen şeyin, yani Marksist bilimin kendi göndergesi olarak seçtiği yıkıcı öznenin sürekliliğinin, öznenin belirlenmesinin süreksizliğini ve bunun aldığı maddi biçimlerin diyalektik değişkenliğini hesaba katmak zorunda olduğu görüşünün teyidi niteliğindedir. İkincisi ise şudur: Lenin'in proleter öznesi ile bizimkini biçimlendiren tarihsel ilişkiler arasındaki farkı anlayamamak, sürecin dinamik yasasını anlayamamak demektir. Lenin galip gelmiştir. Kapitalist ilişkinin farklı ve belirli bir dinamiğini devreye sokmayı başaran, işçi sınıfının Leninizmle elde ettiği zafer olmuştur: Bu da yıkıcı öznede bir değişikliği ve farklı bir biçimlenmeyi gerektirir. Öz-

6 Bu konuyla ilgili olarak bkz. M. Tronti, *Operai e capitale*'nin yanı sıra çok yazarlı, *Operai e stato*, Feltrinelli, Milan 1972; *L'operaio multinazionale in Europa*, Feltrinelli, Milan 1974 ve S. Bologna, P. Carpignano, A. Negri, *Crisi e organizzazione operaia*, Feltrinelli, Milan 1974.

7 M. Cacciari, *Sul problema dell'organizzazione: Germania 1917–1921*, G. Lukács, *Kommunismus, 1920–1921*, Marsilio, Padova 1972'nin İtalyanca baskısına giriş, s. 59.

nenin bu değişimini anlayamamak, sermayenin işçi sınıfıyla kurduğu ilişkinin yasasını ve biçimini anlayamamak demektir. İşçi sınıfı, devrimci bir itki uyguladığı oranda, sermayenin dışındadır, ama bunu yapabildiği oranda da, sermaye onu tekrar içine almaya, onu yeniden emek gücüne indirgemeye çalışır. Hatta bazen onu tekrardan örgütlenmiş bir işçi sınıfı olarak algılar, onun taleplerini kabul ederek, bir yandan da başlangıçta bir kopuşun öğesi olan bu aynı taleplerin şimdi gelişmenin bir öğesi haline gelmesini sağlayacak şekilde sömürü sistemini yeniden yapılandırarak, işçi sınıfının bu haliyle üretim süreci içinde işlev görmesini sağlar.

Bu türden bir ilişki Marksist bilim için temel hale gelir ve işçi sınıfının sermaye karşısında kendini nasıl konumlandırdığına ilişkin belirlenimin yeniden tanımlanmasına işaret eder. Biz bu ilişkiye (edindiği tavırlar, bilinç ve ihtiyaçlarının tüm karmaşıklığıyla) *işçi sınıfının* teknik ve/veya politik *bileşimi* adını veriyoruz. Sınıf mücadelesinin her bir tarihsel evresi için, işçi sınıfının, sadece tüm bir üretim süreci içindeki yerini değil aynı zamanda mücadelelere ve tavırlara ilişkin bir deneyler dizisini, belirli ve yaşamsal ihtiyaçları yenileme ve yeniden tanımlama biçimini belirten bir işçi sınıfı bileşimi tanımlıyoruz. Marksist düşünce, gerçek göndergesi olarak bu nesneyi ele alır: Marksizmin nesnesi, bu öznenin kuruluşu, değişimi ve yeniden bileşimidir. Çünkü -bu her zaman göz önünde bulundurulmalıdır ki- gerçek güç ilişkileri ancak bu öznenin içinden ölçülebilir. Bu bakış açısıyla, tüm bir sermaye tarihi işçilerin mücadelesinin ve çeşitli politik sınıf bileşimlerinin bir tarihi haline gelir. Bu doku, sermaye tarihinin izlediği yolu onun bir sonucu olarak gösterir. Burada *sonuç* derken, elbette sömürünün reddinin devrimci ekseninden başlayarak, iktidar ilişkilerini ete kemiğe büründüren özneye karşı, kapitalist tavrın (makine, yasa ve devlet yapıları) gösterdiği sürekli etki ve tepkiyi kastediyoruz. Ancak sürecin diyalektik tözü nedensel ilişkilere çözülmez; tersine işçi sınıfının bakış açısının -şiddetin ve üstün kavrayışın- belirli nedenselliği üzerinde ısrar eder. Bu noktada, Leninist düşüncenin, Cacciari tarafından açıkça tanımlanan tarihsel sınırının tanımına dönelim. Lenin'in söylemi, özgül bir şekilde belirli olan gerçek bir sınıf bileşimini örgütlenme terimlerine tercüme eder. Lenin'in analiz ettiği Rusya

koşullarında, geç kapitalizmin ürerim ilişkileri, emek gücünün işçi sınıfı olarak maddi yeniden üretimi, yalıtılmıştı ve öncü bir konumdaydı. Lenin pratik olarak bu belirli sınıf bileşimi ve onun yalıtılmışlığına dair farkındalıktan başlar, bununla yüzleşir ve bu yalıtılmışlığı tüm bir hareketin öncüsü, çekiş gücü haline getirir: "Lenin elitlerin ve kitlelerin aydınlanma karşıtı geç burjuva ideolojisini devrimci biçimde dönüştürür."[8] Bununla ilgili olarak, Lenin'in meselelerinin çok uzağında kaldığımızı söylemek gerekir. İçinde mücadele ettiğimiz işçi sınıfı bunları artık bilmez: O, Leninist "öncüler"le ve onların ezici ve muzaffer yalıtılmışlığıyla mücadele edebilmek adına sermaye tarafından devreye sokulan teknolojik değişiklikler sayesinde dönüştürülmüş, bizzat kapitalist üretim tarzı tarafından kitle haline getirilmiştir; içinde mücadele ettiğimiz sınıfın bileşimi artık tamamen farklıdır. Günümüzün kitlesel işçisi -sermayenin yeni bir yalıtılmışlığın bir işareti olarak dayattığı- vasıfsızlaştırılmasını tüm bir soyut emeğin birliğine çevirmiştir; görevlerinin sürekli değişebilirliğini çeşitli sektörler ve topraklar vs. arasında genel bir hareketlilik olanağına dönüştürmüştür.

Şimdi şunu soralım: Gerçek göndergedeki bu etkin ve derin süreksizliği göz önünde bulundurursak, yıkıcı öznenin örgütlü figürünün sürekliliğinden söz edilebilir mi? Az önce değindiğimiz gibi Cacciari bu problemi zekice ortaya koyar; fakat buna rağmen bulduğu çözüm o kadar mutluluk verici değildir. Cacciari, partinin koşulu haline gelmiş olan, öncünün dışsallık ve yalıtılmışlık biçiminin, bugün tanık olduğumuz planlı kapitalist saldırının karşısında, formel ve metodolojik bir kural olarak kendini yeniden ortaya koyduğunu savunur. Hatta burada örgütlenmeye ilişkin Leninist düalizm, sermayenin planlama aracılığıyla, -yani- toplum üzerindeki kitlesel komutası aracılığıyla, sınıf hareketini öngörebilme yeteneğiyle karşı karşıya getirildiğinde, deyim yerindeyse göklere çıkarılır. Sınıfın birliğine karşı yeni kapitalist saldırı karşısında Leninizmin kendisini yenilediği iddia edilmektedir. Bence bu kesinlikle tartışma götürür bir noktadır. Hakikaten de eğer bugün kapitalist tahakküm mekanizması ve onun yeni biçimlenimi içinde, yani kitlesel işçinin eylemlerine karşılık verme yönündeki kapitalist girişim ve bu işçilerin mücadelesinin yaratmış oldu-

8 Hans-Jürgen Krahl, *Costituzione e lotta di classe*, Jaca Book, Milan 1973, s. 179.

ğu krizin içinde, devrimci örgütlenmenin yeni ve farklı işlevlerini tanımlamak zorunlu olmakla birlikte, bu işlevler Leninist söyleme indirgenemeyecek bir içerik ve yönelimle yüklüdürler: "Kitlelerin ve özellikle de işçi sınıfının, giderek yaygınlaşan soyut emek sisteminin soyut tahakkümünün güçlenmesi yoluyla artan entegrasyonuyla birlikte, propaganda ve ajitasyonun soyutlanma derecesi de artar... Politik önderlik ile kitle tabanı arasındaki klasik ilişkiyi tanımlayan öncüller artık var olmadığı için, kitle propagandası ve ajitasyonu farklı biçimde düzenlenmelidir."[9]

Dolayısıyla bugün kitlesel işçinin örgütsel bileşiminde öncü uğrakları geliştirme gerekliliği, örgütlenmeye ilişkin teorik ilginin odağını oluşturuyorsa, kriz üreten bir devlete, sınıfı tahakküm altına alabilmek için zenginliği tahrip etmeye hazır bir devlete karşı mücadele eden kitlesel işçi de, devlet tepkisini daha ortaya çıkarken yakalayacak ve öncülüğün bir işlevi olarak ona darbe indirecek bir eylemin aciliyetini kavrıyorsa, o halde bu öncü, Leninist teoride görüldüğünden oldukça farklı bir öncüdür: Bu öncünün temeli ve potansiyeli sosyolojik olarak yalıtılamaz, çünkü bu öncü ne tüm "halk" ile karşı karşıyadır, ne de devlet planlamacısına ve üretim üzerinde tahakküme güvenle bakar. Aksine bu öncü, toplumsal soyut emek birliğinin içinden, kapitalist şiddete ve yine bu birliğin ve bu üretim tarzının yıkımına adanmış kapitalist kapasiteye bakar; dolayısıyla, bu temelde, maksimum şiddeti gerçekleştirmeyi ister. Bugün mesele, devrimci süreci ileri doğru iten öznenin içinde farklı bilinç ve nesnel güç dereceleri tayin edebilmek değil, aksine sınıf bileşimini çözmek yönündeki kapitalist teşebbüsün içsel hatlarını takip ederek, bizatihi praksiste hareketi sürükleme ve ileriye taşıma kapasitesini saptamaktır.[10] Gerçekten birleşik

9 A.g.e., s.180.

10 Bu bakış açısından, Krahl ve anti-otoriter sol tarafından önerilen Leninizm analizinin sınırlarının altını çizmek gereklidir. Paradoksal bir biçimde, bunların Lenin'in nesnelciliği, otoriteryanizmi ve merkeziciliğine karşı polemikleri, yanlış bir çözümü desteklemeye varır: süreç içindeki dolayımın temel bir uğrağı olarak devrimci bilincin yeniden öne sürülmesi. Burada gidilebilecek iki yol çıkar: ya kolektif bir parti bilinci anlayışına geri dönüş ya da kendiliğinden harekete bilinç götürmek. Her iki durumda da teori yalnızca bilincin dolayımı yoluyla maddi bir güce dönüşür. Anti-otoriter yaklaşımın polemik içeriğini korumakla beraber, bu bakış açısının terse çevrilmesi gerekir: Bilinci değil, soyut emeğin maddi birliğinin yapı-

ve kitlesel bir özneye işlevler atfedilmesine ihtiyaç varsa, şu konuda açık olmamız gerekir: Bu farklı işlevler, türdeş olmayan bir sınıftan değil, sermayenin zorunlu kıldığı türdeşsizlikle karşı karşıya gelmekten doğar. Bunlar, gelişmenin halkçı yeniden bileşim projesinde değil, yıkımın altüst edici projesinde verilidir. Sermayenin bizatihi değer mekanizmasının bir işlevi olarak uyguladığı şiddet ilişkilerini etkileyip tahrip etmeyi başarabilecek bir mücadele, verilmeye değer tek mücadeledir.[11] Ancak öncü, sermayenin kendi tarafından devreye soktuğu şiddet, iktidar ve genel silahlanma düzlemi üzerinde doğrudan hareket ettiği ölçüde, bu öncüde farklı işlevler tanınabilir. Öyleyse, bu başlangıç problemlerini tanımladıktan sonra, Lenin'e yönelteceğimiz soru şu hale gelir: Bizim hareket noktası olarak aldığımız özne Lenin'inkinden farklı olduğuna göre, bugün Leninizmin nesi bizi ilgilendirmektedir? Bu soruya yanıtımızı, (Lenin tarafından doğru biçimde yorumlanan) belirli bir sınıf bileşimi içerisinde saptadığı genel yasaları doğrulamak üzere, taktiksel strateji ile örgütlenme arasındaki Leninist ilişkiye bakarak vereceğiz. Ve bunu pratik eleştiriye tabi tutacağız. Çünkü sadece işçilerin teorisinin yüzleşmek zorunda kaldığı geçişleri, sıçrayışları ve süreksizlikleri tanırsak, kendimize Leninist diyebilir ve Leninist örgüt modellerini kullanabiliriz. Bugün düşüncemizi Lenin'inkine bağlamanın başka bir yolu olduğunu düşünmüyorum.

---

ları ve gelişimi içinde dolaysızca ortaya çıktığı haliyle, iktidar mücadelesine dönük işçi sınıfı ve proletarya pratiğinin önceliğini olumlamak gerekir. Devrimci pratik, kapitalist tahakkümün yapıları içinde silahlı bir çoğunluğun sağlanması çabası: Bugün devrimci bilincin (üstün) biçimi budur. İşçilerin inisiyatifini yeniden oluşturabilme yetisinin yönelmesi gereken yer budur. Burada, en üst soyutlama gücün somutluğu haline gelir.

11 Bu konuyla ilgili olarak bkz. benim broşürüm, *Crisi dello Stato-piano: comunismo e organizzazione rivoluzionaria*, Feltrinelli, Milan 1974, ("Opuscoli Marxisti", n. 1).

2

Sermaye Teorisinden Örgütlenme Teorisine (1)

Ekonomik ve Politik Mücadele: Sınıf Mücadelesi

Bu bölümde, Lenin'in Marx okumasından, özellikle de onun bir sermaye teorisinden (2-5 arası dersler) türetilmiş örgütlenme teorisine dair yaklaşımından başlayalım. Tartışmamızın ikinci bölümünde (5-8. dersler) bir örgütlenme teorisinden bir devrim teorisine nasıl ilerlendiğini, yani Lenin'de hangi geçişlerin incelenebileceğini ve bunların, uygulamaya koyduğu pratik tarafından tarihsel olarak nasıl belirlendiğini görebilmek için, program meselesini ele alıyoruz. Araştırmayı kolaylaştırmak adına, Lenin'in söyleminin bu yeniden kuruluşunun ilk kısmını bir sonrakinden ayrı tutacağız ve Leninist güzergâhı, kökten değişikliğe uğramış bir sınıf öznesi (örneğin, mevcut sınıf mücadeleleri ve güç ilişkileri içinde karşı karşıya kaldığımız sınıf öznesi) üzerinde takip edebilme imkânına ilişkin olarak ortaya attığımız sorulara ancak en sonunda geri döneceğiz (9. ders).

O halde Lenin'in tarihsel güzergâhı nedir? Sermaye teorisinden bir örgütlenme teorisine nasıl ilerler? 1890'lı yıllarda Lenin'in kalkış noktası, Karl Marx'ın *Kapital*'inin okuması ve eleştirel bir analizidir. Marx'ın eserlerini, özellikle de *Kapital*'i Lenin kadar iyi bilen çok az sayıda politik Marksist olduğu-

nu düşünüyorum. Lenin'in 1890'lı yıllardaki ilk eserleri, Rus devrimci hareketinin içindeki birtakım popülist ve genel anlamda revizyonist eğilimlere karşı teorik polemiklerden oluşur. Lenin'in düşüncesinin tarihsel dokusuna ilişkin olarak Vittorio Strada'nın *Ne Yapmalı?*'nın Einaudi basımına yazdığı girişi okumanızı öneririm.[1] Strada yazısını iki temel mesele etrafında şekillendirir: Bir yandan Lenin'in, 1890'lı yıllarda Rusya'daki devrimci hareketlerin ideolojisi olarak işlev gören Rus popülizmine müdahalesinin çok önemli yeniliğini teşhis eder ve Marksizm-Leninizmin bu eğilime indirgenemezliğinin altını çizer, Diğer yandan, Rus popülizminin bazı sol eğilimlerinin örgütlenme geleneği ile Leninist düşünce arasındaki birtakım süreklilik unsurlarını belirler. Bunu özellikle de Lenin'in düşüncesinin, popülizmden teorik olarak uzak durmasına rağmen, daha ilk dönemde içine işlemiş olan örgütlenmenin merkeziliği anlayışı etrafında gerçekleştirir. Bu meseleye daha sonra geri döneceğiz. Yine de bu tarih yazımının ötesinde, Lenin'in *Kapital*'i nasıl okuduğunu yakalamak istiyoruz. Bu ilk evrenin temel metni olan 1894 tarihli "Halkın Dostları Kimlerdir ve Sosyal Demokratlarla Nasıl Savaşırlar?" başlıklı broşüre bakacak olursak, Lenin'in *Kapital*'i tercümesinin, deyim yerindeyse, cevherini oluşturan bazı kavramların daha o zamandan tanımlanmış olduğunu görebiliriz. Broşürden bir pasaj yoluyla yeniden düşünülebilecek olan ilk temel kavram, Lenin'in "Marksist sosyoloji" olarak adlandırdığı yöntemin esaslı temeli olarak gördüğü "belirli toplumsal oluşum" kavramıdır. Marx'ın *Kapital*'i üzerine yazarken Lenin şu iddiada bulunur:

> Maddi toplumsal ilişkilerin analizi, hem tekerrür ve düzenliliği tespit edebilmeyi hem de farklı ülkelerdeki sistemleri tek bir *toplumsal oluşum* kavramı altında genelleştirebilmeyi mümkün kılmıştır. Toplumsal fenomenlerin tanımlanmasından (ve bunların bir idealin bakış açısından değerlendirilmesinden) bu fenomenlerin, örneğin, kapitalist bir ülkeyi bir diğerinden ayırt eden ve hepsinde ortak olan şeyi belirleyebilen titiz bir bilimsel analizine geçişi mümkün kılan yalnızca bu genelleme olmuştur... Bu hipotez ilk defa bilimsel bir sosyolojiyi mümkün kılmıştır, öyle ki *toplumsal ilişkilerin üretim ilişkilerine, üretim ilişkilerinin de üretici güçler düzeyine indirgenişi*, tek başına, toplumsal oluşumların gelişiminin doğal bir tarih-

1 V. Strada, Lenin, *Ne Yapmalı?*'nın İtalyanca baskısına giriş, Einaudi, Torino 1972.

sel süreç olduğuna ilişkin anlayışa sağlam bir temel sunmuştur.[2]

Kapital'in iskeleti, aslında sermayenin ekonomik teorisinin eleştirel bir analizinden ziyade bu teorinin açığa vurduğu toplumsal ilişkinin, yani işçi sınıfının içinde kendi bakış açısını geliştirdiği tüm bir diyalektik dokunun tanımını oluşturan, belirli bir toplumsal oluşumun toplumsal üretici güçleri arasında kurulan bir ilişkinin analizinden ibarettir. Marksizmin heretik yorumlarını bir kenara bırakacak olursak, bunun, ifadesini 1857 tarihli Giriş'te bulan Marx'ın olgun metodolojik evresinde geliştirilmiş aynı jenerik kavram olduğunu hatırlatmak gereksizdir. "Bu artık bir hipotez olmaktan çıkmıştır," diye devam eder Lenin, "bu materyalist tarih anlayışı, bilimsel olarak ispatlanmış bir tezdir."[3] *Kapital* okuması bize doğrudan, devrimci sosyal demokrasi zemininde ilerleme olanağı sunar.

O halde belirli toplumsal oluşum ne demektir? Burada karşımıza çıkan bir hayli doğalcı terminolojiye aldanmamak gerekir: Lenin, kendi döneminin kültürüne borcunu ödemektedir ve Hegel okuduktan sonra bundan kurtulduğuna nasıl sevindiğini ileride göreceğiz. Altını çizmemiz gereken şeyse, Lenin'in buradaki esasen Marksçı jestidir: Kapitalist oluşum ve gelişme biliminin, tam da bu oluşum ve gelişme içinde konumlanmış bulunan sınıflar arasındaki güç ilişkilerinin belirleyiciliğine dayandırılması gerektiğinin farkına varmıştır. Sermaye açısından tüm gelişme olanakları, nasıl belirlenmiş olursa olsun, sınıf mücadelesi içindeki bir güç ilişkisinin çözümünün bir kaydını oluşturur. Tüm toplumsal ilişkiler, toplumsal üretim ilişkileri içindeki üretici güçler arasında gerçekleşen mücadeleye, çatışmaya dayandırılmalıdır. *Kapital*'de bu içeriğin bariz keşfinin, Lenin için özellikle de 1894'te bu kadar açık olduğunu düşünmüyoruz. Daha önce gördüğümüz gibi, bu kavram, Marksizmin Marksist bir analizi bakımından önemlidir. Aslında

2 *Opere Scelte*, I, s. 77 (italikler bana ait) ["Halkın Dostları Kimlerdir ve Sosyal Demokratlara Karşı Nasıl Mücadele Ederler?" *Seçme Eserler 1*].Tüm metinde, aksi belirtilmediği takdirde, bütün alıntılar yabancı dillerde yayınlanan *"Opere scelte in due volumi"* (Seçme Eserler 2 cilt), Moskova 1949 içinden alınmıştır. [*Seçme Eserler*, çev. Süheyla Kaya ve İsmail Yarkın, İnter Yayınları, İstanbul 1997]

3 A.g.e., s.78.

tüm bir İkinci Enternasyonal'in sosyal demokrasisinin teorik ufku, gelişmiş kapitalist ülkelerde olduğu gibi Rusya'da da aşırı derecede nesnelci bir sermaye teorisi üretmeye meyletmiştir.

Marksizm sekter bir bakış açısı, işçi sınıfının bir tercih biçimi değildi. Kendisini işçilerin mücadeleye bakış açısı olarak; yüzleşmek zorunda kaldığımız güç ilişkilerini, bunlara karşı mücadele edebilme ve bunları yıkabilme yetimizle ilişkilendirebilmek adına, ayırt edebilme ve gizemlerinden arındırabilme yetisi olarak sunmuş değildi. Marksizm farklı bir bilim olarak değil, aksine nesnel gelişmenin "daha üstün", "daha kapsamlı" bir bilimi olarak temsil edilip yorumlanıyordu.[4] Doğalcılık, en aşırı nesnelcilik, (ki Lenin'in bazı tanımlarında ve fenomenleri tekrarlama, düzenlileştirme ve genelleme yetisi üzerine yaptığı bilimsel vurguda da hâlâ yankılanmaktadırlar) çağdaşlarının yürüttüğü tartışmaların kesinlikle çok önemli bir öğesini oluşturmaktaydı. Bunun tek istisnası belki de, Lenin'le bu zeminde, farkında olsun ya da olmasın, hatırı sayılır biçimde uzlaşan Rosa Luxemburg'un teorisidir. Hakikaten de Luxemburg'da üretici güçler olarak görülen sınıfların bakış açısı, sermayenin

4 Bu tutumuzun günümüze kadar uzanan etkileri üzerine bkz. H. J. Krahl, alıntı s.340-41: "Tarihsel materyalizmi bir ontolojiye dönüştürecek bir doğanın diyalektiği varsayımı, proletaryanın devrimci teorisini, dünyanın temaşaya dayalı bir kavranışı haline getirir ve onu sekter grupların küçük mülkiyetine indirgeyerek, Marksist-Leninist grupların savaştığı, anti-otoriter harekete ait tüm o küçük burjuva dekadanlık biçimlerini devralarak yoksullaştırır. Bu koşullar altında kadro okulu, ne yaparlarsa yapsınlar yalnızca kendilerini örgütleyen bireylerin ve grupların praksisi için bir vekil haline gelir ve Mao'nun genelleyici tespitleri, etraflarını saran kapitalist dünyanın bilgisine erişmelerine mani olur. Sistematik tespitlerin kapalı kanonu ve katı disiplinli örgütlenme; üretken devrimci kolektiflerin ve özgürleşme yolunda kurtuluşa ilişkin ihtiyaçların ve de daima eylemi gerektiren ve risklerle dolu politik bir mücadelenin devrimci ihtiyaçlarının gelişimini engelleyerek, güvenlik ve bağlantı ihtiyaçlarının, oluşumlar stratejisinin yerine geçer. Marksist-Leninist grupların temaşa eden dogmacıları, Brecht'in 'sanki sadece diyalektik materyalizmi dayatabilmek için devrim yapmak ister gibidirler' dediği kimselere benzer. 'İnsan iradesinden bağımsız bir nesnel yasa" olarak ilan edilen bir devrim ontolojisi, İkinci Enternasyonal ve Sovyet Marksizmindeki karşılığını, yani kapitalist toplumsal oluşumun ikinci doğasının, emeğin kendine mal etmesi gereken birinci doğasına denkliği anlayışını sözcüğü sözcüğüne tekrar eder. İkinci doğa ideolojisinin eleştirisi ve devrimin etkenleri olarak, otonom bir proleter bilinç ve iradenin önemi, György Lukàcs'ın erken dönem çalışmalarında devrim teorisine yaptığı çok mühim bir katkıdır."

küresel hareketlerinin motorudur.[5] Belirli tarihsel oluşuma ilişkin bu tanım, Lenin'e devrimci öznenin sınıf bileşiminin tanımının önkoşullarını sağlar.

Bu pasajlarda eşit derecede önemli başka bir metodolojik araç buluruz. Belirli toplumsal oluşum kavramının biçimsel olarak tanımlanmasının ötesinde, bu belirlenimin içine inebilme ve onu (her uğrakta) işçi sınıfı ile sermaye güçleri arasındaki diyalektik ilişki olarak keşfetme, başka bir deyişle devrimci öznenin başlıca bilimsel tercihi ve bilimsel temeli olarak adlandırılan şeyi harekete geçirebilme yetisi söz konusudur. Buna ek olarak bu yeni metodolojik araç, daha doğrusu belirli soyutlama kavramı; devrimci diyalektiğin bir eğilim çerçevesinde anlaşılmasına ve bütünlük perspektifinde de itaatsiz tikelin kavranmasına olanak vermelidir. Sibirya'da sürgündeyken kaleme aldığı ve 1898'de yayımlanan *Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi*'nde, Lenin belirli soyutlama kavramını bütünüyle geliştirmiş durumdadır. Lenin'in düşüncesinin bu ilk olgunluk evresinde bu kavram nasıl tanımlanır? Sınıf mücadelesinin *gelişiminin en yüksek aşamasını* ve dolayısıyla bunun sonucunda ortaya çıkan kapitalist gelişmeyi kavrayabilme ve onu sabitleyen dolaysız belirlenimlerden arındırabilme, onun soyut kavramını süreç içindeki zorunlu bir eğilim açısından düşünebilme yetisi olarak tanımlanır. İzlenen bu yol, "soyut" ve "somut" gibi belirlenimlerin alışıldık anlamını altüst eder: En soyut gibi görünen şey (az gelişmiş bir toplumda kapitalist gelişme) eğilimin içindeki en somut şeye dönüşürken, somut ve dolaysız olan da görüş alanından çıkarılır. Hakiki somut, dolaysız olan değil, gerçek belirlenimlerin tümüdür. Soyut bir tanımın somutluğu, incelenen sürecin diyalektik doğasından kaynaklanır. Somutluk, kavranılıp çözümlenen dolaysız belirlenimlerin (bu sefer gerçek anlamda soyutturlar) eğilimsel bir sınırıdır. Lenin bu tavrıyla Marx'ın öğretilerini takip etmektedir. Marx'ta belirli soyutlama şu şekilde işler: Örneğin, İngiltere'de 1840'lı yılların sınıf mücadelesi sırasında (İngiliz kapitalizminin oluşumunda temel bir öneme sahip uğrak) şekillenen üretim ilişkileri ve belirli toplumsal oluşumlar, tüm kapitalist oluşumlarda üretim sürecinin ve sınıf mücadelesinin genel bir eğilimi olarak kabul

5 Luxemburg'un yöntemi için bkz. J.P. Netti, *Rosa Luxemburg*, Londra, c. 2, 1966.

edilir. Sınıf mücadelesi, belirli toplumsal oluşum kavramından ayrılmaz bir öğedir ve dolaysızın tanımı içinde, gelişimin daha yüksek düzeylerine doğru bir hareketi içerimler. Dolayısıyla soyutlama, önümüzde duran ilişkilerin açıklanmasında temel bir uğraktır ve bunların dinamik doğasını ortaya çıkardığı oranda, gelecek olanı bilimsel olarak belirleme gücünü de beraberinde getirir. Lenin'de de aynı bilimsel akıl yürütme gücünü görürüz.[6]

1890'larda Rusya'daki durum ne idi? İnanılmaz geri kalmış bir ülkeydi, işçi sınıfı küçük bölgelere sıkışmıştı ve sanayi kapitalizminin emek süreçleri, Rus toplumunu tümden kapitalist bir toplum olarak tanımlamaya el vermeyecek nitelikteydi. Buna karşılık, sermayenin tarihinden çok uygarlık tarihinin dışında yer alan kısmen yaban bir ülkede yaygın olan yarı feodal yapılar biçiminde örgütlenmiş tarımdan gelen devasa bir baskı söz konusuydu. Bununla beraber Lenin'in yaklaşımı, algının dolaysızlığını, eğilimin ilerlemeci mekanizmasına kilitleyerek bu gerçekliği zorlar. İşçi sınıfı ve kapitalist üretimin en ileri uğrakları, bu bağlamdan soyutlanarak, gelişme için kesinlikle temel olan uğraklar olarak tanımlanır ve gösterilir. Sermayenin gücü özgün bir niteliksel sıçrama gerçekleştirmiştir ve bu sayede işçi sınıfı bir yandan kaçınılmaz bir uğrak olarak, hem sömürünün hem de sistemin tüm bir yeniden üretiminin öznesi olarak sunulur. Diğer yandan bunun sonucunda ve zorunlu olarak işçi sınıfı devrimcidir. Buradan sermaye için durmaksızın ilerleme gereksinimi doğar. Çünkü sömürü, ancak işçi sınıfının bu gücüne sürekli uygulanan bir baskı sayesinde pekiştirilebilir ve yeniden üretilebilir. Zira bu işçi sınıfı sömürüyü sürekli reddeder ve bu yüzden sömürü mekanizmasının içinde sürekli yeniden bileşime sokulması gerekir. Lenin'in mücadele eden ve sömürüye karşı savaşan işçi sınıfını, sermayenin ilerlemesinin anlaşılmasının kilidi olarak tanımlaması, bir dizi sonucu beraberinde getirir: Devrimci örgütlenme ve yıkıcı eylem, kapitalist gelişmenin en ileri noktaları göz önünde bulun-

6 Marx'ın ve onu izleyenlerin düşüncesinde belirli soyutlama meselesine dair kapsamlı bir analiz için bkz. A.V. Ilenkov, *La dialettica dell'astratto e concreto nel "Capitale" di Marx*, Feltrinelli, Milan 1958; L. Colletti, *Il marxismo e Hegel*, Lenin üzerine önsöz, *Quaderni filosofici*, Feltrinelli, Milan 1958; J.C. Michaud, *Teoria e storia del "Capitale" di Marx*, Feltrinelli, Milan 1960.

durularak düşünülmelidir. Eğer sermaye hâlâ bir azınlık gücü ise, eğer "devletin tüm bir tarım sisteminin kapitalistleştiği ve uzun bir süre boyunca feodal niteliklerini koruduğu"[7] çerçeveyi ancak belirli soyutlama yoluyla çıkarabiliyorsak, toplumsal emeğin üretici güçlerinin artması ve emeğin toplumsallaşması süreçleri hâlâ durdurulamaz bir nitelik taşır;[8] çünkü sistemin bazı merkezi noktalarında sınıf mücadelesinin kitleselleşmesi, gelişmenin genel motoru haline gelir. Belirli toplumsal oluşum kavramından hareket etmenin ve dolayısıyla soyutlama ve eğilim yöntemini kullanmanın, gerçekliğin öznel bir şekilde zorlanmasını gerektirmediğini belirtmemiz gerek. İşçi sınıfının bakış açısının tanımlanmasını ve buna devrimci bir sürecin atfedilmesini gerektirse bile, bu böyledir. Lenin tekrar tekrar böyle yapmakla suçlanacaktır: Plehanov'un arkadaşı ve dolayısıyla II. Enternasyonal'deki Rus teorik eğiliminin bir iştirakçisi olsa da, Lenin (1917'ye kadar) enternasyonal tartışmasının dışında tutulmuş ve Marksizmin Asya tipi altkültürünün temsilcisi olarak görülmüştür. Lenin'in *Die Neue Zeit* için hiç yazmadığını sanıyorum. Oysa Lenin'in Marksizm okumasının özgünlüğü, bu kavramlardan besbellidir ve bu işçi sınıfı anlayışı, önüne geçilemeyen bir eğilim sürecinin motoru olarak gerçek haline gelen belirli toplumsal oluşum fikrine dayanır. II. Enternasyonal'in modern bir savunucusu şöyle tekrar edecektir: ekonomizm ve kendiliğindencilik! Bu doğrudur da: Ama işçi sınıfının bakış açısına saldırmak; onun belirli varoluşunu, gelişime katılan sekter bir yargı olarak, antagonist gerçekliğini ise kapitalist ilerlemenin motoru olarak kavramak da ancak bu şekilde mümkün olabilir. Lenin, ilk Marx okumasından ve bu okumanın o dönemdeki geçerli teorilere karşıtlığından yola çıkarak, teorinin sekter olmaktan başka bir şansının olmadığı ve aynı zamanda mücadele halindeki bir sınıfın teorisi olmayan bir politik teorinin mümkün olmadığı sonucuna varır:

> Marx'ın öğretileri uygar dünyanın her yerinde, Marksizmi "zararlı bir mezhep" olarak gören tüm burjuva bilim çevrelerinin (resmi ya da liberal olsun) en büyük nefretini ve düşmanlığını çekmektedir. Zaten bundan başka bir şey de beklenemez-

7 Lenin, *Opere complete*, c. III, Editori Riuniti, Roma 1956, s. 10 ["Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi," *Seçme Eserler 1*].
8 A.g.e., s. 302.

> di, çünkü sınıf mücadelesine dayanan bir toplumda "tarafsız" bir sosyal bilim olamaz. Tüm resmi ve liberal bilim, *öyle ya da böyle*, ücretli köleliği *savunur*, *oysa* Marksizm bu köleliğe karşı amansız bir savaş ilan etmiştir. Ücretli köleliğe dayanan bir toplumda bir bilimin tarafsız olmasını beklemek; fabrikatörlerden, sermayenin kârını azaltıp işçilerin ücretlerini arttırmanın gerekip gerekmediğini değerlendirirlerken tarafsız olmalarını beklemek kadar budalaca bir saflıktır.[9]

"Devrimci teori olmaksızın devrimci hareket olmaz"[10] demek, devrimci hareket olmaksızın devrimci teori olamaz demekle aynı şeydir. Bu skandal sonuç, tam da Lenin'in hareket noktasını oluşturur.

Hareketliliğinin ilk yıllarında eşit derecede skandal olan diğer şey de Lenin'in diyalektik ve töz üzerine görüşleridir. Hakikaten bu meselelerde de farklı bir Lenin kendini gösterir. Öyle ki bu dönemin Lenin'ini okurken gözümüze çarpan ilk öğe, rastlantısal olarak değil, tersine kalıcı ve sistematik bir biçimde, kendiliğindenliğin yüceltilmesidir. Rus işçi sınıfının 1880 ve 1890'lı yıllarda, hayli yüksek derecede bir kendiliğinden mücadelecilik ortaya koymuş olduğunu göz önünde bulunduralım: Bu yıllar, mücadelelerin kendiliğinden dolaşımı, mücadeleler içinde ekonomik ve politik amaçları olan, özörgütlenmeye dayalı organizmaların sürekli oluşumu ile tanımlanabilecek bir süreçler dizisine tanık olmuştur.[11] Lenin bu tür içerikleri toplayarak bu mücadeleleri tasvir eder. Bunun sonucunda da, daha sonra asla reddetmediği temel bir anlayışa varır: Ekonomik mücadele, politiktir. "Leninizm"in fetişist yorumlaması-

---

9 Lenin, *Opere scelte*, I, s. 53 ["Marksizmin Üç Kaynağı ve Üç Bileşeni," çev. Süheyla Kaya ve İsmail Yarkın, *Seçme Eserler 11*, İnter Yayınları, İstanbul 1997].

10 A.g.e., 134.Genel olarak Lenin ve İkinci Enternasyonal arasındaki ilişki için bkz. G. Hayot, "Rivista storica del socialismo," sayı 29, Eylül-Aralık 1966. Alman ve uluslararası kamuoyunda Rusya'nın durumuna dair yanlış anlamaların ve ideolojik sapmaların güçlü etkisi için bkz. L. Stern ve diğerleri, *Die russiche Revolution von 1905-1907 im Spiegel der deutschen Presse*, Berlin 1961.

11 20. yüzyılın başındaki mücadele dalgasına ve Rus sosyal demokrasisinin oluşumuna dair genel bir bakış için O. Anweller'in Sovyetler üzerine çalışmasına ek olarak bkz. V. Zilli, *La rivoluzione russa del 1905. La formazione dei partiti politici (1881-1904)*, Napoli 1963; T. Dan, *The Origins of Bolshevism*, Londra 1965; S. Schwarz, *The Russian Revolution of 1905. The Workers Movement and the Formation of Bolshevism and Menshevism*, Chicago 1967.

nın ışığında bu temel anlayış daha sonra tamamıyla unutulmaya yüz tutacaktır. Oysa Lenin bunun üzerinde ne kadar da ısrarla durur! 1898'de kaleme aldığı, *Rus Sosyal Demokratlarının Görevleri* adlı broşüründe Lenin, ekonomik ajitasyonun proletaryanın politik ajitasyonunun temelinde bulunması gerektiğinde ısrar eder. Her sınıf mücadelesi, her ekonomik mücadele, politik bir mücadeledir.

> Nasıl ki ekonomik alanda işçilerin hayatını etkileyip de ekonomik ajitasyon amacıyla kullanılmadan bırakabilecek hiçbir şey olamazsa, politik alanda da politik ajistasyonun konusu olamayacak hiçbir mesele yoktur. Bu iki ajitasyon türü, Sosyal Demokratların çalışmasında, adeta bir madalyonun iki yüzü gibi birbirine ayrılmaz şekilde bağlıdır. Hem ekonomik hem de politik ajitasyon, proleter sınıfın bilincini geliştirmek bakımından aynı ölçüde gereklidir. İkisi de Rus işçilerinin sınıf mücadelesine rehberlik etmek bakımından aynı ölçüde vazgeçilmezdir, çünkü her sınıf mücadelesi politik bir mücadeledir.[12]

Lenin'in bu pozisyonunun asla esaslı bir değişime uğramadığını belirtmemiz gerekir: Ekonomik mücadele ve işçilerin kendiliğindenliği daima devrimci sosyal demokrasinin ve onun örgütlenme sürecinin temelini oluşturacaktır. Örgütlenme süreci karmaşıklaştığında, geliştiğinde ve politik mücadeleye odaklandığında, bu, projenin olgunlaştığını gösterecek, ama yine de ilk evresi olarak ekonomik ve kendiliğinden mücadeleye büyük bir politik vurgu yapmaya devam edecektir. Pek çok açıdan geç dönem eseri olarak görülmesi gereken *Sol Komünizm, Bir Çocukluk Hastalığı'nda*, Lenin bu meseleye geri döner. İtalya'daki Turati ve şürekâsına karşı bir polemikte Lenin, *Manchester Guardian*'da yayımlanan, Turati'yle yapılan bir röportajı yorumlar. Bu, yeniden okunmayı hak eden bir röportajdır, çünkü bugün mevcut mücadeleler içindeki diğer *devrimcilerin* -ve *Leninistlerin* de- beyanları bu röportajda söylenenleri yankılamaktadır. Lenin'in yorumu şöyledir: "Apaçık ortadadır ki İngiliz muhabir, Turati'nin kendisinin ve İtalya'daki burjuva savunucularının, suç ortaklarının ve ilham perilerinin muhtemelen üstünü örttükleri ve gizlemeye çalıştıkları bir gerçeği ağzından kaçırmıştır. Gerçek şu ki Turati, Trèves, Modigliani,

12 *Opere scelte*, I, s. 127 ["Rus Sosyal Demokratlarının Görevleri," *Seçme Eserler 1*].

Dugoni ve şürekâsının politik fikirleri ve eylemleri, İngiliz muhabirin tarif ettiklerinin bire bir aynısıdır." Yani iyi revizyonistlerin, uvyeristlerin, asla devrim yapmayacak olup –sesini biraz yükselttiğinde bile- bunu sadece mücadeleleri iğdiş etmek için yapan kişilerin fikirleri. Lenin şöyle devam eder:

> Bu düpedüz toplumsal ihanettir. Kapitalistlerin kazancı için ücretli köleler gibi çalışan işçilerin arasında düzen ve disiplini nasıl da savunduklarına bir bakın! Ve biz Ruslara, bu türden Menşevik söylemler ne kadar da tanıdık geliyor! Kitlelerin, Sovyet iktidarından *yana* olduğunu söylemek ne kadar da değerli bir itiraftır! Kendiliğinden yayılmakta olan kitlesel grevlerin devrimci rolünü anlayamamak ne dar kafalı, ne aşağılık bir burjuva tutumdur! Evet, gerçekten de, liberal burjuva gazetenin İngiliz muhabiri, Bay Turati ve şürekâsına nasıl da ters tepecek bir hizmette bulunmuş ve İtalyan Sosyalist Partisi'nin, eğer gerçekten de Üçüncü Enternasyonal'den *yana* olmak istiyorsa, Bay Turati ve şürekâsıyla bağlarını koparması ve gerek ismi gerekse eylemiyle Komünist bir parti olması gerektiğini savunan Bordiga yoldaş ile *II Soviet* gazetesindeki arkadaşlarının ileri sürdükleri taleplerin ne kadar da haklı olduğunu kusursuzca kanıtlamıştır.[13]

Yine *"Sol" Komünizm Bir, Çocukluk Hastalığı*'nda Lenin şöyle haykırır: "Kendiliğinden yayılmakta olan kitlesel grevlerin devrimci rolünü anlayamamak ne dar kafalı, ne aşağılık bir burjuva tutumdur!" Fakat bu, Lenin'in baştan sona kadar temel bir teorik tespite bağlı kaldığını gösterir: Kendiliğindenlik ve ekonomik mücadele düzeyinde bile işçi sınıfı, karşı karşıya olduğu tüm bir iktidar yapısıyla doğrudan çatışır ve bu başkaldırı, sosyal demokrasinin ortaya çıkışının -ve örgütsel gelişiminin- temel bir uğrağını oluşturur. "Sosyal demokrasinin başlangıcı olarak kendiliğindenlik," genellikle bunun tam zıddını ispat etmek için kullanılan 1902 tarihli *Ne Yapmalı?*'nın içinde bir bölümdür. Bu çalışmada birbiriyle uyuşmayan birçok öğenin bulunabileceği doğrudur. Fakat mesele, korkunç derecede geleneksel olan ve Leninizmin her türlü gelişimini engelleyen yorum hatlarını takip etmek yerine söylemdeki geçişlerin özgüllüklerini yakalayabilmekte yatar. *Ne Yapmalı?*, mücadelelerin kendiliğindenliği sürecinin, sosyal demokrasinin kurucu bir uğrağı olarak görüldüğü, çok güzel bir tasvirini içerir. "Ken-

13 *Opere scelte*, II, s. 617 ["'Sol' Komünizm, Bir Çocukluk Hastalığı," *Seçme Eserler 10*].

diliğindenci hareketin başlangıcı," diye başlayan ikinci bölümdeki bir paragraf, kendiliğindenliğin bir "başlangıç" olarak sahip olduğu asli işlevi tanıyan, Rusya'daki kendiliğinden grevler hareketinin bir yüceltilişi niteliğindedir.[14] Öte yandan, aynı kitapta, bu uğrağa geri dönen bir akıl yürütme ve tespit dizisi ile karşılaşırız. (Leninist Sovyet anlayışından bahsederken biz de buraya tekrar döneceğiz.)

Şimdiden kesinlikle açık olmalıdır ki Lenin kendiliğinden ve ekonomik hareketlerin bu başlangıç biçimlerini, sadece patlatıcı olarak değil aynı zamanda -ve özellikle- *sosyal demokrat örgütlenme* sürecinin ilk ve olmazsa olmaz bir öğesi olarak görür. Bizatihi Sovyet biçimi, doğrudan kendiliğindenliğe atfedilmiştir.[15] Kendiliğindenliğin örgütlenme biçimleri, örgütlü otonomi biçimleri; örgütlenme sürecinden hiçbir şekilde çıkarılamayacak uğraklar olarak kabul edilir ve ayrıcalıklı tutulurlar. İstenildiği gibi manipüle edilecek bir malzemeden ziyade, bunlar, kitlesel örgütlenme ve *aynı zamanda* partinin örgütlenme sürecinin başlangıcı adına, belirli bir devrimci işlev içinde "örgütsel" olarak zaten şekillenmiş olan yapılardır. Bu yüzden, işçi kuyrukçuluğuyla hiddetli bir polemiğe girdiğinde bile (*Ne Yapmalı?* ve *Bir adım İleri, İki Adım Geri*'de olduğu gibi), Lenin kendiliğindenliğe teslim olmayı reddetmenin, kendiliğindenliği olumsuzlamak demek olmadığını asla unutmaz. Hatta tam tersine, kendiliğindenliğe teslim olmanın reddi, kendini, kendiliğindenlik en üst düzeydeyken olumlar ve pekiştirir. Kendiliğindenliğin ötesine sıçrayış da yine kendiliğindenlik aracılığıyla gerçekleşir. Lenin'in dediği üzere:

> O zamanlar gücümüz son derece azdı... bu yüzden kendimizi yalnızca işçiler arasında faaliyete adamamız ve bu yoldan herhangi bir sapmaya şiddetle karşı çıkmamız, çok doğal ve meşruydu. O sıra tek görevimiz, işçi sınıfı içindeki konumumuzu pekiştirmekti. Ama şimdi hareket, devasa güçleri kendine çekebilmektedir. Eğitim görmüş sınıfların genç kuşağının en iyi temsilcileri bize gelmektedir.[16]

Öyleyse bugün temel mesele, örgütlenme ya da hareketi

14 *Opere scelte*, I, s. 160 ["Ne Yapmalı?" *Seçme Eserler 2*].

15 *Opere scelte*, II, s. 555 ["İşçi ve Asker Sovyetleri I. Tüm-Rusya Kongresi," *Seçme Eserler* 6].

16 *Opere scelte*, I, s. 197 ["Ne Yapmalı?" *Seçme Eserler 2*].

kendi gücünün tam bilincine varmaya doğru yönlendirebilme yetisidir.

Bu öncüller temelinde, Lenin'in örgütlenme meselesine belirli yaklaşımının ikinci bir temel öğesi yükselir. Ekonomik mücadelenin politik mücadele olduğu anlayışının tamamlanışı, ikinci bir temel tespite sıçrar: Politik mücadele sadece ekonomik mücadeleden ibaret değildir. Ekonomik mücadelenin maddiliği, örgütlenmenin ilk uğraklarının ifadesi olmuş, kapsayıcı bir politik hareket geliştirmiştir: Bu çok önemli koşul altında, proletaryanın politik mücadelesi, kendisini içinde bulduğu belirli toplumsal oluşumun bütünlüğüne karşı saldırma gücünü bulur.

Ne Yapmalı?'daki temel geçiş budur. Politik mücadele ekonomik mücadeleden ibaret değildir: Eğer politik mücadele fabrika düzeyinde tutulursa, eğer kendiliğinden mücadele, belirsiz ekonomik mücadele sürecini kıracak gücü bulamazsa ve bir bütünlüğe nazaran dışsal olarak kurulmuş olan öznel bir istencin eyleminin belirleniminde kendini aşamazsa, tüm bunlar olmazsa, örgütlenme süreci belirli toplumsal oluşum ve onun ihtiyaçları düzeyine erişemez. Bununla, yöntem açısından da olsa, Lenin'in bu dönemde ve ileriki yıllarda sunmuş olduğu temel temalara gelmiş oluyoruz. Fakat Lenin'in buradaki olumlamasını gizemlileştirmemeye dikkat etmemiz gerekir. Gerek tarihsel gerek mantıksal anlamda, böyle bir örgütlenme ihtiyacı, Lenin'de, pratik düşünümlerinin yöneldiği özgül evredeki, belirli toplumsal oluşumun ve belirli işçi sınıfı hareketinin analizinden ortaya çıkar. Açıktır ki burada teorinin, ekonomik mücadelenin kendiliğindenliğinin bir reddi olması istenmez. Tersine o, bu mücadelenin içsel eleştirisidir ve kendisini belirlemiş olan zorlu ve kendiliğinden kitlesel hareketin içinden gelir. Buradaki örgütsel kopuş, paradoksal biçimde, kendini süreklilik olarak gösterir. İleride göreceğimiz gibi, örgütlenmede bir kopuş ihtiyacı kendini Lenin'e farklı zamanlarda, onun hızına bağlı olarak, göstermiş olduğuna göre, bu yararlı bir paradokstur. Dolayısıyla sosyal demokrasi ancak kitlelerin, ekonomizmin ve kendiliğindenliğin derinlerine nüfuz edebilirse, bir sıçrama yapma ve önderliği üstlenme yetisi kazanabilir. Bu, Rusya'daki devrimci sürecin özgül bir aşamasına tekabül eder, çünkü sınıflar arasında özel bir güç ilişkisini, işçi sınıfının özel bir bileşimini ortaya koyar. İlerideki sohbetlerimizde buraya tekrar döneceğiz. Şu an bizi asıl ilgilen-

diren, sıçramanın sürekliliği dediğimiz şeyi daha derinlemesine irdelemektir; çünkü bu karakteristik bir biçimde kitlesel hareketin içinde kurulur, kendiliğinden hareketin içinde var olur ve kitlelerin kendiliğinden hareketinin eleştirisine yönelen bir iç okumasına ve eleştirisine dayanır. Ama şimdi bu ileriye sıçrayışın özelliklerini inceleyelim.

1902'de yayımlanan *Ne Yapmalı?* Rus sosyal demokrat partinin tüzüğünün 1. maddesi üzerine tartışmalarla ilişkisiyle bilinir ve geliştirdiği polemik, daha sonra Rus devrimci hareketi içindeki tarihsel bir kopuşu belirleyeceği için kilit bir metindir. (Önceden de başvurduğumuz V. Strada basımının temel alınmasında fayda vardır, çünkü bu basım Rus sosyal demokrasisi içindeki tüzük ve *Ne Yapmalı?* üzerine tartışmalara ilişkin tüm kaynakları bir araya getirir ve bu sayede polemiğin bütününü ve bu polemiği doğuran tüm bir süreci ek bölümünde sunar.) Öyleyse kendiliğindenliğe boyun eğmeyi reddetmek ne demektir? Sosyal demokrasiye önderlik etme yetisi ne anlama gelmektedir? Elimizde ilk olarak bazı olumsuz belirlenimler mevcuttur. Bunlardan ilki, sosyal demokrasiyi fabrikacılığa, "fabrika yaşamının dar sınırları içine kapanmış gündelik tekdüze mücadele"ye[17] sürükleme yetisine karşı çıkar. İkincisiyse, programatik olarak mücadelelerin kendisinin gelişimiyle karıştırılabilecek herhangi bir "taktik-süreç" prensibinin, herhangi bir örgütsel belirlenimin reddine dayanır.

> Rus sosyal demokrasisinde "yeni eğilim" tarafından işlenen temel hata, bu eğilimin kendiliğindenliğe boyun eğmesi ve kitlelerin kendiliğindenliğinin, biz sosyal demokratlardan yüksek derecede bir bilinç gerektirdiğini anlayamamış olmasıdır. Kitlelerin kendiliğinden kabarışı ne kadar büyük ve hareket de ne kadar yaygın hale gelirse, sosyal demokrasinin teorik, siyasal ve örgütsel çalışmasında daha yüksek bir bilince sahip olması gereği de o ölçüde artar.[18]

Üçüncü olumsuz belirlenim, tikelcilik ve yerelciliğe karşı mücadeledir.[19] Lenin'in kendiliğindenliğe boyun eğişi reddinin olumlu belirlenimine bakarsak, onun konumu devrimci hare-

17 A.g.e., s. 186.
18 A.g.e., s. 175.
19 A.g.e., s. 134 ve devamı ["Rus Sosyal Demokratlarının Görevleri," *Seçme Eserler 1*].

ketin merkezileşmesine güçlü bir vurgu yapmaktır.

Politik mücadele ekonomik mücadeleden ibaret değildir. Devrimci hareketin merkezileşmesi, sınıf tabakalaşmalarındaki çeşitliliği, dışarıdan değil, yukarıdan politik olarak birleştirme ve bu birleşmenin aciliyetini bir bütün olarak proletaryanın bilinci haline getirebilme yetisi üzerinde temellenir. Kendiliğindenlik, üretici güçlerin gelişiminin bu düzeyinde, farklılaşmış bir bilinci ve süreksiz bir örgütlenme düzeyini belirler. Etkin bir birleşme, ancak bilinçli bir birleşme ile bilinçli ve dışarıdan bir önderlik sayesinde başarılabilir.

İşte bu yüzden Lenin'in süreklilikte gerçekleştirdiği kopuş, başta tanımladığımız metodolojik varsayımlar ışığında değerlendirilmelidir. Bu varsayımlar, Lenin'in teorik söylemini, bir belirli soyutlama süreci yoluyla tanımlanmış olan belirli bir sınıf bileşimi içinde cisimleştirir. Dolayısıyla bunlar, tüm bir sürecin ve onu tanımlayan güç ilişkilerinin etkin motorunu zorunlu bir eğilim içinde kavramayı mümkün kılar. Kitlesel hareket ile önderlik arasındaki ilişki, süreçteki devrimci ilişkilerinin belirli gerçekliği ve örgütlenmenin ortaya koyduğu tüm bir bileşimden hareketle kurulur. Belirli toplumsal oluşum kavramı, belirli soyutlama ve eğilim prensiplerinin bir sonucu olarak ortaya çıktığı oranda, diyalektik olarak, bir örgütlenme teorisine dönüşür ve kapladığı iktidar ilişkilerini bir yandan altüst eder ve yıkarken, bir yandan da onların özgüllüğüne aracılık eder. Örgütlenme, belirli bir toplumsal ilişkinin refleksidir, çünkü devrimci proletarya mevcut bütün iktidar ilişkilerini tepetaklak etme ve kendi özgürleşme sürecini başlatma istenciyle can bulmuş olduğu ölçüde, örgütlenme sınıf mücadelesi ile kat edilmiştir. Bir sonraki derste, Leninizmin bu teorik sürecinin içinde tanımlandığı sınıfın politik bileşiminin koşullarını daha yakından inceleyeceğiz.

3
Sermaye Teorisinden Örgütlenme Teorisine (2)
Örgütlenmenin İşçi Sınıfı Karakteri: Fabrika Olarak Parti

Geçen derste Lenin'in *Kapital* okuması içinde sunmuş olduğu metodolojik çerçevenin ve sermaye teorisi ile işçi sınıfı hareketi teorisi arasında kurmuş olduğu ilişkinin, nasıl da (bazı kavramlar ve özellikle de belirli toplumsal oluşum kavramı aracılığıyla) örgütlenme üzerine tartışmanın temelini oluşturan bir dizi sonuca yol açtığını görmüştük. Bu söylemin kendini, tüm bir deneyimi boyunca Lenin'in düşüncesi için temel bir önem teşkil edecek bir şey olarak, kendiliğindenlik ve ekonomik mücadele hareketlerinin değerlendirilmesi aracılığıyla açımladığını da gözledik. Bunun yanında işçi sınıfı ve bir bütün olarak proletaryanın bileşiminin somutluğuna inmenin, onun genel teorisi bakımından ne kadar belirleyici olduğunu da gördük. Ama şunu da fark ettik ki Lenin'in söyleminin en karakteristik uğraklarından biri, devrimci öznenin somutluğunu irdeleme ve ona nüfuz etme eğiliminin aynı anda dolaysızca niteliksel bir sıçramaya işaret etmesidir. Bu, kendiliğinden biçimi altında sınıf mücadelesinin sürekliliğinin, proletaryanın dolaysız ihtiyaçları üzerindeki vurguyla birlikte, bir noktadan sonra aşılması gerektiği anlamına gelir. İşçi sınıfı hareketinin bu somutluğuna bağlılık da bir o kadar önemlidir, çünkü buna boyun

eğilmemeli ve işçi sınıfının kendisine ve dışarıdan geldiği ölçüde de tüm bir proletaryaya önderlik edebilmesini sağlayacak bütünlüklü bir zekâ ve yeti ortaya konulabilmelidir. Gidilecek yol besbellidir: Dışsal önderlik meselesine geçiş, içeriden yapılmış yakın bir sınıf analizinden ortaya çıkar ve örgütlü otonomiden başlayarak, sınıfın içsel politik ihtiyaçlarına ilişkin artan bir farkındalıktan kaynaklanır. Bu yolu kat etme –kat etmiş olma- cesareti ve bunun zorluğu, doğrulanmasını ve örgütlenmeye doğru genişlemesini gerektirir: "Kaynaşmış küçük bir grup halinde, sarp ve zorlu bir yolda, birbirimizin ellerine sıkı sıkıya sarılmış olarak ilerliyoruz. Düşman tarafından her yandan sarılmış durumdayız ve bunların neredeyse hiç dinmeyen ateşi altında ilerlemek zorundayız. Özgürce benimsediğimiz bir kararla, düşmanla savaşmak amacıyla ve yanı başımızdaki bataklığa çekilmemek için birleşmiş bulunuyoruz."[1]

Bu ilk tayin edici sıçrama yirminci yüzyılın başında meydana gelir ve etkilerini ortaya koyabilmek adına daha yakından analiz edilmesi gerekir. Bu kavramsallaştırmanın önvarsayımlarını özetleyecek olursak, göz önünde bulundurmamız gereken ilk mesele, Lenin'in sınıf süreçlerinin kendiliğindenliğine dair algısı ve vurgusunun derinliği ve sürekliliğidir. İkinci mesele ise Lenin'in tarzının mantıksal doğası, yani problemlerin bağlamından yola çıkma, bunları muazzam bir analiz gücüyle değerlendirme ve içeriden bir karar yoluyla, ortaya çıkan problemlere uygun düşecek şekilde, meselenin sürekliliğinden kopabilme yetisidir. Geçişin sürekliliğini doğrulamak adına altı çizilmesi gereken üçüncü uğrak ise, Lenin'in *sınıfa dışsal bir örgütlenme* mefhumunun sahip olduğu mutlak *işçi sınıfı karakteri*dir. Bu derste bu nokta üzerinde durmak istiyorum.

Dışsal örgütlenmenin bu işçi sınıfı karakterini ortaya koyan başka bir metne bakalım. *Ne Yapmalı?*'nın örgütlenme üzerine bir söylem inşa eden ilk metin olduğunu ve bu metnin nasıl da sadece teorik bir analiz ihtiyacından doğmakla kalmayıp aynı zamanda parti tüzüğünün ilk maddesi üzerinde sürdürülen görüşmelere içsel politik bir tartışmaya da doğrudan bağlı olduğunu görmüştük.[2] Burada Lenin'in polemiği, örgütlenmeye geçişi, hareketin merkezileşmesinin bir derecesine

1 Lenin, *Opere scelte*, I, s. 146 ["Ne Yapmalı?" *Seçme Eserler 2*].

2 Bkz. V. Strada'nın *Opere scelte*'nin İtalyanca baskısına yazdığı giriş.

geçiş olarak ve dolayısıyla da kitle hareketinin dışsal yönetiminin bir belirlenimi ve hem strateji hem de programın biçim ve içeriğinde bir politik önderlik uğrağının aydınlatılması olarak görmeyen herkese karşı bir polemik biçimini alır. Lenin'in bunun üzerine, okunmaya değer, harikulade bir pasajı vardır:

> Raboçeye Dyelo'nun yukarda incelediğimiz, ekonomik mücadelenin, politik ajitasyonun en yaygın uygulanabilir aracı olduğu ve görevimizin artık ekonomik mücadelenin kendisine politik bir nitelik kazandırmak vb. olduğu yolundaki iddiaları, sadece politik değil aynı zamanda örgütsel görevlerimize ilişkin dar bir görüşü ifade etmektedir. "İşverenlere ve hükümete karşı ekonomik mücadele," bütün Rusya'yı kucaklayan merkezi bir örgüt, politik muhalefetin, protestonun ve öfkenin bütün tezahürlerini tek bir bütünlüklü saldırı altında birleştirecek bir örgüt, profesyonel devrimcilerden oluşan ve bütün halkın gerçek politik önderlerinin yönetimi altında olan bir örgütü hiç de gerektirmez -ve bu yüzden de böyle bir mücadele böyle bir örgüte asla yol açamaz. Bu, gayet doğaldır. Herhangi bir örgütün niteliğini doğal ve kaçınılmaz olarak belirleyen şey, o örgütün eyleminin içeriğidir. Onun için Raboçeye Dyelo, yukarda tahlil edilen görüşleri ile birlikte, sadece politik eylemin değil aynı zamanda örgütsel çalışmanın da darlığını savunmakta ve meşrulaştırmaktadır. Burada da Raboçeye Dyelo, her zaman olduğu gibi, kendiliğindenliğe boyun eğen bir bilince sahip bir organ olduğunu ortaya koymaktadır. Oysa kendiliğinden gelişen örgütlenme biçimlerine tapınmak, örgütsel çalışmamızın darlığını ve ilkelliğini, bu en önemli alanda hâlâ ne kadar da amatör olduğumuzu anlayamamak, bütün bunları kavrayamamak, hareketimizin tutulmuş olduğu gerçek bir hastalıktır. Bu öyle bir hastalıktır ki, çöküşle gelmez; bu, besbelli ki bir büyüme hastalığıdır. Kendiliğinden öfke dalgasının bizleri, hareketin önderleri ve örgütleyicilerini aşmakta göründüğü şu an, her türlü gericilik savunusuna karşı, bu meselede herhangi bir dar görüşlülüğün meşrulaştırılmasına karşı ödünsüz bir mücadeleye girişmenin tam zamanıdır. Pratik çalışmaya katılanların ya da böyle bir çalışmaya girmek için hazırlanmakta olanların hepsinde, içimizde hâkim olan amatörlüğe karşı bir hoşnutsuzluk ve bundan kurtulmamız için sarsılmaz bir kararlılık yaratmak özellikle gereklidir.[3]

Öyleyse polemik öncelikle tüm Rusya'yı kucaklayacak merkezi bir örgütlenmeye ihtiyaç olmadığını iddia edenlere karşıdır. Çünkü tüm Rusya'da hareketin örgütlenmesi, ancak mücadelenin gelişimi içinde söz konusu olabilir: "Süreç olarak örgütlenme" teorisi, yani bizatihi süreci aşan politik bir karar

3 *Opere scelte*, I, s. 205 ["Ne Yapmalı?" *Seçme Eserler 2*].

ediminden ziyade doğrudan mücadeleler sürecinin içinde oluşan örgütlenme teorisi budur. İkinci olarak, Lenin'in rakipleri yalnızca süreç halinde bir örgütlenme teorisini değil aynı zamanda süreç halinde bir mücadele, yani tek bir mücadele altında genel birleşme, genel çarpışma ve yeniden birleşme gibi içsel uğraklar olmaksızın ortaya çıkan, yayılan ve gelişen bir mücadele teorisini savunur. Üçüncü uğrak: Lenin'in rakipleri bütün bir halkın etkili politik önderlerinin buluşabileceği profesyonel bir devrimci örgütlenme imkânını da yadsır. Süreç olarak örgütlenme teorisinin ötesinde, mücadele olarak örgütlenme teorisinin ötesinde, bir de "süreç olarak önderlik" teorisi vardır; öyle ki bu önderlik politik kadroların istikrarlı ve profesyonel bir mücadelesi olamaz. Çünkü bunlar, kitlelerin etkili politik önderleri ile asla çakışamazlar. Lenin, alıntıladığımız pasajda, ikna edici bir akıl yürütme yolunu izleyerek, "politik mücadelenin enerjisi, istikrarı ve sürekliliğini sağlayabilecek bir devrimciler örgütünü yaratmak"[4] yönündeki acil gereksinimi güçlü bir bir şekilde vurgular.

Fakat bizi asıl ilgilendiren, bu pasajda ve Lenin'in bir bütün olarak bu dönemdeki çalışmalarında tanımlanmış olan kuraldır. Örgütlenmeye geçişin kuralı, kendiliğinden ve ekonomik mücadeleler geliştikçe bir örgütlenme düzeyine geçiş ihtiyacının da artmasıdır. Lenin, mücadelelerin, "direniş"in vs. geriye çekilişi teorisi üzerinde temellenen örgütlenme mefhumlarına hiçbir şekilde müsamaha göstermez. Aksine kitle saldırılarının işlevi ve büyük kendiliğindenlik dalgası, örgütlenmeye diyalektik bir geçiş dayatır. Bu aşılamaz dev dalga, kendiliğinden mücadelenin bu coşkun kabarışı imgesi, kendiliğindencilerin akıl yürütme mekanizmalarım yansıtır, fakat aynı zamanda da onları allak bullak eder. Çünkü tam burada kendiliğindenlik analizini reddetmek yerine onaylamak için, Lenin örgütlenmeye geçişi dayatmaya karar verir. Gerçekten de örgütlenme, kendiliğindenliğin doğrulanması, damıtılması anlamına gelirken bir kendiliğindenlik övgüsü olarak düzülen ve yüceltilen, kendiliğindenliğe ve örgütlü ilkelciliğe dönük bu tüzük temelli tavır, bu aşamada sadece kendisinin mezar kazıcısıdır. Gerçeklik diyalektiktir, kendiliğindenlik örgütlenmeye geçişin diyalektik temelidir: Bu geçiş

4 A.g.e., s. 209.

gerçekleşmediğinde bizatihi kendiliğindenlik bayağılaşır ve etkisizleşir. Bu durumda kendiliğindenlik örgütsel güçsüzlüğe dönüşür. Bizzat kendi gelişimi, devrimci sürecin bütünlüğü olarak biçimlenmesi ihtimaline engel olur. Örgütlenme, kendi üzerine düşünümleyen kendiliğindenliktir. Aksi takdirde o, kendi kendini haklılaştırmaya çalışan güçsüzlük ve yenilgidir.

O yıllarda polemik, örgütsel oportünizm olarak kendiliğindenliğe ait tüm veçheler üzerinde devam eder. Bu polemiğin zamanı ve temaları *Bir Adım İleri, İki Adım Geri*'deki bir pasajda geri döner:

> Dünya görüşümüzün temel sorunları, programımıza ilişkin meseleler üzerinde oportünizmle savaştık; amaçların birbirinden tümden ayrılması, Sosyal Demokratlar ile yasal Marksizmimizi yozlaştıran liberaller arasında, kaçınılmaz olarak, dönüşü olmayan bir kopuşa yol açtı. Taktiksel meselelerde oportünizmle savaştık; daha önemsiz olan bu konularda Kriçevski ve Akimov yoldaşlarla aramızdaki farklılık, doğal ki geçiciydi, ayrı partiler kurulmasına yol açmamıştı. Şimdi ise elbette, program bir yana, taktiklere ilişkin meselelerden bile daha az önemli olan ama Parti yaşamımızda ön plana çıkmış bulunan örgütlenme meselelerinde Martov ve Akselrod'un oportünizmini alt etmeliyiz.[5]

Lenin, örgütlenme meseleleri program ve taktikle ilgili olanlardan daha az önemlidir diyor! Sadece burada bir yandan diyalektik teori ve belirli toplumsal oluşumun tanımı, diğer yandan da işçi sınıfı hareketi teorisi arasında kurulan ilişkiyi doğru anlayabilirsek, Leninist geleneğin tipik bir özelliği olan örgütsel fetişizm bakımından bu derece olağandışı ve kabul edilemez olan bu sözü değerlendirebilme şansımız olur. Mesele şu ki hareketin maddi göndergesi -program ve taktiğe ilişkin işçi sınıfı biliminin bilimsel olarak kayda geçirilebilir kendiliğindenliği- daha önemlidir: Örgütlenme problemini *mantıksal* olarak önceler. Örgütlenme, maddi bir göndergenin tamamlanışıdır ve buna ilişkin meseleler, *tarihsel* olarak öncelikli hale gelebilir ya da Lenin'in bu analizi yaptığı sırada olduğu gibi, öncelikli de olabilir.

Lenin'in örgütlenme meselesine geçişinin özgüllüğüne bakmış olduğumuza göre, bizatihi örgütlenmenin işçi sınıfı

5 A.g.e., s. 323 ["Bir Adım İleri İki Adım Geri," *Seçme Eserler* 2].

karakterini ele almanın zamanı geldi. Başlangıç olarak kendiliğindenlik ve örgütlenme arasındaki ilişkinin, bunların sentezinin tekil uğraklarını belirleyen şeyin ne olduğunu araştırdık. Ve gördük ki sosyal demokrat örgütlenme, belirli bir toplumsal oluşumun içinde oluşur ve işçi sınıfı bilgisinin betimlediği parametreler ve ilişkiler tarafından tanımlanır. Örgütlenmeye geçiş kuralı bu bağlam içinde doğrulanır: Daha soyut ve genel olup hiç de daha az geçerli olmayan terimlerle ele aldığımızda, bu kuralın kendiliğindenlik ve örgütlenme arasında, mücadele halindeki sınıflar arasındaki güç ilişkilerine bağlı olarak artan ya da azalan bir şiddete sahip, değişken bir ilişkiyi ifade ettiğini görürüz. Başka bir deyişle, diyalektik geçişin kuvveti, kapitalist iktidarın gücüyle doğru, ama işçi sınıfının gücü ve olgunluğuyla ters orantılıdır. Lenin'in belirli toplumsal oluşum kategorisi yoluyla tasvir ettiği ilişkilerin bütünü, Lenin'in bu yöndeki dersini geliştiren ve bize çok daha yakın ve uygun gelen *sınıf bileşimi* kavramında yakalanmış durumdadır. Proletaryanın politik bileşimi, verili bir tarihsel konjonktürde bir özne olarak işçi sınıfında ifade bulan ihtiyaçların, tavırların, politik bilinç derecelerinin belirlenimi olarak anlaşılır. Bu belirli özne kavramı, işçi sınıfını bir özne olarak, ortaya çıkmakta olan toplumsal proletarya tabakalarına olduğu kadar, ister indirgenemez bir biçimde antagonist isterse işçi sınıfının devrimci hegemonyasını kabul etmeye eğilimli olsun, proletaryanın karşısına çıkan diğer kuvvetlere de bağlayan bir dizi iktidar ilişkisini karşısında bulan işçi sınıfı olarak anlaşılır. Başka bir deyişle proletaryanın politik bileşimi, Maoizmin "sınıf analizi" yoluyla tanımladığı, devrimci özne tarafından desteklenen diyalektik dokudur. Mao'nun çalışmalarında bu analiz, devrimci öznenin bakış açısından, proletaryanın farklı bileşenlerinin güç ilişkileri içinde birbirine geçişini belirlemeye ve antagonizmanın bakış açısından, diyalektik ilişkinin öteki yanını da katmaya dönük tüm bir politik çalışma için temel gerekliliktir. Örgütlenmenin bakış açısından ise, sınıf analizi, örgütsel öznenin konumu ve bunun tüm toplum üzerindeki politik etkisinin boyutlarını belirlemeye yarar. Elbette sınıf bileşimi kavramı ile Maoist sınıf analizinde bulunan ilişkiler dizisi arasında devasa bir fark vardır: Gelişmiş kapitalist ülkelerde işçi sınıfına atfettiğimiz öznelliğin içeriği ve bunun kendisini et-

kin ve hegemonik bir biçimde sınıf bölümlenmelerinin içinde konumlandırabilme yetisi, Maoist teorinin sunduğu imkânları kat be kat aşar. Ne var ki bu da Leninist örgütlenme kuralının geçerliliğinin başka bir kanıtıdır. Fark şuradan bellidir: Maoist bakış açısından analizi yürüten özne, esas itibariyle örgütlenme öznesi, yani diyalektik olarak bağlantılı ama sınıfa dışsal bir parti bakış açısıdır. Oysa bizim durumumuzda, bileşimini olgunlaşmış kapitalist gelişme içinde oluşturmuş olan işçi sınıfına atfedebileceğimiz türden bir olgunluk ve öznellik, analizi dolaysızca sınıfın içinden geliştirmeye muktedir bir öznelliği ve yüksek bir analitik bilinci beraberinde getirir. (Bu işçi sınıfı öznelliği, etkin bir eğilimi tanımak adına, biraz polemik bir tarzda, "işçi sınıfı bilimi" olarak adlandırılmıştı.)

Leninist örgütlenmeye geçiş kuralının uygulanması bizzat Lenin'de birtakım özgül nitelikler gösterir. Sınıf hareketi ile ilişkili olarak partinin ve önderliğin bakış açısının ikiliğinin ve dışsallığının tanımı, gördüğümüz üzere, 1890'lar boyunca Lenin'in analizinin zaman zaman ortaya çıkan değil, sürekli bir nesnesini oluşturan kendiliğinden hareketlerin büyümesi ile doğrudan ilişkilidir. Bununla birlikte bu üst düzey kendiliğindenlikten, bu yaygın öznellikten ve hegemonik bir özne olarak işçi sınıfının gücünün takdir edilişinden bu kayma, sonradan, örgütlenmenin ve onun önderlik ile politik yeniden bileşimin bir işlevi olarak dışsallığının bakış açısına doğru dolayımlanır. Bu (verili) bir politik sınıf bileşimi içinde uygun olan karakteristiklerin bazılarının yüceltilmesi yoluyla gerçekleşir. Bu özgül niteliklerden ilki doğrudan Rusya'da sosyal demokrasinin örgütsel merkezileşmesinin mutlak gerekliliğinin tanınmasını içerir. Bu gereklilik, Rus otokrasisi ve hareket içindeki komplocu gelenekle belirginleşir. Bu ilk bakış açısından Lenin, mücadeleler geleneğine ve bunların özel koşullarının değerlendirmesine ait bir öğeyi takdir eder ve onar. Otokrasiye karşı mücadelede, halkçı hareketin ve başlarda sosyal demokrasinin temel silahları oldukları ölçüde, mücadelenin ve terörizmin yüksek düzeyde etkililiğini sağlama yönündeki arayış; Rusya'da devrimci örgütlenmenin ilk ortaya çıkışından itibaren üst düzeyde bir merkezileşmeyi ve komplocu kuralların kullanımını gerektirmiştir. Bu noktada, Rusya'da ve diğer ülkelerde, mesela Batı Avrupa ülkelerinde sosyal demokrasinin

ortaya çıkışı arasında temel bir fark kendini gösterir. Batı Avrupa ülkelerinde sosyal demokrasi esas itibariyle sendika kaldıracı sayesinde, devamında çeşitli toplaşma girişimleri aracılığıyla partinin inşasını sağlayan entelektüel gruplar ya da entelektüelleşmiş işçi öncüler tarafından birleştirilen yaygın bir süreçten doğmuştur. Devrimci sürecin Rusya'daki kendine has koşullarında, otokrasi rejiminde durum tamamıyla farklıdır: Hareket, oldukça yaygın bir niteliğe sahip olsa da, asla kendiliğindenliğin ötesine geçen yasal örgütlenme biçimleri yaratmayı başaramaz. Kendiliğinden isyanlar, ayaklanmalar, toplaşmayı başaramamaksızın gelişir: Burada, henüz daha bir ön hazırlık değerine sahip bir fikir olsa da, otokrasiye ve baskının vahşi merkeziliğine karşı mücadelenin kendine has özelliğinin kavranışı anlamında, merkezi bir önderlik çekirdeğinin mutlak biçimde gerekliliği fikri doğar. Dolayısıyla merkezi çekirdeğin oluşumu, mücadelenin gerekliliğinin süzgecinden geçmiş bir dizi tavra yanıt oluşturur ve hâlihazırda devrimci hareketin tutumunun parçası haline gelir.

Lenin'in Rusya'sında örgütlenme kuralının ikinci özgül niteliği de Rusya'daki sınıf mücadelesinin politik bileşiminin özgüllüğüne sıkı sıkıya bağlıdır ve dışsal önderlik olarak parti biçiminin hem kanıtını hem de bir karakteristiğini oluşturur: Bu, örgütlenmenin işçi sınıfı karakteridir. Lenin'in mahareti, örgütlenmenin bu özgüllüğünü etkili bir şekilde saptamış olmasıdır. Öncü eyleminin dışarıdan, genel ve yeniden birleştirici bir tarzda tanımlanması gerektiği ölçüde, Lenin'in örgütlenmenin bu karakterinde o kadar ısrarcı olduğu söylenebilir. Lenin'de örgütlenme modeli, kelimenin tam anlamıyla fabrikadır. Sermaye iktidarı Rusya'yı istila etmekte ve onu akıl almaz, dramatik bir biçimde dönüşüme uğratmaktadır. Lenin, Marksçı bakış açısını benimseyerek, kapitalist gelişmenin iki yüzünü takip eder. Bir yanda, üretici güçlerin gelişmesi sayesinde toplumsal koşulları hakikaten devrimcileştirmesi nedeniyle, üretici bir güç olarak sermayenin müthiş gücünden duyulan soğukkanlı bir memnuniyet, diğer yandaysa emeğin sömürülmesi, ücrete boyun eğdirilmesi karşısında duyulan amansız nefret.

Rusya'da gelişimin dramatikliği, endüstrileşmenin ilk evresi hem ilkel hem de yaygın olduğu oranda daha şiddetlidir. Rus sosyal demokrat partinin oluşumu tam da Lenin'in 1898

yılında yayımlanan *Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi* eserinde betimlendiği sürecin içinde verilidir. Bu bağlam içinde fabrika nedir? Burası işçi sınıfının ilk çekirdeğinin oluştuğu, maruz kaldıkları sömürünün yanında, örgütlenmeyi, emeğin bu daha üstün örgütlenme biçimini öğrendikleri yerdir. Öyle ki bu örgütlenme, sömürüye rağmen, emeğin elbirliği sayesinde üretimde daha üst düzeyden bir rasyonaliteyi ve karmaşıklığı ortaya koyar. Partinin örgütsel modeli bu özellikler üzerinde yoğunlaşmalıdır. Parti de, sermayenin toplumsallaşmış emeğin üretici gücünün bir büyümesi olarak belirlemiş olduğu şeyi yücelterek ve tam da bunu sermayeye karşı olacak şekilde altüst ederek, devrimci emeğin sahip olduğu çarpan özelliğini örgütleyebilmeli ve oluşturabilmelidir. Parti bir fabrikadır, bir altüst etme girişimidir, militanların devrimci iradesine ve kitlelerin kendiliğindenliğine üretici rasyonalitenin bir çarpanını dayatabilme yetisidir. Parti bu temel maddeyi, yani işçilerin itaatsizliğini, devrimin birikimine, düşmana saldırmanın genel bir gücüne dönüştürür.

Lenin'in profesyonellik, merkezileşme ve parti içinde işbölümü üzerindeki ısrarı *Ne Yapmalı?*'nın sayfalarında, *Bir Adım İleri, İki Adım Geri*'de ve bu yıllardaki diğer eserlerinde öylesine temel ve devamlıdır ki söyleminin bütün bir ruhunu yakalamak için birkaç referans vermemiz yeterli olacaktır. Parti örgütlenmesinin profesyonelliği ve merkeziliği üzerine: "Sürekliliği sağlayan istikrarlı bir önderler örgütü olmaksızın devrimci bir hareket olamaz ... Böyle bir örgüt esasen devrimci faaliyeti meslek edinmiş kişilerden oluşmalıdır."[6] Merkezileşme ve işbölümü üzerine: "uzmanlaşma zorunlu olarak merkezileşmeyi varsayar ve bunu mutlak biçimde gerektirir."[7] Çarpışmanın "komplocu örgütü."[8]

Ama özellikle de şimdi okuyacağımız pasajda Leninist parti modeli tam anlamıyla açığa çıkar:

> Yeni *Iskra*'nın artık görüşlerinin derinliğini yakından bildiğimiz bu aynı "pratik işçi"si, partiyi, Merkez Komite biçimindeki bir yöneticinin idaresi altındaki "devasa bir fabrika" olarak düşündüğüm için beni suçluyor (*Iskra*, no. 57, Ek). "Pratik işçi,"

6 A.g.e., s. 221 ["Ne Yapmalı?" *Seçme Eserler 2*].
7 A.g.e., s. 226.
8 A.g.e., s. 228 ve devamı.

bu sözünün doğrudan, proletarya örgütünün pratiğinden ve teorisinden bihaber burjuva aydının anlayışını ortaya koyduğunu tahmin bile edemez. Çünkü bazı kişilere sadece bir gulyabani gibi görünen fabrika, proletaryayı birleştiren ve disipline eden, ona örgütlenmeyi öğreten ve onu çalışan ve sömürülen nüfusun bütün öteki kesimlerinin önüne geçiren kapitalist elbirliğinin en yüksek biçimini temsil eder. Kapitalizm tarafından eğitilen proletaryanın ideolojisi olarak Marksizm, kararsız aydınlara, bir sömürü aracı olarak fabrikayı (açlık korkusuna dayalı disiplinle) bir örgütlenme aracı olarak fabrikadan (teknik bakımdan üst düzeyde gelişmiş üretim biçiminin koşulları tarafından birleştirilmiş kolektif çalışmaya dayalı disiplin) ayırt edebilmeyi öğretmiştir ve öğretmektedir. Burjuva aydına çok güç gelen disiplin ve örgütü, proletarya bu fabrika "okulunda okumuş olması" nedeniyle çok kolay edinir. Bu okuldan duyulan ölümcül korku ve bu okulun örgütleyici bir etken olarak önemini kavramakta gösterilen müthiş başarısızlık, küçük burjuva yaşam biçimini yansıtan ve Alman Sosyal Demokratların *Edelanarchismus* dedikleri anarşizm türlerini, yani "soylu" beyefendilerin anarşizmini ya da benim tabirimle, aristokratik anarşizmi ortaya çıkaran düşünce çizgisinin karakteristik özellikleridir. Bu aristokratik anarşizm, özellikle Rus nihilistin karakteristiğidir. O, parti örgütünü canavar bir "fabrika" olarak düşünür; parçanın bütüne, azınlığın çoğunluğa boyun eğmesini "kölelik" olarak görür (bkz. Akselrod'un yazıları); bir merkezin yönetimi altındaki işbölümü, insanların "çark dişlileri"ne dönüştürüldüğüne dair trajikomik feryatlar atmasına yol açar (yazı kurulu üyelerinin yazıyla katkıda bulunan kişiler haline getirilmesi, bu tür bir dönüştürmenin özellikle çirkin bir örneği olarak görülmüştür); partinin örgütlenme tüzüğünden söz etmek, insanı tüzükten bile vazgeçirebilecek, ("biçimciler"i hedef alan) hor görücü bir surat buruşturmaya ve tepeden bakan tavırlara neden olur.[9]

Elbette bu bir polemikten ibaret değildir! Aslında bir fabrika olarak parti ve örgütlenme kavramı, Leninist örgütlenme projesinin, işçi sınıfının teknik ve politik bileşimini yeniden üreterek, gelişmekte olduğu fiili düzeye uygundur. Bu proje kendisini, büyük fabrika ve Rusya'daki sınıf öncüsü açısından tipik olan örgütlü emeğin ideolojisine uydurarak geliştirmektedir. Ayrıca bunu yaparken, daha önce bahsetmiş olduğumuz, sermayenin ve fabrika örgütlenmesinin, sanayi proletaryasının mücadelenin maddi öncüsü olarak oluşumu ve pekişmesinde ileri dönük müthiş bir adımı ifade ettiği geçişin içsel ve belirli karakteristiğini de göz önünde bulundurur. Bu geçişte

9 A.g.e., s. 314-315 ["Bir Adım İleri İki Adım Geri," *Seçme Eserler 2*].

gelişmekte olan, sadece işçi sınıfının maddi faaliyeti değil, aynı zamanda bir sınıf olarak en üst düzeydeki öznelliği ve dolayısıyla da davranışları, ihtiyaçları ve yaşam kalitesidir. Burada, Lenin'in parti tanımının, bir sınıf bileşimi düzeyini kesinlikle doğru tarzda kavramasını sağlayan, tarihsel materyalizmin birtakım temel ölçütlerinin bir uygulanışını görürüz. Bu bileşim seviyesinde fabrika, bilinçli bir öncü yaratma, örgütlenme uğrağını yüceltme ve Rusya gibi geri kalmış bir toplumun maruz kıldığı sömürü derinleştikçe daha da açık gelen bir şekilde, kurtuluşun koşullarını sağlayabilmeye muktedirdir. İşte bu yüzden Lenin'deki örgütlenme tematiğinde, dışsal önderlik ihtiyacını belirleyen şey tam da işçi sınıfının bakış açısının içselliğidir. Bu yüzden Lenin'in, analizinin işçi sınıfı karakteri, sonuç olarak, bir bütün olarak proletaryaya dışsal olan bir örgütlenme ve önderlik ilişkisinin tanımlanmasını gerektirir. Bu yüzden Lenin'in Rus proletaryasının genel durumuna ve bu sistemi yıkmanın kaldıraçlarını tanımlamaya bağlılığı, bu parti anlayışını da belirler. Lenin'in partiden genel bir gereklilik olarak bahsetmesi ile kitlelerin maddi ekonomik ihtiyaçlarından ve taleplerinden bahsetmesi birbirine benzerdir: Bu türden bir parti için *mücadele* etmediğimiz sürece "proletaryanın en acil ihtiyaçlarını, yani politik ihtiyaçlarını iğdiş etmiş oluruz."[10]

Lenin'den öğrenmemiz gereken şeyin, soyut cümleler ya da modeller değil, daha önemlisi devrimci süreci ve işçi sınıfı öznelliğini tam da bu şekilde ilişkilendirmesi olduğuna inanıyorum; bugün kendimize işçi sınıfının bileşiminin ne olduğunu, bugün kuşkusuz Lenin'in betimlemiş olduğundan farklı olan bu belirli bileşimin nasıl bir örgütlenme ihtiyacını ortaya koyduğunu sormamız gerek. Ama bu dersin amacı bu soruya yanıt vermek değildir: Önemli olan, Lenin'in sermaye teorisinden örgütlenme teorisine doğru ilerleyen söyleminin içinden geçerek, örgütlenme süreci üzerine birtakım genel fikirleri bir araya getirmek üzere, metinlerin ötesine geçen bir dizi doğrulamaya girişebilmektir. Bu görev ancak "iktidar için mücadelesinde proletaryanın örgütlenmeden başka silahı olmadığına"[11] inanırsak başarılabilir.

10 A.g.e., s. 392 ["Demokratik Devrimde Sosyal Demokratların İki Taktiği," *Seçme Eserler 3*].

11 A.g.e., s. 331["Bir Adım İleri İki Adım Geri," *Seçme Eserler 2*].

4
Sermaye Teorisinden Örgütlenme Teorisine Lenin'in İzinde
Açıklayıcı Notlar

Tartışmamızın ilk doğrulamasına gelmiş bulunuyoruz. Bu doğrulama, Lenin'in sermaye teorisinden örgütlenme teorisine yolculuğunun, kendi tarihsel olarak belirli uğrağında ya da Lenin'in tabiriyle, belirli toplumsal oluşumu içinde, doğruluğunu saptamaktan ziyade Lenin'in söylemi ile sınıf mücadelesi teorisinin bugün önümüze koyduğu sorunlar arasındaki örtüşmeyi, ne kadar problematik olursa olsun, tanımlama yönünde bir girişimdir. Bu tür bir analizi Lenin'deki diğer bir temel geçişe, örgütlenme teorisinden ayaklanma teorisine geçişe (5,6,7 ve 8. dersler) de uygulayacağız. Şimdi ilk soruyu görelim.

Kuşkusuz bu meseleyle ilgili olarak *Ne Yapmalı?*'daki ve bir parti teorisinin taslağındaki temel soru, ekonomik mücadeleden politik mücadeleye, özel olandan genel olana, mücadele sürecinden çatışmanın politik genelliğinin dışsal bilincine geçişle ilgilidir. Bu geçişin, Rus işçi sınıfının verili politik bileşimi içinde nasıl meydana geldiğini, sınıf mücadelesinin ve bu sınıflar arasındaki güç ilişkilerinin özel evreninde ve buna uygun olarak, bir antagonizma diyalektiğine dayalı olduğu ölçüde üretim yapıları içinde nasıl konumlanmış olduğunu görmüştük. *Bir yanda* süregitmekte olan endüstrileşme süreci ve –ayrışmakta

olan- birtakım sınıf öncülerinin oluşumu söz konusuyken, *diğer yanda* da yarı feodal ya da kapitalizm öncesi üretim biçimlerinden çıkmanın sıkıntısı içindeki ülkenin tüm geri kalanı, sınırlı ama kendi içinde ve toplumun tüm gelişimi ile çelişkili ilişkisi sayesinde, bir bütün olarak toplumun ihtiyaçlarının genel bir yorumu biçimindeki bir örgütlenme kavramını benimseme ve şekillendirme yetisine sahip bir işçi sınıfı bulunmaktadır. Nitekim bu işçi öncüsü kendisini, daha üst düzeyde bir emek örgütlenmesine ve toplumsal ilişkilerin daha gelişmiş bir yeniden yapılanmasına geçiş gereksinimini yorumlamak zorunda olduğu bir konumda bulur: Sömürüye karşı savaşırken, işçi sınıfı kendini bu gelişmenin yorumlayıcısı olarak ortaya koyar. Bütün azgelişmiş ülkelerde görülen, devrime ilişkin bu tarihsel paradoks, en aşırı ifadesini Lenin'in Rusya'sında bulur. Sömürüye karşı mücadele burada gelişme için bir mücadele, sömürüden kurtuluşun koşullarını inşa etmenin bir mücadelesi ve aynı zamanda, komünist toplumu kurmak için sömürüye karşı, emeğe karşı bir mücadeledir. Lenin'in düşüncesi ile belirli sınıf yapısı arasındaki örtüşme, tam da bu dramatik ilişkide yerini bulur: İşçilerin bilinci, sınıfa ve tüm bir proletaryaya dışsaldır. Bu belirli durumda, gelişimin ve sömürüye karşı mücadelenin tümden bir yeniden bileşimi gerekliliği, dışsal bir proje ve önderlik olmaksızın bir öncü tarafından ileriye taşınamaz: Yine de bu dışsallık hâlâ tamamıyla işçilere dayalıdır -sermayenin kendi gelişimi ve sömürünün gelişimi için kullandığı, ama aslında parti teorisinde devrimin motoru olarak kabul edilmesi gereken bir durumun kaydedilmesi ve altüst edilmesidir. Burada proleterler yeniden gökyüzünü fethederler. Sorun, gündelik politik söylemin içinden bakıldığında çözülemez gibi görünmektedir: Bununla birlikte, Rusya'daki gelişmenin belirli bir geçiş anında, kapitalist üretim tarzında pekişmiş bulunan verili bir yapıyı devirmek, bu yapıyı devirerek onu bu gelişme üzerindeki tüm bir komutanın devrilmesinin ve yıkımının anahtarı haline getirmek için gösterilen bu devasa çaba -işte bu, Lenin'in söyleminin belirli uğrağını oluşturur. Lenin'in belirli toplumsal oluşuma ve dolayısıyla kendi döneminde sınıf mücadelesinin durumuna ilişkin yaklaşımının doğruluğu da burada yatmaktadır. Lenin belirli bir sınıf çıkarı varsayımından hareket eder: Bu derin "genel olan" varsayımı, belirli bir sınıfa bağlılık tarafından dayatılır.

Şimdi ikinci soruna gelelim: Lenin'in verili toplumsal koşulları bakımından doğru olan tartışması, bizim ihtiyaçlarımızla örtüşmekte midir? Kuşkusuz, bizim ihtiyaçlarımıza karşılık gelebilmesi için, Lenin'in analizinin içinde konumlandığı politik sınıf bileşimi türü ile bugünkü Marksist analizin içinde işlemekte olduğu politik sınıf bileşimi türü arasında ciddi derecede bir homojenlik bulunması gerekmektedir. Oysa gerek işçi sınıfının davranışları gerekse güç ilişkilerinin ve dolayısıyla da ihtiyaçların, örgütlenme biçimlerinin ve hatta mevcut durumda kendiliğindenliğin benimsediği mekanizmalar açısından yapılmış olan maddi bir olgular analizinden ortaya çıkan birtakım büyük heterojenlikler olduğunu görebiliriz. Aynı çekirdek soruna özel bir referansla, kendi durumumuzda iki tematik çift tamamen yeniden biçimlenmiş bulunmaktadır: özel olan ile genel olan ve ekonomik olanla politik olan arasındaki ilişkiler. Şüphesiz gerek işçi sınıfının gerekse sermayenin bakış açısından bu çiftler, Lenin'in zamanında ve bunların sınıf bileşimi bağlamında, kendilerini, içinde örgütsel bir geçişi dayatabilecek öznel bir iradenin ortaya konulabileceği alternatifler olarak sunarken, şimdi bunların antagonist biçimi dağılmış bulunmaktadır. Yani kapitalist gelişmenin, kontrolün sadece fabrika düzeyine değil, bir bütün olarak toplum düzeyine yayılması gerektiği günümüz evresinde, sermayenin değerlenmesi ve gerçekleşmesi sürecinin toplumu bir bütün olarak içeren koşulları gerektirdiği bu evrede, bizzat sosyalist projenin terimleri (özel ve genel çıkar; kamusal ve özel olan vs.) kaybolmakta ve yok olmaya yüz tutmaktadır. Ampirik olarak verili biçimleri içinde fabrika duvarları yıkılmıştır. Fabrikada sömürünün özgül süreci, tüm topluma yayılmış ve kapitalist sömürü, fabrika ile toplum arasındaki ilişki üzerindeki kontrol biçimini bir sürekliliğe dönüştürmüştür: Kontrol bu sürekliliği doğrulayacak ve pekiştirecek bir biçim almıştır.[1] Ekonomik olan ile politik olan arasındaki süreklilik problemini yalnızca sermayenin değil işçilerin bakış açısından da okursak, işçilerin sermaye karşısındaki sekter konumlarına özgü bir vurguyla birlikte, onu aynı terimler içinde yakalamış oluruz: Böylece bugünkü kapi-

1 Bkz. R. Panzieri, *Sull'uso capitalistico dele machine nel neo-capitalismo*, "Quaderni Rossi," 1, 1961, s. 53-72; *Plusvalore e pianificazione*, "Quderni Rossi," 4, 1964, s. 257-288.

talist tahakkümün ürkütücü istikrarsızlığının nedenlerini de saptamış oluruz. Çünkü aslında, bu süreklilik belirlendiği ölçüde, fabrika üzerindeki kontrol, sermayenin değerlenmesinin toplumsal sürecinin tümüne yayılmak zorunda olduğu ölçüde, ekonomik isyan dolaysızca politik mücadele olarak biçimlendirilebildiği ölçüde, bu, sadece fabrikadaki sömürü ilişkisi alanına değil, aynı zamanda fabrikadaki sömürünün belirlenmesine olanak veren tüm toplumsal koşullara karşı da bir saldırı haline gelir.

Birkaç yıl öncesine kadar, gizli kalmış gibi görünen bu basit gerçekler, hangi çarpıtmalara uğramış olurlarsa olsunlar, bugün resmi işçi sınıfı hareketi tarafından bile benimsenmektedir. Reformizm, ekonomik mücadele ile politik mücadele arasındaki sürekliliği zorunlu temeli olarak alır ve bu sürekliliğin içinde işçi mücadelelerinin antagonist özelliğini gizemlileştirir. Ne var ki İtalya'da ve bütün gelişmiş kapitalist ülkelerde (zamanımızın işçi mücadeleleri bunun açık bir kanıtını oluşturur) biliyoruz ki –Marx'ın tabiriyle- emeğin sermayenin boyunduruğu altına alınmasının son ve en genel evresi ortaya çıktığında, sermaye tüm toplumu kaplar ve kapitalist tahakkümün dışında kalan tüm üretim ve elbirliği biçimleri ortadan kalkar. Toplum üzerindeki kapitalist tahakkümün bütünlüğü bu evrede, Marx'ın tabiriyle "gerçek boyunduruk"[2] olarak gerçekleşir. Dolayısıyla, Lenin'in *Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi*'nde tasvir ettiği durum, yine Marksist terimleri kullanacak olursak, emeğin sermaye altındaki "biçimsel boyunduruğu"nun son evresi olarak tanımlanabilir. Burada biçimsel boyundurukla, doğrudan kapitalist olmamakla birlikte, piyasa üzerinde ve çok çeşitli ve farklı yollardan üretilmiş olsalar bile metaların dolaşımı üzerinde kapitalist dünyanın hegemonyasına tanık olunduğu bir üretim tarzını kast ediyoruz: Lenin'in analiz etmiş olduğu -kapitalizm öncesi üretim biçimlerinin, kapitalizm bunları da tahakküm altına alma eğiliminde olmasına rağmen, varlığını sürdürmeye devam ettiği- Rusya'daki durum budur. Ama Lenin'in tarif etmiş olduğu durumun en ateşli ortodoks savunucularının fantezilerine rağmen, bizim içinde bulundu-

2 K. Marx, *Il Capitale: Libro I*, yayımlanmamış VI. Bölüm, çev. B. Maffi, La Nouva Italia, Floransa 1969, s. 57 ve devamı [*Kapital 1. Cilt*, Ek, 6. Bölüm, çev. Mehmet Selik ve Nail Satlıgan, Yordam Kitap, İstanbul 2011].

ğumuz durum artık bu değildir. Aksine bizim durumumuz, sermayenin, analitik olarak tanımlanabilecek olan –bu tanım maddi olarak sürekli değişmekte olsa bile- bir dizi mekanizma aracılığıyla, toplum üzerindeki doğrudan tahakkümü ile, sermayenin tüm bir küreye ve toplumsal dokunun tümüne yayılmasına tanıklık eden bir ilişki ile ayırt edilir. Dolayısıyla bunun tersine ve bununla tutarlı olarak, analizin esas öncülü olarak göz önünde bulundurulan, sınıfın nesnel ve belirli bir yeniden bileşimine ihtiyaç vardır. İşte bu yüzden, bu bakış açısından, Leninist söylemin en özgül ve temel varsayımlarından biri burada uygulanamaz. Özelden genele, ekonomik mücadeleden politik mücadeleye geçiş (bu geçişin zengin içerimleriyle birlikte) Lenin'in düşüncesinde sahip olduğu anlamı burada yitirir. Elbette Lenin'de ekonomik mücadeleden politik mücadeleye geçiş, bazı durumlarda ekonomik mücadelenin politik mücadele kadar geçerli olabilmesi ihtimalini dışlamaz, fakat sorun başka bir yerdedir: Lenin'e göre sorun, belli bir sınırın ötesinde, politik mücadelenin artık ekonomik mücadele olmaması ve genel olarak, politik mücadelelerin yalnızca ekonomik mücadele anlamına gelmemesidir. Oysa bugün, içinde bulunduğumuz durumda, ekonomik mücadele ve politik mücadele kelimenin tam anlamıyla özdeştir ve bu varsayım, gerek örgütlenme teorisi gerekse ileride analiz edeceğimiz sorularla ilgili olarak, devrim teorisinden proletarya diktatörlüğü teorisine geçiş bakımından çok önemli değişikliklere yol açar. Bunlar Leninist teorinin tümünü, özellikle de derslerin son bölümünde göreceğimiz, devletin sönümlenmesi anlayışını etkileyen değişikliklerdir. Şimdi bu meselelere ilişkin görüşlerimize geçelim.

Tam burada Lenin'le hangi noktada anlaştığımızı sormak yerinde olacaktır. Oportünizmin bakış açısından, Lenin'in içinde hareket ettiği belirli toplumsal oluşumlar ile içinde bulunduğumuz mevcut durum arasında herhangi bir denklik olduğunu reddettiğimiz sürece, sorun çözülmüştür: Reformistler sosyalizme barışçıl geçiş yolunu, yapıların reformunu ve yalan cephaneliklerine ait olan diğer silahları olumladıkları ölçüde, Lenin'in *yöntemi*ne katıldıklarını ve sorunun, bu yöntemi belirli tarihsel durumda ortaya çıkan farklılıklarla teker teker maddileştirdikçe çözülebileceğini öne sürerler. Yöntem ile madde arasındaki, yöntemsel belirlenimler ile maddi be-

lirlenimler arasındaki bu ayrımın, tüm bir teori geleneğinde, özellikle de Marksist pratikte cüret edilebilecek en büyük teorik ihanetlerden biri olduğuna inanıyorum. Yöntem ile madde, biçim ile içerik arasındaki ayrım, idealist düşünceyle tamamen aynı şeydir ve sermayenin, kendisini uyguladığı içeriklerin çeşitliliği üzerindeki tahakkümünün sürekliliği içinde ayrımlara işaret edebilme ihtiyacının bir parçasını oluşturur. Nitekim toplumun kapitalist örgütlenmesinin temel ve ayrıcalıklı aracı olmasının yanında bir tahakküm *biçimi* teorisi oluşturan burjuva hukuku, çoğu zaman, işçi sınıfının yeni davranışlarının ve yeni itaatsizlik biçimlerinin beraberinde getirdiği farklı içeriklere uygun düşen ve yaygın uygulama tarzları geliştirebilme yetisine dayanır. Hukuk, burjuva tahakkümünün sımsıkı sisteminde işçilerin yıkıcılığının açtığı delikleri kapatmak için kullanılan akıcı ve etkin bir biçimdir. Biçim ve içerik arasındaki ayrımı kullanışlı bulan, gelişimi ve gelişim üzerindeki tahakkümü işçilerin mücadelesi tarafından belirlendiği ölçüde, yalnızca sermayedir.

Bu ayrım bizim için işe yaramaz olduğu kadar sevimsizdir de. Dolayısıyla ne kadar Leninist olduğumuz sorusunun yanıtının, "Lenin'in yöntemi bize uygundur, ama söyleminin içeriğinden hoşlanmıyoruz" gibi bir tutumla hiç ilgisi yoktur. Aksine yanıtımız şudur: Lenin'e katıldığımız nokta, Leninist gelenekle süreklilik ve süreksizlik gibi bir soruyu sormak bile gerekmeksizin, yalnızca bu belirli tarihsel oluşuma ait işçi sınıfı bakış açısının bütünlüğünden hareketle keşfedilebilir. Bizim Leninizmimiz bir öncül değil, bir sonuçtur. Tüm bir Marksçı gelenek, teorik sorunlara ilişkin varsayımlar değil, sınıf mücadelesi üzerinde temellenir: Mücadelenin ve mücadelenin içinde geliştiği belirli ilişkilerin dışından ortaya konan teorilerin, bu yüzden de devrimci bir maddi güce dönüşmeyen teorilerin Marksçı gelenekte yeri yoktur. Teorik sorunların, mücadelelerin gelişiminde her bir toplumsal kuvvetin belirli konumlanışından yalıtıldıklarında, Marksçı gelenekte yeri yoktur. Dolayısıyla bugün ne kadar Leninist olduğumuz sorusuna verilebilecek tek yanıtımız şudur: Bizler, mevcut belirli durumumuzun içinden yıkıcılığa dönük sınıfsal bir bakış açısını öne sürebildiğimiz ölçüde Leninistiz. Elbette Lenin'in söyleminin benimseneceği ve değerli kılınacağı zamanlar olacaktır, ama

bu bir öncül olarak değil ancak bir çarpışmanın sonucu olarak böyle olacaktır.

Bu noktada meseleyi, yakın bir zamanda reformistler arasındaki bir tartışmada ortaya atılan bir problemle ilgili olarak, ikinci bir bakış açısından ele alabiliriz. Bu tartışma belirli toplumsal oluşum ve Sereni'nin Luporini'den ayrılmasına neden olan polemikle ilgilidir:[3] Marx ile Lenin'in "ekonomik oluşumların" "biçimi" kategorisi arasındaki bir karşılaştırmadan hareketle her ikisi de bir farklarını ortaya koyar, Sereni Leninist kategoriyi geleneksel Gramscici terimlerle, yani siyaset biliminin terimleriyle ortaya koyarken, Luporini onu eşzamanlı bir analizin belirli bir işareti olarak, daha modern, daha yapısalcı terimlerle tanımlar. Bu sohbetimizde daha önce ortaya attığımız sorulara geri dönerek, bize ve bu analizcilere göre, "belirli toplumsal oluşum" kategorisinin ne gibi bir değeri olduğunu ve onu mücadeleden edindiğimiz bilgi birikimimize hangi yollardan uyarlayabileceğimizi soralım. Şunu kesinlikle söylemeliyiz ki, ilk başta Luporini (Sereni'nin pasifleştirici ve naif tarihselciliğine kıyasla) haklıymış gibi görünmektedir. Belirli toplumsal oluşum kavramı ile Marx'taki ekonomik oluşum kavramı arasındaki farkı açıklığa kavuşturduktan sonra Luporini, Marx'ta çeşitli üretim biçimleri arasındaki geçişin (Asya tipi üretim tarzından feodal, kapitalist ve komünist üretim biçimlerine geçiş) sürekli bir ilerlemeyi ima ettiğini ve dolayısıyla tarihselci bir projeksiyona dayandığını (ki bu onun genel gelişme kavramıyla da örtüşür), Lenin'de ise derinden farklı, yerinde ve bilimsel olarak saptanmış bir belirlenim olduğunu öne sürer. Bizce Luporini, bu şekilde, henüz yeni gelişmekte olan Markçı araştırmadan (özellikle de İtalya'da *operaismo*'yla, ama aynı zamanda tarihsel oluşumu içinde yapısalcılığın bazı motiflerinin de içerilmesiyle) ortaya çıkan politik sınıf bileşimi kavramına yaklaşmaya çalışır. Fakat Luporini'ye katıldığımız nokta burada biter, hatta buradan itibaren görüşlerimiz zıt yönlerde ilerler. Çünkü tarihselciliğin metodolojik öğelerinin dışarıda bırakılması, Marksçı ve Leninist kategori arasında bir ayrılığa meydan veremez: Tarihselcilik bu ikisini birbirinden ayırırken diyalektik birleştirir. Üstelik Leninist belirli toplum-

3 Özellikle bkz. C. Luporini, *Marx secondo Marx*, "Critica marxista" 10, 1972, 2-3 Mart-Haziran, s. 48-118 ve 291-295.

sal oluşum kavramı, Marx'ın Asya tipi üretim tarzından komünizme uzanan genel ekonomik gelişme analizinde kullandığı "tarihsel oluşum" kavramından farklı bile olsa, yine de Marx'ta belirli toplumsal oluşum kavramının, tarihsel oluşumla karışmış ve kimi zaman da yan yana konulmuş halde de olsa, daima mevcut olduğunu görürüz. Bu tartışmada, her zaman açıktan olmasa da, Marx, bir işçi sınıfı ve bileşimi kavramının inşasını ima eden bir dizi öğe sunar; bunlar, ondan daha olgun olmasalar da, Lenin'in tanımına çok yakındır, hatta bu tanım aslında onların öncülüdür. Bu bakımdan üzerinde odaklanmaya değer iki uğrak vardır: İlki, ücretin ve ücretin (hem niceliksel hem de niteliksel) kurucu uğrakları ile onun bileşimi, yani işçi sınıfı tarafından belirlenmiş olan nitelik arasındaki ilişkinin tanımlanması ile ilgilidir; diğeri ise Marx'ın özellikle tarihsel yazılarında tartıştığı, sınıf antagonizması ve bunun kurumlar üzerindeki etkileri teorisinde bulunabilir.

İlk meseleyle ilgili olarak Marx, ilk yazılarından *Grundrisse* ve *Kapital*'e kadar, açık bir serimleme, yani ücret düzeyleri, teknik düzeyler, politik düzeyler ve öznel sınıf niteliği arasındaki ilişkinin belirlenimini ve dolayısıyla sınıfın maruz kaldığı, bir öznesi olduğu sürekli dönüşümün analizini sunar. Eğer ücret belirli ihtiyaçlara karşılık geliyorsa ve kapitalist sistemin temel veçhesi olarak işgücünün yeniden üretiminin karşılığını ödüyorsa, eğer ücretin tanımı "tarihsel ve ahlaki" öğeler içeriyorsa ve bunlar sürekli değişiyorsa, o zaman bununla birlikte yeniden üretilen işgücünün niteliği ve bizzat yeniden üretim mekanizması da değişir.[4] Bu diyalektik öğeler bir arada, sınıf kavramının özünü ayırt eden tarihsel olarak değişebilir yapıyı meydana getirir ve sınıfın diyalektik gerçekliğinin temelini ve dolayısıyla da sınıfın bileşiminin devrimci gelişiminin diyalektik mekanizmasını oluşturur. Böylece Marx, genel terimlerle, bir yapıdan diğerine ilerlemeci izleğin bir taslağını verir. Örneğin 1800'lerin ortalarındaki İngiliz proletaryası, işgücünün yeniden üretimi maliyetlerinde, toplumsal malla-

4 Burada Marx'ın *Kapital* 1. Cilt'in Üçüncü Kısım'ındaki işgünü ve ücretler analizine açık bir referans vardır. İşçi sınıfının politik bileşimi kavramının genel parametrelerine dair bir tanım için, S. Bologna, P. Carpiganano, A. Negri, *Crisi e organizzazione operaia* içindeki "Partito operaio contro il lavoro" adlı makaleme bakınız.

rın belli bir düzeyde kullanımının da göz önünde bulundurulması gerektiği ve ihtiyaçların karşılanması ile güç talebi arasındaki ilişkinin tanımlanmak zorunda olduğu günümüzdeki proletaryadan kökten farklıdır. Buna rağmen burada şunları görmemiz hâlâ mümkündür: a) her iki yapı da maddi anlamda farklılaşmış öğelerin diyalektik bir bütünüyle tanımlandığı ölçüde, bileşim kavramının homojen kullanımı; b) proletaryanın öznel bileşiminin, ihtiyaçlar ile sömürüye karşı mücadele arasındaki açık uçlu ilişkide, güç talebi için bir alan bulduğu, gelişimin diyalektik uğrağı. *Bileşim kavramı, (sınıfla ilgili olarak belirli toplumsal oluşumun bileşimi) bu noktada işler bir kavram haline gelir.* Marx'ın ücret teorisinde, ihtiyaçların karşılanması ile güç talebi arasındaki ilişki giderek daha az önemli hale gelir: Bugünkü gelişme hızında, işçi sınıfının (*Grundrisse*'nin kehanetvari diliyle söylersek) sadece toplumsal emeğin homojen bir arzı (soyut emek) bakımından değil, aynı zamanda mümkün tüm zenginliğin üretiminin olmazsa olmaz temeli olan "tarihsel bir birey" olarak da yeni bir bileşime sokulduğu duruma geldik, öyle ki bu koşul altında, emek arzı ve yaşamın yeniden üretimi arasındaki ilişki ile birlikte güç talebi de, on dokuzuncu yüzyılın başındaki bileşim biçimleri ile karşılaştırıldığında, altüst olmuş haldedir. *Grundrisse*'deki bu perspektif, işçi sınıfını artık ihtiyaçları karşılayan olarak değil de güç isteyen olarak tanımlar, çünkü onun üretim sürecindeki rolü o kadar temel ve gereklidir ki herhangi bir sınıf hareketi tüm bir iktidar yapısını, varoluşunu belirleyecek ve alttan oyacak kadar, etkiler.[5]

Ama bu yeterli değildir. Buna paralel olarak, Marx, tarihsel denilen yazılarında, sınıf bileşimi ilişkisi analizini tekrar ele alır; bu defa onu bir dizi kurumsal uğrakla karşı karşıya getirir ve politik yapılar ile devrimci öznenin bileşimine dair bir analizin temelini inşa eder. Örneğin, onun Bonaparte ve Komün üzerine yazdıklarında, sadece sınıf gelişiminin değil, aynı zamanda bu gelişimi ayırt eden güç ilişkilerinin, bu belirli işçi sınıfının devrimci gücünün içinde gelişebileceği tarihsel ve politik alanın kesin ve içsel bir analizini buluruz. Eğer böyle bir güç gelişecekse, örgütlenme de kendisini bu imkâna uygun

5 K. Marx, *Lineamenti fondamentali della critica dell'economia politica*, çev. E. Grillo, c. II, La Nouva Italia, Floransa 1970, s. 400-411 [*Grundrisse 2*, çev. Arif Gelen, Sol Yayınları, Ankara 2003].

hale getirmeli ve tarif edilen gelişme potansiyeline giderek daha da içselleşmelidir. Bu hem yenilgi hem de zafer uğrağı için geçerlidir.[6] Proletaryanın (gerek maddi gerekse politik) hedeflerinin tanımı, Lenin'in klasik perspektifi içinde hâlihazırda mevcuttur: Marx'ın bileşimin ve durumun belirliliğine ilişkin tanımında, sosyal cumhuriyet çağrısından ayaklanmaya ve komüne geçiş kavramı, Lenin'de gördüğümüz aynı metodolojik terimlerde ve bu aynı terimler aracılığıyla doğrulanır.

Şimdi yarıda bıraktığımız bir tartışmayı tekrar ele alalım. Başlarda, Lenin'in düşüncesinin geçerliliğini doğrulamaya çalışırken, birtakım belirli tespitlerin, özellikle de özel ve genel, ekonomik ve politik olan biçimindeki tematik karşıtlık çiftinin mevcut sınıf bileşimine nasıl uygulanamaz olduğunu görmüştük. Ne ölçüde Leninist olduğumuzu sorarken yakalamak istediğimiz şeyin, bileşim kavramının işlerliği olduğunu öne sürmüştük. Buna müteakiben (bazı çağdaş konumlara karşıt olarak) bileşim kavramının ve bunun beraberinde getirdiği politik tercihlerin, Marx'tan Lenin'e tam bir sürekliliği zorunlu kıldığını ve bu süreklilik içinde açımlandığını gösterdik. Dayandığımız metodolojinin ortodoks sürekliliğinin bu ek kanıtıyla birlikte, ilk sonucu pekiştirmiş oluyoruz. Hareketten ve mücadeleden, reddin, nefretin ve şeylerin mevcut durumunun olumsuzlanmasının örgütlenmesinden hareketle devrimci süreci ve gelişimin maddi yasalarını yakalayabilme yetisinden başka bir Marksçı ortodoksi tahayyül edemeyiz. İtaatsizlik istemini, bu itaatsizliğin politik bileşimi içinde belirginleştirmediğimiz ve konumlandırmadığımız sürece, hiçbir tematik süreklilik mümkün değildir. Proleter öznenin özgül belirlenimi buradan doğar. Sadece bu özneden hareketle, herhangi bir teorik öneri değer kazanmaya başlayabilir, yani bu öneri pratik bir öneriye tercüme edilebildiği, özgül sınıf mücadelelerinin içinde oyuna sürüldüğü, galip ya da mağlup geldiği ölçüde.

Bu varsayımların kabulünün, Lenin'in okunmasıyla ilişkili bu problemin temel bir veçhesini oluşturduğunu düşünüyorum. Mesele yöntem (biçim) ile maddeyi (içerik) ayırt etmek değil, bilakis daha en başından, Marx'ı ve Lenin'i karakterize edenle aynı yoğunlukta bir pratik bakış açısını benimsemek ve

6 H. J. Krahl, *Costituzione e lotta di classe*, Jaca Books, Milan 1973, s. 183 ve devamı.

bilimi derhal proleter öznenin ifadesine dönüştürmektir. Bizi idealizmle vs. suçlayanlar çıkacaktır. Onlara öznenin maddi bileşimi ile tanımlandığını hatırlatmakla yetineceğiz: mücadelelerin, ücretin, kurumsal yerleşimin maddiliği ile. Leninizmi sadece "sınıf bilinci" nedeniyle övebilen eski duruşlarla karşılaştırdığımızda, materyalizmimizle gurur duymaktayız. (İkiliğin maddi olan öteki kutbunun nerede bittiğini bize asla söylemiyorlar: Çünkü onu yolda kaybettiler.) Analitik uğrağı öznel uğraktan, edim halindeki maddiliği sınıf mücadelesinden ayıran yakın dönemin yapısalcı Lenin savunuları karşısında da materyalizmimizle gurur duyuyoruz.

5
Örgütlenme Teorisinden Devrim Stratejisine (1)
Proletaryanın Bağımsızlığı

Sınıf öznesi analizinin Leninist örgütlenme modelinin temel niteliklerini nasıl belirlediğini gördük. İşçi öncünün proleter bütünlüğe göre konumu, devrimci bilincin dışsallığını belirleyen şeydi. Lenin'in örgütlenme tanımı ve düşüncesinin nasıl da sınıf mücadelelerinin kitlesel gelişimi gerçeğine derinlemesine nüfuz etmiş olduğu üzerinde özellikle durduk. (Bu bakımdan Lenin'in düşüncesinin analiz edilirken çoğunlukla göz ardı edilen bir veçhesini ele aldık. Bununla, onun kendiliğindenlik süreçleri, ekonomik mücadelenin önemi, bazı bakımlardan ekonomik mücadelenin aynı zamanda politik bir mücadele olduğu üzerindeki vurgusu ve ısrarını kast ediyoruz.) Diğer yandan, Lenin'in yukarıda tanımlamış olduğumuz sürece doğrudan dâhil olarak ve Rus proletaryası ile Rus işçi sınıfının özgüllüğünü tanımlayarak, bu niteliklere tekabül edecek bir örgütlenme modelini nasıl tanımladığı üzerinde durduk. Bizi ilgilendiren Leninizm türünün, bu örgütlenme sürecini, "belirli toplumsal oluşum"un içinde, her koşul altındaki özgül işçi sınıfı bileşimi bakımından işlevsel kılmayı başarabilen Leninizm olduğunu söyleyerek bitirdik.

Bu yeni dersler dizisinde başka bir problemi, Lenin'de örgütlenme teorisinden ayaklanma stratejisi ve taktiğine, dola-

yısıyla devrime geçişin nasıl tanımlandığını açıklığa kavuşturmaya çalışacağım.

Buna yönelik olarak da daha en baştan radikal biçimde fikirlerimizi netleştirmek durumundayız. Ayrıca Lenin'de stratejik belirlemelerin de "belirli toplumsal oluşum"a, yani devrimci sınıf öznesinin genel güç ilişkileri içinde öteki sınıflarla birlikte ve mevcut iktidar yapıları karşısındaki konumuna sıkı sıkıya bağlı olduğunu da hemen tekrarlayalım. Leninist stratejiyi ilgilendiren iki temel problemden bahsedebiliriz: demokrasi ve sosyalizm arasındaki ilişki, demokrasi için mücadele, sosyalizm için mücadele problemi ve de ittifaklar problemi, özel olarak da işçi sınıfı ile köylüler arasındaki ittifak problemi. Her iki problem de kesin bir şekilde Lenin'in içerisinde hareket ettiği belirli tarihsel oluşum tanımı içinde yer alır. Yürütmek istediğimiz türden bir analizden çıkacak olan yöntemsel ölçütler büyük olasılıkla ilk sorumuz üzerinde, yani sermaye teorisinden örgütlenme teorisine geçişin tanımı üzerindeki incelememizin sonuçları kadar önemli olacaktır. Demek ki, bu durumda da, mevcut durumumuz üzerine analizimiz sayesinde yenilenebilecek olan bir dizi araçla donanacağız. Yani bu durumda derslerimizin ilk kısmında farklı açıdan ele aldığımız iki problemi, burada tekrar ele alacağız: Lenin'in örgütlenme teorisinden devrim stratejisine geçiş üzerine söyleminin gerçek boyutu nedir ve diğer yandan, Lenin'in bu söylemi bizim içinde bulunduğumuz belirli duruma ne ölçüde uygun hale getirilebilir?

Sonuç olarak tekrar şunu söylemekteyiz: Tüm bu sorunların merkezinde, belirli toplumsal oluşum kavramı, Rusya'nın koşullarındaki işçi öznesi kavramı yer alır. Bu öznenin kendisini devrimci bir örgütlenmeye nasıl dönüştürdüğünü gördük. Aslında 1905'e ve Rus proletaryasının ayaklanma zeminindeki ilk büyük mücadele deneyimine kadar Lenin'in tüm teorisi, örgütlenme sorunu etrafında döner.1905'ten itibaren (özellikle de *Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği*'nde) Lenin, stratejinin tanımlanması problemini, önceden geliştirdiği fakat örgütlenme probleminin çözümüne ve dolayısıyla proletaryanın, bir örgütlenme olarak, devletin gücüne eşit ve karşıt bir şiddetle vurabilecek etkin bir araç olarak, çatışma kapasitesine bağlı kalan açıklamalarıyla karşılaştırıldığında, çok daha karmaşık ve kesin bir tarzda ele almaya başlar. Bu

duruşun altüst edilmesini ve bakış açısının teorik olarak tamamlanışını mümkün kılan ve hızlandıran ise şu olmuştur: "Devrimin, insanları, politik gelişimin barışçıl zamanlarında inanılmaz görünen bir hız ve derinlikle eğittiği şüphesizdir. Asıl önemli olan ise, devrimin sadece önderleri değil kitleleri de eğitmesidir."[1]

İşte Lenin'in konuya ilişkin ilk temel kavramı burada bulunur: Örgütlenme, stratejinin temel koşuludur. Strateji –ve Lenin bunu 1905'ten itibaren sürekli tekrar edecektir- örgütlenme olmaksızın strateji olamaz. Bunun nedeni açıktır. Lenin'in örgütlenme tanımının kaynağına bakacak olursak, onun belirli tarihsel oluşum içerisindeki devrimci öznenin ortaya çıkışına uygun silah olduğunu görürüz: Örgütlenme, o belirli tarihsel oluşumda, sınıf hareketlerine içsel bir kimlik, sıkılık ve belli derecede bir özbilinç kazandırmanın tek aracıydı. Eğer proletarya, tarihsel durumun analizinin ortaya koyduğu şeye denk düşüyorsa, o zaman proletaryanın çok parçalanmış olduğunu söylemek gerekir; eğer Rus proletaryası bir yandan sanayileşmenin öncülerinin deneyimlerinin, diğer yandan devrimci öncülerin ekonomik-politik mücadelelerinin arka planıyla birlikte, ancak büyük çabalarla değişebilirse –tüm bunlar doğru kabul edilirse o zaman sadece örgütlenme, yani sadece işçilerin ileri kesimlerinin tüm bir proletarya üzerindeki hegemonyası, sadece işçilerin öncülerinin bakış açısının tüm bir proletaryaya kabul ettirilmesi, kurulu iktidara karşı etkin bir güç oluşturabilir ve devrimci sürecin ilerleyişinde kitleler için de inanılır hale gelebilir. Örgütlenme stratejinin koşuludur, çünkü örgütlenme, proletarya onun içinde yeni bir bileşime kavuştuğu oranda, proletaryanın sadece gücünün değil, aynı zamanda farkındalığının da belirlenmesinin uğrağıdır. Ekonomik gelişme ve sınıf mücadelesinin Rusya'daki koşullarında sadece örgütlenme proletaryayı yeniden birleştirebilir. Lenin'de mutlak biçimde temel olan bu anlayış, tarihsel oluşum kavramıyla bağlantısı içinde ve proleter durumu belirlemesiyle birlikte hatırlanmalıdır: Bu, ancak bilinç olarak ve proletaryanın içsel bilincinin bir uğrağı olarak öncünün önderlik işleviyle çözülebilecek olan dağılmışlık ve istikrarsızlık durumudur. Bu yüzden örgütlenme

1 Lenin, *Opere scelte*, I, s. 335 ["Demokratik Devrimde Sosyal Demokratların İki Taktiği" *Seçme Eserler 3*].

stratejinin koşuludur.

Peki, ama bu strateji nedir? 1905'te sosyal demokrat strateji ve özellikle de Bolşevik strateji, esasen, sosyalizmin ardından gelecek demokrasiye geçişe işaret ediyordu. Lenin'in dayandığı temel anlayış, proletaryanın gücünün, stratejik bakış açısından, her şeyden önce -ekonomik bakımdan- kapitalist koşulları, -kurumsal bakımdan ise- demokratik koşulları belirlemesi gerektiği yönündedir. Öyle ki bu durumda, proletaryanın gücü, kendisini toplumsal alanda hegemonik sınıf olarak sunabilme ve devrimci sürecin ilerleyişinde politik olarak önderlik etmeye aday bir sınıfa dönüştürebilme fırsatını yakalayabileceği şekilde, güvence altına alınabilir ve pekiştirilebilir. Lenin'in önerdiği ve sonra 1905'ten 1917'ye kadarki dönemde (her zaman yaptığı gibi) desteklediği bu strateji belki de indirgeyici bir stratejidir, ama kesinlikle örgütlü proletaryanın yerine getireceği özgül ödevler ve öngörüler ölçüsünde, belirli toplumsal oluşuma ilişkin analizi yansıtmaktadır. Proletaryanın birlik koşullarının inşası, Lenin'in bu evrede sosyal demokrasiye yüklediği temel görevdir ve bu görev sadece parti, yani proletaryanın örgütü, stratejisini, birleşik bir sürecin evrelerine yön verebilecek ve böylece mücadelenin bir üst evresine geçişi sağlayacak yeni koşulları belirleyebilecek şekilde tanımlamayı başardığında yerine getirilebilir. *1905 devriminin, Sosyal demokrasi ve özellikle de onun* Bolşevik hizbi tarafından ileri taşınan şiarları, devrimci sürecin birliğini sağlamaya devam eder. Bu bir yandan proletaryanın işçi sınıfının önderliği altında yeniden bileşimi olarak, diğer yandan partinin, bu proleter birliği, sosyalizm için verilen devrimci mücadelenin bir sonraki evresine doğru teşvik etmesi, ilerletmesi ve yönlendirmesinin bir olanağı olarak düşünülür.

Fakat bunun gerçekleşmesi için başka birtakım politik koşulların da gerçekleşmesi gereklidir. Örgütlenmenin nasıl stratejinin koşulu olduğunu, bu stratejinin ne olduğunu gördük, ama örgütlenmenin *gerçekten* bu stratejinin koşulu olmasının koşulları nedir? Yani demokrasi için mücadeleden, sonraki sosyalizm için mücadeleye geçişe izin verirken bir yandan da bu sürecin sürekliliğini gerçekten belirleyebilecek ve bu zeminde kazanmayı başarabilecek bir strateji ne olabilir? Bu koşullardan ilki bağımsızlık, devrimci sürecin hegemonik sınıfı olarak proletaryanın bağımsızlığının da garantisidir. Proleter mücadele-

nin büyümesi ile bundan doğan demokrasi hedefi arasındaki sürekli ilişki, kendi içerisinde ve tam da bu geçişte, sosyalizm için mücadeleye bir sonraki sıçramanın süreksizliğinin anahtarını bulmalıdır. Parti, hem demokrasi mücadelesinin sürekliliği hem de proletarya ile sosyalist mücadelenin birleşmesinin koşuludur. Dolayısıyla parti, devrimci sürecin hem sürekliliği hem de süreksizliğinin failidir. Demokrasi için mücadele, proletaryanın lehine olan güç ilişkilerinin bir belirlenimidir; ama bu güç ilişkileri verili oldukları ölçüde, proleter parti proletaryanın otomisinin garantöründen, sürecin sürekliliğinin garantöründen aynı sürecin süreksizliğinin ve kopuşunun motoruna dönüşmelidir. *İki Taktik*'te Lenin Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin (RSDİP) 3. Kongresi'nin kararlarını açıkça tekrar ele alır. Amacı şunu açıklığa kavuşturmaktır: Sosyal demokrasinin geçici devrimci (burjuva) hükümete katılımı kabul edilebilir olmakla birlikte, "böyle bir katılımın olmazsa olmaz koşulu, Partinin temsilcileri üzerinde sıkı bir denetim uygulayabilmesi ve tam bir sosyalist devrim için mücadele vermekte olan ve dolayısıyla tüm burjuva partilerine amansızca düşman olan Sosyal Demokrat Parti'nin bağımsızlığından asla taviz verilmemesidir."[2] "Sosyal demokrasinin bağımsızlığı": Bu, sosyal demokrat partinin, proletaryanın örgütlü öncüsünün demokratik evre yoluyla gerçekleştireceği geçiş, taktiksel ya da nesnel bir hedef değil, bir güç ilişkisinin inşasındaki bir evre ve işçi sınıfının birliğindeki etkin bir ilerlemedir; ancak bu stratejik ama yine de koşullu yoldan gerçekleştiği durumda, burjuva demokratik temsile katılıma müsamaha edilebilir. Gönderge, yani strateji kuralı, tamamen sınıf mücadelesinin örgütlenmesine içseldir. Stratejinin sınırları ve beklentileri tamamen temel hedef tarafından, yani proletaryanın bağımsızlığı tarafından tanımlanmıştır. Stratejinin motoru yine, kendisini oluşturma ve ayaklanmaya geçişi yönetme ihtiyacı içindeki öncüdür. En önemlisi, Lenin için bu biçimsel bir problem değildir:

> Devrimin nihai politik sonucu, sosyal demokrasinin, biçimsel "bağımsızlığa," ayrı bir parti olarak sahip olduğu tam bir örgütsel kişiliğe sahip olmasına karşın, gerçekte bağımsız olmadığını ortaya koyabilir; sosyal demokrasi olayların gidişatına proleter bağımsızlığının damgasını vuramayabilir; hatta öyle-

2 A.g.e., 340.

sine zayıf olabilir ki bir bütün olarak ve son tahlilde burjuva demokrasisi içinde "erimesi" her şeye rağmen tarihsel bir olgu haline gelebilir.[3]

Tüm şüpheleri ortadan kaldırmak için Lenin, geçiş ile stratejik beklentilerin sentezinin kesin ve katı bir anlayışına varmak için çabalar. Bir yandan:

> Proletarya kurtuluşunu, sınıf mücadelesinden kaçmakta değil tersine onu geliştirmede, genişletmede, bilincini, örgütlenmesini ve kararlılığını artırmada aramaktadır. Her kim politik mücadelenin ödevlerini küçümsüyorsa Sosyal Demokratı halkın bir savunucusundan bir sendika sekreterine dönüştürüyor demektir. Her kim burjuva demokratik devrimde proletaryanın ödevlerini küçümsüyorsa Sosyal Demokratı halk devriminin bir önderinden serbest emeğin sendikasının bir önderine dönüştürüyor demektir.[4]

Proleter öznenin politik bağımsızlığının en önemli olumlaması budur. Diğer yandan:

> Sosyal Demokrasi daima "halk" sözcüğünün burjuva-demokrat istismarına karşı savaşmış ve hâlâ da haklı olarak savaşmaktadır. O, bu sözcüğün halk içindeki sınıf antagonizmalarını kavrayamamış olmanın üstünü örtmek için kullanılmamasını ister. Proletaryanın partisinin tam bir sınıfsal bağımsızlığa sahip olmasının gerekliliği üzerinde ısrarla durur. "Halk"ı "sınıflar"a bölerken bunu, ilerici sınıfın kendi içinde kapalı kalması, kendisini dar görüşlü hedeflerle sınırlaması ve dünya ekonomisinin yöneticilerinin ürkeceği korkusuyla kendi faaliyetini budaması için değil, ara sınıfların gönülsüzlüğünden, gelgitlerinden ve kararsızlığından hiçbir iz taşımayan ilerici sınıfın, tüm enerjisi ve coşkusuyla, tüm bir halkın davası için, tüm bir halkın başında savaşması için yapar.[5]

Demokrasi ile devrim, geçiş ile beklentinin sentezi, burada en radikal biçimde içselleştirilmiştir: Proletaryanın bağımsızlığı, kabul etmek zorunda kaldığı geçişleri tamamen kapsar, kontrol eder ve bunlara hâkim olur. Bu, devrimci diyalektiğin Marksçı ve Leninist zaferidir. Bunun geçerli olup olmadığı başka bir sorundur: Orada, o koşullar altında, başarılı olmuştur; genel olarak başarılı olup olmadığını daha sonra göreceğiz.

3 A.g.e., 362.
4 A.g.e., 403.
5 A.g.e., 403.

Böylece bizi ilgilendiren ikinci meseleye gelmiş bulunuyoruz: Eğer proletaryanın bağımsızlığı örgütlenmenin bir koşuluysa ve onun bir özelliği olmalıysa, o halde örgütlenme olmaksızın proletaryanın bağımsızlığı diye bir şey yoktur ve olamaz da. Lenin, buna ilişkin olarak, kendiliğindenlik ve proletaryanın bağımsızlığının olmayışı arasındaki mevcut karşılıklı ilişkilerin titiz bir analizini verir. Anarko-sendikalizmin kesin eleştirisini burada geliştirir ve bu, 1917'den sonrakinden çok daha ikna edici bir biçimde geliştirdiği bir analizdir, çünkü Lenin'in bu analizi materyalisttir ve mücadele ile ekonomik döngüler arasındaki ilişkiler üzerinde odaklanır. Rusya'da devrimci mücadelenin gelişme koşullarında, bir örgütlenme projesinin ve buna uygun bir örgütlenme gerçekliğinin yokluğu, daima, işçilerin otonomisinin proletaryanın bağımsızlığını olumlamak istediği gelişim çerçevesini kırma riski taşır. Bunun nedeni, proletaryanın diğer katmanlarının ve düşman sınıfın karşısında, verili güç ilişkisindeki zayıflıktır. Bu anlamda aşağıdan gelen otonom, kendiliğinden mücadeleler, genel olarak proleter mücadelenin döngüsel doğası içinde, bu döngülerin belirlenmesindeki önemlerinden bağımsız olarak, tamamen massedilmiş olur. Otonomi, proletaryanın bağımsızlığı, bu döngüsel hareket içinde kaybolur ya da tabi hale gelir. Ancak örgütlenme tüm bir geçişin koşulu olarak konabilirse, sadece bu koşulda, işçilerin mücadelesinin organik döngüleri, güç ilişkileri açısından genel anlamda yetersiz olan bir durumda yukarı doğru bir kopuş yaratabilir. Örgütlenme, proletaryanın bağımsızlığını, kendiliğinden mücadele döngülerinden bir kopuş olarak belirlemelidir, dolayısıyla kendiliğindenlikten hareketle, savunmadan saldırıya, ayaklanmadan sosyalizme bir geçiş önerebilmelidir. Örgütlenme teorisi böylece, proletaryanın bağımsızlığı kavramı, örgütlenmenin koşulu olmaktan çıkıp onun biçimine dönüştüğü, yani örgütlenmenin tüm bir mücadelenin gelişimine önderlik edebilme ya da en azından sınıf ilişkilerini kontrol edebilme ve onu böyle bir sürece bağlayabilme yetisine dönüştüğü ölçüde, devrimin stratejisi haline gelir. Ortaya çıkan demokrasi ile sosyalizm arasındaki bağ, sadece nesnel anlamda süreksiz değildir: Süreksizlik öznel olarak yorumlanmalı ve örgütsel olarak yeniden bileştirilmek üzere, üzerinde egemen olunmalıdır. Lenin'in söyleminin en ilginç

özelliklerinden biri bu noktada ortaya çıkar: Devrimci sürecin döngüsel ve gizemlileştirici sürekliliğini kıracak olan, örgütlenmenin işçi sınıfı karakteridir. Yine *İki Taktik*'ten bir pasaj okuyalım:

> Avrupa'da Paris Komünü günlerinden bu yana neredeyse kesintisiz bir biçimde hüküm süren politik gericilik, bizi eylemin ancak "aşağıdan" gelebileceği fikrine fazla alıştırdı, sadece savunmacı mücadeleleri düşünebilmeyi fazlasıyla kanıksadık. Şimdi ise hiç şüphesiz yeni bir döneme giriyoruz: Politik altüst oluşlar ve devrimler çağı başlamış bulunuyor. Rusya'nın şu an içinden geçmekte olduğu gibi bir dönemde, eski, basmakalıp formüllerle yetinmemiz kabul edilemez. Yukarıdan eylem fikrini savunmalı, en dinamik, saldırgan eylem için hazırlanmalı, böyle eylemler ve eylem biçimlerinin koşulları üzerinde çalışmalıyız.[6]

Lenin'in düşüncesinin bu veçhelerinde, bir örgütlenme teorisinden bir devrim stratejisine doğru önemli bir geçiş söz konusudur. Örgütlenme teorisinin, işçi sınıfının ve proletaryanın özgül bileşimi teorisi bakımından ne kadar temel olduğunu gördük. Şimdi ise devrim stratejisinin gerçekten de örgütlenmede, proletaryanın çıkarının mutlak otonomisini kaydeden, şiddetlendiren ve öncelikli olarak belirleyen bir örgütlenme içinde nasıl önvarsayılmış olduğunu görüyoruz. Proletarya, bu otonomiyi ve bağımsızlığı, yalnızca sermayeye karşıt olarak değil kendi örgütü içinde de, bir mücadele ve örgütlenmenin bir koşulu olarak taşır. Leninist ikilikten bahsediyorsak, ki bahsedelim, bu diyalektik bir ikiliktir ve sosyalist düşüncenin -ve kısmen de Marksçı düşüncenin- şu en zor geçişini inanılmaz bir tutarlılıkla geliştirmeyi başarır: gelişme teorisinden gelişmenin yıkımı teorisine geçiş.

6 A.g.e., 345.

6
Örgütlenme Teorisinden Devrim Stratejisine (2)
Strateji Fabrikası

Son derste örgütlenme problemi ve pratiğinden strateji problemine geçiş temasının, bilimsel "belirli toplumsal oluşum" kategorisi altında toplanan, Rusya'daki işçi sınıfının ve proletaryanın politik bileşiminin tanımına nasıl dayandırılmış olduğunu ve proleter örgütlenmenin bağımsızlığı kavramının (stratejinin koşulu) aynı kategori üzerinde nasıl temellendirildiğini gördük. İşçi sınıfı, proletaryanın içinde toplumsal olarak ayırt edilebilen bir öncüyken, örgütlenme sürecinin dışsallığı ve proletaryanın yeniden bileşimini yukarıdan dayatma gerekliliği; öncünün, olağanüstü koşullar altındaki kitlelerin sürecinden teorik olarak yalıtılmışlığı yönündeki bir gereklilik ve arzu olarak kendini göstermişti. Özellikle de iki problem üzerinde odaklanan –ortaya çıkan demokrasiden sosyalizme geçiş ve ileride tartışacağımız, özellikle de işçi ve köylü ittifakı problemleri- bir dizi içsel geçişin, açıklığa kavuşturduğumuz yapı türüyle nasıl ilişkili olduğunu gördük. Örgütlenmenin koşulu olarak proletaryanın bağımsızlığı kavramı ile stratejinin bir koşulu olarak örgütlenme kavramının, zorunlu bir ritme göre kendisini açan ve nesnel bir şekilde kök salmış olan çok önemli bir uğrağı oluşturduğunun altını çizdik.

Şimdi bu Lenin'in o yıllardaki teorik-politik çalışmalarından doğan başka bir kavram üzerinde duracağız. Bu kavram, Lenin'e göre, örgütlenmenin işçi sınıfı karakterinin, stratejinin temel niteliğini oluşturmasıdır. *İki Taktik*'ten daha önce alıntıladığımız bir pasajı tekrar okuyalım:

> Proletarya kurtuluşunu, sınıf mücadelesinden kaçmakta değil tersine onu geliştirmede, genişletmede, bilincini, örgütlenmesini ve kararlılığını artırmada aramaktadır. Her kim politik mücadelenin ödevlerini küçümsüyorsa Sosyal Demokratı halkın bir savunucusundan bir sendika sekreterine dönüştürüyor demektir. Her kim burjuva demokratik devrimde proletaryanın ödevlerini küçümsüyorsa Sosyal Demokratı halk devriminin bir önderinden serbest emeğin sendikasının bir önderine dönüştürüyor demektir.[1]

Böyle bir çerçeve içinde, demokrasiden sosyalizme geçişin doğru bir kavramını buluruz. Demokrasi için savaşılır, çünkü burjuva cumhuriyetinde proletarya maddi olarak daha hızlı ve daha çabuk yeniden bileşebilir, fakat bu, proletaryanın ve proleter partinin görevlerinin demokratik devrimin görevlerine indirgenmesi anlamına gelmez. Hatta "proletarya, kurtuluşunu sınıf mücadelesinden kaçmakta değil, onu geliştirmekte, genişletmekte aramaktadır." Burjuva demokratik devrimde, proleter partinin görevi sadece yıkılacak güç ilişkilerinin koşullarını ortaya koyarak önceki tarihsel oluşumu dönüştürecek yapıları pekiştirmek değildir; asıl hedef, bundan ziyade, devrimi belirli işçi sınıfı içerikleri, sonunda hegemonik hale gelecek olan işçi sınıfının çıkarları yönünde ileriye itmektir. Burada, bu bakış açısından, devrimin demokratik evresinde proletaryanın bağımsızlığı kavramından olgun devrimci süreç üzerinde işçi sınıfının önderliği kavramına doğru ilerliyoruz. Bu önderlik, başlangıçta örgütlenmenin bağımsızlığıyla temsil edilmesi gereken, kendi özgüllüğünde işçi sınıfının çıkarlarının hegemonyası anlamına gelir. Fakat burada bu diyalektik geçişi gerçekleştirme, devrimci sürecin en radikal derinleşmesinde, devletin sönümlenişinde, ücretli emek etrafında kurulmuş olan iktidar makinesinin yıkımındaki demokratik evreler üzerinde egemen olma yetisi olarak görünür.

1 Lenin, *Opere scelte*, I, s. 403 ["Demokratik Devrimde Sosyal Demokratların İki Taktiği" *Seçme Eserler 3*].

Tam bu noktada, Lenin üzerine okumamızın sonunda tekrar ele alacağımız bir paradoksun altını çizebiliriz: *Lenin kendiliğindenlikten kendiliğindenliğe doğru ilerler.* Gerçekten de Lenin 1890'lı yıllarda, mücadelelerin dolaşımı, pekişmesi, kendiliğinden bir mekanizma yoluyla proletaryanın bir sınıf olarak oluşumuna ilişkin doğru bir kavramsal çerçeve içinde, kendiliğinden sınıf hareketlerinin derin bir analizinden başlar; daha sonra aşırı derecede katı bir dışsal örgütlenme anlayışına geçer; nihayetinde, devrim öncesindeki son evrede o müthiş "devletin sönümlenmesi" mefhumunu, yani sermayenin kendilerini sömürerek ve emeğe zincirleyerek tahakküm altına almasına olanak veren tüm koşulları yıkan özgür erkekler ve kadınlardan oluşan özgür bir topluluk figürünü yeniden diriltir. Kendiliğindenlikten kendiliğindenliğe: Eğer bu Lenin'se, İkinci Enternasyonal sırasında bu Asyalı Marksist barbarın, kendi düşüncesini dile getirmesinin pratik olarak hiçbir olanağının olmaması kesinlikle anlaşılabilirdir.

Bu işçi önderliği anlayışının bu dönemde maddi olarak nasıl ifade bulduğuna, somut ve politik olarak nasıl geliştiğine bakalım. Bu dönemin en yoğun metinlerinden biri, *Devrimden Çıkarılacak Dersler*'dir.[2] Metin 1910'da kaleme alınmıştır ve 1905 devrimi olayları ve bunlardan çıkarılacak dersler üzerine düşünmüş ve bunları geliştirmiş olan Lenin, şimdi burada örgütlenmede işçi önderliği mefhumunun teorik bir taslağını sunmaktadır: "Rus işçi sınıfının Ekim 1905'te çarlık otokrasisine ilk güçlü darbeyi indirmesinin üzerinden beş yıl geçti. O muhteşem günlerde, proletarya milyonlarca emekçiyi kendilerine zulmedenlere karşı mücadele için ayaklandırdı. O yıl proletarya, işçilerin on yıllar boyu 'yüksek otoriteler'den boşuna beklemekte olduğu iyileşmeleri sadece birkaç ay içinde elde etmeyi başardı." Devrimden çıkarılacak dersler nelerdir? "Devrimin hem zaferleri hem de yenilgileri Rus halkına büyük tarihsel dersler vermiştir. 1905'in beşinci yıldönümünde, bu derslerin temel içeriğini saptamaya çalışalım. Birinci ve en temel ders, işçilerin yaşamında ve devletin idaresinde kayda değer iyileşmelerin sadece kitlelerin devrimci mücadelesi tarafından gerçekleştirilebileceğidir." Biz yine kitlelerin ekonomik

2 A.g.e., 446-450.

mücadelesinin, politik bir mücadele olduğunu söyleyeceğiz: Lenin'in bütün bir analizinin temelinde, doğrudan devlet yapısına karşı yönelen bu ayırt edilemez politik ve ekonomik kitlesel mücadele yatmaktadır:

> Ne eğitimli insanların işçilere duyduğu "sempati" ne de yalnız teröristlerin mücadelesi, ne kadar kahramanca olursa olsun, çarlık otokrasisinin ve kapitalistlerin sınırsız gücünün altını oyabilir. Bu ancak işçilerinin kendi mücadelesiyle, ancak milyonların birleşik mücadelesiyle gerçekleştirilebilir ve *bu* mücadele zayıfladığında işçiler derhal kazanımlarından yoksun kalmaya başlamıştır. Rus devrimi emeğin enternasyonal marşında dile gelen duyguların adeta bir teyidi olmuştur:
>
> *Tanrı, paşa, bey, ağa, sultan*
> *Nasıl bizleri kurtarır*
> *Nefret, açgözlülük ve korkunun zincirlerinden*
> *Bizi kurtaracak olan kendi kollarımızdır!*
>
> Çıkarılacak *ikinci ders* ise çarın iktidarının altını oymanın ve bunu sınırlamanın yeterli olmadığıdır. Onun *yıkılması* gerekir. Çarlık rejimi yıkılasıya kadar çardan alınan ödünler, asla kalıcı olmayacaktır.

Bu, çarlık iktidarını değiştirmek ya da yeniden yapılandırmak yönündeki herhangi bir reformist öneriye karşı güçlü ve doğrudan bir saldırı ve de demokrasi ilkesi üzerinde bir ısrardır. Sınıf öncüsünün rolü burada tamamen özgürleştirilmiştir. Ancak son ve temel ilke şudur:

> Çarlık otokrasisi de devrimden dersini çıkarmıştır. Köylülerin çara inancına bel bağlayamayacağını görmüştür. Şimdi Kara-Yüz toprak sahipleri ve Ekimci sanayicilerle ittifak kurarak gücünü artırmaya çalışıyor. Çarlık otokrasisini devirmek artık devrimci kitlesel mücadelenin 1905'e göre çok daha güçlü bir saldırısını gerektirmektedir. Böylesi çok daha güçlü bir saldırı mümkün mü? Bu sorunun yanıtı bizi devrimin *üçüncü* ve *en büyük* dersine götürmektedir. Bu ders, Rus halkının çeşitli sınıflarının *nasıl* da eyleme geçtiğini görmüş olmamızda yatar.1905'ten önce pek çokları bütün bir halkın özgürlüğü aynı şekilde arzuladığı ve aynı özgürlüğü istediğini düşünüyordu; en azından büyük çoğunluk, Rus halkının farklı sınıflarının özgürlük mücadelesine ilişkin farklı görüşleri olduğunu ve aynı özgürlük için savaşmadığını asla açık bir şekilde anlamış değildi. Devrim tüm bu sisi dağıttı. 1905'in sonunda ve sonra Birinci ve İkinci Duma boyunca, Rus toplumunun *bütün* sınıfları açığa çıktı. Hepsi kendilerini eylemlerinde gösterdi, gerçek isteklerinin ne olduğunu, ne için savaşa-

bileceklerini ve ne kadar güçlü, ısrarlı ve şiddetli bir şekilde savaşabileceklerini ortaya koydu. Fabrika işçileri, sanayi proletaryası otokrasiye karşı en kararlı ve gayretli mücadeleyi verdi.

Ve Lenin şöyle devam eder:

Rus işçi sınıfı militanlıkta Rus halkının diğer bütün kesimlerinin önüne geçmişti. Yaşam koşulları işçileri mücadele edebilir hale getirdiği gibi, onları mücadeleye itmektedir de. Sermaye işçileri büyük kitleler halinde büyük şehirlerde toplamakta, onları birleştirmekte, onlara birlik içinde eylemde bulunmayı öğretmektedir. Her adımlarında işçiler asıl düşmanları olan kapitalist sınıfla yüz yüze gelmektedir. Bu düşmana karşı savaşında işçi bir sosyalist olmakta, bütün bir toplumun baştan aşağı yeniden yapılandırılmasının, bütün bir yoksulluğun ve zulmün ortadan kaldırılmasının gerekliliğinin farkına varmaktadır. Sosyalistleşen işçiler yollarına çıkan her şeye, en başta çarlık rejimi ve feodal toprak sahiplerine karşı en fedakâr cesaretle savaşmaktadır.

Bu yüzden burada altı çizilmesi gereken şey, Lenin'in devrim analizinin, onu örgütlenmenin işçi sınıfı karakterini yüceltmeye götürmesidir, çünkü sadece işçi sınıfı proletaryanın bağımsızlığının tayin edici uğrağını, temel taşını temsil edebilir ve o bunu herhangi bir örgütlenme koşulu için yapabilir. Tüm bunlar, Lenin'in, örgütlenme temasından strateji temasına geçişin meydana geldiği 1905 üzerine analizinde açıkça görülebilir.

Lenin'in analizinin öngördüğü paralel koşulu vurgulamak doğal olarak yararsızdır: "Rusya'da ekonomik gelişme düzeyi (nesnel bir koşul) ve geniş proletarya kitlelerinin sınıf bilinci ve örgütlenme düzeyi (nesnel koşula ayrılmaz bir şekilde bağlı olan öznel koşul) işçi sınıfının doğrudan ve tümden kurtuluşunu mümkün kılar."[3] Burada yine Lenin'in, düşüncesini Rusya'da gelişimin ve onun belirli güç ilişkilerinin verili durumuna ilişkin bir farkındalıkla birlikte geliştirmek yönündeki kararlılığıyla karşı karşıyayız. Bu ilişkiler içinde, gerek ittifaklar gerekse (demokrasiden sosyalizme) stratejik tedricilik bakımından, bir dizi yatay ve dikey geçiş tanımlanmaktadır. Hepsinin ötesinde, Lenin'in düşüncesine daima belli bir öncelik yön vermektedir: stratejinin bir belirlenimi olarak işlev gördüğü ölçüde, örgütlenmenin işçi sınıfı karakteri.

3 A.g.e., 343.

Bu konuyla ilgili olarak altı çizilmesi gereken diğer bir nokta, Lenin'in bu evrede, özellikle de köylülere ilişkin olarak ifade ettiği ittifak kavramıdır. Lenin'in Üçüncü Kongre'nin onaylamış olduğu bir karar üzerine yorumunu içeren *Sosyal Demokrasinin Köylü Hareketi Karşısındaki Tutumu*[4] adlı broşürden alıntı yapacağım. Bu broşürde Lenin örgütlenmenin işçi sınıfı karakteri ve örgütlenme üzerinde işçi hegemonyasını, özellikle köylü hareketiyle ilişkili olarak apaçık dile getirir. Parti gazetesine yolladığı bir mektup üzerine yorumunda Lenin şöyle der:

> Mektubun yazarı burada teorik bir sorun ortaya atmaktadır: Büyük toprak mülklerinin kamulaştırılmasını ve "küçük-burjuva köylü mülkiyeti"ne aktarılmasını özel koşullarla düzenlemek iyi olmaz mıydı? Fakat böyle bir şerh getirmekle yazar, Üçüncü Kongre'nin kararının anlamını keyfi bir şekilde daraltmaktadır. Kararda Sosyal Demokrat Parti'nin, müsadere edilen toprakların küçük burjuva mülk sahiplerine aktarılmasını desteklemeyi taahhüt ettiğiyle ilgili *tek bir sözcük* bile yoktur. Kararda söylenen şudur: Bedelsiz kamulaştırma da dâhil olmak üzere "müsadereye kadar her şeyi ve müsadereyi de" destekliyoruz; fakat bu karar kamulaştırılan toprağın kime verileceği hakkında hiçbir şey söylememektedir... Bizler her şekilde, toprakların müsaderesine varıncaya kadar, ama elbette *tüm küçük burjuva şemaları benimsemeden*, köylü isyanını desteklemeliyiz. Köylü devrimini devrimci demokratik bir hareket olduğu ölçüde destekliyoruz. Gericileştiği ve anti-proterleştiği ölçüde ve bu noktaya geldiğinde ise, ona karşı savaşmak için hazırlanıyoruz (hem de şimdiden ve vakit kaybetmeden). Marksizmin özü bu ikili görevden ibarettir ve ancak Marksizmi anlamamış olanlar bunu kabalaştırarak tek bir göreve indirgeyebilir.

Fakat Lenin'in köylülerle ilişki üzerine söyledikleri doğru kabul edilirse, burada şu terimlerle ifade edilebilecek başka bir kavram ön plana çıkar: Parti teorisinin nesnel ve öznel öğelerinin diyalektikleştirilmesi, belirli toplumsal oluşum gerçekliği üzerinde temellenir, ancak örgütlenme teorisinin kendisini uydurmak zorunda olduğu şey, kesinlikle belirli koşullar üzerine düşünüm değildir. Aslında işçi sınıfı önderliği, nesnel koşullara karşı bir mücadeledir. Nesnel koşullar devrim sürecinde değişime uğrarlar ve bu değişimler temelinde, ittifaklar alanında, mesela, devrimci köylü komitelerinin kurulması çağrısından tarım işçileri ile mülk sahibi köylüler arasındaki

4 A.g.e., s. 425 ve devamı.

devrimci mücadelenin yeni bir evresine geçişe tanık oluyoruz. "Bizler kesintisiz devrimi savunuyoruz. Yarı yolda duramayız. Şimdi ve derhal her şeyin 'toplumsallaştırılması'nı vaat etmiyorsak, bunun nedeni, bu görevin yerine getirilmesinin gerçek koşullarını biliyor olmamız ve köylülüğün bağrında olgunlaşmakta olan yeni sınıf mücadelesinin üstünü örtmek yerine, bilakis onu açığa çıkarmamızdır."

Devrimci sürecin gelişme aşamaları, işçi sınıfı karakterine sahip olduğu oranda, örgütlenmenin sürekliliğinin hâkimiyeti altındadır. Bu bakımdan Lenin'in bu kadar güçlü bir biçimde savunduğu *yukarıdan* devrimin anlamını kavramaya başlıyoruz. Örgütlenme, eğilime ilişkin en üst düzey farkındalıktır ve bu bakış açısından, etkili komünist görevleri sınırlar hale gelen nesnel koşullara güçlü bir biçimde karşıttır.

Gelecek dersten itibaren Lenin'in stratejisinin komünist içeriklerinin daha bu can alıcı uğrakta nasıl tanımlanmış olduğunu göreceğiz. Fakat şimdilik bu geçişin bazı veçhelerinin altını çizmekle yetineceğiz. Örneğin, bu komünist ereklilik burada, Marx'ın yazılarını, özellikle tarihsel yazılarını hatırlatırcasına, *bitmeyen bir devrim* biçiminde kendini gösterir. Cümleler ve kavramların (demokrasi savunusunun sınırlarının sürekli indirgenişi üzerine olanlar gibi) tekrarlandığı görülür:

> İşçi sınıfının kurtuluşunu kapitalizmin daha ileri gelişiminin dışında bir yerlerde aramak, *gerici* bir düşüncedir. Rusya gibi ülkelerde işçi sınıfı, kapitalizmden daha çok kapitalizmin yetersiz gelişmesinden dolayı sıkıntı çeker. Bundan ötürü işçi sınıfı, kapitalizmin daha geniş, daha serbest ve daha hızlı bir gelişimiyle *kesinlikle ilgilidir*. Kapitalizmin geniş, serbest ve hızlı biçimde gelişimini engelleyen eski düzenin tüm kalıntılarını ortadan kaldırmak kesinlikle işçi sınıfının yararınadır. Burjuva devrimi tam da geçmişin kalıntılarını, serflik kalıntılarını (buna otokrasinin yanı sıra monarşi de dâhildir) en büyük kararlılıkla süpürüp atan, kapitalizmin en geniş, serbest ve hızlı gelişimini en eksiksiz biçimde güvence altına alan bir devrimdir... Burjuva demokrasisi doğrultusundaki gerekli değişimlerin, daha yavaş, aşamalı olarak, daha ihtiyatlı, daha az kararlı biçimde, bir devrimle değil de reformlarla gerçekleşmesi burjuvazinin işine gelir. Bu değişimlerin serfliğin saygın kurumlarını (monarşi gibi) olabildiğince koruması, bu değişimlerin, sıradan halkın, yani köylülerin ve özellikle de işçilerin bağımsız devrimci eyleminin, inisiyatifinin ve enerjisinin gelişimine olabildiğince az katkıda bulunması da aynı ölçüde burjuvazinin lehine olacaktır. Çünkü aksi takdirde, Fransız-

> ların dediği gibi, işçilerin "tüfeklerini bir omuzdan ötekine geçirmeleri," başka bir deyişle burjuva devriminin ellerine verdiği silahları, devrimin sağlayacağı özgürlüğü, serflikten arınmış bir zemin üzerinde yükselecek demokratik kurumları bizzat burjuvaziye karşı yöneltmeleri çok daha kolay olacaktır.[5]

Bunların yanında, işçi sınıfının, pekişmiş aşamalardan hareketle, sınıf mücadelesini derinleştirmek ve yoğunlaştırmak için dindirilemez bir baskı yapması yönündeki çağrılar da tekrarlanır:

> Maceracılığa sürüklenmeden, bilimsel vicdanımıza ihanet etmeden, ucuz popülerlik peşinde koşmadan söyleyebileceğimiz ve söylediğimiz tek bir şey vardır: Bizim için, proletaryanın partisi için, yeni ve daha yüksek görevimize, yani sosyalist devrime olabildiğince hızlı bir biçimde geçmeyi *kolaylaştırmak için*, tüm bir köylülüğe demokratik devrimi gerçekleştirmesinde destek olmalıyız. *Mevcut* köylü ayaklanmasının ardından gelecek herhangi bir uyum, eşitlikçilik ya da "toplumsallaştırma" vaat etmiyoruz, aksine uğruna çabalayacağımız yeni bir mücadele, yeni bir eşitsizlik, yeni bir devrim vaat ediyoruz. Öğretimiz, Sosyalist-Devrimcilerin masalları kadar "tatlı" değil, ama sadece şeker*le* karın*ları*nı doyur*mak* iste*yen*ler *var*sa, bırakalım onları, Sosyalist-Devrimcilere katılsınlar; böyle insanların arkasından sadece "gittiler de kurtulduk" diyeceğiz.[6]

Bu cümleler ve kavramlar, Marx'ın 1848 Fransa'sı üzerine yazılarında geçen bir dizi ifadeye göndermede bulunmaktadır. Metodoloji aynıdır. Komünist bakış açısından önemli olan, mücadelelerin görkemli ilerleyişinin çatışma zeminini nasıl basitleştirdiğini ve onun antagonist doğasını nasıl yeniden tesis ettiğini göstermektir: Devrimci pratiğe uygun olarak analiz, sınıf mücadelesinin, asli öğelerine, yani işçi sınıfı ve burjuvaziye diyalektik ve dinamik bir indirgenişine götürür. Sadece bu temel indirgeme temelinde, işçi sınıfı, devrimci sürecin ara aşamalarını tamamlamış olarak, kapitalist üretim tarzının tümünü ve onun devletini yıkma iradesini ileriye taşıma fırsatını yakalayabilir. Bu bakış açısından Lenin'in ve Marx'ın metodolojisi örtüşür, çünkü her ikisi de sınıf bileşimi teorisi, örgütlenme teorisi ve devrim teorisi/stratejisi arasında bir ilişki kurmaktan hiç vazgeçmez.

---

5 A.g.e., s. 359-360.
6 A.g.e., s. 431.

Fakat bu yılların Lenin'i için söz konusu olan başka bir şey daha vardır: yukarıdan devrim sorunu. Bu basitçe sürecin bir bütün olarak idraki ve işçi sınıfının bu sürece önderlik edebilme kabiliyetiyle ilgili bir mesele değildir, bu sadece her uğrakta sürekli devrimin mekanizmalarını harekete geçirebilme kabiliyeti ile de ilgili değildir. Asıl mesele, sınıf öncüsünün bu sürece önderlik edecek etkili bir askeri güç olabilme yönündeki öznel kabiliyetidir. Devrimci öznellik, bir anlayışın ve kitlelerin dışında konumlanan, yukarıdan bitmeyen bir devrim *projesini* sürükleyebilecek bir önderliğin öznelliği değildir: Onun aynı zamanda bir kopuş ve saldırı kabiliyeti, yukarıdan gelen bir çekiş gücü ve bu durumda fiziki bir askeri güç olması gerekir.[7] *Moskova Ayaklanması'ndan Çıkarılacak Dersler*[8] 1906'da yazılmıştır. Bu metinde işçi sınıfı önderliği ve ayaklanma arasındaki ilişki (yani ayaklanma sürecini kitle düzeyinde mevcut olan bir öznellik olarak geliştirebilme kabiliyeti) açık bir biçimde ortaya konulur. Buraya kadar söylediklerimize bir sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Teorik "belirli toplumsal oluşum" kavramından başlamak ve ayaklanma kavramına varmak, analizin soyutlaması içinde geliştirilmiş bir süreç değildir. Soyutlama, kitlesel hareket içinde verili olan, gelişiminin tüm aşamalarında pratik olarak belirlenen ve ölçülen işler bir öznellik içinde belirlenmiştir. Lenin'in bu konudaki düşünceleri yoruma yer bırakmayacak kadar açıktır:

> *Aralık 1905'te Moskova* kitabının yayımlanışı (Moskova, 1906) bundan daha isabetli olamazdı. İşçi partisinin Aralık isyanının derslerini özümsemesi acil bir görevdir... Moskova'daki Aralık hareketinin başlıca biçimleri, barışçıl grevler ve gösteriler oldu ve işçilerin ezici çoğunluğu sadece bu mücadele biçimleri içinde etkin bir şekilde yer aldılar. Fakat Moskova'daki Aralık isyanı bağımsız ve hâkim mücadele biçimi olarak genel grevin miadını doldurduğunu, hareketin temel ve karşı konulamaz bir güçle bu dar sınırları parçaladığını ve mücadelenin en yüksek biçimine, yani ayaklanmaya yol açtığını canlı bir şekilde ortaya koydu.

---

7 1905 Moskova ayaklanmasına ve askeri örgütlenmeye, ama özellikle Bolşeviklerin devrimci temellük ve kamulaştırma örgütüne dair, ki günümüzdeki sınıf mücadeleleri için çok önemli bir meseledir, bkz. J. Baynac, *Kamo, l'uomo di Lenin*, Milan, Bompiani 1974, özellikle bibliyografya.

8 *Opere scelte*, I, s. 433-439 ["Moskova Ayaklanmasının Dersleri" *Seçme Eserler* 3].

Parti yanılmıştı çünkü sürece önderlik etmeyi ve kitlelerin ileri sıçramalarını öznel biçimde yansıtmayı başaramamıştı:

> Tüm oportünistlerin de benimsemiş olduğu, Plehanov'un grevin zamansız olduğu, hiç başlamamış olması gerektiği ve "silahlara sarılmamaları gerekirdi" yolundaki düşüncelerinden daha dar görüşlü bir şey olamaz. Tam tersine silahlara daha kararlı, daha kuvvetli ve daha gözü pek bir biçimde sarılmalıydık. Kitlelere, her şeyi barışçıl bir grevle sınırlandırmanın imkânsız olduğunu, korkusuz ve amansız bir silahlı mücadelenin gerekli olduğunu anlatmalıydık. Sonuçta, şimdi, açıkça ve yüksek sesle politik grevlerin yeterli olmadığını kabul etmeliyiz; kitleler içinde silahlı ayaklanma yönünde en geniş ajitasyonu yürütmemiz ve bu meselenin üzerinin "başlangıç aşaması" gibi laflarla örtülmesine ve bir şekilde kararlılmasına asla meydan vermememiz gerekiyor. Önümüzdeki devrimci eylemin acil görevi olarak, amansız, kanlı bir yok etme savaşının zorunlu olduğunu kitlelerden saklarsak, yalnızca kendimizi ve halkı kandırmış oluruz.

Moskova ayaklanmasından çıkarılacak ilk ders budur. İkincisi ise şu:

> Aralık olayları, Marx'ın, oportünistler tarafından unutulmuş olan başka bir derin tespitini haklı çıkarmıştır: Ayaklanma bir sanattır ve bu sanatın temel kuralı büyük bir cesaretle ve geri döndürülemez bir kararlılıkla bir *saldırı* gerçekleştirebilmektir. Bizler bu gerçeği gerektiği kadar benimseyemedik. Bu sanatı, ne pahasına olursa olsun saldırma kuralını ne kendimiz yeterince öğrenebildik ne de kitlere öğretebildik. Şimdi tüm enerjimizi kullanarak kaybettiğimiz zamanı tekrar kazanmalıyız. Politik sloganlar etrafında taraflaşmak yeterli değildir, silahlı ayaklanma konusunda da tarafını belirlemek zorunludur. Buna karşı olanları, kendini buna hazırlamayanları, hiç taviz vermeden devrimin yandaşlarının saflarından atmak ve düşmanlarının, hainler ve ödleklerin yanına göndermek zorunludur. Çünkü olayların zorlamasının ve mücadele koşullarının, bizi düşmanlarımızı ve dostlarımızı bu ilkeye göre ayırmak zorunda bırakacağı günler yakındır. Pasif kalmayı, birliklerin "saf değiştirmesini" beklemeyi öğütleyemeyiz. Tüm gücümüzle gözü pek bir kalkışmanın ve silahlı bir saldırının, böyle zamanlarda düşmanın komutasındaki kişilerin ortadan kaldırılmasının, yalpalayan askeri birlikler için en kuvvetli mücadelenin gerekli olduğunu haykırmalıyız.

Son olarak, Moskova ayaklanmasından çıkan üçüncü ders, mücadelenin biçimiyle ilgilidir: "yeni barikat taktiği," gerilla savaşı ve kalabalıkların elinde ağır silahlar. Parti, Moskova de-

neyimi üzerine çalışarak bu pratiği üstlenmeli ve bunu kitleler arasında yaymalı, daha da ileriye taşımalıdır.

1905 Rus devriminden çıkarılacak son önemli ders, yine işçi sınıfıyla ve onun ayaklanmadaki yaratıcı etkinliği ile ilgilidir. Böylelikle proletaryanın stratejideki bağımsızlığını örgütlenme problemine bağlayan tüm bir kavram dizisi, işçi sınıfı karakterine kesin bir şekilde kavuşmuş olur. İşçiler, örgütlenmeye, önderliğin ve sınıf ilişkilerindeki aracılığın (strateji ve ittifak zamanı ve evresi) teknik bir yapısı niteliğini verir: Şimdi onlar, hem bir silah hem de yaratıcı ayaklanma etkinliği olarak örgütlenme üzerinde hegemonik hale gelmişlerdir.

7
Örgütlenme Teorisinden Devrim Stratejisine (3)
Komünizm için Örgütlenme

Lenin'in sunmuş olduğu örgütlenme teorisinden devrimci süreç stratejisine geçiş üzerine analizimizin son kısmına geldik. Pek çok nokta üzerinde, özellikle de herhangi bir stratejik önerinin koşulu olarak proleter partinin bağımsızlığı üzerinde ısrarla durduk. İkinci olarak da, örgütlenmenin devrimci karakterinin, ait olduğu belirli tarihsel oluşumda, işçi sınıfı karakterinden ve dolayısıyla da gerek ittifaklar düzeyinde gerekse devrimin zamanlaması, biçimleri ve amaçları düzeyinde, örgütlenmede işçi önderliği ile toplumsal oluşumun genel belirlenimleri arasında kurulan özgül diyalektikten kaynakladığını vurguladık. Bununla ilişkili olarak, ilerici demokrasiden sosyalizme geçiş temasının öneminin yanı sıra ayrı bir sınıf olarak köylülerle ilişki sorununu tanımladık. Bu derste ise Lenin'de stratejinin içeriği ve eğiliminin komünist terimlerle nasıl belirlenmiş olduğunu araştıracağız; başka bir deyişle teorinin toplumsal oluşumdan kaynaklı olarak edinmek zorunda olduğu belirlenime rağmen, Lenin'in projesi, devrimci sürecin en büyük amacını, yani komünizmi asla gözden yitirmez. Herkese ihtiyacı kadarının verileceği komünist toplumun inşası, verili güç ilişkilerinin gerektirdiği koşullar,

geçişler ve analizler ne olursa olsun, daima temel nokta olarak kalır.

Bir bütün olarak Lenin ve özel olarak da analiz etmekte olduğumuz yılların, 1905'in hemen ardından Bolşevik programın oluşturulmakta olduğu o tayin edici yılların Lenin'i, öncünün devrimci eyleminin sürekli karakterini vurgulamaya ısrarla devam eder. Her bir amaç, ulaşıldığında ve sağlamlaştırıldığında, devrimci parti tarafından yok edilmelidir. Bu sürecin sürekliliğinin garantilenmesi, proletaryanın bağımsızlığı, proletaryanın politik ve maddi ihtiyaçlarının bağımsızlığı anlamına gelir: Parti, her defasında, her durumu, kendini sağlamlaştırmak ve güçlendirmek, daha ileri bir adım için bir sıçrama tahtası oluşturmak için değerlendirir. Sürekli devrimin bakış açısından temel bir kavram olan proletaryanın burjuva-demokratik diktatörlüğü, bu çerçeve içine yerleştirilir.

Peki ama neden proletaryanın burjuva-demokratik diktatörlüğü? 1905 yıllarındaki yazılarından birinde, Menşeviklerle girdiği sert bir polemiğinde Lenin, diktatörlük kavramı üzerinde ısrar eder. Polemiğin terimlerinin neler olduğunu görmeye çalışalım. 1905 tarihli *Sosyal Demokrasinin İki Taktiği*'nde Lenin, diktatörlük ve Rusya'daki ilerici burjuva demokrasisinin yönetim biçimi meselelerinde Menşeviklere saldırır. Lenin bu saldırısında, Marx'ın söyleminin II. Enternasyonal'deki birkaç iyi yorumcusundan biri olan Franz Mehring'in bir kitabını kendine dayanak alır.[1]

Lenin, Mehring'in yazdığı şekliyle Marx'ın faaliyetinin tarihine geri dönerek, Marx'ın demokrasi üzerine söyleminde, 1848'de ve 1848 devriminden sonraki yıllarda meydana gelen geçişi özellikle de Marx'ın *Neue Rheinische Zeitung*'daki yazılarını temel alarak yeniden yorumlar. Lenin, Marx'ın, farklı uğraklarında Almanya'daki 1848 devrimci sürecini doğru bir şekilde kavradığını gösterir: demokratik devrimin, sürece tam da demokrasi biçimlerinin içinden, yani kurucu meclis, özgür partilerin açılması vs. yoluyla yön verebileceği umuduyla biçimsel bir demokrasi kavramına bağlılık; ikinci olarak ise, Marx'ın basit biçimi içinde demokrasinin, yani "demokrasiyi dayatma" gücünden yoksun bir demokrasinin ve dolayısıyla burjuva içerikli bir diktatörlük biçiminin tamamen boşuna bir şey oldu-

1 Lenin, *Opere scelte*, I, s. 416-423 ["Demokratik Devrimde Sosyal Demokratların İki Taktiği" *Seçme Eserler 3*].

ğu yönündeki açık tespiti. Burada "burjuva içerikli" ne anlama gelmektedir? 1848 Almanya örneğinde bu içerikler, büyük toprak sahiplerinin mülksüzleştirilmesi, küçük köylü mülkiyetinin oluşturulması, burjuva ile küçük mülk sahipleri arasında bir ittifak anlamına geliyordu. Bu gerçekleşmiyorsa, devrimci sürecin yani proleter partinin (Komünistler Birliği) eleştirel bilincinin harekete önderlik etmeyi ve bu geçişi dayatmayı başaramamasından dolayıdır. Dolayısıyla üçüncü uğrak, Marx'ın proletaryanın burjuva-demokratik evreyi zor araçlarıyla sürdürmesi yönündeki mutlak gerekliliğe ve proletaryanın bu zorunlu yeniden bileşim evresinin, öncü bir sınıfın oluşumundaki maddi ve ekonomik gecikmelerin tümünün üstesinden gelerek, diktatörlük anlamında proleter parti tarafından yönetilmesi gerektiğine dair fakındalığıdır. Süreç üzerinde işçi sınıfı önderliği teorisi, sermayenin yasasının bütün kapitalizm öncesi toplumsal tabakalara dayatılmasının içinden geçmek zorunda olduğu ara evreleri (serbest bir emek piyasasının ve özgür bir köylü mülkiyetinin oluşması) içeren bir sürecin açıklanmasına dönüşür. Bu, içerisinde mevcut haliyle işçi sınıfının kurulduğu ve dolayısıyla kendi komünist hedeflerini öne sürebildiği bir kapitalist gelişme sürecinin oluşumudur. Fakat bu, ancak proletaryanın burjuva-demokratik hedefleri uğruna uygulayacağı maddi zor gücüyle mümkün olabilir. Burjuva demokrasisi yalnızca sınıf tahakkümünün gelişiminin biçimlerinden biri değildir: Mesele, diktatörlüğün başında kimin olduğu, iktidar kaldıraçlarına kimin sahip olduğudur, bunun proletarya mı yoksa Almanya örneğinde olduğu gibi burjuvazi mi olduğudur: Devrimci süreci yönetmekten ve kendi çıkarlarına bağlı kalmaktan aciz çekingen bir burjuvazi, kaçınılmaz olarak gerici sınıflarla ittifak yapacak ve (bizzat burjuva demokrasisi içinde) devrimci güçlere en vahşi baskıyı uygulayacaktır.

Aynı örnek Rusya için de geçerlidir: Lenin, bunu *Sosyal Demokrasinin İki Taktiği*'nde doğrudan kullanır. Devrimci süreç, devlet biçimine darbe indirmeyi, devletin merkezi olarak elinde tuttuğu maddi tahakküm araçlarını temellük etmeyi başaramadığında, bunu gerçekleştiremediği ölçüde, devrim de başarısızlıkla sonuçlanır. Mevcut haliyle demokratik biçim, çeşitli ittifaklara müsaade eder, fakat özel olarak bakıldığında, şayet burjuvazi kendi gelişimi yönündeki çıkarlarıyla örtüşe-

mediğinde, burjuvazinin baskıcılığa geri dönüşüne yol açar. Bunun yerine kapitalist gelişme itkisini harekete geçirmek gereklidir ve bu, işçi sınıfını ve onun yaklaşımını Marksçı terimlerle, yani sermayenin "felaketi" bakımından yeniden oluşturmak anlamına gelir.

İşte özenle altı çizilmesi gereken ilk bakış açısı budur. Lenin'in devrim stratejisi üzerine söylemini kat eden komünist gerilim, mecbur kaldığı her bir geçişi, her bir durumda, yok edebilme kapasitesine sahip bir devrim olarak sürekli devrim kavramında, işçilerin politik iradesi ve kararının bir eylemiyle belirlenmiş olan bir sürekli devrim kavramında ifade bulur. Örgütlü proletaryanın öncüsünün politik kararı, mücadeleleri içermekte olan her bir gelişim uğrağını önce ortaya koyar ve sonra ortadan kaldırır. İşçi devriminin bir uğrağı ve proleter gücün, Rus devriminin belli bir evresinde aldığı bir biçim olarak burjuva-demokratik diktatörlük kavramı, devrimin sürekliliği kavramını radikal biçimde ifade eder. Bu kavram somut bir biçimde Marx'ın komünizm üzerine söylemine geri döner. Bu söylem, devrimci gelişimin mekanizmalarını keşfetmek çabasıyla Marx'ın daha 1848'deki yazılarında ortaya çıkar ve daha sonra Sovyetler üzerine tartışmamızda değineceğimiz üzere, 1871'den sonra Komün üzerine yazılarında tamamen olumlanır. Marx, burjuva cumhuriyetini dayatanın, daima işçi sınıfı olduğunu söyler. Ama bunu ancak bu ele geçirme, denk düşen bir diktatörlük düzeyi ile desteklendiği ölçüde ve örgütlenme geri döndürülemez bir sonuç olarak ortaya çıktığı ölçüde yapabilir.

Azgelişmişlik koşullarında ve Marx'ın tarihsel yazılarının kayda geçirmiş olduğu türden belirli bir toplumsal oluşumda (1848 ve 1871'in Fransa ve Almanya'sı) ya da Lenin'in 1905 Rusya'sı üzerine yazılarında işaret ettiği koşullarda, bu geçiş hem zorunludur hem de daima ortadan kaldırılması gerekir. Neden peki? Çünkü:

> Üzerimize düşen görev ve bizi ilgilendiren şey, az ya da çok mülk sahibi bütün sınıfların hâkimiyeti ellerinden alınana dek, proletarya devlet iktidarını ele geçirinceye ve sadece tek ülkede değil dünyanın tüm egemen ülkelerinde proleterlerin birliği, bu ülkelerdeki proleterler arasındaki rekabetin ortadan kalktığı ve en azından belli başlı üretici güçlerin proleter-

lerin elinde toplanmış olduğu bir noktaya kadar ileri götürülene dek devrimi sürekli kılmaktır.[2]

Komün'ün tarihi, bu amacı benimseyen işçi sınıfı iktidarı biçiminde bunu doğrular: "Onun asıl sırrı buydu: Komün her şeyden önce bir işçi sınıfı iktidarı, temellük eden sınıfa karşı mücadelenin bir ürünü, emeğin iktisadi kurtuluşunun gerçekleştirilebilmesi için nihayet keşfedilmiş olan politik biçimdi."[3]

Bu Marksçı kavramlar Lenin tarafından sürekli tekrar edilir ve yüceltilir. Teorik bakış açısından bu bazı temel sonuçlar doğurur. Buraya kadar, belirli toplumsal oluşumun ve dolayısıyla sınıf bileşiminin, nasıl da işçi sınıfı karakterine sahip ve proleter bir örgütlenmenin yaratılmasının koşulu olduğunu gördük. Lenin'in örgütlenme kavramının nasıl verili bir durumun kayda geçirilmesinden ve bu durumun bir dizi işler kavram tarafından dönüşüme uğratılmasından doğduğunu gördük. Bu noktada (tipik bir Leninist geçiş olarak) söylemin terse çevrilmesi söz konusudur: Geçiş evresinde işçi diktatörlüğü üzerine söylem, aslında örgütlenme kavramının, sınıf bileşimini ve dolayısıyla verili toplumsal koşulları dönüştürebilecek bir örgütlenme gücünün devreye sokulması anlamına gelir. Şimdiye kadar doğrusal olarak tarif etmiş olduğumuz geçiş (bileşimden örgütlenmeye ve stratejiye) artık ister istemez çözülür ve altüst edilir. Lenin, proletaryanın, kendini her nerede örgütlerse, sınıf bileşimi ile örgütlenme arasındaki ilişkinin bir terse çevrilişini belirleyebilen bir güç etkisi yarattığına inanır. Bu yüzden *bağımsız değişken artık sınıf bileşimi değil örgütlenmedir.* İradecilik, öznelcilik, Asya barbarlığı; Lenin'in rakipleri, en tuhaf şekillerde, bunun Marksizme bir ihanet olduğunu ilan ettiler. Oysa biz bunun tam tersini söyleyeceğiz: Bebel'in dediği gibi "Lenin'in doğru çizgisinin gizemli eğrisi" tam da bu

2 K. Marx ve F. Engels, *Indirizzo del Comitato Centrale della Lega dei Comunisti;* Marx ve Engels, *Il Partito e l'Internazionale*, Rinascita, Roma 1948, s. 91-92 ["*Merkez Komitenin Komünist Birliğe Çağrısı*," Marx-Engels *Seçme Yapıtlar*, Cilt 1, çev. Sevim Belli, Ankara 1978].

3 K. Marx ve F. Engels, *La guerra civile in Francia, Il Partito e l'Internazionale*, s. 181 [*Fransa'da İç Savaş*, çev. Kenan Somer, Sol Yayınları, Ankara 2012]. Lenin'in 1917'den önce Paris Komünü ve devlet sorununa yaklaşımı için bkz. A. Tovaglieri, "Il problema dello stato in Lenin prima del 1917" *Rivista di storia contmeporanea*, 1972, Haziran, sayı 3, s. 289-314.

diyalektik içinde, yani devrimci öznelliğin verili koşullar altında kendini tanıma yetisi ile bu ilişkide verili oldukları haliyle koşulları değiştirebilme yetisi arasında her uğrakta yeniden kurulan bu diyalektik içinde biçim alır. Marksist nesnelciliğin ve materyalizmin karakteri asla gerçekliğin statik bir kavranışı (tüzükçülük) değil, maddi bir öznenin kendisini maddi ihtiyaçlarında tanıyabilme ve bunları doğrudan devrimci bir dava haline getirebilme yetisidir. O aynı anda hem praksisin yıkıcılığının ilkesi hem de kolektif ve kurucu praksisin ilkesidir. Doğadan tarihe ve kurumlara kadar her gün yüzümüze çarpan gerçeklik, bir kimsenin her gün maruz kaldığı ilişkinin şiddetini yorumlamanın ve anlamanın araçları gibi, daima değişebilirdir. Marksist materyalizm, en net açıklamasını burada bulur. Öncülün nesnelliği ile sonucun öznelliği arasındaki bu diyalektik, maddi sınıf bileşimi ile örgütlenme yetisi arasındaki ilişkinin terse çevrilmesi, Marksizme Lenin'in kazandırdığı yeniliklerdir: Teorik hegemonya, önünde duran gerçekliği, kendi kurucu maddi çıkarlarını yorumlayarak ve kullanarak değiştiren maddi bir özneye atfedilmiştir; bunların hiçbiri bir ideal değil, proleter kitlelerin genelleşmiş ihtiyaçlarının ötesine geçmeyen gerçek olgulardır. Bu bakış açısından komünizm, asla bir ideolojiye dönüşmeksizin, Lenin'in tüm bir bakış açısını kat eden amaçtır: O daima maddi geçişler yoluyla yorumlanır, bir düş ya da ütopya değil, daima araçlar ve amaçlar arasındaki, maddilik ve öznel eğilim arasındaki bir ilişkidir.

O halde Lenin'in devrimci bakış açısı kavramının nerede olgunlaştığına bakalım. *Devlet ve Devrim*' deki pasajlar bu açıdan temel önemdedir, ama buna ilişkin daha erken tarihli teorileştirmeler *Devrimimizde Proletaryanın Görevleri*'nde de bulunabilir.[4] Bu metin Nisan 1917'de, burjuva demokrasisinin ilk evresi ile Bolşeviklerin iktidarı ele geçirdiği proleter devrim evresi arasındaki bir dönemin başlangıcında yazılır. Bu metni okumak önemlidir, Lenin'in devlet ile devrimin sürekliliği ve nihai amaçları üzerine söyleminin temel meselelerini burada bir araya getirir. Bölüm, "Devrimimizden doğan yeni devlet tipi" adını taşır. Lenin burada şöyle der:

4 *Opere scelte*, II, s. 15-38 ["Devrimimizde Proletaryanın Görevleri" *Seçme Eserler 6*].

İşçi, asker, köylü ve diğer temsilciler Sovyetleri hâlâ anlaşılmış değildir, bununla sadece Sovyetlerin sınıfsal anlamının, Rus devrimindeki rollerinin çoğunluk tarafından anlaşılmamış olmasını kast etmiyoruz. Bunların, yeni bir devlet biçimi ya da daha doğrusu *yeni bir devlet tipi* oluşturdukları da anlaşılmış değildir. Burjuva devletin en kusursuz, en gelişmiş tipi *parlamenter demokratik cumhuriyet*tir: İktidar, parlamentoya aittir; devlet makinesi, yönetim aygıtı ve organı her zamanki gibidir: düzenli ordu, polis ve bürokrasi. Bu devlet makinesi pratikte görevden alınamaz, ayrıcalıklı kılınmıştır ve halkın *üzerinde* durur. Ancak on dokuzuncu yüzyılın_sonlarından itibaren, devrimci çağlar, *daha üstün* bir demokratik devlet tipini, Engels'in tabiriyle, belli açılardan bir devlet olmaktan çıkmış, "artık gerçek anlamıyla devlet olmayan" bir devlet ortaya çıkarmıştır. Bu, halkla bağını tamamen koparmış olan düzenli bir ordu ve polisin yerine halkın doğrudan silahlanmasının geçtiği, Paris Komünü tipinde bir devlettir. Burjuva yazarlar tarafından hakkında bir sürü yalan ve iftiranın yayıldığı, daha başka şeylerin yanında, yanlış yere, derhal sosyalizmi "yürürlüğe koymak" istediği iddia edilen Komün'ün özünü oluşturan şey, onun tam da bu *özelliği*dir. Rus Devrimi'nin 1905'te ve 1917'de inşa etmeye *başladığı* devlet tipi budur.[5]

Aynı sayfalarda Lenin, Rus Sosyal Demokrat Parti'nin Bolşevik kesiminin isminin, "Bilimsel anlamda doğru olacak ve proleter bilincin politik olarak aydınlatılmasına katkıda bulunacak şekilde partimizin ismi ne olmalıdır?" adlı bölümde Komünist Parti olmasını önerir. Bu bölüm aşırı derecede önemlidir, çünkü komünist projenin sürekliliğini, geçmiş deneyimlerin ve Lenin'in tüm eylemlerinin komünist içeriğinde ısrarı tamamıyla açığa çıkarır.

Son meselemize, partimizin ismi meselesine geliyorum. İsmimiz, tıpkı Marx ve Engels'in de kendilerini adlandırdıkları gibi, *Komünist Parti* olmalıdır. Marksist olduğumuzu ve Sosyal Demokratların şu iki temel noktada çarpıttıkları ve ihanet ettikleri *Komünist Parti Manifestosu*'nu temel aldığımızı tekrar etmeliyiz: 1) işçilerin vatanı yoktur; emperyalist savaşta "anavatan savunması" sosyalizme ihanet etmek demektir. 2) Marksist devlet öğretisi, II. Enternasyonal tarafından çarpıtılmıştır. Marx'ın sıkça ve özellikle de 1875'te *Gotha ve Erfurt Programının Eleştirisi*'nde işaret ettiği ve Engels'in ise 1894'te daha genel bir şekilde yeniden teyit ettiği gibi, "Sosyal Demokrasi" adı bilimsel olarak yanlıştır. İnsanlık, kapitalizmden doğrudan sadece sosyalizme, yani üretim araçlarının toplumsal mülkiyetine ve ürünlerin bireylerin harcadığı emeğe

5 A.g.e., s. 23.

> orantılı olarak dağıtılmasına geçebilir. Partimiz ise daha ötesine geçmek istemektedir: Sosyalizm kaçınılmaz olarak yavaş yavaş, bayrağında "herkesten yeteneğine göre, herkese ihtiyacına göre" yazan komünizme doğru gelişmelidir. İlk iddiam budur. İkincisi ise: Partimizin isminin ikinci kısmı da (Sosyal Demokratlar) bilimsel olarak yanlıştır. Demokrasi bir devlet biçimidir, oysa biz Marksistler *her türlü devlete* karşıyız.[6]

Özetleyecek olursak, örgütlenme teorisinden devrim stratejisine geçişin belirlenmesinde (böyle bir stratejinin, Rusya'daki özgül belirli toplumsal oluşumun analizine dayandığını gördük), Lenin proletaryanın parti olarak bağımsızlığı ve partide işçi önderliği üzerinde ısrar eder ve işçi önderliğini, devrimci tasarının sürekliliğinin temel güvencesi olarak görür. Ama bu yeterli değildir: Örgütlenme projesi komünizmin içeriklerine ve tüm bir devrimci süreç boyunca baki kalacak kilit bir mesele haline gelen devletin sönümlenmesi meselesine göndermelerle geliştirilir. Marksistler, der Lenin, devrimin içinden geçtiği belirli evrelerde bir devlete ve dolayısıyla bir diktatörlüğe duyulacak fiili ihtiyacı kabul ederler. Özelikle de, mücadelenin içeriklerinin, kitlelerin ihtiyaçları ve gücünün yalnızca devrimci sürecin içeriklerinin burjuva-demokratik bir belirlenimini üretebildiği durumda, bu ihtiyacı kabul ederler. Ama tüm bunlar sürekli olarak ortadan kaldırılmalı ve aşılmalıdır: Komünistlerin amacı, sürekli devrimdir. Komünist parti, proletaryanın devrimci sürecinin ara evrelerinin yönetiminde, her uğrakta devletin sönümlenmesi hedefini ortaya koyabildikleri ölçüde, diğer güçlerden ayrılırlar.

Bu derslerin örgütlenme üzerine olan ilk kısmından sonra yaptığımız gibi, şimdi örgütlenme teorisinden devrim stratejisine bu Leninist geçişin, işçi sınıfının mevcut bileşimi içinde nasıl bir yer bulabileceğine ve mevcut sınıf mücadelelerinin belirli toplumsal oluşumu içinde Leninizmin ne ölçüde kullanılabileceğine bakmak zorundayız.

6 A.g.e., s. 35-36.

8

Örgütlenme Teorisinden Devrim Stratejisine Lenin'in İzinde

Açıklayıcı Notlar

Burada örgütlenme teorisinin öğeleri üzerine, daha doğrusu ana hatlarını çizmiş olduğumuz, örgütlenme teorisi ile devrim stratejisi arasındaki ilişki üzerine kesin bir yargı sunabilmek istiyoruz. Şimdiye kadar dikkatimizi üzerinde yoğunlaştırdığımız temel noktaları özetleyelim. En azından 1903'ten itibaren ve *Ne Yapmalı?* ile 1905 devrimi dönemindeki teorik gelişimi boyunca, Lenin'de örgütlenmenin, stratejinin koşulu olduğunu gördük. Örgütlenme kavramı Rusya'daki durumun belirli bir çözümlemesine bağlıdır ve işçi sınıfının bağımsızlığı otonom şekilde biçimlendiği ölçüde, mümkün bütün stratejilerin koşulu olarak tanımlanır. Çünkü sadece bu durumda işçi sınıfı partisi kendisini, aşırı derecede farklılaşmış toplumsal bir yapının içinde dinamik bir uğrak olarak kurabilir ve sürece içkin olan homojen olmama durumunun (ittifaklar ihtiyacı, işçi sınıfı ve köylüler arasındaki ilişki, gelişmedeki tüm farklılıklar ve dengesizlikler) zorladığı her aşama ve güç ilişkisinin üstesinden gelerek devrime süreklilik karakterini kazandırır. Öncü, süreci sürekli kılabilme yetisidir, dolayısıyla öncü kavramı, yargı vermede bağımsızlık ve işçi sınıfının farklılaşmış proletaryaya önderlik edebilme yetisi olarak parti kavramıdır. Bu

yüzden ittifaklarda farklı geçişler belirmediği, ilerici demokrasi ve sosyalizm arasındaki mücadelenin inşası komünizme, proletarya diktatörlüğüne ve devletin yıkımına göndermeye açılmadığı sürece hiçbir strateji söz konusu olamaz. Başka bir deyişle bu sadece söz konusu süreç, işçi partisinin, bağımsızlığından, otonomisinden ve genel olarak komuta edebilme yetisinden hareketle, diğer tüm sınıflarla kurduğu dinamik bir ilişki üzerinde temellendiği ölçüde mümkün olur. Israrla üzerinde durduğumuz ikinci öğe, stratejinin ve örgütlenmenin işçi sınıfı karakteridir, ki bu aslında aynı şeyi söylemenin başka bir yoludur: En gelişmiş kapitalist biçim, yani fabrika biçimi, işçi örgütlenmesinde bir rasyonelleşme ve etkinlik uğrağı olarak benimsenmelidir. Proleter örgütlenmenin kazanmasının ve bununla beraber, geçtiği farklı aşamalar boyunca sürekli devrim sürecine komuta edebilmesinin güvencesi, örgütlenmeye içsel komutanın verimliliğidir. Lenin, Bolşevik parti formülünü fabrikaya benzemekle suçlayanları ve devrimci işçi partisinin onurunun ve radikal niteliğinin, örgütlenmenin, en ileri üretim biçimlerine göre üretimini güvence altına alınmasına dayandığını savunanları alaya alır: Bu, işçi sınıfının, üretim formülünü parti için tekrar etmesinin bir biçimidir. Burada bir parantez açmamız gerekirse, Leninist partinin, III. Enternasyonal'in ve onun ürünü olan komünist reformizmin komünist parti anlayışıyla hiç ilgisi olmamıştır. Aralarındaki fark tam da Lenin'in gerek stratejik gerek örgütsel bakış açısından daima ve kararlılıkla vurguladığı örgütlenmenin işçi sınıfı karakterinde yatar. Üzerinde ısrarla durduğumuz üçüncü nokta ise, Bolşevik partinin programatik içeriği ve doğrudan komünizme işaret etmesidir. Programın hedefi, sürekli devrim, yani devrimci sürece sürekli bir çekiş gücü verilmesine ve durduğu tüm düzeyleri eritmeye meyleden bir mücadeledir. Mesela ilerici demokrasi temasından sosyalizm temasına geçiş üzerine yaptığımız analiz (ki bunu, devletin sönümlenmesi meselesiyle uğraşırken yeniden ele alacağız) temel bir durumu ortaya koyar: ücret sisteminin yıkımı, sermaye sisteminin, kapitalist üretim tarzının yıkımı. Tüm bunlar, Leninist partide daima göz önünde bulundurulmuştur. İşçi sınıfı ve parti mücadelelerinin kendini içinde bulduğu belli evreler, bir dizi ara çözümü dayattığında bile bu böyle olmuştur. Fakat bu ara çözümler, ortaya kondukları andan

itibaren, partinin bağımsızlığı, zekâsı, hedeflerinin bakış açısından, sınıf mücadelesini, (mücadele halindeki proletaryanın bilinçli iradesinin bir sonucu olarak) kapitalist üretim tarzının sonlandırılması yönündeki nesnel gerekliliğe doğru yönlendirmek üzere, partinin egemenliği altında olmalıdır.

Şimdi (Lenin'in düşüncesinin yorumlanması üzerine önceki derslerimizde de yaptığımız gibi) örgütlenme teorisinden devrim stratejisine götüren bu mahir analizin bugün bizim için ne kadar geçerli olduğunu soralım. Lenin'in ortaya koyduğu meseleleri tek tek ele alalım.

Üzerine düşünülmesi gereken ilk nokta, stratejinin bir koşulu olarak örgütlenme kavramıdır. Örgütlenmenin neden stratejinin koşulu haline geldiğini gördük: Çünkü devrimci sürecin nesnel koşullarında, sınıfların aşırı derecede parçalanmışlığı söz konusuydu ve bu yüzden farklı sosyal katmanlar arasındaki ittifakların ritmine uygun olarak gelişen geçişlerin bir belirlenimine ihtiyaç vardı. Rusya'da Bolşevik partinin içinde bulunduğu politik ve toplumsal durum gerçekten de homojenlikten yoksundu. Bu nedenle örgütlü proletaryanın bağımsızlığı, tüm bir toplumsal ilişkinin düğümlerini ortaya koyup çözecek örgütsel bir motoru gerektiriyordu. Fakat devrimci sürecin nesnel koşulları açısından (ve dolayısıyla parti örgütlenmesi açısından) bizim içinde bulunduğumuz durum, Lenin'in analizinde ortaya konulandan köklü bir şekilde farklıdır. Parti kavramı (işçi sınıfı bilimi için işlevsel olması isteniyorsa) daima sınıf bileşimi kavramına gönderme yapmalıdır. Sınıf bileşimi, işçilerin çıkarlarının birliğinin belirli bir derecesi ve işçiler ile proletarya arasında tarihsel olarak gelişmiş bulunan ilişkilerle birlikte, işçi sınıfının, diğer toplumsal sınıflarla ilişkili olarak, uyguladığı ya da karşı karşıya kaldığı güç ilişkilerinin bir yansımasıdır. Marksçı bir açıdan, analiz, sadece mevcut toplumsal ilişkilerin (emek örgütlenmesinde sınıfın konumu ve bu entegrasyonun öncelikli figürü) sosyolojik bir dökümüyle yetinmez; her şeyden önce mevcut toplumsal ilişkilerin proleter mücadelelerin hareketlerine, öznel bilince, örgütlenme düzeylerine, davranışlara tercümesini kavrar. Öyleyse sınıf bileşimi; teknik bileşim, artı toplumsal bileşim, artı politik bileşim anlamına gelir. Bunların hepsi diyalektik biçimde birbirlerine bağlanmışlardır. Bugün bizim analizimizde, işçi

sınıfının diğer proleter katmanlarla ilişkili yeniden bileşimi ve yeni niteliği, Lenin'in ortaya koyduğundan köklü bir biçimde farklıdır. Sınıfın bu birleştirici yeniden bileşimi esasen niteliklerdeki değişimlerden ve emek gücündeki nesnel bölünmelerin sonlanmış olmasından kaynaklanır. Bu değişimler, kapitalist üretim tarzının, Marx'ın deyişiyle, emeğin sermaye altındaki "gerçek boyunduruğu" dönemine özgü gelişme evresi tarafından dayatılmış değişimlerdir. Marx iki geniş evre tanımlar. Bunlardan ilkini, emeğin sermaye altındaki "biçimsel boyunduruğu" olarak adlandırır. Bu evrede sermaye, emeği örgütleyerek toplumun egemeni olur. Bu evrede emek, sermaye tarafından konulmamış olan koşullara bağlıdır ya da bunlardan ayrıdır. Sermaye, kendi gelişimini önceden belirleyen emek koşullarını ele geçirir ve örgütler. "Biçimsel boyunduruk" evresi budur. Emeğin sermaye altındaki "gerçek boyunduruğu" ise sermayenin, tüm emek koşullarının (artı emeğin elde edilmesinden birikime kadar), bizzat kendisi tarafından önceden oluşturulduğu evreye geçmesiyle ortaya çıkar. Bu aşamada sermaye, işin ancak çalışma koşulları sermaye tarafından yaratıldığı ölçüde mümkün olduğu devrenin egemeni ve kumandanı haline gelir. Sermayeden ve onun para biçiminden bağımsız ücretler, büyük endüstriden bağımsız gelir ve emek biçimleri artık yoktur: Sermaye toplumu tamamen ele geçirmiş ve ona devasa bir ilerlemeyi dayatmaktadır. Bununla birlikte, Marx bunun aynı zamanda komünizme muktedir yeni bir kolektif bireyin doğuşunu belirlediğini öne sürer. İşte önemli olan nokta da budur: Komünizm her şeyden önce üretimin bir koşulu olarak sermaye tarafından dayatılır. Bu, toplumsallaşan ve yaşamını sürdürmek ve yaratmak için, yani büyümek ve üremek için değil inşa etmek için başkalarına ihtiyaç duyar hale gelen insanın üretici kapasitelerinin devasa bir gelişimidir. Bu insanı yabancılaşma içinde inşa eden sermaye, inanılmaz bir zenginlik ve mutluluk potansiyeli sunar. Ancak oluşturulmakta olan bu yeni dünya, vahşi bir biçimde sömürülür ve sistemin sömürüsü, onun potansiyeli ile doğru orantılıdır.

İşte Leninist parti, emeğin sermaye altında biçimsel boyunduruğu evresine ve bir dizi farklı katmanın, emek biçiminin, geçimlik biçiminin, gelir ve mücadele biçiminin iyileştirilmesi ve birleştirilmesine bağlıdır. Lenin, köylü isyanı,

endüstriyel olmayan proletaryanın isyanları, ilk işçi isyanlarını 1890'lardaki yazılarında ve 1898 tarihli, emeğin sermaye altında biçimsel boyunduruğu kavramını bütünüyle geliştirdiği *Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi* adlı eserinde anlatır. Lenin açıkça şöyle der: Rusya, sermaye farklı, önceki ve eski üretim biçimlerini kendi örgütlenmesinin boyunduruğu altına aldığı ölçüde, kapitalist bir ülkedir, yoksa sermaye, birikim mekanizmalarının bütününde üretimi ve yeniden üretimi tahakkümü altına aldığı için değil. Sermayenin biçimsel boyunduruğundan gerçek boyunduruğuna geçiş, Leninist parti ve Rusya'da kapitalizmin gelişimi temalarının bağlamı bakımından çok önemlidir, çünkü Rusya'da kapitalizmin gelişimi sadece demokratik-ilerlemeci ya da sosyalist bir biçim altında mümkündür.[1] Bu gayet açık biçimde ifade edilir ve Lenin'in muazzamlığı, tüm bu koşulları kabul edip bunları ileri götürebilmesi ve bunu yaparken bu geçişlerin her birinin yeterli olduğunu öne süren bir oportünizmden hiç etkilenmemesinde yatar. Tersine bunu, bu paradoksun içine işçi sınıfının emeği ve ücret sistemini yıkma istencini yerleştirebilme yetisi ile yapar. Bu yüzden sadece kapitalizmin inşası bize gerçekten de devrimci koşulları sağlar ve sadece tamamına erdirilmiş kapitalist üretimin bu cehennemî arafından geçebilme gücü, yeni potansiyel komünist insanlığı inşa edebilir. İşte Leninist parti figürü budur ve o belirli toplumsal oluşum için geçerlidir. Bugün bu probleme ilişkin ko-

1 Lenin, *Quaderni sull'imperialismo* adlı çalışmasında, Taylor, Gilbert ve onların Alman yorumcusu Seubert'in çalışmalarında yer alan emeğin örgütsel biçimlerinin hepsini analiz eder. Lenin'in bu çalışmalara duyduğu yoğun ilgi, Taylorist sistemin işçi sınıfı karşıtı doğasını yakından anlamasını engellemez. Taylorist sisteme karşı nesnel bir tutum takınır ve bunu ilgiyle kaydeder. Dolayısıyla Lenin'in tutumu muğlaktır, ama iki aşamalı bir teoride muğlaklık zaten kaçınılmaz değil midir? Seubert'in çalışmasına dair yaptığı analizde Lenin, Taylorizmi "emek bilimi" olarak tanımlamak ve (Almanya'da işçilerin katı biçimde tabakalaşmasına karşı) böyle bir reformun olanak sağlayacağı demokratik bir temele duyulan ihtiyaç konusunda ısrar eder. Gilbert'in çalışmasına dair yaptığı analizde ise Lenin'in ilk yaklaşımında işçi sınıfına yönelik tutumunu ortaya çıkarmak mümkündür: Ama burada da Lenin, özellikle metnin sonuç bölümünde, bilimsel emek analizine ve üretkenlik artışına yol açacak yöntemlere dönük ilgisini ifade ettiğinde yine muğlaklık ortaya çıkar: "sosyalizme giden yolda kapitalizmin teknik ilerlemesinin muhteşem örneği." Taylor'a yapılan diğer referanslar, Lenin'in, (teknik ilerleme ve emeğin toplumsallaşması olarak) Taylor'un çalışmasının "ilerlemeci" karakteri üzerinde ısrar ettiğini gösterir.

şullar kökten biçimde değişmiş bulunmaktadır. Komünist devrim meselesi (sosyalist ülkelerde olduğu gibi burada da) yine sermayenin, analizin temel ve öncelikli koşulu ve başlangıç noktası olarak, emeğin sermaye altında gerçek boyunduruğu temelinde gerçekleştirdiği yeni sınıf bileşiminin içinden doğar. Marksçı terimlerle söylersek, örgütlenme sorunu kendisini, kapitalist sürecin belirlemekte olduğu işçi sınıfının yeniden bileşimi ve homojenliği üzerinde temellendirmelidir. Ve -unutulmamalıdır ki- sermaye bunu istediği için değil zorunluluktan belirler. Çünkü her geçişin içinde yatan şey, kâr motorudur. Fakat kâr, öteki Marksçı kategoriler gibi, diğer insanlardan gasp edildiği ölçüde, politik bir ilişkidir: Bu politik ilişki kapitalist gelişme biçimini aldığında, onun ilerlemesi kaçınılmaz olarak diyalektik olup, görünür olan ve olmayan muazzam sayıdaki mücadele ile belirlenir, çünkü kitlelerin emeğinin bu gaspı, sürekli mücadeleye konu olur ve sadece gasp biçimlerindeki (teknolojik ve politik) değişimler, sürekli ve sistematik yenilik ve ilerleme, işçilerin bu türden kararlı direnişini yenilgiye uğratabilir. Aslında kapitalist üretim tarzındaki tüm muazzam geçişler, biçimsel ile gerçek boyunduruk arasındaki bu eşikte meydana gelmiştir ve daima işçilerin mücadelesi bakımından açıklanabilir. En azından üç büyük uğrakta bunun örneklerini bulabiliriz. Bu uğraklardan Lenin'in dikkat çekmiş olduğu ilki, kitlesel makine sisteminin getirilmesi ve profesyonel işçinin emeğin kapitalist örgütlenmesinin temel figürü olarak benimsenmesidir.[2] İkinci uğrak ise, başka bir yerde büyük 1929 bunalımı olarak açıkladığımız dönemde sistematik niteliksizleştirme, montaj bandının inşası ve soyut emeğin en radikal biçimde dayatılmasıdır: Bu kitlesel işçi dönemidir.[3] Şimdi ise

2 Bu konuyla ilgili olarak bkz. Sergio Bologna "Compozisione di classe e teoria del partito alle origini del movimento consiliare" *Operai e stato*, Feltrinelli, Milan 1972; B. Pribicevic, *The Shop-Steward Movement in England*, Oxford University Pres, Oxford 1955; K. H. Roth, *Die "andere" Arbeiterbewegung*, Trikont, Münih 1974; ve Gisela Bock, Paolo Carpiganao ve B. Ramirez'in IWW üzerine yaptıkları araştırma. Bu konuyla ilgili olarak ayrıca bkz. *Contropiano* derlemesi, La Nouva Italia, Floransa 1968-1971.

3 Bu konuyla ilgili olarak bkz. Roth, *Die "andere" Arbeiterbewegung;* çeşitli yazarlar, *L'operaio multizionale in Europa*, Feltrinelli, Milan 1974; çeşitli yazarlar, *Arbeiterkampf in Deutschland*, Trikont, Münih 1973; A. Negri, *Crisi dello Stato-piano, communismo e oganizzazione rivoluzionaria*, Feltrinelli, Milan 1974; Negri, *Proletari e stato*, Feltrinelli, Milan 1976.

üçüncü uğrağın içinden geçmekteyiz: otomatik üretim evresi; üretim üzerindeki komuta biçiminin değişimi; bütün bir toplum üzerinde egemen olan bu komuta ve örgütlenme ilişkilerinin -insan emeğinin üretkenliğindeki devasa sıçramanın ve dolayısıyla proletaryanın zenginlik ve yenilik üretimindeki kolektif kapasitesinin büyümesi yönünde artan potansiyelin ötesinde- genişlemesi ve hiyerarşikleşmesi ve aynı sırada tüm bir zenginliğin temellükü bakımından, proletaryanın durumunun daha da kötüleşmesi.[4] Lenin'in dönemiyle karşılaştırıldığında bugün, örgütlenme teorisinden devrim stratejisine giden yol, çok daha çetin ve tektir: Bu yol toplumsal alanda saldırı altında olan birleşik bir işçi sınıfının içinden geçmekte ve işçilerin çıkarlarının birliğini etkin kılmayacak olan tüm ittifakları dışarıda bırakmakta ve doğrudan komünizm hedefinde birleşmiş olan bir saldırı alanı önermektedir. Marksçı anlamda, örgütlenme, daima sınıfın özgür eylemiyle "ifşa edilmeli" ve önbiçimini bu eylemde bulmalıdır. Bugün böyle bir önbiçimi oluşturmak demek, birleşik işçi sınıfının, bizzat sunduğu devasa üretim potansiyelinde, komünist özgürleşmenin olanağını okuyabilmek demektir. Örgütlenme, doğrudan sınıf bileşimi içinde yaşar ve bir güç perspektifini örgütler.

İkinci sorun: Lenin'de örgütlenmenin ve stratejinin "işçi sınıfı karakteri"nin, parti biçiminin tekrar ettiği çelişkilerde bile, temel olduğunu gördük. Burada örgütlenmenin işçi sınıfı karakteri, doğrudan öncü anlamına gelmektedir. Şimdi, Lenin'in örgütlenmesinin yorumunda öncünün koşulu da olan bu öznel karakterin, bugün emeğin sermaye altındaki gerçek boyunduruğuyla birlikte değişip değişmediğini soralım. Aslında bu evredeki proleter ve işçi mücadeleleri deneyiminin, (bizim içinde bulunduğumuz belirli toplumsal oluşum içinde) örgütlenme ve

4 Bkz. Carpignano ve Negri'nin makaleleri, *Crisi e organizzazione operaia* içinde S. Bologna, P. Carpignano ve A. Negri, Feltrinelli, Milan 1974. Bu konuda şu iki çalışma da yararlı olabilir: L. Ferrari-Bravo, der., *Imperialismo e classe operaria multinazionale*, Feltrinelli, Milan 1977; Amerika'daki mevcut sınıf bileşimi üzerine, F. Gambino, The Significance of Socialism in the Post-War United States, *Why is There No Socialism in the United States?*, der. J. Hefer ve J. Rovet, Editions de l'Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, Paris 1987. Her iki çalışma da Padova'da Siyaset Bilimi Kolektifi tarafından derlenen ve Feltrinelli tarafından yayımlanan *Materiali Marxisti* adlı derleme içinde yer alır.

devrim stratejisi sorununu yeniden ortaya koyan bir dizi öznel koşul sunduğunu görmeliyiz. Elbette bu koşullar Leninist partinin ortaya çıktığı koşullara nazaran kökten değişmiş bulunmaktadır. Bizzat öncü kavramı değişime uğramıştır. Lenin'in parti anlayışında, öncü ancak, gerçekten diyalektik ve derinlemesine çelişkili bir durumda, yani işçi sınıfı, proletarya ve diğer toplumsal katmanların, ittifaklarının ritminin kesinlikle merkezi olduğu ve ilerici demokrasi mücadelesinden sosyalizm için proletarya diktatörlüğü mücadelesi evresine geçişle ayırt edilen bir devre içinde, birbirine bağlanmış olduğu bir durumda yüceltilebilir. Öznel irade, çekiş ve çatışma gücü, otokratik tahakkümün açık bıraktığı marjları kullanabilme yetisi, tüm bunlar öncünün temel veçheleridir. Devrimci fırsatlar taktiklerin saltanatı altında inşa edilirler. Bunlar, sistemin genel çelişkilerini ve öncülerin öznel otonomisinin, süreci başlatabileceği henüz açık alanları oluşturur. Ayaklanma bir sanattır. Öncünün (öznel bir güç olarak) birtakım açık alanlardan faydalanma ve göreli bir zorunluluğa sahip bir mekanizmayı teşvik edebilme yeteneğidir. Örgütlenmenin işçi sınıfı karakteri böylece devrimci profesyonelliğe dönüşür. Devrim "aşağıdan" gelir, çünkü devrimci sürecin genel koşulları, yukarıdan ya da öncünün bunları belirleme kapasitesinin dışından ortaya konulmuştur. Ama eğer bugün sınıf bileşimi önceden vurgulamış olduğumuz düzeylere ulaşmışsa, eğer işçi sınıfı ile genel olarak proletarya arasındaki ilişkinin homojenliği bu denli sıkılaşmışsa, bunun anlamı nedir? Bugün örgütlenmenin öznel koşulları nelerdir? Ayaklanma problemini ortaya koyar koymaz, kitleleri genel olarak temsil edebilen değil de, kitlelerin ihtiyaçlarıyla, birleşmiş olan kitlelerin hareketiyle tamamen özdeşleşmeyi üstlenebilen bir öncü hayal edebilmek hâlâ mümkün müdür? Aslında öncü kavramı değişime uğramış, "kitlesel öncü"ye dönüşmüştür; bizzat öznellik kendi içinde nesnel bir öğe haline gelmiştir. Kitlesel öncü, herhangi bir örgütlenmenin üzerinde temellenmek zorunda olduğu nesnel koşula dönüşmüştür. Bu bakış açısından, belirleyici ve en önemli sorun ise şu olacaktır: Leninist teorinin tekil ve dramatik nesnelciliğinden, bir yandan sınıfın belirli bileşimi üzerine düşünürken öte yandan da onu partinin "komünist" örgütlenmesine doğru zorlama ve onu bu biçimde oluşturma arzusundan doğan sorun.

Lenin örgütlenme kavramının sınıf bileşimi kavramından sonra geldiğini düşünür. Fakat titizlikle geliştirdiği genel projede, bileşimin bazı öğelerini örgütlenme biçimine bağladığı anda, koşulları zorlar ve onları bileşim ve örgütlenme arasındaki ilişkinin terse çevrilmesinin sınırlarına kadar iter. Tam da Leninizmin bu sınırından hareketle, bu soruna geri dönmeli ve mücadelelerin, sınıfın kendisi için oluşturmuş olduğu özgül örgütlenme içinde, bizzat sınıfın bileşimini ne ölçüde değiştirmiş olduğuna bakmalıyız. Şimdi doğrulamamız gereken şey şudur: Örgütlenme kavramı, verili bir sınıfın bileşimine, sınıf bileşimi ile örgütlenme arasındaki ilişkinin, Lenin'in kendi projesinin sınırında düşünebildiğinden kat be kat daha diyalektik, içkin ve eklemli hale geleceği bir noktaya kadar, içselleşmiş midir? Projesinin sınırlarına meyletmesinin yarattığı gerilime rağmen, Lenin'de nesnelcilik ve öznelcilik daima ayrılma riski taşır (III. Enternasyonal'deki sorunlar, bu ayrılığın klasik örnekleridir). Ancak burada proleter örgütlenmede her ileri adım, doğrudan ve derhal sınıf bileşiminde bir dönüşüm, öznel veçhelerin sınıf bileşiminden daha da ayrılmaz hale gelmesi anlamına gelir. Lenin, gerçek işçi sınıfının hayatında cisimleşmiş olan, örgütlenme teorisinin teorik bir gerçekleşmesi olarak bir ters çevirme öngörür. Bununla ilgili olarak, örgütlenme teorisinde, son yıllardaki deneyimlerimizin zenginliği düşünülürse, bugün elbette daha ileri adımlar atılabilir.[5] Her ne olursa olsun, kapitalist döngü ile sınıf bileşimindeki öznel değişimler arasındaki ilişkinin yeni biçimini sezmiş olan bizzat kapitalist komutanın kendisi değil midir? Bu büyük oranda kanıtlanabilir ve bunun farkındalığıyla birlikte, kapitalizmin kontrol ve tahakküm biçimlerinin, işçi sınıfının ele geçirmiş

5 Bu konular üzerinde durmak isteyen her analiz, işçi sınıfının yapısal davranışlarına dair araştırma-incelemelerle kendini kanıtlamalıdır. İşe gitmeme, sabotaj ve işçilerin hareketliliği, tüm bunlar, gücün yoğunlaştığı ve başka bakımlardan hareketin içinde canlı olan sosyalist bir perspektife indirgenemeyecek olan öğelerdir. Oysa analiz, sadece bir anıştırma ya da saf bir analitik tarz içinde gelişebilir. Aslında tarihsel deneyimin birleştirildiği düzeyde, uluslararası arenadaki işçi sınıfı mücadelelerinin (Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'deki sınıf mücadeleleri, Fransız Mayıs'ı ve İtalyan Sonbahar'ı) en geniş ağları, sınıfın politik bileşimini değiştirmek üzere müdahale eden "bir dönüm noktası"nı açığa çıkarır. Araştırmalar henüz tamamlanmamıştır ve bizim kuşağımızın araştırmacıları bunları tamamlamalıdır.

olduğu devasa yapısal ve öznel gücü kayda almak üzere nasıl değişmekte olduğu da gösterilebilir.[6] Dolayısıyla tartışmamızda ilerlerken, sadece bir parti teorisindeki nesnel değişimleri göz önünde bulundurmakla yetinmemeli, örgütlenmenin işçi sınıfı karakteri üzerine, yeni kitlesel öncü kavramı üzerinde temellenen ve mevcut haliyle sınıf hareketleriyle içsel bir şekilde bağlantılı daha derin bir analize geçebilmek için, öznel koşullardaki değişimleri de görebilmeliyiz.

Lenin'de örgütlenme teorisinden devrim stratejisine geçiş üzerine analizimizde altını çizdiğimiz üçüncü öğe, projenin komünist içeriğiydi. Buna göre sürekli devrim bütün aşamaları eritir ve ekonomik gerekliliğin paradoksal bir ters çevrimi yoluyla, özellikle de devrimci hareket ara aşamalar üzerine yoğunlaştığında, tüm ara aşamaların aşılmasına işaret eder: ilerlemeci demokrasiden sosyalizme, sosyalizmden proletarya diktatörlüğüne, devletin sönümlenmesi meselesine ve komünizm anıştırmasına. Araştırmamız bu meseleleri ele almaya ve derinleştirmeye devam edecek. Kendimize şu soruları soracağız: Programın temel içeriği kendini bugün farklı bir biçimde mi gösteriyor? Sürekli devrim bugün daha yoğun ve daha az paradoksal değil midir? Komünizm, proleter mücadelenin asgari programı ise, devletin sönümlenmesi meselesinin, doğrudan emeğin sönümlenmesi meselesi olarak anlaşılması gerekmez mi? Bugün işçi sınıfının ve proletaryanın mücadelelerinde işçi diktatörlüğü ve burjuva devletinin yıkımı sorunu, doğrudan komünist toplumun inşası sorunu olarak biçimlenmiş değil midir? *Devlet ve Devrim* üzerine şerhimizin konusu bu olacaktır.

---

6 Burada politik ekonominin yeni Sraffacı gizemlileştirilmesi üzerinde durmayı istemiyoruz; bunun yerine bütün terimleriyle devlet bilimini inceliyoruz: Daha kapsamlı bir analiz için bkz. *Kapitalistate*'nin (1973) ilk iki sayısı ve bibliyografyası; daha genel olarak ise bkz. Baran-Sweezy, Habermas, Hirsch, Agnoli, Miliband, Offe, Poluantzas, Preuss ve diğerlerinin çalışmaları. Ayrıca daha ekonomik meseleler için bir giriş olarak bkz. der. F. Botta, *Sul capitale monopolistico*, De Donato, Bari 1972; der. Botta, *Il dibattito su Sraffa*, De Donato, Bari 1974. Son olarak işçi sınıfı perspektifinden devlet teorisindeki mevcut eğilimler hakkındaki araştırmama bakınız: Negri, "Su alcune tendenze della più recente teoria comunista dello stato: rassegna critica" *Critica del Diritto 3*, 1974.

9
Kitlelerin Sanatı ve Pratiği Olarak Ayaklanma

Bu dersle birlikte tartışmamızın ilk bölümünün sonuna geldik ve şimdi daha önce değindiğimiz ve ileriki konuşmalarda geri döneceğimiz bazı problemleri ortaya koyabiliriz. Bu problemler şöyle sıralanır: Lenin'in Sovyetler ve bunların parti ile ilişkisi konusundaki politik pratiği; Lenin'in Marksist gelenekle bağlantılı olarak diyalektik metodolojisi; *Devlet ve Devrim*'de öne sürülen ve Marksist devlet teorisi üzerine diğer hazırlık metinlerinde karşılaştığımız devletin sönümlenmesi problemi ve son olarak aşırıcılık üzerine polemiğin ortaya koyduğu problemler. Burada sonuna gelmiş olduğumuz tartışmanın ilk kısmı, "referans çerçevesi"ni tanımlamayı ve Lenin'in düşüncesinin konumlanmış olduğu teorik ve tarihsel boyutlara işaret etmenin yanı sıra daha güncel bazı meseleleri de belirlemek amacını taşıyordu.

Son konuşmamızda birtakım Leninist varsayımlarla aramıza mesafe koymuştuk. Özellikle de Lenin'in dönemi ile bizim dönemimizde örgütlenme teorisi ve biçimi ile belirli sınıf bileşimi arasındaki ilişki, şu sıradan ama doğru tespite dayanarak mesafe almamızı gerektirmişti: Mevcut sınıf bileşiminde parti teorisine bir geri dönüş ve Leninist teoriyi yavan bir şekilde

tekrar etmek hayal bile edilemez. Bu yüzden Lenin'in devrim sürecine dair stratejisi geri kazandırılamaz, çünkü gerek nesnel gerek öznel bütün koşullar ve bugün işçilerin mücadelelerinin ve ihtiyaçlarının içinden tanımlanabildiği haliyle devrimci geçişin içerikleri, derinden bir değişime uğramıştır. Yine de son yıllarda bu mesele üzerine yürütülen tartışmalar karşısında dikkatli olmak gerekir, çünkü Lenin'e karşı alınan eleştirel tutumlar, daha başından ve doğrudan revizyonist planlara bir geri dönüşü içermekte ve geri çekilişe ilişkin pozisyonları pekiştirmeye varmaktadır. Bu, işçilerin mücadelesinin amacının tamamen yanlış anlaşılmasından ve yalın bir oportünizmden başka bir şey değildir. Bu pozisyonların aksine biz, Lenin'i gerektiğinde düşüncesini sorgulayarak ve eleştirerek okumanın, devrimci eylem için sağlam bir temeli geri kazanmanın faydalı bir yolu olduğuna inanıyoruz. Lenin'le aramıza bir mesafe koyduktan sonra, şimdi devrimci pratiğin sürekli dokunuşunun ya da başka bir deyişle, ideolojiden ziyade bilim olarak bir devrim teorisinin belirlenimleri olarak geçerli olan birtakım öğeleri göstermeye başlayabiliriz; Lenin'i geri çağırmanın işçi sınıfı teorisi için ne ölçüde bir referans noktası oluşturabileceğini gösterebiliriz.

Lenin'in düşüncesinin altı çizilmesi ve geri kazanılması gereken temel bir uğrağı, bileşim, devrim stratejisi ve parti örgütlenmesi arasındaki (Marksçı teori açısından tamamen doğru olan) ilişkiyle ilgilidir. Fakat Lenin'in bu uğraklar arasında kurduğu diyalektik, devrimci pratiğin içinde açımlandığı nesnel koşulları yıkabilme ve bu koşulları, partinin, kendi iradesinde, belirli koşulları kavramasının ve bunlar üzerinde etkin olmasının öznel koşullarına çevirebilme kapasitesi haline getirilmişti. Dolayısıyla Leninizm "devlet sorunu"nu ortaya atmak değil, "devletin sönümlenmesi sorunu"nu belli bir bağlam içinde, kitlelerin davranışlarında cisimleşmiş ve onların pratiğine dönüşmüş olan işçilerin ihtiyaçlarına göre ortaya atmak demektir. Leninizm, partinin, yani kolektif beyin haline gelmiş öznel iradenin bu ihtiyaçları kavrayıp onları, uygun örgütsel araçlar yoluyla, taleplerin muktedirsizliğinden, bir çarpışma, yıkma ve devlet yapılarına, iktidarın uygulanışı pratiğine karşı bir saldırı gücüne çevirebilme yetisidir. Leninizmi gerçekten ayırt eden ve onu devrimci olan ile olmayanı ayırmayı sağlayan kalıcı bir kategori yapan şey tam da bu yıkma ve güç istencidir.

Leninizmin bu temel niteliğinden hareket edersek ve bunun kitlelerin deneyiminin içine nasıl nüfuz etmiş olduğunu göz önünde bulundurursak, Leninizmde belli bir sınıf bileşimine ait olan bir dizi soruyu yeniden değerlendirebiliriz. Bunun nasıl olabileceğine bakalım. Örneğin, bir sanat olarak ayaklanma söylemini ele alalım: Bu belki de en provoke edici öğelerden biridir ya da en azından, proletaryanın farklı tabakaları arasındaki homojenliğin çok düşük bir düzeyde olduğu ve mücadeleye doğrudan komünist içerikler yükleme olanağının ise en yüksek olduğu bir durumda, partinin kitleler karşısındaki belirli pozisyonu ile en yakından ilişkili olan öğedir. Bu nedenle, partinin eylemi, kendi içinde, kitlelerin önünde, devrimci sürecin sürekliliğine aracılık eden ve dolayısıyla kitleleri temsil etmek üzere görevlendirilmesi gereken öznel bir öncünün aşağıdan eylemi olarak görülmelidir. Sanat olarak ayaklanma, partinin öznel iradesinin cevap olarak eylemde bulunabileceği uygun anı yakalayabilme yetisidir ve bu an, sınıf mücadelesinin gücünden kaynaklanmaktan ziyade, çelişik olan ve her durumda işçi sınıfının doğrudan kontrolünün dışında kalan bileşik etkenler tarafından belirlenir. Bu anlayışı kendi bakış açımızdan, yani sınıf homojenliğinin daha yüksek bir düzeyiyle ve işçi sınıfının çıkarlarının temsiline izin vermeyen bir dizi tutumla karşılaşıldığında, işçi sınıfının kendi önünde bir engel oluşturduğu ve kapitalist gelişmenin koşullarını ve çelişkilerini basitçe kullanmak yerine bunları inşa ettiği bir durumla yüz yüze gelindiğinde, devrimci sürecin bir yenilenişini öngören bakış açımızdan eleştirdik. Ancak bunun ötesinde ve ayaklanma üzerine bu yeni bakış açısının, kitle organizmaları ve hareketleri (mesela Sovyetlerde, kitlelerin biçimlendirdiği iktidar örneği) karşısında partinin aşkınlığını ortadan kaldırmasının ötesinde, Lenin'de, ayaklanma hareketinin bu temsil ve karar, bileşim ve örgütlenme ilişkisini altüst ettiği bir duruma doğru güçlü bir eğilim hâlâ okunabilmektedir: Lenin'de ayaklanma hareketinin, örgütlenmeyi (öznel irade olarak) görebileceğine, kitlelerin nesnel davranışlarını etkileyebileceğine ve bir yandan bunlarla özdeşleşirken öte yandan bunları değiştirebileceğine dair bir inanç görürüz. Bileşim ve örgütlenme arasındaki ilişkinin tersine çevrilmesi böylece parti teorisinin anlamını altüst eder ve Marx'ın komünizmin olgunluğu ve

kitlelerin komünizm için olgunluğuna dair öngörüsünü sezmeye "meyleder." Bu umut Leninist "sanat" olarak ayaklanma görüşünü yüceltir ve onu maddi olarak öznel bir itkiyle doldururken irrasyonalist özelliğini yok eder. Lenin'in *Marksizm ve Ayaklanma* metnini okuduğumuzda, burada bir yandan, sanat olarak ayaklanma üzerine söyleminin en önemli örneğini oluşturan (bu metnin, devrimin birinci ve ikinci evresi arasında Eylül 1917'de yazıldığını göz önüne alırsak), Lenin'in saklanmak zorunda kaldığı bir anda, mücadelenin, gerici güçlerin ona karşı harekete geçtiği aşırı derecede şiddetli bir uğrağında, Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin merkez komitesine yazdığı bir mektupla karşılaşırız. Diğer yandan, bizzat ayaklanma kavramının bileşim ve örgütlenme arasındaki ilişki üzerindeki etkisi, bu ilişkinin terse çevrilmesini düşünebilmeyi mümkün hale getirir:

> Marksistler, ayaklanmayı bir sanat olarak ele aldıkları için Blanquicilikle suçlanıyor! Hiçbir Marksist, ayaklanmaya özellikle bir sanat olarak işaret ederek, onun bir sanat olarak ele alınması gerektiğini, ilk başarı elde edildikten sonra başarıdan başarıya koşulması gerektiğini, düşmana karşı saldırıyı asla bırakmamak, onun bocalamalarından faydalanmak gerektiğini söyleyerek bu meselede kendisini en açık, kesin ve kategorik bir tarzda ifade etmiş olanın bizzat Marx olduğunu inkâr edemeyeceğine göre, hakikatin böylesine çirkin bir biçimde çarpıtılmasına izin verilebilir mi? Başarılı olabilmek için, ayaklanma bir komplo ya da bir partiye değil öncü sınıfa dayanmalıdır. Bu birincisidir. Ayaklanma, halkın devrimci kalkışmasına dayanmalıdır. Bu, ikincidir. Ayaklanma, halkın öncü kesimlerinin faaliyeti zirveye çıktığı, düşmanın ve devrimin zayıf, gönülsüz ve kararsız dostlarının saflarındaki yalpalamaların ise en şiddetli olduğu, büyümekte olan devrimin *tarihindeki bu dönüm noktasına dayanmalıdır. Bu da üçüncü*dür. Ayaklanma meselesine getirdiği bu üç koşul, Marksizmi Blanquicilikten ayırır. Bu koşullar mevcut olduğu anda, ayaklanmayı bir sanat olarak ele almayı reddetmek, Marksizme ve devrime ihanettir.[1]

Bu konuya ilişkin olarak metindeki başka pek çok pasaja atıfta bulunulabilir. Ama bu bölümde durmak yeterli ve faydalı olacaktır, çünkü bu genellikle, "saldırı teorisi" olarak bilinen şeyin, bürokratik Sovyet partisinin ortaya çıkışıyla ilk kez karşı karşıya kaldığı 1920'lerdeki sol komünizmin bir tekrarı olarak

1 *Opere scelte*, II, s. 10 ["Marksizm ve Ayaklanma," *Seçme Eserler 6*].

hatırlanmaktadır. Bu teori, haklı olarak bir yenilgiye uğradı;[2] ama bunun nedeni, pek de maceracılığı ya da desteklediği politik projenin uygunsuzluğu değildi: Bunlar onun eleştiriye ve dönüştürülmeye açık, doğası gereği çelişkili ve dolayısıyla kararsız veçheleriydi. Değişime açık olmayan ve yenilgiye uğratılması gereken, devrimci sürecin ve özellikle de ayaklanmanın maddeci olmayan ve irrasyonalist kavranışıydı. Lenin'in pozisyonunda, "sanat olarak ayaklanma" anlayışının, bileşim ve örgütlenme arasındaki temel ilişki bakımından tamamıyla diyalektik olduğundan nasıl şüphe edilebilir ki? Alıntıladığımız pasaja geri dönelim: Burada Lenin ayaklanma anlayışını örgütlenme hareketi ile tüm ezilen kitlelerin devrimci hareketi arasındaki dinamik ilişki üzerinde temellendirir. Yalnızca bu ilişkinin derinleştirilmesiyle devrimci uğrak patlak verebilir, yoksa bu, iradeli eylemlerle ya da idealist düşüncelerle gerçekleştirilemez! Bileşim ile örgütlenme arasındaki ilişkinin terse çevrimi maddi ve tamamen belirli bir işlevdir. Başarılı olmak için devrim kendisini bir komplo ya da bir partiye (dikkat!) değil, öncü sınıfa dayandırmalıdır: Burada sınıf bileşimi ile örgütlenme süreci arasındaki ilişkinin terse çevrimi, tıpkı onun maddi biçimi gibi verili haldedir. İşçi sınıfı devrimci sürecin gerçekleşmesinin bu düzeyine ulaştığı anda, kendisi ve bileşimiyle birlikte partiyle olan ilişkisini de değiştirmiştir. Gerçekleşmekte olan bu terse çevirme, Lenin'de, derhal bastırılan ve teoriye dönüştürülen, projenin sürekliliği bu icatçı güçle, bir sınıfın devrimci süreci baştan aşağı belirli bir şekilde icadıyla karşı karşıya geldiğinde hissedilen, belli derecedeki bir belirsizliğin göstergesidir. Öyleyse kazanan, sanat olarak ayaklanmadan ziyade, kitlelerin ve sınıfın sürecinin maddiliğidir.

Bunu söyledikten sonra, devrimci öncülerin politik tavırlarının daimi bir özelliği olan Leninizm üzerine tartışmamıza geri dönelim. Bir yöntem olarak Leninizm, daha önce gördüğümüz gibi, iki öğe tarafından belirlenmiştir: bileşim, strateji ve örgütlenme teorisi arasındaki ilişki ve bu ilişkiyi öznel bir

2 "Saldırı" teorisi ile ilgili son dönem düşünceler için bkz. G. Daghini, "Motivazione irrealtà e il tema della praxis" *Aut-Aut: Rivista di filosofia e di cultura 107*, 1968: 7-43; G. Piana, "Sulla nozione di analogia strutturale in 'Storia e coscienza di classe'," *Aut-Aut: Rivista di filosofia e di cultura 107*, 1968: 101-103. Alman solunun komünizm teorisine dair genel bilgi için bkz. G.E. Rusconi, *La teoria critica della società*, Bologna, Il Mulino 1970.

pratiğin içinde terse çevirme olanağıdır. Bu anlamda Leninizm bir yöntemdir:

> Bizim teorimiz bir dogma değil, *eylem için bir rehberdir,* demişti Marx ve Engels; ve Karl Kautsky, Otto Bauer vb. "tescilli" Marksistlerin en büyük yanlışı, en ağır suçu bunu kavramamış ve proleter devrimin en önemli uğraklarına uygulayamamış olmalarıdır. Marksizm öncesi dönemin en büyük Rus sosyalisti olan Çernişevski'nin dediği gibi, politik faaliyet Nevski Bulvarının bir kaldırımı (Petersburg'un bu dümdüz ana caddesinin temiz, geniş ve düzgün kaldırımı) değildir. Çernişevski'den bu yana, Rus devrimcileri, bu hakikati göz ardı etmenin ve unutmanın bedelini çok ağır ödemişlerdir. Kendisini işçi sınıfına adamış olan Sol Komünistlerin ve Batı Avrupa ile Amerikalı devrimcilerin, bu hakikati benimsememenin bedelini geri kalmış Ruslar kadar ağır ödemelerine ne pahasına olursa olsun engel olmalıyız.[3]

Aslında bu temel ve basit kavramın benimsenmeyişi bize çok pahalıya mal olmuştur: Marksizm akla yatkın bir yöntemdir; ne pahasına olursa olsun devletin yıkımının yöntemi, sınıf bileşiminden örgütlenmeye ve bu ilişkinin devletin yıkımında *(bizzat emeğin yıkımında)* terse çevrilmesine götüren bir yöntem.

Şimdi bu yöntemin derinlerine inelim. Marksist yöntem, pratik ve devrimci bir yöntemdir. Teori, kitlenin pratiğidir. Bu, entelektüelleri ilgilendiren bir mesele değildir, o daima kitlelerin bir yöntemi, politik bir yöntemdir.

> Şimdi bütün mesele, bütün ülkelerdeki komünistlerin bilinçli bir şekilde, hem oportünizme ve "Sol" doktrinciliğe karşı mücadelenin temel görevlerini hem de bu mücadelenin, her ülkede, bu ülkenin ekonomisi, politikası, kültürü, ulusal bileşimi (İrlanda vb.), sömürgeleri, dini bölünmelerine vb. göre edindiği ve edinmek zorunda olduğu özgül nitelikleri dikkate almasıdır. Gerek oportünizmi gerekse bir dünya Sovyet cumhuriyetinin kurulması için verdiği mücadelede devrimci proletaryanın enternasyonal taktiklerine yön verebilecek gerçekten merkezileşmiş olan, gerçekten önderlik edebilen bir merkez yaratmadaki başarısızlığı ve yeteneksizliği yüzünden II. Enternasyonal'den duyulan hoşnutsuzluk her yerde yayılmakta ve büyümektedir. Böyle bir önderlik merkezinin, hiçbir koşulda mücadeleye ilişkin basmakalıplaştırılmış, mekanik bir biçimde aynılaştırılmış ve özdeş taktiksel kurallar üzerine inşa edilemeyeceğini açıkça kavramamız gerekir. Halklar ve

3 *Opere scelte*, II, s.587.

ülkeler arasında ulusal düzeyde ve devlet bakımından farklar olduğu sürece –ki bu farklar, dünya çapında bir proletarya diktatörlüğünün kurulmasından sonra bile, uzun bir zaman varlıklarını sürdürmeye devam edecektir- bütün ülkelerin komünist işçi sınıfı hareketlerinin enternasyonal taktiklerinin birliği, farkların silinmesini, ulusal farklılıkların ortadan kaldırılmasını değil (şu an için bu budalaca bir hayalden başka bir şey değildir), fakat komünizmin temel ilkelerinin (Sovyet iktidarı ve proletarya diktatörlüğü), belli ayrıntılarda doğru bir şekilde değişikliğe uğratılacağı, ulusal ya da ulus devlete ilişkin farklara göre uyarlanıp uygulanacağı şekilde hayata geçirilmesini gerektirir. Her bir ülkenin biricik enternasyonal görevin yerine getirilmesine yaklaşımının, işçi sınıfı hareketi içindeki oportünizme ve "Sol" doktrinciliğe karşı elde edilecek zafere, burjuvazinin devrilmesine ve bir Sovyet cumhuriyeti ile proletarya diktatörlüğünün kuruluşuna yaklaşımının somut tarzı içinde özgün bir biçimde ulusal, özel olarak ulusal olan ne varsa onu araştırmak, incelemek, ayırt etmek, kestirmek ve yakalamak; işte bütün ileri ülkelerin (ve sadece ileri ülkelerin değil) şu anda içinden geçmekte olduğu tarihsel dönemin temel görevi budur. En önemli şey –elbette her şey demek olmasa da en önemli şey- işçi sınıfının öncülüğünün kazanılmasıyla, işçi sınıfının parlamentarizme karşı Sovyet hükümetinin, burjuva demokrasisine karşı proletarya diktatörlüğünün yanında konumlanmasıyla çoktan başarılmış durumdadır. Şimdi tüm çabamızı, tüm dikkatimizi, daha az önemli gibi görünen ama belli bir bakış açısından gerçekten daha az önemli olan, buna karşılık görevimizi pratik olarak yerine getirebilmeye, yani proleter devrime geçişin ya da yaklaşmanın biçimlerini bulmaya gerçekten de daha yakın olan *bir sonraki* adıma yoğunlaştırmalıyız. Proleter öncü, ideolojik olarak kazanılmıştır. Temel mesele budur. Bu olmadan zafere doğru tek bir adım bile atılamazdı. Ama buradan zafere giden yol, hâlâ çok uzundur. Zafer yalnızca öncüyle kazanılamaz. Tüm bir sınıf, geniş kitleler öncüyü doğrudan desteklediklerini ya da en azından öncüye karşı hayırhah bir tarafsızlık tutumunu benimsedikleri ve böylece düşmanı destekleme ihtimallerinin kesin olarak ortadan kalktığı bir konuma geçmedikçe, öncüyü nihai bir çarpışmaya sürmek sadece bir ahmaklık değil, aynı zamanda bir suçtur. *Ama tüm sınıfın, geniş emekçi kitlelerin ve sermaye tarafından ezilenlerin böyle bir konum alabilmesi için, propaganda ve ajitasyon yeterli değildir. Bunun için kitlelerin kendi politik deneyimlerine sahip olmaları gerekir.* Şu anda Rusya'da ve aynı zamanda Almanya'da kuvvetle ve büyük bir canlılıkla doğrulanmakta olan, *tüm büyük devrimlerin temel yasası* budur.[4] Sadece cahil, çoğu okuma yazma bilmeyen Rus kitleler değil aynı zamanda Almanya'daki kültürlü ve okuryazar kitleler de, komünizme doğru kararlı bir şekilde yönelmek için, II. Enternasyonal'in şövalyelerinden oluşan hükümetin

4 İtalikler bana ait.

> bütün acizliğinin ve omurgasızlığının, burjuvazi önündeki bütün zavallılığı ve köleliğinin, bütün o kepazeliğinin, proletarya diktatörlüğünün tek alternatifi olarak aşırı gericilerin (Rusya'da Kornilov, Almanya'da ise Kapp ve şürekası) diktatörlüğünün kaçınılmaz olduğunun farkına kendi acı tecrübelerinden geçerek varmalıdır.[5]

Burada Lenin'in en büyük yeniliği yaptığı öğe, yine kitlelerin yöntemidir. Devrimin kaderini kitlelerin kendilerini doğrudan faile dönüştürebilme yetisine emanet ettiği ölçüde, Leninizm bir yöntem, kitlelerin bir yöntemi, kitle pratiğidir. Bu yeni anlamda, sürecin karmaşıklığı yeniden kazanılır ve sanat olarak ayaklanma kavramı anlaşılmış olur.

> Genel olarak tarih ve özel olarak da devrimler tarihi, içeriği bakımından, en ileri sınıfların en iyi partilerinin ve sınıf bilinci en yüksek öncülerinin hayal edebileceğinden çok daha zengindir, çok daha çeşitli, çok yönlü, çok daha canlı ve "incelikli"dir. Bu anlaşılır bir şeydir, çünkü en iyi öncüler bile yüz binlerin sınıf bilincini, iradesini, tutkusunu ve tahayyülünü ifade eder; bununla birlikte devrimler, kalkışma anlarında ve tüm insani yeteneklerin uygulandığı uğraklarda, en keskin sınıf mücadelesine katılmak üzere bilenmiş on milyonların *sınıf bilinci, iradesi,* tutkusu *ve* tahayyülü ile gerçekleştirilir. Bundan çok önemli iki pratik sonuç çıkar: Birincisi, görevini yerine getirebilmek için devrimci sınıf, (politik iktidarın ele geçirilmesinden sonra, bazen büyük bir risk alarak ve büyük tehlikelere göğüs gererek, iktidarın ele geçirilmesinden önce tamamlayamadıklarını tamamlayarak) toplumsal faaliyetin istisnasız *tüm* biçimlerine ya da veçhelerine egemen olmalıdır; ikincisi devrimci sınıf, bir biçimden diğerine en hızlı ve en beklenmedik bir şekilde geçebilmeye daima hazır olmalıdır.[6]

Bu *"Sol" Komünizm, Bir Çocukluk Hastalığı*'ndan bir alıntıdır. Bu metin, Rus Sosyal Demokrat Parti'nin 3.Kongre'si etrafında, ayaklanma üzerine 1905 tarihli metinlerle doğrudan bağlantılıdır ve dolayısıyla da Lenin'in 1905 devriminden hemen sonraki ve baskı dönemindeki koşullara dair analizinin temel noktalarından biri olan legal mücadeleden silahlı mücadeleye geçiş anlayışıyla da ilişkilidir. Lenin başka uğraklar ve koşullarda bunun politik içeriklerini de teorileştirecektir. Örneğin, baskıya sadece, sermayenin artık gelişme olarak de-

5 *Opere scelte*, II, s. 603-604.
6 A.g.e., s. 606.

ğil de kriz ve işlev bozukluğu olarak göründüğü yere saldıracak olan proleter adaletin araçlarını ve süreçlerini devreye sokacak olan silahlı mücadele ile karşılık verilebilir. Fakat Lenin'in tikel politik tercihi bizi ilgilendirmiyor; biz genel olanla, bu tercihin içerdiği metodolojik öneriyle ilgileniyoruz. Bizi ilgilendiren yine bir mücadele biçiminin yerine bir başkasını geçirebilme, devrimci sürecin kendine özgü gerilimi içinde uygun araçların geniş bir eklemlenmesini (öncü yanından) sağlayabilme ve Marksizmi verili bütün alternatifleri kavrayabilen bir yöntem olarak kullanabilme yeteneğidir: Lenin'in söyleminin yenilikçi önemi burada yatar.

Bunu da söyledikten sonra, son bir noktaya dikkat çekmek isterim. Lenin'in örgütlenmenin belirli biçimiyle ne kadar çok ilgilendiğini gördük ve Lenin'i bir parti örgütleyicisi olarak ele alırsak bunu daha da iyi görebiliriz.[7] Bu durumda, Lenin'in söyleminin, belirli pratik dolayımını daima, devrimci sürece an be an uygun düşen, başka bir deyişle an be an takip edilen, tanımlanan ve yön verilen örgütlenme biçimlerinde bulduğunu ortaya koyabiliriz. İlginç olan, bu temelde, Leninizm çoğu zaman bir ilkeler listesi, herhangi bir problemin çözümünün anahtarı (ki bütün kapıları açıyorsa yanlış anahtar olmalıdır) olarak sunulmuştur. Başka bir deyişle Leninizm, tam da Lenin'in söylediklerine karşıt bir şekilde, bir biçimcilik olarak gösterilmiştir. III. Enternasyonal'de, Bolşevikleştirme sürecinin, kendilerini Bolşevik devrimin parçası olarak gören tüm partilere bir dizi katı ilkeyi dayatması alışıldık bir durumdu. Bu sıkı ilkelerin, gerçek anlamda devrimci olan güçler ile böyle olmayan güçleri ya da en azından ideolojik düzeyde, harekete bir dizi yanlış ve aşılmış olan pozisyonu yeniden dâhil etmeye çalışan güçleri ayırt etmeyi mümkün kıldıkları oranda, gerekli oldukları söylenebilir. Ama aslında bu Bolşevikleştirme, bazı öncüleri kötürümleştiren ve müdahil olacakları belli durumlara kendilerini uydurmalarını imkânsız hale getiren biçimsel bir katılık ve ilkeler şeklinde işliyordu. Bunun en aşırı örneği, kuşkusuz Amerika Birleşik Devletleri'ndeki komünist partinin değişi-

7 Lenin biyografisi için bkz. L. Fischer, *The Life of Lenin*, Harper and Row, New York 1964; A. B. Ulam, *Lenin and the Bolsheviks*, Secker and Warburg, Londra 1965; S. Cohen, *Bukharin and the Bolshevik Revolution*, Oxford University Pres, Oxford 1971; Troçki, Gorki ve Krupskaya'nın anıları.

miydi. Yetenekli kadrolar ve çok uzun bir mücadele deneyimine sahip Dünya Sanayi İşçileri (IWW) gibi inanılmaz bir sınıf mücadelesinden gelen komünistlerin zorlayıcı gücü, bir Bolşevikleştirme kampanyasıyla, Afro-Amerikan üyelerin örgütten dışlanmasına varacak şekilde, bir modelin akıl almaz derecede körü körüne tekrar edilmesiyle iğdiş edilmişti. Bu, Amerika Birleşik Devletleri'nde sınıf birliğinin hâlihazırda sağlanmış olmasına, beyaz ve siyah işçiler aynı montaj hattında birlikte çalışmasına rağmen, Rusya'da geçerli olmuş bir şeyi tekrar eden bir milliyetçilik politikası adına yapılmıştı.[8] Tüm bunlar Leninizmin bir ilkeler seti gibi biçimsel bir tarzda kullanımından kaynaklanmıştı. Bu dediklerimiz, entelektüeller arasında bir yakınma gibi algılanmamalıdır. Aslında bu absürt biçimcilik, etkin devrimci güçleri iğdiş eden, kendilerini ifade edebilme ve kapitalist gelişmenin daha üst derecelerine ait sınıf ihtiyaçlarını yorumlayabilme şanslarını ellerinden alan maddi bir güç gibi işlemiştir. Bu bir yakınma değil, yine yöntemin ama bu kez tamamen Leninist bir yöntemin işaretidir. Önce kitlelerin pratiği gelir, diğer her şey bundan sonra gelecektir. Teori ya kitlelerin pratiği tarafından doğrulanır ya da mevcut bile değildir. Adı Lenin dahi olsa, kurban sunacağımız hiçbir fetiş yoktur. Lenin faydalı, temel ve esastır. Ama o da, kitlelerin ihtiyaçlarına ve pratiklerine denk düştüğü ölçüde, işçi hareketinin tarihi içinde yaşamaya devam edebilir. Leninizm budur.

Belki de sanat olarak ayaklanma kavramı, bir yandan partiyi (hatta gerekirse partiye karşı), diğer yandan kitlelerin etkinliği ve pratiğini ayrıcalıklı kılmanın bu müphem sınırı, bize bunu göstermektedir. Bu bize Lenin'de kitlelerin pratiğinin ve proletaryanın ihtiyaçlarının tüm gerçek içeriklerinin hiçbir uğrakta mekanik olarak partinin gereklerine tabi kılınamayacağını gösterir. Her zaman bunun tersi olur. Leninist parti kitlelerle erimeyi ve böylece bileşim ile örgütlenme arasındaki ilişkinin tersine çevrilmesini belirlemeyi sadece belli anlarda başarabilir: Bu anların ötesinde, kaynaşmanın gerçekleşeceğine ilişkin bir yanılsama olamaz. Bunun yerine, eğilimin ve partinin eylemlerinin sınırının farkındalığı vardır. Parti gerekli ama yeterli değildir: Hem gerekli hem de yeterli olan ise kitle-

8 Özellikle bkz. T. Draper, *American Communism and Soviet Russia*, Viking Pres, New York 1960.

lerin devrimci pratiğidir. Eğer bu öğeleri göz önünde tutarsak, yani bir yandan durumun belirlenmesinden parti örgütlenmesine giden süreçte sınıf bileşimi teorisi, strateji ve örgütlenme arasındaki ilişkiyi, diğer yandan bu ilişkiyi kitlelerin pratiği içinde, en keskin devrimci içeriklerin ortaya çıkışında terse çevirme olanağını düşünürsek, Leninist yöntemin, hareketin organik bir deneyimi olarak, işçi sınıfının politik bileşiminin bugün yok edilemeyen bir öğesi olarak sürekliliğini belirleyebiliriz. Lenin'de proletaryanın yeniden bileşiminin daha yüksek bir aşamasına geçiş, bir umut, bir proje ve bir risk olarak deneyimlenir. Bunun yol açtığı belirsizlik, çoğu zaman ağırdır. Ama "sanat olarak ayaklanma-kitlelerin pratiği" çiftini bu belirsizliğin bir göstergesi olarak kabul edersek, Lenin'in muazzam çözümünün anlamından hiç kuşku duyamayız.

İkinci Kısım

Lenin ve Rus Devriminde Sovyetler ve Sovyetizm Üzerine Bazı Düşünceler

10
Teori ve Kendiliğindenlik Arasında Sovyetler[1]

Lenin'in Rus devriminin çeşitli evrelerinde Sovyetler üzerine temel ama derinlemesine karmaşık yargısının tarihsel bir analizi, öncelikle Lenin'in yönteminin tekilliğini yansıtmalıdır. Bu yöntem, analizin her bir öğesi üzerine pratik-teorik düşünümlere, özellikle de Marksist doktriner geleneğe ve Rusya'da sınıfın ve sermayenin gerçek hareketinin özgül gelişiminin teorik analizine öncelik verir görünmektedir. Lenin bu analitik veçheleri irdeler, yeniden şekillendirir ve yenilirken bir yandan da onları daima, kendi parti anlayışını güçlendiren ve bizzat karşılık verdiği pratiğin sekterciliğine tabi kılar. Bu yöntemin faydası, özel durumlara yaklaşımındaki esnekliği, işçilerin devrim bilimine katkı olarak sunduğu politik ve teorik olarak yaratıcı itkiler, bunların hepsi onun Sovyetler üzerine analizinde ve bu analizin devrimci ajitasyon ve örgütlenmenin bir aracı haline gelişinde açıkça görülür.

Lenin'in politik olarak yorumladığı proleter mücadelelerin tarihsel geleneği, çok sayıda konsey deneyimi sunar: Sö-

1 Altı dersten oluşan bu bölümün ilk üç dersi (10-11-12), *Classe operai 11*, 1965, s. 26 ve devamında bir makale ve ayrıca *Crisi dello Stato-piano, comunismo e organizzazione rivoluzionaria*, Clufs, Floransa 1972 içinde giriş olarak yayımlanmıştır. Diğer üç ders (13-14-15) yeni yazılmıştır.

mürülen sınıfın doğrudan ifadesi olan, bu sınıfta kök salarak radikal demokratik biçimlerde örgütlenen, devrimci mücadelenin bir sonucu olan konseyler, proleter örgütlenmenin en yüksek uğrağını, devrimci mücadelenin en keskin evrelerini temsil eder. Özel olarak bakıldığında bu gelenek, Sovyet örgütlenmesinin en az üç tipik modelini içerir: devrimci mücadelenin önderlik organı olarak konsey (İngiliz Devrimi'ndeki askerler konseyi); burjuva cumhuriyetçi iktidar yapısında proletaryanın çıkarlarının temsilcisi olarak konsey (1848 Luxemburg Komisyonu), "devlet iktidarında örgütlenmiş sınıf" olarak Komünarlar konseyi. Sosyalist teorisyenlerin analizleri ve ideolojik tasarıları bu örnekleri temel alıyordu. Anarşist popülizm, mücadelenin kitleler tarafından yönetimindeki konsey uğrağını bir "barikatlar federalizmi" ütopyasına varana kadar yüceltirken, Proudhoncu gelenek konseylerin demokratik radikalizminde bir çoğulculuk ideolojisinin temelini ve adabını takip etmiştir.

Marx'ta ise bu mesele, konseylerin kurumsallaştırılması ve genel olarak da kapitalist üretim dünyasında proleter bir özyönetimin nafileliği üzerine ironik bir saptama biçiminde doğrudan basitleştirilmiştir. Marx, Luxemburg Komisyonu'nu "sosyalist bir sinagog" olarak görür (ki böyledir de) ve emeğin demokratik örgütlenmesi projesinin, emeğin kapitalist örgütlenmesine bir destekten ve dolayısıyla da olgunlaşmamışlığın ve politik kudretsizliğin bir işaretinden başka bir şey olmadığını düşünür.[2]

Ama yine aynı sayfalarda Marx, işçi sınıfının mücadelesi ile sermayenin politik hareketi arasındaki ilişkinin bir tanımını verir. Reformist kurumun gizemlileştirici etkisinin ötesinde, gerçek şudur ki proletarya bunu burjuvaziden bir ödün olarak koparmıştır. İşçiler, burjuva cumhuriyeti "zorla kabul ettirmişler" ve "Şubat Cumhuriyeti kendini *toplumsal kurumlarla kuşatılmış bir cumhuriyet* olarak ilan etmek zorunda kalmıştır." Proletarya açısından şimdi bu, daha üst düzeydeki bir işçi mücadelesi için yeni bir başlangıç noktasıdır:

2 K. Marx, *Le lotte di classe in Francia dal 1848 al 1850* [*Fransa'da Sınıf Savaşımları*, çev. Sevim Belli, Sol Yayınları, Ankara 2012]; K. Marx, F. Engels, *Il 1848 in Germania e in Francia*, Rinascita, Roma 1848, s. 150-152.

> Üzerimize düşen görev ve bizi ilgilendiren şey, az ya da çok mülk sahibi bütün sınıfların hâkimiyeti ellerinden alınana dek, proletarya devlet iktidarını ele geçirinceye ve sadece tek ülkede değil dünyanın tüm egemen ülkelerinde proleterlerin birliği, bu ülkelerdeki proleterler arasındaki rekabetin ortadan kalktığı ve en azından belli başlı üretici güçlerin proleterlerin elinde toplanmış olduğu bir noktaya kadar ileri götürülene dek devrimi sürekli kılmaktır.[3]

Dolayısıyla konsey iktidarının Marksçı anlamda yeniden keşfi, ancak bu çerçeve içinde gerekçelendirilebilir. Paris Komünü tarihi de bu hipotezi doğrular: "Komünün asıl sırrı buydu: Komün her şeyden önce bir işçi sınıfı iktidarı, temellük eden sınıfa karşı mücadelenin bir ürünü, emeğin iktisadi kurtuluşunun gerçekleştirilebilmesi için nihayet keşfedilmiş olan politik biçimdi."[4] İşçi sınıfının devrimci iktidarı, mücadelenin sürekliliğinde ve ancak ürünü olduğu bu süreklilikte biçimlenir. Dolayısıyla söz konusu olan, ütopyacı duruşlara doğru bir gerileme değil konseylerin, işçi devriminin sürekli sürecindeki mücadele örgütlenmeleri olarak ve devrimci sınıf hükümetinin ön biçimleri olarak olumlanışıdır.

Lenin'in konsey geleneği üzerine yorumu, Marx'ın tartışmalarını bütünleştirir ve doğrular. Fakat Lenin, Marx'ın yorumunu bir doktrin gibi benimsemez: Bu yorumun teorik geçerliği, Rusya'daki devrimci hareketin özel koşullarının bilimsel incelemesini göz önünde tutarak, klasiklerden çıkarılacak dersleri bir dizi stratejik ve taktiksel belirlenim yoluyla ortaya koymak isteyen tekil bir devrimci pragmatizmin ışığında analiz edilmeli ve kanıtlanmalıdır.

Önce Lenin'in 1905 devrimi üzerine analizine bakalım:

> Rus Devrimi'nin özgünlüğü, toplumsal içeriği itibariyle burjuva-demokratik, mücadele yöntemi itibariyle ise proleter bir devrim olmasında yatar. Rus devrimi burjuva-demokratik bir devrimdir, çünkü onun doğrudan ve kendi güçleriyle gerçekleştirebileceği en baştaki hedefi, demokratik bir cumhuriyet, sekiz saatlik işgünü ve soyluların elindeki büyük topraklara

3 K. Marx, F. Engels, *Indirizzo del Comitato Centrale della Lega dei Comunisti*, K. Marx, F. Engels, *Il Partito e l'internazionale*, der. Rinascita, Roma 1948, s. 91-92.

4 K. Marx, *La Guerra civile in Francia* [*Fransa'da İç Savaş*, çev. Kenan Somer, Sol Yayınları, Ankara 2012], K. Marx, F. Engels, *Il Partito e l'internazionale*, Rinascita, Roma 1948, s. 181.

> el konulmasıydı, 1792-93'te Fransa'daki burjuva devriminin neredeyse tamamen gerçekleştirmiş olduğu şeyler de bu aynı hedeflerdi. Rus devrimi aynı zamanda bir proleter devrimdi de; sadece proletaryanın hareketin önder gücü, öncüsü olması bakımından değil, aynı zamanda ve özellikle proleterlere özgü bir mücadele silahının, yani grevin, kitleleri harekete geçirmenin temel bir aracı ve tayin edici olayların dalga dalga yükselişinde karakteristik bir olgu olarak ortaya çıkması bakımından da böyleydi.

Bir yandan bir burjuva devrimi kaçınılmaz kılan, olağanüstü derecede geri kalmış bir ekonomik durum söz konusuydu; diğer yandansa proletaryada, devrimin gidişatında onun hegemonik bir işlev görmesini mümkün kılan bir o kadar olağanüstü bir politik olgunluk ve mücadelecilik vardı. Lenin'in Rusya'daki devrim ve dolayısıyla da sosyal demokrasinin devrimci örgütlenmesine ilişkin duruşu, bu iki durum arasındaki çarpışma ile ayırt edilir. Rus sermayesinin gelişme derecesi dikkate alındığında, sermayenin radikal demokratik idaresinin devrimci hedefleri, böylece proletarya ve onun önderi sanayi işçileri sınıfı tarafından üstlenilebilir, fakat bu ancak partinin "bağımsız" ve önderliğinin ise "hegemonik" olması koşuluyla mümkün olabilir. Bu koşul, Plehanov'un analitik öncülünün niteliğini değiştirir ve ondaki ekonomik kalıntıları yok eder. Devam etmekte olan devrimci evrenin zorunlu olarak sahip olduğu burjuva karakterin Menşevik tarzda olumlanması; Rus proletaryasının politik örgütlenme tipine yönelik programatik çıkarımlar; burjuva cumhuriyetine erişildikten sonra proleter örgütlenmelerin rolünün demokratik işlevinin etkileri: Lenin'in demokratik devrim ve işçi mücadeleleri arasındaki ilişkiye dair tanımı ve buna müteakip partinin yapısının ve görevlerinin tanımlanışı, tüm bu meselelerle yüzleşir ve onları aşar. Aslında işçi sınıfının çıkarı, sadece nadiren ama zorunlu bir biçimde burjuva demokratik devrim hedefine bağlıdır: Bu yüzden onun "ikame edici" işlevinin, komünizme ilerleyişin sonraki evrelerinde derhal aşılması güvence altına alınmalıdır. Marx'ta görmüş olduğumuz gibi, hareketin nesnel belirlenimi ile devrimci mücadelenin genel anlamı arasındaki ilişki, bunlardan ikincisi lehine çözülür. Lenin'in bu hedefleri ve göreli örgütlenme koşullarını vurgulamak ve bunları Rus Sosyal Demokrasisi'ne dayatmak için verdiği teorik ve pratik mücadele de aynı anlama sahiptir. Bu bizi doğrudan

"Merkez Komitenin Komünist Birliğe Çağrısı"nda[5] içerilen saptamalara geri götürür.

Rusya'daki devrimci hareketin stratejik ve örgütlenmeye ilişkin sorunlarına böylesi bir yaklaşımın, Lenin kitle örgütlenmesi sorunuyla, yani demokratik devrim projesine göre, hareketin gelişiminin zorunlu öncüllerini oluşturan ve mücadelenin daha ileri hedeflere doğru kesintisiz gelişimini tehlikeye atmak yerine bunu desteklemesi gereken ittifak örgütlenmelerinin nasıl bir biçim alması gerektiğine ilişkin sorunlarla yüz yüze geldiğinde, doğrudan sonuçları olacaktır. Kitle örgütlenmeleri, tüm bir hareket gibi, devrimci sosyal demokrasi tarafından yönlendirilmeli ve hareketin seyri içinde, devrimin demokratik hedefleri gerçekleştirilip aşıldıkları ölçüde, yine onun tarafından ortadan kaldırılmalıdır. Bu mümkün olmadığında, sosyal demokrasi, kitlesel ve halkçı örgütlenmeler olsa bile bu tür organizmaların yerine getirdikleri işlevi yadsıyacaktır. Bunları bekleyen kaçınılmaz son, işçilerin mücadelesinin sürekli eyleminin ve onun öncüsünün yönetiminin dışında kaldıkları anda, sermayenin gelişiminin bütünleyici bir parçası, en iyi ihtimalle sermayenin içsel reformu için yararlı bir araç haline gelmektir. Lenin'in en başından beri takındığı şüpheci ve amansızca polemik tutumu, devrimci sürecin dışında kurumsallaşmaya meyleden ve dolayısıyla sınıf hareketinin sürekli ve gerçek hedeflerini sosyal demokrasinin geçici örgütsel ihtiyaçlarına tabi kılan tüm kitle örgütlenmesi biçimlerini acımasızca eleştirmesi buradan kaynaklanır.

Sovyetler de buna bir istisna oluşturmaz. Aslında ilk ortaya çıktıklarından beri Lenin Sovyetleri haklı olarak, "herhangi bir burjuva demokrasisinden milyonlarca kez daha" demokratik olan kitle örgütleri olarak tanımlar ve onların işlevini, devrimci sosyal demokrasinin genel stratejik ve taktiksel kri-

5 V.I. Lenin, *Prefazione alla seconda edizione, Lo sviluppo del capitalismo in Russia, Opere complete*, c. III, Riuniti, Roma 1956, s. 8-12 ["Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi," *Seçme Eserler 1*]. Lenin'in, birinci Rus devrimi öncesinde parti içi tartışmalara dair polemik yazıları ve müdahaleleri için ayrıca bkz. Lenin, *I compiti dei socialdemocratici russi*, 1898 ["Rus Sosyal Demokratlarının Görevleri," *Seçme Eserler 1*]; *Cbe fare? Problemi scottanti del nostro movimento*, 1902 ["Ne Yapmalı?" *Seçme Eserler 2*]; *Un passo avanti, due passi indietro (La crisi nel nostro partito)*, 1904 ["Bir Adım İleri İki Adım Geri," *Seçme Eserler 2*].

terlerine göre değerlendirir. Dolayısıyla Sovyetler, proleter mücadelenin bir aracı olarak yüceltilebilir ve Lenin, işçi sınıfının bağımsız örgütü tarafından hegemonik hale getirildiği oranda Sovyetlerde, proletarya diktatörlüğünün bir ön biçimini görecektir. Fakat en başta ve radikal bir anlamda demokratik olan bu araçlar "sonuna kadar devrim" projesinden saptığında ve revizyonist güçler bunları sermayenin politik diyalektiğinin içinde işletmeye meylettiğinde –bunu başardıklarında, Lenin bu organizmaları gizemlerinden arındırmak için bir polemiğe girişir ve kutsal sekter alternatifi önerir: ya reformist bir araç olarak Sovyetlerin tasfiyesi ya da devrimci örgütlenmenin uğrağı olarak onun hareketi ele geçirmesi.[6]

Sovyetler, 1905 Devrimi sırasında mücadele halindeki işçi sınıfı tarafından icat edildi. Aslında Rus işçi sınıfının tarihinde bu örgütlenmelerin pek çok habercisini bulabiliriz. Bunların parçalı ve organik olmayan yapısı ve karşı karşıya kaldıkları güçlü ve sürekli baskı düşünüldüğünde, Rus işçi sınıfı hareketleri, 1870'li yılların ilk sanayileşme dalgasından itibaren temelde kendiliğinden hareketler olmuştur. Mücadelelerin, 1895'te başlayan ikinci sanayileşme dalgasıyla birlikte açığa çıkan kitlesel bir niteliğe bürünmesi, hareketin bu kendiliğinden niteliğini özünde değiştirmemiş; daha ziyade yaşanan süreç, özörgütlenmenin zorunlu biçimlerini dayatarak hareketi yeniden yapılandırmıştır. Bu yüzden bu evrede çoğunlukla grev komiteleri ya da işçi direniş sandıkları oluşturulmuştur. Daha 1895'te Tver'deki Morozov tekstil fabrikasında, kalıcı bir grev komitesi kurulmuştur; bu tarih aynı zamanda Moskova'da tekstil bölgesinde Ivanovo- Voznesenk konseyinin ilk ortaya çıktığı tarihtir; bu konseyin 1905'te yeniden oluşumu, Sovyetlerin doğumunun resmi tarihi olarak kabul edilecektir. Dolayısıyla 1905 Sovyetleri Rus işçi sınıfının uzun mücadele geleneğine ve deneyimlerine dayanır. Eğer "Rus devrim tarihi, Rus kitlesel grevlerin tarihiyse"[7] Sovyetlerin oluşumu da bizzat, devrimci işçi sınıfı mücadelesinin, yeni idare biçimlerinin dolaşımı ve

6 V.I. Lenin, *La rivolizione protetaria e il rinnegato Kausky, Opere scelte*, II, s. 342 ve devamı, 394 ve devamı ["Proleter Devrim ve Dönek Kautsky," *Seçme Eserler* 7].

7 R. Luxemburg, *Massenstreik, Partei und Gewerkschaften*, E. Dubber, Hamburg 1906, s. 32 [*Kitle Grevi, Parti ve Sendikalar*, Z Yayınları 1990].

birbirini takip etmesi sayesinde ve adım adım tanımlanan bir politik yapı içinde, ekonomik ve politik unsurların birbirine karışmasının ötesine geçen sürekli sürecinin birleştirici etkisini yeniden keşfeden bu türden bir mücadeleye içsel bir gelişim olarak düşünülmelidir. Bu, 1905'in Rus Sovyetizminin doğduğu asıl uğrak olmadığı anlamına gelmez. Mücadelenin hızla genelleşmesinin, onun doğrudan politik niteliğinin (en azından Ekim'den itibaren) ve benimsediği ayaklanma biçimlerinin, Sovyet biçimini önceki deneyimlerin olağanüstülüğünden çıkarması ve onu esasen genişleyen bir dinamizmin kesin bir figürü ile belirlemesi ancak bu tarihte mümkün olabilmiştir.

Burada Ocak ayından başlayıp Ekim ve Aralık'a kadar durmaksızın büyüyen devrim mücadelesinin çeşitli evrelerini saymamıza gerek yok. Ayaklanma faaliyetleri, daha ziyade, Mayıs ve Haziran arasında Ivanovo-Voznesenk Kostroma Sovyetlerinin ve Moskova matbaalarının kurulduğu Moskova ve çevresinde yoğunlaşmış, ama daha sonra diğer bölgelere de yayılarak 13 Ekim'de yerel bir Sovyetin kurulduğu St. Petersburg'a kadar ulaşmıştır:

> Sovyetler, olayların seyri içinden doğan nesnel bir ihtiyaca cevaben ortaya çıkmıştır. Sovyet, otoriteye sahip ama hiçbir geleneği olmayan, aslında hiçbir örgütsel makinesi olmadığı halde dağınık haldeki yüz binlerce insanı derhal içerebilen, proletarya içindeki tüm devrimci akımları birleştiren, inisiyatif sahibi ve kendiliğinden gelişen bir öz denetime muktedir olan ve en önemlisi yer altından yirmi dört saat içinde doğabilecek bir örgütlenmeydi.[8]

Greve katılan işçi sınıfı tarafından tanınan St. Petersburg Sovyeti, devrimci hareketin önderliği haline gelmişti. St. Petersburg'da sermayenin kapitalist fabrikalarının tüm delegelerine kadar genişlemiş ve tüm sendikalar ile sosyal demokrasinin farklı kesimleri tarafından tanınmıştı. St. Petersburg Sovyeti örneği, ülkenin diğer tüm büyük şehirlerinde Sovyetlerin kurulmasına ilham olmuş ve hareketi her yerde genişletmiş ve birleştirmiştir. İlk asker Sovyetleri Sibirya'da doğmuştu.[9]

---

8 L. Troçki, *Millenovecentocinque*, Istituto Ed. Italiano, Milan 1948, s. 131.

9 Sovyetler üzerine yapılmış en yeni ve aydınlatıcı araştırma kuşkusuz şudur: C. Anweiler, *Die Rätebewegung in Russland* 1905-1931, "Studien zur Geschichte Osteuropas" c.. V, Brill 1958 içinde. Derslerimizde bu araştırmadan yararlandık.

Sovyetler, sorumlu ve geri çağrılabilir temsilcilerden oluşan kitlesel işçi örgütlenmeleridir ve bu nedenle ayaklanmanın son evresinde devrimci örgütlenmenin merkezini oluştururlar. Sosyal demokrasinin sloganlarını –"sekiz saatlik işgünü ve kurucu meclis"- benimsemişler ve demokrasi savaşımlarını proleter araçlarla sürdürmüşlerdir. Demokratik reformun dolaysız hedefleri ile işçilerin kendiliğindenliğinin daima beraberinde getirdiği radikal devrimci ret arasındaki ilişkinin müphemliği, Sovyetlerde, işçilerin kendiliğindenliğinin bu doğrudan ürününde tipik bir biçim alır. Kapitalist gelişme düzeyinin dayattığı demokratik ama daima radikal demokratik olmayan hedefler düşünüldüğünde, başka türlüsü de imkânsızdır. Öte yandan işçilerin özyönetiminin biçimi, kurumların ve burjuva iktidarının varlığını hâlâ sürdürmesi yüzünden, ayaklanmacı olsa da zorunlu olarak müphem olmuştu, çünkü burjuvazi açısından reformizm için hâlâ geniş bir alan bulunmaktaydı ve Rusya'da kapitalizminin az gelişmişliği yüzünden bu kaçınılmazdı. Aslında talebin içeriği, kendi zorunlu gelişimi olarak burjuva iktidarına tavizler vermenin o kadar da yakın olmayan olanaklarının sınırlarında konumlandığı sürece, ayaklanma biçimi, örgütsel aracın etkililiğini tek başına garanti edemez. Adeta bunun bir örneğini oluştururcasına, Sovyetlerin müphemliği, aynı anda hem ayaklanmacı mücadelenin organları hem de proletaryanın iç özyönetiminin organlarını oluşturmasında ifade bulur: Bu anlamda St. Petersburg Sovyeti'nin girişimleri ve kararları çok önemlidir. Ne olursa olsun Sovyetlerin kaderi tam da bu müphemliğin giderilmesine bağlı olmuştur; bu ya da şu veçheye öncelik verilmesine bağlı olarak farklı devrimci programlar ortaya çıkmış, Sovyetlerin yapı ve işlevinin bu ya da şu veçhesinin yüceltilmesi, farklı analitik öncüllerin takip edilmesinden kaynaklanmıştır.

St. Petersburg Sovyeti de dâhil olmak üzere Sovyetlerin oluşumunda, Menşeviklerin "devrimci özyönetim" sloganının ikincil dereceden bir etkisi olduğu bile şüphelidir. Ancak bu slogan elbette uzun zamandır mevcuttu ve bu fraksiyonun stratejik ve taktiksel hedeflerine uygun olması nedeniyle, ancak şimdi (örneğin Nisan 1905'teki Menşevikler Kongresi'nde) yaygın biçimde dile getiriliyordu. Temel argüman, Rus kapitalizminin az gelişmiş karakterinin proletaryayı iktidarı -ister tamamen

isterse kısmen- doğrudan ele geçirmekten alıkoyacağı yönündeydi. Özgürce gelişimine olanak verecek koşullara ulaşasıya kadar "sınıf partisini kurmak ve güçlendirmek" için ve dolayısıyla sermayenin toplum ve devlet yapılarının içinde devrimci mücadele uğraklarının benzer bir gelişimini sağlamak için, durumdan faydalanmaktan başka yapılabilecek bir şey yoktu.[10]

Alman sosyal demokrasisinin stratejisinin idealleştirilmesinin bu bağlamda hâkim bir rol oynadığı ve Menşevizm üzerinde önemli bir teorik etkisi olduğu açıktır. Ama bundan ayrı olarak, Menşevik stratejinin tanımında, devrimci sürecin öznel ve nesnel yönlerinin gelişimleri arasındaki, neredeyse mekanik bir özdeşleştirme içinde sabitlenmiş olan ilişki de belirleyici olmuştur. Aynı şey, maddi koşulların hiç kuşkusuz doğru bir bilinci ile sınıf hareketlerinin tanınması arasındaki, ikincisinin tamamen birincisine tabi kılındığı ve hatta belki de büyüsünden fazlasıyla arındırıldığı ilişki için de söylenmelidir. Bu bakış açısından sosyalizme geçiş için ekonomik maddi koşulların olgunlaşması, öznel kuvvetlerin buna paralel, mekanik bir olgunlaşmasını gerektiriyordu: Sosyal demokrasi bu süreci doğru bir şekilde tanımalı, kaydetmeli ve izlemeliydi. "Proletarya diktatörlüğü" deniliyorsa, bu "çoğunluğun," "halkın devasa çoğunluğu"nun "diktatörlüğü"ydü. Fakat bu durum için uğraşılması gerekiyordu: Bunu hazırlamak, çarlık otokrasisinin devrilmesinin, proletaryanın, otonom partisi ve sendikal örgütlerinde otonom politik gelişiminin, sosyalizme geçişi belirleyecek olan bu gelişmenin koşullarını yaratabilmenin tek garantisiydi. O halde bu demokratik ve çoğunlukçu ama barışçıl geçiş yine de ikincildi. Menşeviklerin nazarında Sovyetler bu kalıba mükemmel bir biçimde uyuyordu. Sovyetler, demokratik temellerin örgütlenmesinin yaygın sürecinin bir ön biçimini oluşturuyor ve bu süreci büyük bir devrim gerilim (otokrasiye karşı savaş) uğrağında inşa ediyordu; böylece bu sınırın ötesinde, varsayılan ilk hipotezi, ilk devrimci anlarını belirlemiş olmaktan aldıkları prestij ve güçle doğrulayabilirlerdi. Komün'ün "çoğunluğun diktatörlüğü" olarak, "devrimci özyönetim"in bir aracı olarak yüceltilmesi (ki "demokratik özyönetim" programına

10 J. Martov, TH. Dan, *Geschichte der russichen Sozialdemokratie*, Berlin 1926, s. 110 ve devamı.

buradan varılıyordu) o yılların Menşeviklerinin alışıldık bir tutumuydu.

Bolşevik örgütlenmeler bile, Sovyetler deneyiminin doğuşunun ve yaygınlaşmasının, kimi zaman Menşevik programı doğrular göründüğünü düşünmüşlerdi. Yaygın bir biçimde ya Sovyetlerin parti örgütlenmesine ters düşecek, sorumsuz, kaotik ve geri çağrılamaz emek örgütlenmelerini ortaya çıkaracağından şüphe ediliyor ya da Sovyetler sırf sendika örgütlenmeleri oldukları düşünülerek polemik bir tarzda küçümseniyordu. Hatta Gapon'un işçi örgütlerinin anısının hâlâ taze olduğu St. Petersburg'da Sovyetler, boykot tehlikesi ile karşı karşıyaydı. Yalnızca Troçki'nin Krassin'e müdahalesi bu riski önleyebildi. Ve bu tavır merkezden çevreye doğru yayıldı. Bolşevikler, nadir durumlar dışında, Sovyetlerin oluşumuna yabancı kaldılar.

Aslında Lenin'in ayaklanmayı zorlamanın ve "geçici devrimci hükümet" hedefine ulaşmanın bir aracı olarak önerdiği devrimci komitelerin Sovyetlerle çok az ortak noktası vardı. Bu komitelerde partinin çok açık bir önderlik işlevi vardı. Tam da partinin bu komiteler içindeki doğrudan eylemi nedeniyle, bunlar ayaklanmanın şu iki mecburi hedefini garanti edebilirler: sürekli devrimin gelişimi ve bu gelişim içinde, iktidarın doğrudan ele geçirilmesine doğru hareketin gelişimi. Fakat Lenin'in Sovyetlerin ortaya çıkışı ve yaygınlaşması üzerine yorumu Bolşevik çizgi ile çelişmez: Sovyetler "özgül kitle örgütlenmeleri," ayaklanmanın kendiliğinden biçimleri ve örgütlenmeleridirler.[11] Bunlar öncelikle işçilerin kendiliğindenliğinin bir ürünüydüler ve kendiliğindenlik bir sorun değildi: Kendiliğindenlik, sınıfın varoluşunun ve ifadesinin normal bir koşuluydu ve bu yönüyle, tanınmalı, takip edilmeli, olumlanmalı ve aşılmalıydı. Aksine çelişkili olan, Menşeviklerin yaptığı gibi, Sovyetleri devrimci özyönetim organları olarak değerlendirmektir: Bu, kendiliğindenliği, yani ayaklanmanın temel taşını, en kötüsünden demokrasici bir ütopyacılığa çevirir ve partinin işlevini ortadan kaldırır.

"Pasif boykotu haklı olarak mahkûm eden *Iskra* buna, 'kalkışmaya olası bir başlangıç' adına 'devrimci özyönetim or-

11 V.I. Lenin, *Rapporto sula rivoluzione del 1905*, *La rivoluzione del 1905*, 1. *La tattica dei bolscevichi nella rivoluzione democratica* içinde, Rinascita, Roma 1949, s. 22 ve devamı ["1905 Devrimi Üzerine Bir Konferans," *Seçme Eserler 3*].

ganlarının doğrudan örgütlenmesi' fikriyle karşılık verir." Bu yüzden yeni-Iskracılar bütün bir ülkeyi devrimci özyönetim organlarının ağıyla sarmak istemiştir:

> Bu slogan tamamen yararsızdır. Genel politik görevlerimiz açısından bu slogan yamalı bohçadan başka bir şey değildir, mevcut politik durum açısındansa *Osvobojdeniye* eğiliminin değirmenine su taşır. Devrimci özyönetimin örgütlenmesi, temsilcilerinin halk tarafından seçilmesi; kalkışmanın başlangıcı değil onun *sonudur*. Bu örgütlenmeyi şimdi, kalkışmadan önce ve ondan ayrı olarak hayata geçirmeye çalışmanın, kendine anlamsız hedefler koymak ve devrimci proletaryanın zihnini bulandırmaktan başka bir anlamı yoktur. Öncelikle kalkışmada zafer kazanmak (tek bir şehirde olsa bile) ve bir geçici devrimci hükümet kurmak gerekir ki böylece kalkışmanın organı ve devrimci halkın kabul görmüş önderi olarak bu hükümet, devrimci bir özyönetimin örgütlenmesine koyulabilsin. Devrimci bir özyönetimin örgütlenmesi talebini öne sürerek, ayaklanma şiarını perdelemek ya da geri plana atmak, önce sineği yakalayıp sonra gözüne sinek öldürücü sıkmayı öğütlemeye benzer.

Oportünizm ayaklanma sürecinin sürekliliğini kırar; bu süreci, otokrasiyi ortadan kaldırmadan gerçekleşmesi imkânsız olan özyönetimi inşa projesi etrafında kilitler.[12] Menşeviklerin ütopik ve tehlikeli programının ötesinde, tüm bir özgürleşme hareketini tek bir demokrasicilik akımında eritme girişimlerine karşı, Sovyetlerin kendiliğinden deneyiminin değerini hâlâ savunmak gerekir. Kendiliğinden olduğu ölçüde, bu deneyimin proletaryanın politik örgütlenmesinin kurallarına kazandırılması gerekir. Aralık 1905'te İşçi Temsilcileri Sovyeti'nin Yürütme Konseyi anarşistleri kabul etmeyi reddettiğinde, Lenin bunu Bolşeviklerin konumunu vurgulamak için bir fırsat olarak değerlendirdi: "İşçi Temsilcileri Sovyeti'ni emeğin bir parlamentosu ya da bir tür proleter özyönetim organı olarak görüyor olsaydık, o zaman elbette anarşistlerin katılımını reddetmek yanlış olurdu." Ama Sovyet bir parlamento değildi. "Belli amaçların gerçekleşmesi uğruna kurulmuş bir savaş örgütü, ... sosyalistlerin ve devrimci demokratların kesin olarak tanımlanmamış, geniş bir savaş ittifakı"ydı. Bu haliyle Sovyetler, özel

12 V. I. Lenin, *Il boicottaggio della Duma di Bulygbine l'insurrezione, Opere complete*, c. IX, s. 85 ve devamı ["Buligin Dumasını Boykot ve Ayaklanma," *Seçme Eserler 3*].

olarak anarşistlerin dışarıda bırakılmasında ısrar ederek, sosyalist enternasyonal örgütlenmenin standartlarına uymak zorundaydı. Onun amacı sadece ayaklanmaydı.[13]

13 V. I. Lenin, *Socialismo e anarchia*, *Opere complete*, c. X, Editori Riuniti, Roma 1961, s. 61 ve devamı ["Sosyalizm ve Anarşizm" *Seçme Eserler 3*].

11
1905 İLE 1917 ARASINDA LENİN VE SOVYETLER

Lenin'in Sovyet ve parti arasında ya/ya da alternatifini reddetmesi, Menşevik programıyla bir polemiğinde ve bu programı gizeminden arındırma çabasında Sovyetin ayaklanma için doğrudan yararlı bir organizma olduğu, devrimci hareketin sürekli ve nihai amaçlarının ise partiye emanet edilmesi yönündeki iddiası ve Sovyetlerin daha önce bahsetmiş olduğumuz müphemliği, tüm bunlar burjuvazinin yeniden toparlandığı 1906 ile 1907 arasındaki yazılarında daha da açıklığa kavuşturulur. Mücadelenin en keskin olduğu dönemde, Sovyetlerin doğrudan işçi mücadeleleri ile kuşatıldığı ve bu mücadelelerle şekillendiği bir sırada, burjuva demokrasinin kurumsal mekanizmalarının kapanına kapılması riski sadece teorik bir risk olarak düşünülebilirse de, şimdi hareketin geri çekildiği ve burjuvazinin yeniden toparlandığı bir evrede bu artık doğrudan bir tehlike haline gelmiştir. Sovyetlerin bu sterilleştirilme süreci, sadece bir mücadele aracı olarak değil aynı zamanda demokraside politik temsilin bir aracı olarak da onun sonunun habercisi olmuştur. Bundan başka bir seyrin mümkün olabileceğini düşünmek, anayasaya ilişkin en kötü yanılsamalara teslim olmak ve bir kez daha, Prodhouncu bir

anlamda, Sovyeti çoğulcu bir demokrasinin kurucu bir uğrağı olarak değerlendirmek anlamına geliyordu. Bu ise ikili bir anlamda yanıltıcıydı: öncelikle, demokratik gelişme için yararlı olan halkçı özyönetim biçimlerini bile tahayyül edemeyen Rus sermayesi açısından; ikinci olarak ise, daha genel bir anlamda, böyle bir anayasacılık burjuvazinin iktidarını değiştirmek bir yana onu sadece güçlendirmeye yarayacağı için. Özetle, Sovyetler işçi mücadelelerinin ürünü ve organıydılar ve bundan başka bir şey de olamazlardı. Böyle anlaşılmayacaklarsa, geriye kalan tek yol, ütopyacılık ve katıksız bir oportünizm değilse bile, mücadeleye ihanettir.

> Menşevikler Duma'ya milletvekili seçmeye karşıdır, ama delegeleri ve seçmenleri seçmek istemektedir. Peki neden? Böylece bir Halk Duması ya da bir tür Tüm Rusya İşçi (ve ayrıca) Köylü Temsilcileri Sovyetleri gibi özgür, illegal bir temsilciler meclisi oluşturmak için mi? Buna cevabımız şudur: Eğer özgür temsilcilere ihtiyaç varsa, onları seçmeyi niye Duma'ya bağlayalım? Neden polise delegelerimizin listelerini verelim? Eski İşçi Temsilcileri Sovyetleri (örneğin St. Petersburg'da) hâlâ varlığını sürdürmekteyken neden yeni bir yoldan yeni bir İşçi Temsilcileri Sovyetleri oluşturalım? Bu *faydasız ve hatta* zararlı olacaktır, çünkü çürüyen ve çözülen Sovyetlerin, ayaklanma *için yeni hazırlıklar* yapmaya ve bunu yaygınlaştırmaya girişmeksizin, yeni seçimlerle diriltilebileceği gibi ütopik bir yanılsamanın doğmasına neden olacaktır.[1]

Kasım 1905'te Lenin Sovyetlerin geçici devrimci hükümet işlevini üstlenebilme olasılığına dikkat çeker.[2] Temsillerini genişlettikleri ve kendilerini mücadeleye dayandırdıkları ve mücadele içinde halkın çoğunluğunun liderleri olarak tanındıkları (ki durum da buydu) ölçüde, Lenin Sovyetlerin, kendisi de devrimci mücadelenin ürünü olan Duma'nın yerine geçecek geçici bir hükümetin yüksek temsil gücü olan bir temeli gibi işleyebilmesi olasılığını öne sürer. Sovyetleri geçici devrimci hükümetin embriyosu olarak düşünmek Lenin'in tasarısına da uygundu: Sovyetlerin ortaya çıkışının kendiliğinden niteliğinin

1 V. I. Lenin, *Bisogna boicottare la "duma" di Stato? Piattaforma della maggioranza, Opere Complete*, c. X, s. 85 ve devamı ["Devlet Duması'nı Boykot Etmeli mi?," *Seçme Eserler 3*].

2 V. I. Lenin, *I nostri compiti e il soviet dei deputati operai. Lettera alla redazione, Opere complete* c. X, s. 11-19. Ayrıca bkz. V. I. Lenin, *La rivoluzione del 1905*, 1, s. 23 ["1905 Devrimi Üzerine Bir Konferans," *Seçme Eserler 3*].

ve mevcut biçiminin demokratik kitlesel öğelerinin müphemliği aslında şimdi üstlenilecek olan rol sayesinde çözülebilirdi. Daha da iyisi, Sovyetlerin geçici devrimci hükümet işlevini üstlenmesiyle birlikte bu hükümet onların içinde çözülebilirdi.

Lenin'in 1917 Sovyetlerine ilişkin düşüncelerinin sonucunu şimdiden öngörmek gerekirse, Lenin'in tam da bu noktada Sovyetleri proletarya diktatörlüğünün bir aracı olarak tanımlamaya başladığını söyleyebiliriz. Ancak Lenin'in Kasım 1905 Sovyetleri karşısındaki tutumundan bahsetmek istememizin diğer bir nedeni de bunun, Sovyetler ve genel olarak demokratik temsil araçları arasında kurduğu paralellik gibi, Sovyetleri sadece devrimci mücadelenin bir organı olarak düşündüğünü teyit etmesidir. Bu bakış açısından, Duma, varlığını sürdürecekse, paradoksal da olsa kendisini Sovyetleştirmek zorundadır, çünkü o da, ona işlevini veren devrimci mücadelenin yasalarından kaçamayacaktır:

> Kadet Duması'nın çöküşünün nesnel nedeni, halkın ihtiyaçlarını ifade etmekten aciz olması değil *iktidar* için mücadelenin yüklediği *devrimci* görevin üstesinden gelememesiydi. Kadet Duması kendisinin anayasal bir organ olduğunu düşünüyordu ama aslında devrimci bir organdı (Kadetler Duma'yı devrimin bir aşaması ya da aracı olarak gördüğümüz için bize kızıyordu, ama yaşananlar, bizim *görüşümüzü* tamamen doğruladı). Kadet Duması *Kabine*'ye karşı mücadelenin bir organı olduğunu düşünüyordu, oysa o tüm bir eski rejimin *devrilmesi* için mücadelenin bir organıydı.[3]

Ne var ki Duma "işçilerin gücü"nün bir aracı değildi! Aslında işçi mücadeleleri ile oluşturulması ve devam ettirilmesi itibariyle, devrimin burjuva demokratik içeriğinden kendisini kurtarabildiği oranda herhangi bir örgüt devrimci görevi üstlenebilir. Sınıf mücadelesi ile devrimci kararlılık ve reddin genelliği, her şeyden önce gelir; bunun dışındaki her şey ikincildir ya da en azından koşulludur. "İşçilerin gücü" mücadelenin gücüdür; "devlet iktidarı"nın ele geçirilmesinin bir uğrağı ve aşamasıdır: O, hareketin bütünlüğünden ayrı olarak düşünülemez, hele ki onun dışında asla kurumsallaşamaz. O halde Sovyetler

3 V. I. Lenin, *Lo scioglimento della "duma" e i compiti del proletariato, Opere complete*, c. XI, Editori Riuniti, Roma 1962, s. 104-105 ["Duma'nın Dağıtılması ve Proletaryanın Görevleri," *Seçme Eserler 3*].

diğer mücadele araçlarına tercih ediliyorsa bunun nedeni, etkililiklerinin pragmatik bir değerlendirmesi olmalıdır.

Demokratik mücadele ile sosyalist mücadele arasındaki ilişki içinde kurulan "özyönetim olarak Sovyet" ile "mücadele organı olarak Sovyet" arasındaki ilişkinin müphemliği burada tamamen çözülür. Bu yüzden Birinci Rus devriminin Sovyetleri üzerine konuşmasının sonuç bölümünde Lenin, bir yandan Sovyetleri mücadeleyi örgütlemekteki kendiliğinden yetenekleri nedeniyle överken, diğer yandan onları fetişleştirme ve değerlerini abartma riskine karşı uyarır:

> İşçi Temsilcileri Sovyetleri'nin o muhteşem Ekim ve Aralık günlerinde oynadığı rol, etraflarını adeta bir haleyle sarmış ve bu yüzden bazen neredeyse bir fetiş haline getirilmişlerdir. İnsanlar bu organların, her zaman ve her durumda, kitlesel devrimci hareket için "gerekli ve yeterli" olduğunu düşünüyor. Bu yüzden bu organların yaratılacağı anın seçimi konusunda, bunların faaliyetlerinin gerçek koşullarının ne olduğu sorusu karşısında eleştirel olmayan bir tutum sergileniyor. Ekim-Aralık deneyimi bu bakımdan çok öğretici bir rehberdir. İşçi Temsilcileri Sovyetleri *doğrudan kitlesel mücadelenin organları*dır. Sovyetler, *grev* mücadelesinin organları olarak doğmuş, koşulların zorlamasıyla hızla hükümete karşı *genel devrimci* mücadelenin organları haline gelmişlerdir. Olayların seyri ve grevden ayaklanmaya geçiş *karşı konulamaz bir şekilde* onları *ayaklanma organları*na dönüştürmüştür. Aralık'ta bir dizi "Sovyet" ve komite"nin bu rolü oynamış olduğu kesinlikle tartışma götürmez bir gerçektir. Yaşananlar, militan eylem sırasında bu gibi organların gücünün ve öneminin *tamamen* ayaklanmanın gücüne ve başarısına bağlı olduğunu çarpıcı ve kesin bir şekilde göstermiştir. Bu parti dışı kitle organlarını ayaklanma ihtiyacını karşılamaya götüren ve onları ayaklanma organlarına dönüştüren şey, herhangi bir teori, birileri tarafından icat edilmiş bir teori ya da taktiğe başvuru ya da parti doktrini değil koşulların zorlayıcı gücü olmuştur. Şu anda da böyle organlar oluşturmak, bir ayaklanmanın organlarını yaratmak demektir; bunların oluşturulması çağrısında bulunmak, ayaklanma çağrısında bulunmak demektir. Bunu unutmak ya da geniş *halk kitlelerinden* saklamak, asla özrü olmayacak bir dar görüşlülük ve izlenebilecek politikaların en kötüsü olacaktır. Durum buysa –ve kesinlikle öyle- bundan çıkarılacak sonuç bellidir: "Sovyetler" ve benzer kitle kurumları kendi içinde, bir ayaklanmanın örgütlenmesi bakımından *yetersiz*dir. Bu organlar, kitleleri kaynaştırmak, mücadelede birlik yaratmak, politik önderliğin parti sloganlarını (ya da partiler arası uzlaşmanın ürünü olan sloganları) aktarmak, *kitlelerin çıkarlarını* uyandırmak, onları ayağa kaldırmak ve çekmek için gereklidir. Ama *doğrudan savaşım veren güçleri* ör-

gütlemek, sözcüğün en dar anlamıyla bir *ayaklanmayı örgütlemek* için yeterli değildir.[4]

Sovyetlerin diğer devrimci mücadele organlarına tercih edilip edilmeyeceği, daha önce de söylediğimiz gibi, pragmatik değerlendirmelere bağlı olacaktır. Sorun burada az çok kapanmış görünür. 1905'ten sonraki yıllarda, Bolşevik taktikleri ve stratejisinin genel olarak güçlendirilmesi sürecinde, Sovyetler üzerine nadiren yeniden tartışılacaktır. Bu, ayaklanmanın taktiksel olumsallıklarına bağlı pragmatik kriterin, bunların değerlendirilmesi için yeterli olduğunu ve böyle bir yargıya karşıdevrimci evrede önceden varılamayacağını teyit eder. Yine de Sovyetlerin etkililiğine ilişkin bazı öncüller, en taze deneyimler temelinde geliştirilmiştir. Her şeyden önce, Sovyetler, burjuva geleneğin henüz eritememiş olduğu kitle örgütlenmeleriydi. Gerçekten de geçici devrimci hükümetin temeli ve bir organı olarak Duma ile Sovyetlerin işlevleri arasında bir analoji kurma mümkündü: ne var ki işlevleri arasındaki bu teorik analojinin ötesinde, Sovyetlerin oluşumunun, örgütsel doğasının ve gerçekliğinin derinden ve itiraz edilemeyecek kadar özgün olduğunu, bunların açık mücadelenin yeniden başlatılmasında yeni bir şekilde kullanılabileceğini fark etmemek de imkânsızdı.[5] Lenin bunu görebilir: Sovyetizmin bu özgünlüğü konusunda, en azından "anarko-sendikalizm" tarafından geçersiz kılındığı ölçüde, sessiz kalmayı tercih eder.[6] Öte yandan, bu yıllarda bu problemle karşı karşıya geldiği nadir ve daha az resmi durumlarda, tam da bu olguları hesaba katarak, Sovyetlerin devrimci sosyalist gücün merkezi haline gelip gelemeyeceği ve nasıl gelebileceği üzerine düşünür.[7]

---

4 A.g.e., s. 111-112.

5 V.I. Lenin, *Piattaforma tattica per il congresso di unificazione del P.O.S.D.R., Mazione sui "soviet," Opere complete*, c. X, s. 152.

6 V.I. Lenin, *Ueber die parteilosen Arbeiterorganisation im Zusammenbang mit den anarcho-syndakalistiscen Stromunger im Proletariat, Samtliche Werke* içinde, Moskova 1927-1941, c. X, s. 522 ve devamı ["Proletarya İçindeki Anarko-Sendikalist Akımlarla Bağıntılı Olarak Partisiz İşçi Örgütleri Üzerine," *Seçme Eserler 3*]. Buradaki bir dizi problem için Meyer'in çalışmasında iyi öneriler bulunabilir: A.G. Meyer, *Leninism*, Harvard University Press, Cambridge, Mass. 1957.

7 V.I. Lenin, *Alcune testi, Nota alla redazione, La guerra imperialista*, Edizioni Rinascita, Roma 1950, s.42 ["Savaşın Niteliği Üzerine," *Seçme Eserler 5*].

Ancak 1905'ten sonra mesele, Sovyet ve parti arasındaki ilişkinin tanımını daha da ilerletebilmek değildir. Şimdi mesele, mücadeleyi açık tutmak ve onu sürekli bir tarzda yeniden başlatabilmektir. Aslında sürekli devrim, Bolşeviklerin stratejik çizgisi olarak kalır: 1905'te "Demokratik devrimden sonra sosyalist devrime geçiş için savaşacağız. Bizler sürekli devrimden yanayız. Yarı yolda durmayacağız" umudunu dile getirirken şimdi ise "Rusya'daki devrim Avrupa'da sosyalist devrimi başlatmanın işaretini vermiş bulunmaktadır" demektedir.[8] Fakat sadece parti, bu amaca uygundur ve Lenin proletaryanın partisinin "otonomisi" ve "bağımsızlığı"nın gerekliliği üzerinde sürekli ısrar eder.

Bununla birlikte, ayaklanma evresinde Sovyetlerle ilişkiye dair *pratik* problemlerin ötesinde, Lenin'in Bolşevik parti görüşünü savunusu, bu ilişkiye dair *teorik* problemi, zımnen ama sürekli olarak, politik idare ile kitle organizmaları arasındaki ilişki üzerine, demokratik devrim ve bunun da ötesinde sosyalizme ilerleme sürecinde proletaryanın ittifakları üzerine yürütülmekte olan daha geniş tartışmanın bir uğrağı olarak yeniden gündeme getirir. Problemin bu şekilde yeniden gündeme gelişi kaçınılmazdır; çünkü bu, kapitalist gelişme düzeyindeki fiili gerçekliğin işçi teorisine sürekli olarak dayattığı en temel, en hayati ve en müphem problemdi. Bu tartışmanın tikel biçimini belirleyen, II. Enternasyonal'in 1905 Rusya 'sı üzerine ürettiği bir sürü yazı olmuştur. Sovyetler, işçi hareketinin uluslararası sahnesinde ve tartışmalarında yer bulmuş ve böylece belki de Rus sosyal demokrasisi içinde olduğundan çok daha sık bir biçimde, daha ileri tematik soruşturmalara ve politik çatışmalara vesile olmuştur. Burada bu polemiğin hatlarını, özellikle de reformist eğilimleri takip etmemize gerek yok. Benzer olmakla birlikte bir şekilde karşıt olan iki pozisyonu göz önünde tutmak yeterlidir: Rosa Luxemburg ve Troçki'nin pozisyonları. Lenin'in görüşü bu iki pozisyonla karşılaştırmalı olarak daha iyi açıklanabilir.

Luxemburg Sovyetleri, Belçika'daki *Massenstreik* üzerine bir polemik dolayısıyla daha önce öne sürdüğü tezlerin geçerliliğinin canlı kanıtları olarak görür. Rusya, "canlı, diyalektik açıklamanın, örgütlenmenin mücadelenin bir ürünü olarak or-

8 V.I. Lenin, *Samtliche Werke*, c. VII, s. 248, 572.

taya çıkmasını sağlaması"nın "muhteşem bir örneği"dir.[9] Rus proletaryası, politik anlamda olgunlaşmamış ve henüz yeni bir oluşum olsa da, kendi politik deneyimini dayatabilmeyi ve mücadele yoluyla "örgütsel uzantıların kapsayıcı bir ağı"na doğru ilerleyebilmeyi öğrenmiştir. Bu ağ içinde mücadelenin bütün güçleri dolaşıma devam edebilmiş ve karşılıklı bir değiş tokuş içinde sürekli olarak yeniden devreye girebilmiştir. İşte burada sendikal mücadele ile politik mücadele arasındaki bağ, tam ifadesine kavuşmanın bir yolunu bulur. Sovyetlere gelince, onlar bu devrimci yordamın harekete geçirici öğeleri olarak sunulurlar; onlar kitlelerin yaşamı içinde kök salmışlardır ve bu kitleleri toptan harekete geçirirler. Bir yandan ayaklanma organları, diğer yandan işçi mücadelesinin demokratik radikalizmden sosyalizme kesintisiz gelişiminin bir ön biçimi: Sovyetler, Marksizmin kitleler arasında gerçek cisimleşmesidir. Sovyetlerin oluşumunun kendiliğindenliği ve kitlelerin yaşamlarındaki demokratik radikalizmleri üzerine bu aynı vurgu Troçki'de de mevcuttur: Sovyetler "devrimin tipik örgütlenmesi" olarak görülür, çünkü "proletaryanın kendi örgütlenmesi onun iktidar organı olacaktır."[10] Partinin dolayımı olmaksızın Sovyetlerce doğrudan uygulanacak olan proletarya diktatörlüğüne ilişkin bu anlayış, kendiliğindenliğin olumlanmasının doğal bir sonucu ve Troçki'nin, hem devrimci mücadelenin yürütme organı ve merkezi hem de kitlelerin demokratik ve sosyalist özyönetiminin aracı olarak işleyen St. Petersburg Sovyeti'ndeki deneyiminin bir etkisidir.[11]

Luxemburg ve Troçki'nin görüşlerinde bazı ortak özellikler gibi, ortak olmayan özellikler de mevcuttur, hatta bazıları belli açılardan birbirine karşıttır. Bunların içinden, Luxemburg'un, Troçki'nin Sovyetlerin devrimci işlevlerinin merkezileştirici evresini ayrıcalıklı kılmasına karşıt olarak, bunların genişleyici doğasını olumlamasına özel bir vurgu yapmak istiyoruz. Troçki, "Tüm iktidar Sovyetlere" sloganında, demokratik merkeziyetçilik şemasına uygun olarak, yaklaşan devrimci hareket

9 R. Luxemburg, *Massenstreik, Partei und Gewerkschaften*, E. Dubber, Hamburg 1906, s. 32 [*Kitle Grevi, Parti ve Sendikalar*, Z Yayınları 1990].

10 L. Troçki, *Discorso davanti al tribunale, 19 settembre 1906*, P. Broué, *La parti bolchevique* içinde, Ed. de Minuit, Paris 1963, s. 74.

11 L. Troçki, *Der Arbeiterdeputiertenrat und die Revolution, Die Neue Zeit* içinde, XXV, 1906-7, c. 2, s. 76-86.

ve hatta onun taktik evrelerinin yanında sosyalist devletin temel yapısının bir ön biçimini görür. Ancak her ikisinin de analizi, Sovyetlerin oluşumu ve gelişimindeki kendiliğindenliği, kitlelerin yaşamında radikal demokratik bir biçimde kök salmış olmalarını ve nihayet, Sovyetlerin gerek yapısı gerekse işlevlerinin açıkça ortaya koyduğu, demokratik mücadele ile sosyalist mücadele arasındaki sürekliliğin teorik olarak öne çıkarılmasını yüceltir.

Lenin bu pozisyonların her ikisini de reddeder. Geri kalmış bir kapitalizm bağlamında devrimci mücadelenin ortaya koyduğu tüm belirsizlikle birlikte, Rusya'daki hareketin koşullarını göz önünde bulundurur. Mücadelenin alabileceği biçimlerden heyecanla bahsetmek yerine böyle değerlendirmeleri, işçi bilimi açısından bu mücadeleden çıkan somut belirlenimlere tabi tutar. Öyleyse Rusya'nın koşullarında örgütlenme süreci teorisi ne anlama gelebilir? Bu sadece hareketin genel olarak yaygın pozisyonlara bir geri dönüşü mü demektir? Ki bu, şu anda ancak azınlık olabilecek otonom bir devrimci sınıf örgütlenmesi yönündeki karşı konulamaz istencin önünde bir tehlike ve engeldir: Sadece böyle bir örgütlenme, örgütün kendisinin kurumsal bir amacı olarak, hareketin mevcut demokratik evresinin belirlediği koşulların ötesine geçerek, otokratik ya da demokratik burjuva iktidarının ele geçirilmesini ve yıkılmasını garanti edebilir. Ayrıca Sovyetlerin demokratik doğasının olumlanması; parti örgütlenmesi için gereken zorlu çalışmanın, sadece geleceğin bir ön biçiminin oluşturulmasına tabi kılınması ya da daha kötüsü, onun öncü olarak üstlendiği zorunlu rolü, yanıltıcı ve ütopik bir devrimci fikir birliği uğruna, saklamak gibi bir tehlike barındırmaz mı? Elbette ne Luxemburg ne de Troçki bu eleştirileri kabul etmezlerdi ve etmemişlerdir de. Onların yazılarında sosyal demokrasinin önderlik işlevinin olumlanışı asla yok olmuş gibi görünmez. Yine de polemik sırasında, Lenin'i parti anlayışı yüzünden "ultramerkezicilik" ile suçlamak için yeterince neden bulmuşlardır. Lenin'in, bu yüzden, programatik bakımdan bile olsa, devrimci örgütlenmelerin yaşamı ve temelinin potansiyel olarak demokratik yönlerini azımsadığını öne sürmüşlerdir. 1917'den sonra Luxemburg, Lenin'e karşı polemiğini daha da sertleştirmiştir. Fakat Lenin'in argümanı, Luxemburg ve Troçki'yi ayırt eden

tanımlamanın ve bunu takip eden Sovyet teorisinin özünü ortaya koymuştur. Bu açıdan Lenin'in polemiği, oldukça uygun düşer ve hem Luxemburg'un genişlemeci modelinde hem de Troçki'nin yoğunlaşıcı modelinde teorik bir aşırı değerlendirmenin yanında temel bir stratejik hata teşhis eder. Lenin'e göre bu aşırı değerlendirme, kendiliğindenliğe ona ait olmayan işlevlerin yüklenmesinden kaynaklanır. Elbette kendiliğindenlik başat bir rol oynayabilir, ("romantik" ve "anarşist" birçok kereler takdir etmiş ve övmüştür), fakat bu her zaman ve otomatik olarak gerçekleşmez. Kendiliğinden mücadelelerin tarihinin bir rasyonalitesi varsa eğer, bunların en bilinçli ve politik niteliklerini ya sermaye ya da sınıf belirler. Ve parti tam da burada devreye girer: mücadelelerin kendiliğinden işçilerin alternatif örgütlenmeye duyacağı bir nostaljiyi çıkarabilen ve sınıf otonomisini yapılandıran ve bunun ifadelerini bilinçli biçimde planlayan bir sınıf partisi. Bu bir öncü partidir, *daima* öncüdür çünkü kapitalist yapının sınıf hareketine dayattığı maddi sınırların sürekli ötesine geçer. Ve işte Luxemburg ve Troçki'nin, kendiliğindenliğin, ne kadar gerekçeli olursa olsun, bu şekilde gözde büyütülmesinden sonra, samimi hatası, şurada yatar: devrimci süreci herhangi bir çözüm bulamayan, özellikle de ekonomik talepler ve politik talepler arasında bir çözüm bulamayan bir süreklilik olarak değerlendirme. Evet, Luxemburg ve Troçki, klasik biçimde, işçi hareketinin ve uluslararası sosyal demokrasinin reformizmini alt etmeyi başarmış ve onun her bir özelliğini gizeminden arındırmıştır: Şimdi ise koşulların ve mücadele olasılıklarının geri kaldığı böyle bir durumda, sınıf hareketlerinin reformizminin alt edilmesi gerekiyordu. Parti bu amaçla yaratılmış ve işlemekteydi. Bu yüzden sınıf *otonomisi-örgütlenmesi* ikilisi asla kırılamazdı. Otonomi derken, olumsuz bir anlamda, sınıfın halktan, işçi sınıfı mücadelesinin verili maddi sınırları aşması gerekliliğinin ise hareketin somut taktik belirlenimlerinden yalıtımını; olumlu bir anlamda ise, onun örgütlenmesi probleminin ortaya konulmasını kastediyoruz. Otonomi olmaksızın örgütlenme olmaz: Lenin, tüm demokratik örgütlenme teorilerine bu savla karşı çıkmıştır. Ama örgütlenme olmadan da sınıf otonomisi, her zaman kesintilidir ve özellikle de kapitalist gelişmenin geri bir düzeyinde, sermayenin reformizmi tarafından ve kendisine taviz olarak verilen

geniş sınırlar içinde yıkıma uğratılma, dolayısıyla da işçi mücadelesi olarak yenilgiye uğrama tehlikesi altındadır. Lenin, prosedürel tüm örgütlenme hipotezlerine bu savla karşı çıkmıştır.

Peki ya Sovyetler? Sadece parti, bunları nasıl kullanacağına karar verebilir. Burada mesele, kendiliğindenliğin devrime genellikle sunduğu aracı küçümsemek değil, onu parti taktiği ve stratejisi içinde konumlandırma ve olumlama meselesidir.

12
Sovyetler ve Praksisin Leninist Terse Çevrimi

Önceki derslerimizin öncüllerini göz önünde bulundurarak şimdi Lenin'in 1917'de Sovyetler üzerine vardığı teorik ve taktiksel yargıları değerlendirebiliriz. Lenin'in bu yıllardaki yargısını unutmak, yönteme bağlılığı sayesinde tekil bir tutarlılığı ve birliği yeniden keşfedebilen bir pozisyonda çoğu kez çelişkiler ya da en azından çözümler bulmak için çalışmaya neden olur: Lenin örneğinde bu yöntem, yıkıcı praksisin sekterciliği ve sürekli devrim projesinin her daim parçası olan, her teorik ifadenin proleter doğrulaması ile bağlantılandırılması biçimini alır.

Lenin'in 1917 Sovyetleri üzerine yargısının ilk motifi, bu fenomenin kendiliğindenliği üzerine güçlü bir vurgudur: "Sovyetler herhangi bir yapıya sahip olmaksızın doğdu ve *bir yıldan uzun bir süre* boyunca da (1917'nin baharından 1918'in yazına kadar) varlıklarını bu şekilde devam ettirdiler."[1] Kendiliğindenliği bu şekilde yüceltmenin genel ya da popülist bir anlamı yoktur: En başından beri Lenin proleter örgütlenmenin kendiliğinden geli-

1 V.I. Lenin, *La rivolizione protetaria e il rinnegato Kausky, Opere scelte*, c. II, s. 342 ve devamı, 394 ve devamı ["Proleter Devrim ve Dönek Kautsky" *Seçme Eserler* 7].

şimini özgül sınıf durumunun karakteristik bir öğesi olarak görür ve bu türden bir yüceltmeyi devrimin doğasını ve dinamiğini tanımlamak için bir vesile haline getirir: "Sovyetler bizler için biçim olarak önemli değildir. Bizi ilgilendiren, bunların hangi sınıfın ifadesi olduğudur."[2] Lenin, Plehanov gibi, "devrimde halkın yaratılışı"[3] anını yakalamakla da ilgilenmez. Bunun yerine o, Sovyetlerde, sınıfın genel sömürü deneyimine karşı isyanının doğrudan ifadesi ve politik biçimini saptamak ister: "Emperyalist savaş, nesnel bir kaçınılmazlıkla, proletaryanın burjuvaziye *karşı sınıf mücadelesini* daha önce görülmemiş derecede hızlandırmak ve şiddetlendirmek zorundaydı; düşman sınıflar arasında bir iç savaşa dönüşmek zorundaydı." Sovyet, bu durumun kendiliğinden ürünüdür, "işçi hükümetinin bir embriyosu, nüfusun *barış*, *ekmek* ve *özgürlük* için savaşan tüm yoksul kitlelerinin, yani onda dokuzunun çıkarlarının temsilcisiydi."[4] Savaşın başından beri Lenin, sınıf mücadelesinin şiddetleneceğini öngörmüştü ve II. Enternasyonal'deki faaliyetlerini şekillendiren de bu öngörü olmuştu. Savaş esnasında, bu öngörüleri temelinde, Lenin fabrikadaki işçi sınıfını savaşın üretimine ortak etmeye dönük tüm girişimlere amansızca saldırmış ve dolayısıyla, Duma oportünistlerinin vaat ettiği "fabrika anasayalcılığı"nı kabul etmeyi reddetmişti.[5] Bu yüzden Sovyetlerin, emperyalist savaşta aynı anda hem tanrılaşan hem de sınırlarına varan sermayenin sömürüsüne karşı proleter militan isyanın merkezi olarak kuruluşu, kendiliğinden bir niteliğe sahipti. Lenin'in kendiliğindenliğe dair değerlendirmesi ve sonraki övgüsü, Rus işçi sınıfının yüksek devrimci bilincinin ve devrimin birinci evresinden ikinci evresine geçişin politik planlamasının maddi koşullarının tanımlanmasına temel oluşturur.[6]

Kendiliğindenliğin bu tanımı şaşırtıcı değildir. Bu gerçekten de proleter devrimin politik tasarımının çelişkili değil,

---

2 V.I. Lenin, *Samtliche Werke*, c. XX, I, s. 322.

3 V.I. Lenin, *Piano del cap. VII: l'esperienza delle rivoluzioni russe del 1905 e del 1917, Stato e rivoluzione e lo studio preparatorio: Il marxismo sullo Stato* içinde, Terzo, Mondo, Roma 1963, s. 142 ["Devlet ve Devrim," *Seçme Eserler 7*].

4 V.I. Lenin, *Prima lettera da lontano*, *Opere scelte* içinde, c.I, s. 717-720.

5 V.I. Lenin, *Alcuni tesi. Nota alla redazione, La guerra imperialista*, s. 41-44 ["Savaşın Niteliği Üzerine," *Seçme Eserler 5*].

6 Bu program, Lenin tarafından ilk kez *Prima lettera de lontano*'da vurgulanmıştır.

daha ziyade, yeterli olmasa bile gerekli bir öğesidir. Bunun nasıl da tipik bir Leninist yöntem olduğunu daha önce gördük. Burada tek değişen, tanımın şiddetidir: Şimdi kendiliğindenlik, devrimci hükümetin *embriyo*sunu oluşturacak bir noktaya kadar büyümüştür, sosyalist iktidarın kurulmasına geçişe izin verecek kadar *özbilinçli*dir. 1902'den beri Lenin, işçilerin kendiliğindenliği sürecini, kitlesel devrimci bilincin giderek daha üst bir düzeye yükselişi olarak tarif ediyordu.[7] Süreç burada doruk noktasına ulaşır. Kendiliğindenlik durumu belirler ve hayli ileri gelişimini maddi bir biçimde koşullar.

Üstelik burada Lenin'in Sovyetler üzerine 1917'deki yargısı, sonradan onlara yüklediği görevler ve bunlar üzerine önceki yorumları arasında olduğu varsayılan çelişkiler de artık savunulamaz. Bir kez daha, Sovyetlerin doğasının ve görevlerinin yeni biçimlenişi, Lenin'in kendiliğindenliğin yeni düzeyine ilişkin tanımlamasından kaynaklanır ve bu düzey, sınıf antagonizmasının ve devrimin birinci evresinin ötesine *sıçrayış*ın planlamasının geldiği düzeyin bir ifadesidir. Lenin *Nisan Tezleri*'nde, *Uzaktan Mektuplar*'daki saptamaları geliştirerek, İşçi Temsilcileri Sovyetlerini "devrimci hükümetin *mümkün tek* biçimi"olarak tanımlar, "[bu bir] parlamenter cumhuriyet değil (İşçi Temsilcileri Sovyetlerinden parlamenter cumhuriyete dönüş, geri bir adım olur) İşçi, Tarım İşçisi ve Köylü Temsilcileri Sovyetlerinin aşağıdan yukarı örgütlenen bir cumhuriyeti [olmalıdır]."[8] "Ayaklanma organı"ndan "proleter ayaklanma ve iktidar organı"na: Sovyetlerin işlevindeki bu değişim, devrimci hedeflerin gerçek, maddi bir gelişiminden kaynaklanır: "Eski 'formülleri', örneğin Bolşevizmin formüllerini geliştirebilmeyi ve düzeltebilmeyi bilmemiz gerekir, çünkü bu formüllerin bir bütün olarak doğru olduğu görüldüyse de, somut gerçekleşmeleri farklı bir *yön izlemiştir*."[9] Gerçek şu ki sürekli devrim mekanizması kendine yeni bir saha, izleyebileceği daha ileri bir perspektif bulmuştur. 1906 formüllerine bel bağlayan eski Bolşeviklere Lenin,1917'deki yeni durumun bir analiziyle ce-

7 V.I. Lenin, *Che fare? Problemi scottanti del nostro movimento*, *Opere complete* içinde, c. V, Editori Riuniti, Roma 1958, s. 345 ve devamı ["Ne Yapmalı?," *Seçme Eserler 2*].

8 *Opere scelte* içinde, c.II, s. 7-11.

9 V.I. Lenin, *Del dualismo di potere*, *Opere scelte* içinde, cilt II, s. 12 ["İkili İktidar Üzerine," *Seçme Eserler* 6].

vap verir. Parti, yeni durumu pragmatik bir biçimde yakalayabilmelidir: Öyleyse partinin taktiksel saptamalarını dönüştürmenin çelişik bir yanı yoktur; olsa olsa stratejik hattın sürekli olarak yeniden doğrulanmasına ve yapacağı müdahalenin zorunlu olarak gözden geçirilmesine ihtiyaç vardır. Partinin her yeni durumda yeniden kurması gereken kendiliğindenlik ile bilinç arasındaki, sınıf ile örgütlü sınıf hareketi arasındaki doğru ilişki, 1917 Şubat'ından itibaren, Sovyetin devrimci işlevinin yüceltilmesinde ve bunun ötesinde, yeni bir devlet türünün temeli olarak teorik işlevinde ifade bulur.

Lenin'in analizi, Sovyetlerin yeni gerçekliğini doğru bir şekilde teşhis etmiştir: Sovyetlerin doğuşu ve Şubat ayaklanmasının daha ilk haftasında birden yaygınlaşması gibi kitlesel bir başarının yanı sıra ve tüm bir hareketin yürütme işlevlerini yerine getirecek bir "yürütme komitesi"nin oluşturulmasında ifade bulan akıl almaz örgütlenme kapasitesileri göz önüne alındığında, Sovyetlerin aynı zamanda, anısı hareketin oluşumunda hâlâ çok etkili olan 1905'ten kökten farklı özgül politik koşullardan yararlandığı söylenebilir. Bu yeni politik koşullar esas itibariyla şunlardı: tüm bir hareketin şüpheye yer bırakmayan sosyalist politik karakteri ve kitlesel özelliğinin özgül tanımı. 1905'ten farklı olarak şimdi Sovyetler gerçekten de ayaklanmanın zaferiyle doğmuştur: Bunlar artık devrilmesi gereken eski bir otokratik aygıtı değil, yeni bujuva hükümeti karşılarına alıyordu; dolayısıyla görevleri derhal sosyalist bir nitelik kazanmıştı. Dahası Sovyetler kendilerini kitlenin ve sınıfın "radikal demokrasi organları" olarak tanımlıyordu, görevleri ise, içlerinde etkin olan güçlerin stratejik amaçlarından bağımsız olarak burjuva iktidarı karşısında alternatif bir politik potansiyeli ifade etmekti. Ayrıca Sovyetlerin kitlesel niteliği de 1905'tekinden farklıydı: Sadece fenomenin devasa boyutlara ulaşmasından değil, sadece Sovyetlerin onları silahlandıran, proleteryanın politik ve askeri örgütlenmesini birleştiren orduya büyük ölçüde yayılmış olmasından değil, her şeyin ötesinde, kitlelerin politik radikalleşmesinden dolayı farklıydı. Sonraki aylarda, resmi politik düzeyde burjuva hükümetinin "denetçisi" işlevinden etkilenmiş olan St. Petersburg Sovyeti, aşırı derecede geçirgen olan ve giderek kitlelerin daha ileri devrimci hareketlere yönelen radikalizmiyle harekete geçen çevre

Sovyetleri ile çarpıştığında, Lenin bütün dikkatini tam da bu son öğeye verecek ve bu süreci sonlandırmak isteyecektir.

Bu koşulların bir sonucu olarak, Sovyetler Rus devriminin ilk evresini ayırt eden "ikili iktidar"ın bir kutbunu oluşturur. Ama "ikili iktidar" farklı şekillerde değerlendirilebilir: Ya devrimin *demokratik* bir evresinde iktidarın yeniden dağılımına ilişkin bir sistem olarak ya da sürekli devrimin sosyalist hedeflere doğru gelişminin bir ilk sonucu olarak görülebilirler. İlk durumda, Sovyet, "devrimci demokrasinin denetim organı" olarak tanımlanır ve bu yüzden, olumsuz bir anlamda, karşı-devrimciliğin yeniden dirilişine karşı bir güvence oluşturmak, olumlu bir anlamda ise, yürütmenin kurumları ve politikasının demokratik gelişimini sağlamakla sınırlandırılır. Tüm bunlar, Rus devriminin doğasına dair bildiğimiz tezler üzerinde yükselen Menşevik ve sosyal devrimci pozisyonu oluşturur. Ancak eski Bolşevikler bile bu pozisyona yabancı değildir ve Lenin'in dönüşünden önce, birçok muğlaklığa rağmen, Sovyetlere ilişkin bu formülleri kabul eder görünür.[10] Sadece Nisan krizinin başlaması, Lenin'in dönüşü ve "tezler" etrafındaki mücadele, bu duruma ilişkin bir ilk oturmuşluğa neden olur.

Sovyetlerin önderleri ile bakanlık görevlilerinin aynı kişiler olması, gerçekten de burjuvazinin "ikili iktidarı" sınıf önderliği yoluyla çözmek istediğini gösterir ve bunların zorunlu olarak geçici niteliğini açığa vurur. "İkili iktidar"ın kurumsallaştırılabilecek hukuki bir ilişki değil de karşıt sınıflar arasındaki bir güç lişkisi olduğu açıktır: O bir "anayasal olgu değil, devrimci bir olgudur." İki rakipten birinin zaferi olmadan çözülmesi mümkün değildir: "İç savaşı Devlet rejiminin bir öğesi haline getiremeyiz." Bu noktada herhangi bir uzlaşmacı pozisyon imkânsız olduğu gibi, sınıfsal bakış açısından da oportünisttir. Bu yüzden ikili iktidarın müphemliği, işçilerin bakış açısından ele alınmalı ve çözülmelidir: Her şeyden önce, proleter antitez uğrağı vurgulanmalı ve dolayısıyla, Sovyet biçiminde bir proletarya diktatörlüğü kurulana kadar da güçlendirilmelidir.[11]

---

10 Lenin ve Kamenev arasında Nisan 1917'deki polemik. Bununla ilgili olarak bkz. O. Anweller, *Die Ratebewegung in Russland, 1905-1931*, c. 5, *Studien zur Geschihte Osteuropas*, Brill, Amsterdam 1958, s. 193 ve devamı.

11 L. Troçki, *Storia della rivoluzione russa*, Sugar, Milan 1964, s. 232 ve deva-

Başlangıçta "ikili iktidar"ın çözülmesini öngören Bolşevik strateji, üç hatla eklemlenir: Sovyet iktidarının güçlenip yaygınlaşması, parti tarafından ele geçirilmeleri ve devletin Sovyetler aracılığıyla sosyalist dönüşümü. Bolşevikler tüm örgütleyici güçleriyle kendilerini birinci göreve adamışlardır. Şehirlerde Sovyetlerin eylemini yeniden sekiz saatlik işgünü mücadelesine bağlamışlar ve bu yüzden sloganlarında Sovyet örgütlenmesinin proleter niteliğini vurgulamışlardır. Ama özellikle de fazlasıyla damıltılmış sloganları öne çıkardıkları kırsal kesimde, Sovyetizmin yaygınlaşmasına ve hareketin radikalleşmesine katkıda bulunmuşlardır.[12] Bu faaliyetleri de kısa sürede sonuç verecek, Mayıs ayında işçiler ve denizciler Kronstadt'ta proleter cumhuriyeti ilan edeceklerdir. Fakat radikalleşmenin bu zirve noktalarına paralel olarak, aynı dönemde, süreç geri çekilmeye yüz tutacaktır: Menşevikler ve devrimci sosyalistler hükümet sorumluluklarını kabul ettikleri oranda, "ikili iktidar" burjuva iktidarın maskesini takınacaktır. Bu noktada bizatihi "Tüm İktidar Sovyetlere" sloganı aşılmış gibi görünecek ve Sovyetlerin ilk kez sağlamlaşmasından itibaren "barışçıl yol" tamamen aldatıcı bir hal alacaktır:

> Devlet iktidarının Sovyetlere geçmesi sloganı şimdi bir Don Kişotluk ya da maskaralık gibi görünür. Bu, nesnel anlamda insanları kandırmak olur; onlara, Sovyetlerin iktidara sahip olması için, onu ele geçirmeyi istemesinin ya da böyle bir karar almasının şimdi bile yeterli olduğu, Sovyetlerin içinde hâlâ cellatlara yardakçılık yapmanın ayartmasına kapılmamış tarafların olduğu, olmuş olanın hiç olmamışçasına geri döndürülebileceği gibi bir kuruntu aşılamak demek olur... Durumun özü şudur: İktidarın bu yeni sahipleri, ancak, harekete geçebilmek için sadece proletaryanın önderliğine ihtiyaç duymakla kalmayan, aynı zamanda devrim davasına ihanet etmiş olan sosyalist-devrimci ve menşevik partilere de sırt çevirmesi gereken devrimci kitleler tarafından yenilgiye uğratılabilir... Bu yeni devrimde Sovyetler ortaya çıkabilir, gerçekten ortaya çıkmak zorundadır da, ama şimdiki Sovyetler gibi *değil*,

mı [*Rus Devriminin Tarihi*, c. I, II, III, çev. Bülent Tanatar, Yazın Yayıncılık, 1998]; V. I. Lenin, *Gli insegnamenti della rivoluzione, Opere scelte* içinde, c.II, s. 62-73 ["Devrimin Dersleri," *Seçme Eserler 6*].

12 Bu dönemde kırsal kesimdeki mücadeleye dair Lenin'in katkısı için bkz. V. I. Lenin, *Opere scelte*, c. II, s. 25-27, 39-41, 44-45 ["Devrimimizde Proletaryanın Görevleri," *Seçme Eserler 6*].

burjuvaziyle işbirliği yapan organlar olarak değil, burjuvaziye karşı devrimci mücadelenin organları olarak.[13]

Öyleyse Haziran krizi, Sovyetlerin Bolşevikleşmesini çok daha acil hale getirmiştir. Burada Lenin'in yönteminin en karakteristik öğelerinden birine dokunuyoruz. Lenin'in Sovyet ve parti arasında kurduğu teorik ilişki o zaman bile değişime uğramamıştır. Aksine Sovyetler devrimci hareketin parçası olmaktan çıktıklarında ve antagonist güçlerini terk edip demokratik gelişim içinde yerleşik hale geldiklerinde, parti müdahale edip onları sınıf işlevlerini yerine getirmeye geri döndürmüştür. Haziran'dan sonra, burjuvanın yeniden toparlandığı bir evrede Sovyetler, sadece "ayaklanma organları" olarak yeniden biçimlenmişlerdir: Onların görevi ve mevcut uğrağın amacı, ayaklanmadır. Sanki 1905 olayları, sınıf çatışmasının aciliyeti içinde işçilerin bilimi tarafından yenilenmiş bir biçimde, tekrar etmektedir. Parti, öznel örgütlenme, devrimci sınıf ile Sovyet arasındaki ilişki bu noktada öncelikli hale gelmiştir; örgütlü ifadesi kırıldığında, parti bu ilişkiyi yeniden kurmak üzere devreye girmiştir. Sovyetlerin Bolşevikleştirilmeleri, bu noktada, onları çoğunluğu kazanmak için (ki Temmuz ile Ekim arasında çoğunluk zaten kazanılmıştı) kullanma girişiminden ibaret değildir; bu her şeyden önce Sovyetlerde ve kitleler arasında devrimci mücadeleyi tekrar başlatma ve bu mücadeleyi doğrudan iktidar hedefleriyle radikalleştirme yönünde bir çabaydı. 1917 Yaz'ındaki Bolşevik eylem, bunu başarmıştı: Ekim'in gerekli ve yeterli öncülü buydu.[14]

Bu yıllarda Lenin'in Sovyetin tanımına yaptığı teorik katkı da bir o kadar önemlidir. Lenin'in, Sovyetin hem proletarya diktatörlüğünün organı hem de devletin komünist sönümlenişinin aracı olarak ele alındığı *Devlet ve Devrim*'deki pozisyonu herkesçe bilinir.[15] Bu yüzden söz konusu eserin

13 V. I. Lenin, *Sulle parole d'ordine, Opere scelte*, c.II, s. 129-209 ["Şiarlar Üzerine," *Seçme Eserler 6*].

14 Bu dönemde Sovyetlerin Bolşevikleştirilmesi için bkz. V.I. Lenin, *Opere scelte*, c. II, s. 108-112, 121-122, 123, 127-128 ["Marksizm ve Ayaklanma," *Seçme Eserler 6*; "RSDİP Merkez Komitesinin Aldığı Karar 23(10) Ekim 1917," *Seçme Eserler* 6; "RSDİP Merkez Komitesine Mektup," *Seçme Eserler* 6].

15 V.I. Lenin, *Stato e rivoluzione, La dottrina del marxismo sullo Stato e i compiti del proletariato nella rivoluzione, Opere scelte* içinde, c. II, s. 129-209 ["Devlet ve Devrim," *Seçme Eserler 7*].

temel argümanlarını burada tekrarlamamıza gerek yok. Bunun yerine bu eserin, Lenin'in devrimci pratiği ile, özellikle de burjuva devletinin doğası, Komün, devletin komünist sönümlenişi üzerine çalışmalarına tam bir kontrpuan oluşturan 1917 pratiğiyle yakın ilişkisi üzerinde durmak daha faydalı olacaktır. Problem bu şekilde başlangıçta daha derin bir şekilde irdelenmemiş olsaydı, *Uzaktan Mektuplar* ve hatta *Nisan Tezleri*'nin asla yazılamayacaklarını pekâlâ söyleyebiliriz. Dahası, emperyalist savaş bir yandan her bir ülkedeki sınıf mücadelesini, diğer yandansa burjuvazinin yürütme erkinin rasyonelleşmesi ve merkezleşmesi sürecini bu denli tetiklememiş olsaydı, Lenin'in 1916'dan itibaren, Marx ve Engels'in (ayrıca Pannekoek, Kautsky ve Buharin'in) yazılarındaki devlet problemi üzerine yaptığı sıkı çalışma, onu devletin doğası üzerine yazılmış klasiklerin öğretilerini bu kadar radikal bir şekilde kavramaya götüremezdi.[16] Şimdi Lenin, devletin sönümlenmesini, proleter devrimin bir görevi olarak ve sınıf mücadelesinin gelişiminin belli bir aşamasındaki maddi bir olanak olarak görmektedir.

Varsayımlarımızı bir kenara bırakırsak, Lenin'in bu karmaşık probleme ilişkin analizi, her şeyden önce emperyalist savaşın mevcut ve gelecekteki etkileri üzerine politik yargısından kaynaklanır. Bu mühim uğrakta, yürütme erkinin genişlemesi ve rasyonelleşmesi, bu erkin, her türlü gizemlileştirmenin ötesinde, merkantilist tahakkümün "tamamen" kapitalist amaçları için işletilmesi, sınıfsal temeli itibariyle birikimin ve sömürünün bir aracından başka bir şey olmayan burjuva devlet makinesinin yetkinleştirilmesini teşvik eder ve ileri taşır. Emperyalist savaş adeta kapitalist gelişmenin, politik bir biçim altında, bir kesiti ve makroskopik bir örneğidir. Burjuva iktidar yapısının bu maddi gelişimi karşısında, Lenin'in emperyalist savaşı iç savaşa çevirme programı, devlet ve ayrıca devlet ile muzaffer işçi sınıfı mücadelesi arasındaki ilişki problemlerinin bir analizine açılır.

16 Bkz. V.I. Lenin, *Il marxismo sullo stato, Stato e rivoluzione* içinde ["Devlet ve Devrim," *Seçme Eserler* 7]. Aynı cilt içinde Lenin'in Kautsky üzerine yorumuna da bakınız. Ayrıca bkz. A. Pannakoek, *Massenaktion un Revolution, Die Neue Zeit* içinde, XXX, 1911-1912, c. 2, s. 541-550, 585-593, 609-616; N. Bucharin, *Der imperialistiche Raubstaat, Die Jugendinternationale*, sayı 6, Aralık 1916.

Emperyalizm'de girişilen sermayenin gelişimi analizi, şimdi sınıf bilimi düzeyindeki karşılığını bulmalıdır. Bu yüzden *Devlet ve Devrim*'de, asıl amaç, sermayenin ve politik makinesinin iktidarını içeriden yeniden yapılandıran, işçi devrimi ve reformizm arasındaki ilişkiyi ortaya koyduğu ve "bütün devrimlerin bu makineyi parçalayacağı yerde onu daha da yetkinleştirdiği" sonucuna vardığı meşhur sayfalar üzerine bir şerh düşmek haline gelir.[17] Şimdi savaşın burjuvaziye dayattığı, iktidarın içeriden yeniden yapılanması, onun içeriden reform yönündeki mevcut kapasitelerini sınırlarına vardırır. Rusya'da kapitalist iktidar düzeninin reformundaki son adım, atılmıştır ve Şubat devrimini takip etmektedir:[18] Şimdi işçilerin mücadelesi, birliğini çoktan yeniden sağlamış bir düşmanla karşı karşıyadır. Bu eşikte, burjuva devlet makinesinin yıkımı problemi açığa çıkar; Lenin'in zaten keşfetmiş ve teorik olarak tanımlamış olduğu, demokratik devrim ile sosyalist devrim arasın-

17 K. Marx, *Il 18 brumaio di Luigi Bonaparte*, s. 346-347 ["Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i," K. Marx, F. Engels, *Seçme Yapıtlar 1* içinde, Sol Yayınları, s. 573-574]. Alıntı şöyle devam eder: "Ama devrim eksiksiz ilerlemektedir. Hâlâ araftan geçmektedir. İşini yöntemle yürütmektedir. 2 Aralık 1851'e gelindiğinde *hazırlığının ilk yarısını tamamlamıştı, şimdi de öteki yarısını tamamlıyor*. Devrim, parlamenter iktidarı devirebilmek için, önce onu yetkinleştirmiştir. Artık bu amacına ulaşmış olduğu için, şimdi yürütme gücünü yetkinleştiriyor, onu en yalın ifadesine indirgiyor, onu yalıtıyor ve tek hedefi haline getiriyor ki tüm yıkıcı güçlerini ona karşı yoğunlaştırabilsin. Ve hazırlığının bu ikinci yarısını da tamamladıktan sonra, Avrupa oturduğu yerden sıçrayacak ve sevinçle haykıracak: İyi kazmışsın, yaşlı köstebek! Muazzam askeri ve bürokratik örgütü ile, yaygın ve yapay devlet makinesi ile, yarım milyon insandan oluşan bir memurlar ordusu ve beş yüz bin askerden oluşan ikinci ordusu ile bu yürütme gücü, Fransız toplumunun bütün bedenini bir ağ gibi saran ve bütün deliklerini tıkayan bu korkunç asalak yapı, mutlak monarşi döneminde, bizzat hızlandırmış olduğu feodal sistemin çürümesiyle birlikte ortaya çıktı." Birinci Fransız devrimi,merkezileşmenin yanında "hükümet gücünün yaygınlığını, nitelik lerini ve faillerini de [geliştirdi]. Napoleon bu devlet makinesini yetkinleştirdi. Meşru monarşi ile Temmuz monarşisi...bu devlet makinesine daha yaygın bir işbölümü eklemekten başka birşey yapmadı...Parlamenter cumhuriyet, kendisini, devrime karşı savaşında, baskı önlemlerinin yanında, hükümet iktidarının kaynaklarını ve merkezileşmesini güçlendirirken buldu. Bütün devrimler, bu makineyi parçalayacağı yerde onu daha da yetkinleştirmiştir. Egemenlik için savaşan taraflar, bu devasa devlet yapısını ele geçirmeyi, kazananın en önemli ganimeti saydılar."

18 V.I. Lenin, *Interveno al primo congresso dei "soviet," Opere scelte*, c. II, s. 46-47 ["İşçi ve Asker Sovyetleri I. Tüm Rusya Kongresi," *Seçme Eserler 6*].

daki müphem ilişki çözülür. "Egemen sınıf olarak örgütlenmiş proleterya"nın diktatörlüğü, devlet işlevlerinin modernleşmesine dönük reformist gelişmeyi tekrar etmez, bilakis "doğrudan," bunların sönümlenmesi sürecini açar.

Lenin'de analiz daima devrimci bir sloganın doğrudan öncülü olarak işler. Sovyetler bu teorik çerçeveye tamamen yeniden massedilir: Paris Komünü deneyimini yeniden üreten "üstün devlet biçimi"ni oluşturur. Dolayısıyla Sovyetler, sadece *burjuva* devlet makinesinin yıkımı anlamına gelmez: Daha önemlisi, bizatihi devletin sönümlenme sürecinde ilk koşulu ve ilk uğrağı temsil ederler. *Uzaktan Mektuplar*'ın Mart 1917 tarihli üçüncüsünde, Sovyetlere ve izleyecekleri programa ilişkin, Komün deneyimine açıkça atıfta bulunan bu değerlendirme örtük bir biçimde mevcuttur.[19] *Nisan Tezleri*, ikili iktidar üzerine yazı ve Ekim'e kadar ardı ardına gelen karar teklifleri, bu programı savunmaya devam eder.[20] Ve teori, partinin demokratik sloganları tamamen temizlediği ve tüm yetkiyi Sovyetlerin ikinci kongresine verdiği Ekim günlerindeki Bolşevik praksisi destekler görünmektedir.

Peki bu noktada parti ile Sovyetler arasındaki ilişki neydi? Lenin'in uzun politik savaşımı boyunca tanımladığı ve teyit ettiği doğru ilişki, Sovyetin partiye, kitle hareketinin, gelişim düzeyi ne olursa olsun, öncüsünün bilinçli önderliğine tabi olmasını öngörüyordu. Tüm görünümlerine rağmen bu ilişki, devrimci mücadelenin en keskin olduğu dönemde pratik olarak sürdürülmüş ve dayatılmıştı: Şubat ile Ekim arasında parti giderek hareketin önderliğini ele almıştı. Mücadelenin bu şekilde ele geçirilişi, Sovyetlerin değil partinin eseriydi; Sovyetlerin bunda bir rolü vardıysa da bu sadece biçimleri yüzündendi. Peki öyleyse Lenin'in Sovyetler ve Paris Komünü modeli üzerindeki güçlü vurgusu, bilimsel olmaktan ziyade sadece *ideolojik* bir öneme mi sahipti? Lenin neden böyle bir ütopyanın, Sovyetlerin, o günkü gelişme düzeyinde, proletarya diktatörlüğünün ve devletin komünist sönümlenmesi sürecinin maddi temelini belirlemek bakımından uygun olmadığını görmezden gelerek, teoride yaşamaya devam etmesine izin vermişti?

19 V. I. Lenin, *Samtliche Werke*, c. XX, 1, s. 43.

20 V. I. Lenin, *Opere scelte*, c. II, s. 9, 112-14, 23-25, 46-55 ["İkili İktidar Üzerine," *Seçme Eserler 6*; "Devrimimizde Proletaryanın Görevleri," *Seçme Eserler 6*; "İşçi ve Asker Sovyetleri I. Tüm Rusya Kongresi," *Seçme Eserler 6*].

Aslında Lenin'in teorik analizinin, sermayenin gerçek gelişme düzeyini ve Rus işçi sınıfının politik formasyon derecesini büyük oranda abarttığını söylememiz gerekir. Nitekim 1917 Temmuz krizinden sonra, Lenin'i saran ve emperyalist savaşı sermayenin içeriden reformuna dönük son hamle olarak görmesine neden olan, bu eşiğin ötesine geçildiğinde işçi sınıfının ve öncüsünün yeniden birleşme sürecinin açılacağını anlamaya iten o güçlü teorik duygu; umulandan bambaşka bir deneyimle karşılaştığı, sermayenin direnme ve yeniden toparlanma için hâlâ çok geniş bir hareket alanı olduğunu ve bu yüzden sermayenin hem Rusya sınırları içinde hem de uluslararası düzeydeki ilk işçi devrimine bir karşı saldırı başlattığını gördüğü anda, yatışır. Bunun da ötesinde, Rusya'da devrimci hareketin sonraki gelişimi, Lenin'in teorik hipotezini üzerine dayandırdığı politik uygunsuzluğa ilişkin öğeleri çok daha kesin bir şekilde doğrular. Sovyetler bir "proletarya diktatörlüğü organı" olarak etkin bir şekilde işlemeye başlamış olsa da, Sovyet biçiminde ve sadece Sovyet biçiminde iktidarı asıl uygulamakta olan yine de partidir. Böylece Sovyet gittikçe "konsensüsün örgütlenmesi"nin demokratik bir aracına indirgenir ve bu haliyle bir kez daha, başka ileri demokrasi araçlarıyla karşılıklı değiştirilebilir hale gelir. Dolayısıyla, devletin sönümlenmesi sürecinin bir uğrağı olarak biçimlenmek bir yana, Sovyet, en iyi durumda bile, "devlet idaresinin bir organı"na dönüşür. Gerçek şu ki yeniden inşaya girişmemiz ve toplumsal üretimi idare etmeyi bilen ve edebilen birleşik bir işçi sınıfı maddi olarak mümkün hale gelene kadar, birikimi yeniden ileri itmemiz gerekir. Bu bağlamda, Lenin için Sovyetler tamamen toplumsal üretim sürecinin içinde ele alınır: Sovyetler üretimi örgütlemeli, öykünmeleri teşvik etmeli ve üretkenliği artırmalıdır. Sovyetler temel olarak üretimin demokratik idaresinin organlarıdır.[21] Bu noktada, bazı burjuva ideologlarının Sovyetin genişletilmiş ve aşırı derecede ileri bir parlamentarizm modelinden başka bir şey olmadığı iddiasının geçerli olduğundan şüphe duyulabilir.[22]

21 V. I. Lenin, *I compiti immediati del potere sovietico, Opere scelte* içinde, c. II, s. 295-323 ["Sovyet İktidarının En Yakın Görevleri," *Seçme Eserler 7*]; ayrıca bkz. V. I. Lenin, *La costruzione del socialismo*, Edizione Rinascita, Roma 1956, s. 48-49, 53, 70-72.

22 Tüm bunlar için bkz. H. Kelsen, *Intorno alla natura e al volare della democrazia, Lineamenti di una teoriagenerale dello Stato* içinde, A.R.E., Roma 1931, s. 71 ve devamı.

Lenin bunu gerekli olduğu ölçüde arzular; yüz yüze olduğu gerçekliği gizemlileştirmez: Üretimin ve iktidarın Sovyet biçiminde idaresinin *demokratik* niteliğini tanır ve bu biçimden "demokrasinin sosyalist biçiminin başlangıcı"[23] olarak bahseder. Devrimi bekleyen tüm o devasa görevlerin tamamen farkında olarak, Sovyetlere asgari görevler biçer: Sovyetlerin iktidarı "kitlelerin derhal devleti yönetmeye ve üretimi ulusal düzeyde örgütlemeye başlamasına olanak verecek bir aygıttır."[24] Ama durum bu olsa bile, bunun sınıf öncüsü tarafından daha da ileriye itilmesi gerekir. Partinin sınıfla özdeşleşmesi, parti ve Sovyet ilişkisinin terse çevrilmesi gereklidir. Parti bunu başaramadığı sürece devlete ihtiyaç duyar: Aslında devlet de parti de kapitalist işbölümünün sonucudur. Ancak işçilerin birliğinin ve sınıfın yeniden bileşiminin üstün bir düzeyi, devletin aşılmasını, Sovyetlerin işlevlerine geri dönüşünü ve devletin komünist sönümlenmesi sürecinin başlatılmasını sağlayabilir. Bu düzeye ise ulaşmak gerekir: Devrimci proleterya, yakın dönemdeki mücadelesi bunu sermayeye dayatmadığı ölçüde, bunu kapitalizmden miras almış değildir. Paradoksal biçimde bu durum, Marx'ın "bütün devrimler bu makineyi parçalayacağı yerde onu daha da yetkinleştirmiştir" savını doğrulamaktadır. Gelişimin bu düzeyinde, Sovyetizm onu daha da mükemmelleştirmektedir. "Ama devrim eksiksiz ilerlemektedir. Hâlâ araftan geçmektedir. İşini yöntemle yürütmektedir." Devrim sürecinin durmaması için, güçlü bir manevi ve politik iklimde sürdürülmesi gerekir: 1918'den sonra Lenin'in tüm çalışması buna yöneliktir.[25]

Lenin'in dünyada Sovyet deneyiminin propagandasını yapması, bu bakış açısından oldukça önemlidir. Lenin Rusya'daki devrimin başarısının, hareketin uluslarası düzeyde yayılmasına bağlı olduğunun pekâlâ farkındadır. Ama burada sadece Rusya'daki Sovyet deneyiminin maddi direniş koşulları

23 V. I. Lenin, *I compiti immediati del potere sovietico, Opere scelte* içinde, c. II, s. 295-323 ["Sovyet İktidarının En Yakın Görevleri," *Seçme Eserler 7*].

24 V. I. Lenin, *Rapporto sulla revisione del programma e sulla modificazione del nome del partito, La comune di Parigi*, Edizione Rinascita, Roma 1950, s. 73 ["VII. Parti Kongresi'nde Parti Programı'nın Revizyonu ve Parti'nin Adının Değiştirilmesi Üzerine Rapor," *Seçme Eserler 8*].

25 Bkz. Özellikle V. I. Lenin, *Opere scelte*, c. II, s. 320 ve devamı ["Sovyet İktidarının En Yakın Görevleri," *Seçme Eserler 7*].

ile uğraşmıyoruz, mesele sadece Ekim Devrimi'ni savunulması değildir. Mesele aynı zamanda Rus devriminin en ileri hedeflerine doğru gelişimi meselesidir. Bu bakış açısından, Lenin'in III. Enternasyonal yazıları, Sovyet gibi belirli bir figürü proletarya diktatörlüğünün pratik bir biçimi olarak genelleştirmekten ziyade, çok çeşitli ve kimi zaman da otonom konsey deneyimlerini tek bir politik resimde, hareketin şimdiye kadarki sınırlarını aşmaya muktedir tek bir devrimci eğilimde birleştirmek amacını taşır.[26] Rusya ve başka herhangi bir yerde işçi sınıfının devrimci kurumlarını tehdit eden demokratik geri çekiliş ancak bu şekilde yenilgiye uğratılabilir. Örneğin, karşıdevrimin baş faili Avrupa sosyal demokrasisi, hareketi demokratik reformizm pozsiyonuna sıkıştırıp bloke etmeye çalışmaktadır. Böylelikle konsey biçiminin devrimci içeriğini boşaltmakta ve onu, Aydınlanma ilkelerine göre yenilenmiş bir burjuva iktidarın temeli olarak kurumsallaştırmaktadır. Lenin burada bir kez daha, "ikili iktidarın," genel devrimci sınıf mücadelesinin dışında anayasal bir biçimde mumyalaştırılmasına (ve dolayısıyla yenilgiye uğratılmasına) dönük her türlü teorileştirmeye karşı polemiğini sakınmadan sürdürür: "sarı" Enternasyonal'in Sovyetlerin yasallaştırılması, onlara haklar verilmesi ve doğrudan demokrasi sistemlerinin getirilmesi yönündeki önerilerine karşı; Hilferding ve Kautsky'nin Räte'ye üretimi denetleyecek örgütler olarak önem verilmesi ve anayasal bir işlev tanınması önerisine karşı; kısacası, Sovyetleri enternasyonal devrim sürecine bağlı bir sınıf diktatörlüğünden ziyade demokratik temsil organları olarak görmek isteyen her türlü öneriye karşı. Komünistler daima hayır demelidirler; hareket devam etmeli ve kendisinin ötesine gidebilmelidir.[27]

O halde bu, Lenin'in Sovyet teorisinin *ideolojik* niteliğine ilişkin sorumuzun yanıtının olumsuz olduğu anlamına gelir. Rusya'da Sovyet görevlerini yerine getiremez, çünkü geri kalmış bir durumda temellenmiş ve sınırlı kalmış haldedir. Ancak Lenin'in politik projesi, Rusya'ya uygulanışının ötesinde bir değere sahiptir: Rusya'da bu proje bir ütopya olarak, muhteşem bir isyanın ideal motoru olarak işlev görmüştü, ama Lenin

26 V. I. Lenin, *L'Internazionale comunista*, Edizione Rinascita, Roma 1950, s. 42-43, 51 ve devamı [*Komünist Enternasyonal, Seçme Eserler 10*].
27 A.g.e.

teoriyi asla gerçekliği gizemlileştirmek için kullanmamıştır ve onun bir Sovyet ideolojisinden kaçınma çabası, bizim onu, *işçilerin mücadelesinin* müphemliğinin çözülüşünün bir hipotezi olarak, sınıf ve sınıf hareketi arasında kesinlikle belirli ve kopmaz bir ilişkinin tasarlanması olarak, bilimsel bir tarzda ele alabilmemize olanak verir. Kapitalist gelişmenin en yüksek uğrağına en bütünlüklü sınıfsal yanıtı verebildiğimizde, Sovyet teorisinin politik yararını yeniden keşfetmek bize düşmektedir. Bu bakış açısından, Lenin'in Sovyetler üzerine tartışması bugünün işçi sınıfı bilimi için hâlâ büyük bir hipotezdir.

13
Praksisin Reformist Değişimi
Bugün Sovyetler?

Leninist Sovyet anlayışının ideolojik olmadığını, parti ile kitlelerin organizmaları arasındaki bağın açık olduğunu, partinin etki kapasitesi ile kitlelerin yenilik yapabilme gücü arasındaki ilişkinin terse çevrilebilir olduğunu söylemek hâlâ tartışmalıdır. Asıl olan şu ki Ekim Devrimi'nden çıkan Sovyetler kurumsallaşmış ve gelişimleri, kapitalizmin Rusya'daki gelişiminin ihtiyaçlarına tabi kılınmıştır (halkçı ve devletçi bir biçimde olsa da). Komünizm yolunda kitlelerin yenilikçi bir gücü olmak yerine, Sovyetler aslında kitlelerin üretime ve sosyalizme doğru harekete geçtiği yer olmuştur. O dönemde "yukarıdan bir devrim"in aşamalarından geçmenin, azgelişmişliğe bir çözüm bulmanın ve uygun bir "temeli" hazır etmenin zorunlu olduğu söylenebilir; ancak bu aşamalar geçilir geçilmez Sovyet, aşınmış ve kendisini sınıf iktidarının organı ve ifadesi olarak yeniden tanımlamaya muktedir olamamıştır.

Komünistler arasında bunun nasıl ve *neden* gerçekleşebildiği üzerine yapılan tartışmalar, elbette bunun gerçekleşmiş olduğu *olgu*sundan başlamalıdır. Tarihsel materyalizm için, bu kurulu praksisin tersine çevrilemezliği, daha önce ısrarla vurguladığımız kurucu praksisin tersine çevrilemezliği kadar

temel bir ilkedir.[1] Bu yüzden ne "kişi kültü" karşısında gözü yaşlı yakınmalar ne de "Stalinist sapma" üzerine yapılan metafizik tetkikler (*öznelci* toplumsal ilişkilerin yeniden üretimi bakımından)[2] problemimize bir çözüm olabilir. Bu problemin çözümüne ilişkin bir işaret, sosyalizmin inşası ve komünizme geçiş sürecini sabitlemeye karşı Maoist polemikte ve çok daha ciddi bir hatanın tanımında, yani sosyalizmin bu maddi inşası ile üretici güçlerin sürekli devrimci dönüşümü arasındaki parçalanmada bulunabilir. O günkü koşullarda proletarya diktatörlüğü, devrimci evrede yeniden tesis edilen ilişkileri kurumsallaştırmış ve maddi temeli, sürecin belirleyici gücü, tek değişkeni olarak ele alarak, bu ilişkileri katılaştırmıştır: Böylece çok büyük bir dönüşüm gücü bloke edilmiş ve proletarya diktatörlüğü, sürekli bir devrimin öznesi olarak görülmemiştir. Planlama teknokratlarına dönüşmüş olan eski Menşevikler tarafından idare edilen, en tiksindirici türden bir ekonomizm Sovyet devletine muzaffer bir giriş yapmıştır. Yeni bir evreye geçiş noktasına kadarki sınıf mücadelesinin hâkim rolü böylece yadsınmış ya da gizemlileştirilmiştir.[3]

Sermayenin reformist pratiği, Rus Sovyetlerinin devrimci deneyiminin bloke edilmesi ve katı bir planlamanın yapıları olarak massedilmelerinin bilincinde olarak Sovyetlerle karşı karşıya gelmiştir. Kapitalist pratiğin Sovyeti kontrol altına almak istemesinin nedeni onun *sırf kurumsallaşmasını* bilmesi değildir (kurumsallaşmaya karşı bu gibi saldırılar, sadece anarşistlere özgüdür ve devrimci iktidarın ilerletilmesinin karmaşıklığının analiziyle neredeyse hiç ilgili değildir); aksine sermaye *bu kurumsallaşma biçimi*nden kendine çok önemli dersler çıkarır. Sovyet, üretim örgütlenmesine katılım olarak, emeğin ideolojisine bir destek olarak, bir planlama aracı olarak kurumsallaşır. Bu bakış açısından, sermayenin tarihinde ilk defa, sanayi üretiminin kitlesel düzeyinde (ve dolayısıyla her türlü kooperatifçilik, zanaatçılık ya da köylülük deneyiminin ötesinde) Sovyet, işçi değişkeninin sakız gibi yapışan meta figürü içine

1 Burada metodolojik referansım Hans-Jürgen Krahl'ın *Costituzione e lotta di classe*, Milan, Jaca Books 1973 adlı çalışmasıdır.

2 Bkz. Althusser, *Risposta*, De Donato, Bari [*John Lewis'e Cevap*, İthaki Yayınları, İstanbul 2004]

3 Bu konuyla ilgili olarak bkz. Charles Bettelheim, *Les luttes des classes en URSS, 1917-1923*, Maspero-Seuil, Paris 1974.

nasıl kapatılabileceğinin ve böylece bir meta olarak, nasıl toplumsallaştırılıp tahakküm altına alınabileceğinin bir örneğini sunar. Başka bir deyişle, sermaye, işçi değişkeninin kurumsallaşmasının dinamik ve katılımcı biçimini, emeğin örgütlenmesi ve kapitalist üretim amaçlarının zorunluluğu içinde masseder. Bu sürecin ilk işaretleri, şirket teorisinde, en azından bunun, ilk ama son olmayan Weimar anayasalcılığının sunmuş olduğu toplumsallaştırıcı ve hayli ideolojik versiyonunda parçalı ama görünür bir şekilde bulunabilir.[4] Daha az ideolojik olan ikinci evre ise, 1929 krizinden sonra, Keynes'den esinlenen planlama politikalarının zaferidir. Burada katılım, gelir dağılımının büyük oranları tarafından saf dışı bırakılır. Kapitalist planlamacı devlet, sınıflar arasındaki güç ilişkileri durumuyla yüzleşmeye meyleder ama bunu sadece bu güç ilişkilerini, kendi yapısı ve erekselliği içinde durdurmak ve katılaştırmak için yapar. Parasal ve mali araçların -Keynes'de olduğu gibi diğer planlamacı iktisatçılarda ve politikacılarda da- işçilerin gücü üzerindeki bir manevranın dengini oluşturur ve belirli dolayım ve katılım düzeylerini temsil eder.[5] Bugün, praksisin reformist dönüşümünün tarihi içinde, işçilerin katılımının uyarlanmasının ve ele geçirilmesinin üçüncü bir evresini görebiliriz. Gerçek şu ki -her ne olursa olsun- işçi mücadelesi, güç ve komünizm anının kapitalist planlamanın ağlarına yakalanıp bastırılmasını imkânsız hale getirmiştir. Sadece kitlelerin hayatının içine daha derinden nüfuz etmiş olan bir ilişki, sadece onu –tam da kapitalist bakış açısının diyalektiğinde- *ilişki* olarak tanımlayan sermaye ilişkisinin derinlemesine bir yorumu, sadece bu yeğinlik galip gelebilir. Örneğin, sermaye kavramının tüm tözünü ve zorunluluğunu silmeye ve sermayenin biçimini ve işlevini daraltmaya bağlı olan Sraffa'nın ekonomik sezgileri, işçi sınıfının, kapitalist gelişimin amaçlarına (hatta belki de sıfır kârla) derin bir şekilde içselleştirilmesinin koşullarını açığa vurur.[6] Bu perspektifte konsey komünizmi beklenmedik bir önseziye

4 Bunun için bkz. F. Cavazzuti, *La teoria dell'impressa*, Il Mulino, Bologna 1962.

5 Bu politik ekonomi eğilimi teorisine yaklaşımım için bkz. Negri, *Operai e stato*, Feltrinelli, Milan 1972.

6 Sraffa için bkz. Sraffa, *Produizone di merci a mezzo di merci*, Eiunadi 1960 [*Malların Mallarla Üretimi: İktisat Kuramını Eleştiriye Açış*, çev. Ümit Şenesen, Yordam Kitap, Ankara 2010].

sahiptir: denetim ilişkisinin etkin bir içselleştirilmesi yönündeki kapitalist gereklilik, çoğulculuk ve katılımcılık yönündeki burjuva ideolojik heves, sosyal demokrasinin reformist çatlağı ve Üçüncü Enternasyonal artığı bir kinizm; dengeli bir emek durumu yaratmak için yakalanan bu fırsat karşısında bayram etmiştir. Emeğin hâlâ sömürü demek olduğunu kapitalistler hatırlamış, reformist sosyal demokratlar ise unutmuşlardır. Peki, şirket teorisi eskidiğinde, parasal ve mali düzenlemenin Keynesci araçları artık işe yaramadığında ne yapılabilir? Emeğin ve şirketin bugünkü durumu, temelde sendikal ve katılımcı karakteriyle, tek pratik yol olarak gözükmektedir.

Sovyetlerimize dönelim. Bir yandan Sovyetler, sosyalist ülkelerin devrimci potansiyelinin tükenişiyle birlikte kapanmıştır, diğer yandan kapitalist (sosyalist) üretim ilişkilerine içerilme biçimleri, emek örgütlenmesinin ve emek üzerindeki kapitalist tahakkümün daha üstün bir biçimi haline gelmeleriyle sonuçlanmıştır. O halde bugün neden Sovyetler sorusunu gündeme getiriyoruz? Neden Sovyetin, Sovyet üzerine *Leninist* söylemin, işçi sınıfının bilimi için hâlâ canlı bir hipotez oluşturduğunu iddia ediyoruz? Son olarak ve hepsinden önemlisi, mücadele halindeki işçiler konsey meselesini neden sürekli olarak önümüze koyuyor?

Sovyetlerin Rus devrimi deneyiminde bir yandan işçilerin üretimin denetimini örgütlemelerinin kendiliğinden bir biçimi, *kuruluşa ilişkin* bir biçim olduğunu, öte yandan otokrasi ve sermayeye karşı mücadelenin bir organı, bir *ayaklanma* organı olduğunu gördük. Bu iki yön, devrimci dönemde Rus işçi sınıfı ile proletaryasının özgül politik bileşimine sıkı sıkıya bağlıdır. Lenin'in çabası, bu gerçeklikle giderek daha da ölçülebilir bir hal alır. İlk evre boyunca, Sovyetin katılımcı (Menşevik tarzda reformist) yönü ile ayaklanma yönü arasındaki ayrım kesin bir şekilde çarpıcıdır: Bu ayrım, devrimci hedefin geriye çekilmesi pahasına, sürecin radikal biçimde demokratik ve sosyalist karakterini vurgular. Komünizm perspektifi -emperyalizm felaketine bağlı olarak- yeterince yakınlaştığında, Lenin'de Sovyetin devrimci karakterinin çok daha kapsayıcı ve birleştirici bir değerlendirmesini buluruz: Bizatihi öncünün bakış açısından, Sovyet, ayaklanma yönünde ileri bir sıçramanın yapılabilmesi için kitlelere yetki verildiği bir uğraktır. Bu değerlendirmeden,

Sovyet kavramının, özellikle de ilk versiyonunda, Sovyetin ayaklanmacı işlevinin biçimsel karakteri yüzünden ve içeriklerinin ancak sosyal demokrat olabileceği düşünüldüğünde, eskimiş olduğu sonucuna varılabilir. Ama Sovyet ikinci versiyonunda da eskimiştir, çünkü *kuruluş itibariyle* bütünleşme mekanizması, önce sosyalist sonra giderek kapitalist reformist bir açıdan, onun üzerinde büyük bir ağırlık yapmıştır.

Bu ikinci versiyonla ilişkili olarak, bugün planlama ve çokuluslu şirketlerin yönetimi biçiminde uygulanan burjuva demokratik diktatörlüğün, kitlelerin sosyalist katılımını içermekle kalmayıp, aynı zamanda her tür zayıf noktayı, ayaklanmacı bir kitle gücünün mümkün her türlü belirlenimini ve mayasını ortadan kaldırmaya meylettiğini hatırlatmakta fayda vardır. Otokratik devlet -ve onu takiben, Keynesci devlet de dâhil olmak üzere, her türlü devlet biçimi- kendini, sınıflar arasındaki güç ilişkilerinin *genelliğine* dayanan biçimlerde kontrol uyguluyor gibi göstermiştir: Bunlar, işçi sınıfının saldırılarının baskısı sayesinde kopuş noktaları haline gelebilirlerdi, geldiler de. Bunun yerine, post-Keynesci, sendikacı, korporatif şirket devlet, grupların ve güç ilişkilerinin *bireyselliğini* içselleştiren ve kendilerini buna dayandıran, geri kalan kontrol işlevlerine yönelir. Sovyet, devlete yatay hatlarından saldırır, kitlesel gücünü ayaklanmacı bir güce dönüştürür, kapitalist ilişkinin boyutlarının genelliğine karşı sınıf eyleminin kitleselleşmesini devreye sokar. Devlete karşı, kitlenin *yatay hatları* üzerinden eyleme geçer. Bugün bunun anlamı nedir? Devlet, kapitalist planlamanın zayıf noktalarına karşı kitlelerin yatay hatları boyunca birbirine aktarılan, son enternasyonal işçi mücadeleleri dalgasına bir yanıt olarak, çok esaslı bir değişime uğramış değil midir? İşçi sınıfı, ayaklanma sürecinin belirleyici uğrağının inşasını, Sovyet deneyiminde ve onun tekrarında cisimleşmiş olduğu gibi mücadelelerin genelleşmesi ve dolaşımından değil, ayaklanma eyleminin üzerinde inşa edileceği yeni güç mekanizmalarının tanınmasından umabilir. Bu eylem, *dikey hatlar* boyunca, sınıf eyleminin yoğunlaşarak kitleselleştiği, biriktiği ve çoğaldığı noktalarda bir saldırı yaratabilme kapasite ile inşa edilebilir; yani burjuva demokratik diktatörlüğün eksik bir halkası ya da yumuşak karnının olmadığını, iktidarının sürekliliğini, devletin zirvesini daha da yükselterek ve baskıcı

öngörüler yoluyla sağlama aldığını bilerek. Sovyetin sosyalist ve reformcu entegrasyonu, müdahaleci değişimlerin yapısal doğasını uygun bir derinlik ve yoğunlukla anlayabildiğimiz ölçüde, kuruluşa ilişkindir. Sovyet eyleminin hayaleti pek çok kez dirilmiştir ve mevcut devlet buna göre örgütlenmiştir. Her zaman olduğu gibi sermayenin eylemi, mücadeleleri takip eder: Bu onları referans yoluyla tanımak değil, dramatik bir algıdan devletin yapısal dönüşümüne bu geçişte sermayenin ele geçirdiği gücün farkında olduğumuzu açıkça kabul etmek anlamına gelir.

Sovyet üzerine yürütülen tartışma ve mücadelelerin bu şekilde örgütlenmesinin yarattığı büyülenme, pek çok açıdan yararsızdır. Öğrencilerin konsey komünizminden duyduğu coşku boşuna ve gülünçtür. Ama bu farkındalık, bugün için Sovyetler nedir sorusunu ortadan kaldırmaya yeter mi? Zannetmiyoruz.

Her şeyden önce genel bir tespitle başlayalım. Tüm müphemliklerine rağmen, Sovyet (ve ondan önce de Komün) işçi sınıfı eyleminin "geri kazanılmış bir biçimi"dir. Başka bir deyişle, bu örneklerde praksisin Marksist ters çevrilişi, gerilimi zirveye çıkarmış ve komünizmin temel niteliklerini açığa çıkarmıştır: Bunlar sınıfın, sınıf için, sınıf içindeki kurumlarıdır. Bu yüzden Sovyetler, kapitalizmin sadece kendi tahakkümü için kurumsallaştırabileceği şeyin sermaye içindeki kurumsallaşmalarıdır; mücadelelerin iktidar amacıyla pekişmesidir; mücadelenin kendi bakış açısından, mücadelelerin ve var olanın yıkımı sürecinin geri döndürülemezliğidir. Proletaryanın bu akıl almaz deneyimleri, ücretli emeğe karşı devrimci eylemin daima ortaya koymuş olduğu problemlerin hepsini içerir. Sovyet, sınıf ile iktidar arasındaki ilişkinin anlık ama tam bir çözümüdür. (Lenin'in iktidarın ele geçirilmesinden sonraki günleri sayarken, Komün'ün ayakta kaldığı süre olan 72 günün aşıldığını fark ettiğinde şampanya içtiği anlatılır.) Bu genel perspektiften, Sovyetler üzerine tekrar tekrar çalışmamız gerekir.

Bununla birlikte, işçi sınıfının bugünkü politik bileşimini ilgilendiren, daha özel başka bir tespite ihtiyaç vardır. Sıkça hatırlattığımız gibi, sınıf bileşimi kavramı hem üretim sürecine hem de sınıfın politik deneyimine dayanan birtakım parametreler temelinde oluşur. Bu ikinci veçhe üzerinde durmamız ve "sınıfın kitleselliği arttıkça ve 'toplumsal bireyliği' belirli

hale geldikçe, sınıf bileşiminin politik uğraklarının öneminin de arttığı" hipotezini kanıtlamaya çalışmamız önemlidir. Bu, sınıfın öznel gelişimi sürecinin sürekliliğinden, daha elverişli sınıf ilişkilerinin doğrulanmasından kaynaklanır; ama bu aynı zamanda –bu koşullarda- sermayenin mücadeleleri takip etmesinin ve mücadelelerin ivmesinin bir kısmını daima bir uzlaşma biçimi altında yeniden massetmeye ihtiyaç duymasının bir sonucu olan, küresel toplum yapısının kapitalist reformu sayesinde daha kolay hale gelmiştir. Sermayenin dolaşım mekanizmasının çoğu zaman mücadelelerin dolaşımının bir mekanizmasına çevrilmesi gibi, reformist dengeleme mekanizmasının da sınıfın bileşiminin, çelişkili ve çoğu kez antagonist ama daima hakiki bir şekilde, politik olarak artırılmasının bir mekanizması haline gelmesi gerekir. Bu bakış açısından, Sovyet mücadelelerinin bir dizi özelliğinin, işçi sınıfının mevcut tutumlarında ve dolayısıyla bileşiminde geri döndürülemez bir biçimde cisimleşmiş olduğunu söylemek zorundayız. Fiat, Alfa, Renault, Ford fabrikalarındaki otonom bir meclis, St. Petersburg Sovyeti'nin devrimci iradesini kendiliğinden tekrar eder. Hatta temsili reddinde, militanlığında, proje yönelimli tüm bir örgütlenmesinde, bu iradeyi yayar, bireyleştirir, zenginleştirir ve teyit eder. Büyükten küçüğe birçok fabrikada, proletarya, görünür ya da görünmez biçimde her yerde mücadele ediyor ve Sovyet projesi tam da bu mücadelelerin daha da artmış gücünde yaşıyor. Hiçbir proleter umut, Sovyetçi bir tutumu bilinçli olarak anlamazlıktan gelemez.

Eskimiş halinde bile, Sovyet devrimi modelinin, Sovyetler üzerine yürütülen tüm tartışmaların, bizi Sovyetlerin bugün ne anlama geldiği sorusuna olumsuz cevap vermeye zorladığı nasıl iddia edilebilir? Kitlelerin Sovyet biçimi bu soruyu yine önümüze getirmeyecek midir? Praksisin reformist dönüşümü, Sovyetlerin klasik biçiminin üstlenmiş olduğu işlevlerin yerine getirilmesini mahvedecek kadar derin bir hal aldığında, yine bu aynı işlevleri, işçi sınıfının mevcut bileşiminde yeniden tesis etmeye ve tanımlamaya gerek duyulmayacak mı?

Gelecek iki derste, bu meselelere geri dönüp Sovyeti, mevcut sınıf bileşimine göre, bir "mücadele organı" ve bir "iktidar organı" olarak ele alacağız.

14
Sovyetin Bir İktidar Organı Olup Olmadığı Sorusunun Tetkiki

Lenin için Sovyet, her şeyden önce bir iktidar organıydı. Doğrudan Rus devrimlerinin analizine dayanan ve Paris Komünü deneyiminin teorisine bir geri dönüşten beslenen uzun bir polemikte,[1] Lenin Sovyet figürünü, onun iktidarının özel içeriğini, ona ait olan iktidarın idare biçimini sıralar ve farklı veçheleri, bütün bir strateji ve örgütlenme meselesi ile ilişkilendirir. Ortaya çıkan sonuç, bir sınıfın politik bileşimine uygun olan, politik sorunu genel terimlerle niteleyen çok dinamik ve açık bir kavramdır. Sovyet ve partinin tekil diyalektiği bu dinamizm içinde oluşur: "Kendiliğindenlikten kendiliğindenliğe," mücadelelerin kendiliğinden ortaya çıkışının takdir edilmesinden, parti ve kitlelerin faaliyeti arasındaki ilişkinin terse çevrilmesine giden Lenin'den bahsetmiştik. Sovyet kavramı, Lenin'in izlediği bu yola bir dolayım sağlar ve bunu düşüncesinden ortaya çıkan genel saptamalarla tutarlı hale getirir. Bu çerçevede iktidarın ele geçirilmesi; yukarıdan inen merkezi bir iktidara ve otokrasiye, yani baskı ve şiddete karşı bir güç ihtiyacını biriktiren ve tanımlayan çatışma ve talep noktalarının

1 Bunun için bkz. Özellikle Lenin, *Stato e rivoluzione* ["Devlet ve Devrim," *Seçme Eserler* 7].

yatay bir yayılımı yoluyla, devlet iktidarının ele geçirilmesidir. İktidarı ele geçirmek, proletarya diktatörlüğü yoluyla ve örgütlü kitleler arasında iktidarın uygulanışını yaygınlaştırarak, iktidarın merkezi ve fetişist imgesini yıkmak demektir.

Ya bugün? İşçi sınıfının mücadelesinin kendini bugün karşısında bulduğu yeni iktidar gerçekliği nedir?

Sovyet kavramı analiz edildiğinde ve bugünkü sınıf mücadelesinin gereksinimleriyle karşılaştırıldığında ortaya çıkan bazı farklılıkları tanımlayabilmek için izninizle bir imgeye başvurmak istiyorum. Lenin'de (ve II. ile III. Enternasyonal arasındaki dönemde devlet üzerine yürütülen Marksist tartışmalarda) iktidar, devlet iktidarı olarak düşünülür. Sivil toplumu karşıt olarak, devlet *bir zirve* olarak algılanır. Bu zirveden, sivil toplumun üzerine ve işçi sınıfına karşı komuta hatları iner. Fakat bugün, iktidarın imgesi artık bu değildir. Planlamacı devletten itibaren, iktidar, bir zirve olmaktan çok, sivil toplumun üzerinde yer alan değil onun içinden geçen bir doluluk, bir iktidar tamlığı, komutanın eşit ve devasa bir yayılımıdır. İki Marksçı hipotez, yani sermayenin tek toplumsal örgütlenme biçimi olarak olgunlaşması ve sermaye ile devletin eğiliminin özdeşleşmesi (organik olarak iç içe geçmiş örgütlenme ve komuta) gerçekleşmiş görünmektedir. Fakat burada Marx'ın öğretilerinin diyalektik potansiyelini tümüyle kullanmak faydalı olacaktır: İktidarın bu tamlığı, *hem* kapitalist iktidarın bir tamlığını *hem de* işçilerin gücünün tüm bir potansiyelini ifade eder, çünkü toplumun kapitalist biçimde birleşmesi ve onun bütünleştirici örgütlenmesi, toplumsal dokunun bütününde, sermayenin tanımlanmasında çok önemli olan sınıf antagonizmasının tüm bir potansiyelini yeniden üretir.

Eğer soyut imgeden, bu kavramların tarihselleştirilmesine doğru ilerlersek pozitif bir kanıta ulaşırız. Gerçekten de toplum üzerindeki kapitalist tahakkümün şiddetlenmesi ve kapitalist örgütlenme alanı ile devlet alanının çakışması yönündeki eğilim, tarihsel olarak işçi hareketinin, toplumda işçilerin gücünün giderek artışını genişleten ve tanımlayan bir güç olarak olumlanması tarafından belirlenir. İktidar tamlaşmıştır, ama bu, büyük oranda işçi sınıfı mücadelesinin belirlediği bir gerçeklik üzerindeki kontrolün tamlığı; reformların, mülk sahiplerinden elde edilen ücret miktarlarının tamlığıdır. Ve süreç

öylesine gelişmiş, gücü de öylesine geriye döndürülemezdir ki gerçekten de bugün pek çok iktidar belirlenimi ancak yepyeni bir şekilde tanımlanabilir. Örneğin, sermayenin işçilerin iktidarına vurmak ve bunun uygulandığı alanları daraltmak için elinde bulundurduğu en etkin ve radikal araçlar bile bugün kullanılamaz hale gelmiştir! Kriz ve onun katastrofik boyutları da! Sermayenin radikal yeniden yapılanmaya başvurması da artık o kadar işe yaramıyor ve işe yaradığında bile, yeniden yapılanma süreçlerinde işçi mücadelesinde görülen süreklilik, sonunda işçi sınıfının gücünün daha da arttığı bir duruma yol açma riski taşıyor. Üstelik bizatihi iktidarın niteliği, işçinin bakış açısından da değişmiş görünmektedir. İktidarın bu tamlığı, sınıfın teknik ve politik bileşiminin belirli bir düzeyinin el verdiği kadar çok şeyi doğrudan geri alan ve zora dayalı bir sömürü imkânının tamlığı da olabilir. Elbette bu süreç kendini antagonist biçimde gösterir; fakat bu, karşıt güçlerin çıkarları ve eğilimlerinin antagonizmi, bu güçlerin savaştaki cephanelerini örgütledikleri ölçüde, işçilerin sermaye toplumundaki mevcudiyetini, bu kirli topluma karşı, güçlendirir, güçlendirebilir.

Lenin'in Sovyet kavrayışında, bu öğe yoktu ve öngörülemezdi de. İkili iktidar teorisi, görüldüğü üzere, kısa sürelidir: Kesinlikle çözüme ulaştırılmalıdır, çünkü onun amacı, *doğrudan* devletin, komuta zirvesinin ele geçirilmesidir. Bugün ikili iktidar, bizatihi anayasanın/kuruluşun kendisi tarafından dayatılmaktadır: Hem maddi hem de biçimsel,[2] yani karanlık figürleri bakımından, emeğe ilişkin hukuki süreçlerde ve yüzlerce başka durumda varlığını sürdürmektedir; günümüzde ikili iktidar bütün bir tarihsel durum olarak olumlanmaktadır. Bugün doğrudan temellük uğraklarında, kitlelerin Sovyet karakteri en ileri ifadesine kavuşmaktadır ama hâlâ gündelik hareketlerin sürekli antagonizmi biçiminde yapılanmış haldedir. Bu durum bizi Lenin'den ve onun Sovyet hipotezinden geri döndürülemez biçimde ayırmaktadır. Bizim içinde bulunduğumuz durumda, işçi sınıfı ve proletarya biçimindeki iki farklı politik bileşim, radikal bir şekilde, birbirine uzak ve niteliksel olarak ayrıdır.

2 "Kuruluş" nosyonu için bkz. Negri, "Stato e politica," (*Scienze politiche*, 1), Enciclopedia Feltrinelli-Fischer, der. A. Negri, Milan 1970.

Her şeye rağmen, Leninist Sovyet imgelemimizde yaşamaya devam etmektedir. Peki neden? Buna farklı bir bakış açısından bakalım. Lenin'in gönderme yaptığı politik bileşim ile bizim bugün gözlemlemekte olduğumuz bileşimin indirgenemezliğinden bahsetmiştik. Fakat Lenin'in hipotezi, sadece sınıf bileşimine bir gönderme, onun bir uyarlanışı ve dinamik bir düşünümü değildir, o aynı zamanda ve her şeyden önce praksisin devrimci yıkıcılığı yönündeki bir girişimdir. Lenin için sınıf bileşiminden doğan bütün *aporia*'lar, proleter sefaletin dayattığı tüm yarılmalar, praksisin yıkıcılığında toplanır ve yeniden biçimlenir. Lenin'in düşüncesi, bir ihanet ve gizemleştirme olarak gördüğü Menşevik ve reformist bir tedriciliğe içsel şu bir dizi problemi, diyalektik olarak ve işçi sınıfının bakış açısından dolaylamak yönündeki devasa bir çabadır: devlet, parti, devrim ve geçiş sorunu (ve sırasıyla bunlara bağlı olarak, büyüme, öncü-kitle ilişkisi, isyan ve ikili iktidar, sosyalizm vb. sorunları). Lenin, bu *aporia*'ların devrimci çözümünü tam da Sovyette aramamakta mıdır? Sovyetlerin örgütlü kitlelerin pratiğine güvenerek, *eşzamanlılığı*; devlet, öncü ve kitleler arasındaki ilişki, devrimci sürecin sürekliliği ve komünist geçişin başlangıcı sorununa çözümü; mevcut sınıf bileşimindeki *aporia*'ları ve ertelemeleri özgürleştirebilecek, dolaylayabilecek ve aşabilecek tek şey olan bu *eşzamanlılığı* tam da Sovyetlerde aramamakta mıdır? Bu umut ve proje, *Emperyalizm*'de, *Uzaktan Mektuplar*'da ve *Devlet ve Devrim*'de gördüğümüz, kapitalist krizi "ölümcül bir uğrağa" indirgeme yönündeki eğilimden kaynaklanıyor değil midir?

Leninizm eleştirisi, sınıf bileşiminin Leninist tanımı ile yüzleşmemiş ve praksisin diyalektik ters çevriminin bu müthiş gücüne acımasızca saldırmıştır. Aslında sınıf bileşimi analizinin doğru olduğunu kabul etmekle beraber, Leninizm eleştirisi Leninizmden devrimci bir sıçramanın imkânsızlığı sonucunu çıkarmıştır. Bu eleştiri, burjuva sosyolojisi (anti-Leninist amaçlarla ayağa dikilen ve cömertçe desteklenen Marksçı bir sapma), devleti ve dönüşümü, gizliden gizliye, Lenin'in strateji ve devrimin örgütlenmesine ilişkin teorisinin önermiş olduklarına benzer terimlerle tanımlamaya çalıştığında, ama bunu da ancak bu terimleri mekanik olarak sabitlemek, araç olarak sahip oldukları rolü dışlamak ve praksisin terse çevrilebileceği

yönündeki tüm *yanılsamaları* ortadan kaldırmak pahasına yaptığında, zirvesine ulaşır. Max Weber'de, mevcut karşıdevrimin bu De Maistre'i, gerici bakış açısının sekter donukluğu; Leninizmin ideolojik altüst edilişi gibi bir uç noktaya ulaşır. Bolşevik devrim modelini, burjuva devrimi modeline uygulayarak iktidar problemini, rasyonel idare gibi teknik bir probleme dönüştürür. Bu düzeyde, parti kavramı (proletaryanın teknokrasisi) yüceltilirken devrimci meşruiyet süreci, irrasyonelliğin ve karizmanın ısırganlığına maruz bırakılır.

İktidarın rasyonel idaresinin burjuva biçimi, proleter içeriklerin irrasyonel eylemlerinin üstüne bindirilir ve dolayısıyla onlardan ayrılır. Böylece Leninist araç, onun üzerine bir proje olarak yapıştırılır ve *tout court* iktidar yasalarının ancak dokunulmadıkları ölçüde varlıklarını sürdürebileceği bir biçimde, burjuvazi güvence altına alınır. Bu eğreti imge, işçi hareketi içinde bile kendine yer bulabilmiş; parti biçimi fetişizmi ve devlet sorununun, bileşim düzeyinde sağladığı olanaklar açısından ele alınması gerektiği biçimindeki yanılsama kendine bazı yandaşlar toplayabilmiştir: Lenin ve Weber arasında çok az mesafe vardır; Lenin'in alet çantası Webercidir; tahrifat bu düzeylere kadar varmıştır. Fakat tam da bu tahrifatlara karşı savaşırken, Lenin'in güncelliğini yeniden tesis ederiz. Geçekten de Lenin'in realizmi -buraya kadar gösterdiğimiz gibi- verili bir sınıf bileşimine uygun araçları tanımlamasına değil, bu araçları devrimci sürecin belirliliği içinde şekillendirebilme yetisine dayanır. Leninizm, ayaklanma, iktidarın ele geçirilmesi ve geçiş problemlerinin eşzamanlılığını vurgular ve burjuva ideolojisinin yaptığı şeyin tam tersidir. Sovyet hipotezi, bu vurgunun, bu eşzamanlılığın ve komünist devrimin bütünlüğünün merkez noktasıdır. Bu anlamda iktidar organı olarak Sovyet hipotezi tamamıyla günceldir. Günceldir, çünkü iktidarın meşruiyetinin mümkün tek kaynağı olarak kitlelere işaret eder; devrimci sürecin biçim ve içeriklerini kitlelerin eylemlerinin birliğine uygular ve onun devleti değiştirme umudu ve onu yıkma gücü, kitle hareketinin sürekliliğine dayanır.

Son olarak, Sovyet hipotezi günceldir, çünkü ikili iktidarın tarihsel açılımını ve bizim yeni sınıf bileşimimizi göz önüne aldığımızda, kitleler ve onların davranışlarıyla organik bir ilişkisi olan bir Sovyet biçimi ortaya çıkmıştır.

Tartışmamızın başına, Sovyete atfedilen "iktidar organı" nitelemesinin gerçek anlamı sorununa geri dönelim. Bu soruya şimdi geri dönmeden önce, bir yandan bugünün iktidar kavramı ile Lenin'in zamanındaki sınıf bileşimi içinde varlığını sürdürmüş olan iktidar kavramı arasında bir mesafe olduğunu, bir yandan da Lenin'in komünist devrim sürecinin araç ve amaçlarının ayrıcalıklı ve toparlayıcı uğrağı olarak Sovyet tanımıyla temel benzerliklerin olduğunu öne sürmüştük. Başka bir deyişle, bu Sovyet kavrayışı bizi Lenin'den kısmen ayırırken kısmen de ona yaklaştırır. Şimdi konuşmamıza, tartışmamıza bir çözüm olmasa bile yeni öğeler sunmak üzere devam edebiliriz.

Tartışmamızdan çıkan başka bir kayda değer sonuç da Lenin'le karşı karşıya gelindiğinde, iktidarın fiili gerçekliğinin devasa bir karmaşıklığa sahip olduğu gerçeğidir. Kitlelerin içinde yaşamakta olan Sovyet biçimi olarak, işçi iktidarının fiili figürü ile karşılaşıldığında, bu, özgül ve tamamen orijinal bir *aporia*'yı çözmek zorundadır. Bu temel *aporia*, görünüşte çelişkili olan şu olguya denk düşer: Bir yandan Sovyet biçiminin kitlelere yayılması, parti işlevine ilişkin geleneksel anlayışa giderek daha da az yer bırakır; diğer yandan partinin kapitalist bütünleşmenin tamamı boyunca yayılmakta olan iktidar ilişkilerinde kopuş yaratma işlevi, eğer reformizm kaçınılmaz değilse, eğer toplumsal sermayenin ve kapitalist diktatörlüğün gelişimi tarafından belirlenen antagonizmanın şiddeti tam olarak takdir edilebiliyorsa, giderek daha da elzem ve zorunlu hale gelir. Bu ise tamamen yen bir *aporia*'dır, çünkü Lenin'in bağlamında, antagonizmanın genelliği, parti tarafından ileri taşınırken, saldırının isyancı sürecinin tekilliği Sovyetler'de örgütlü kitleler tarafından yürütülür. Oysa bugün durum tersine dönmüştür: Belirleyici öğe hiç şüphesiz kitlelerin stratejisidir; antagonizmanın genelliği kitlelerin içinde yerleşmiş bulunmaktadır. Bu durumu çözülemez bir şey olarak görmek, kitlelerin Sovyeti imgesi ve temellük ile komünizm ihtiyacı kertele-riyle çelişir. Bu durumda, iktidarın tamlığı, sermayenin istediği gibi, kitle eylemleri için bir bataklığa dönüşmeyecek ve iktidarın idaresinden iktidar için mücadeleye geçişi belirleyen işçi gücünün yasalarını tanımlamak zorunlu olacaktır.

Bu sorunların çözümünü, "iktidar organı" olarak Sovyet ve "mücadele organı" olarak Sovyet arasındaki ilişki gibi Leninist terimlerle ortaya koyabilsek bile, bu çözüme dair bir reçetemiz

yok. Fakat Lenin'de sınıf bileşimi analizi, parti figüründe cisimleşen dolayım yasalarının tanımlanmasına götürmüştü. Oysa sınıf bileşiminin fiili gerçekliği içinde gömülü bulunan işçi gücünün yasaları üzerine bizim analizimiz, bizi bir ilk negatif çözüme getirdi: Geleneksel parti figürü, problemin çözümü için uygun bir terim değildir. *Aporia* olduğu gibi kalmıştır: Ne yapmalı sorusu herhangi bir çözüme ulaşmamıştır, ama pratiğin baskısı devam ettiği için, belirsizlik saldırgan ve tahammül edilemezdir. Bu yüzden bize, problemin ikinci yüzüyle karşı karşıya gelmekten, stratejik proleter mücadele projesinin birliğini kavrayabilmek için "mücadele organı" olarak Sovyet tartışmasına geri dönmekten başka bir şey kalmıyor. Şimdilik tartışma bizi, geriye dönüşü olmayan ve komünist amaçlara yönelmiş olan bir işçi iktidarı dokusuyla karşı karşıya getirdi. Peki ya şimdi? Burjuvazi ve reformizm, saldırı alanındaki bu proleter gücün kararlı etkinliğini kırmayı çoktan başarmış değil midir? Ya ekonomik gelişmeyi, burjuva iktidarın meşruiyet cephaneliğinden çıkarma pahasına sürdürülmekte olan burjuva karşı-saldırı, karşı konulamaz değilse? Ya bu, zaten göründüğü gibi, işçilerin gücünün kapsamını genişlettiyse? Sınıfın mücadelesini ortaya koymasına, iktidarın merkezine taktiksel olarak yoğunlaşmasına imkân verecek yeni yasalar nedir? Günümüzde Sovyet biçiminin bütünlüklü anlamı nedir?

Bu problemlere geçmeden önce son bir gözlemde bulunalım. İşçilerin gücünün niteliği ve boyutlarının değerlendirilmesinden, geçiş sorununun merkeziliğinin farkındalığından ve tüm bu problemlere çağdaş bir çözüm bulma ihtiyacı üzerindeki ısrardan yola çıkarak, praksisin Leninist terse çevrilişinin artık köhnemiş olduğu sonucuna gidilebilir. İsyan terimleriyle konuşma çabası, emeğin reddi mekanizmalarına yöneltilen dikkat, devrimci sürecin sürekliliği gibi tüm öğeler, iktidarın ele geçirilmesi sorununun sanki formalite icabıymış gibi görünmesine neden olabilir. Ama bu tamamen yanlış ve aldatıcıdır, çünkü diktatörlük istenciyle, sınıfın sermaye ilişkisinde yaşadığı antagonizmaya bir çözüm istenciyle desteklenmemiş ve bunun tarafından yönlendirilmemiş olsaydı, işçilerin gücünün, kitlelerin eyleminin geri döndürülemez bir dokusu biçimini almış olan mevcut ifadesinde gördüğümüz hiçbir şey gerçekleşmiş olamazdı.

15
Kitlelerin Sovyetizmi ve İşçi Mücadelesinin Aciliyeti

"Tüm iktidar Sovyetlere." İsyanın başlangıcında, bu sloganın yankılanışının damgası vardı: ikili iktidardan Kışlık Saray'a hücuma ve proletarya diktatörlüğüne. Sermaye ilişkisinin antagonizmasına sadece içeriden, iktidar organları olarak Sovyetler örgütlenmesiyle hâkim olunması yetmez, aynı zamanda bunun mücadele ve ayaklanma organları olarak Sovyetlerin girişimiyle yıkılması da gerekir. Lenin'in öğretisinin kırmızı çizgisi budur. Peki, işçi sınıfının mevcut politik bileşimi karşısında, bizim için bu ne anlama gelir? Ayaklanma ne demektir?

Şimdiye kadarki konuşmalarımızdan iki *aporia* ortaya çıktı. Bunlardan ilki iktidarın doğasıyla ilgilidir. İktidarın yayılması ve toplumsallaşması, onu tanımlamayı zorlaştırmış görünmektedir. İşçi kitleler iktidarın tayin edici sınırlarını ele geçirmiştir, ama bu, iktidar problemini çözmeye yardımcı olmamaktadır. Dolayısıyla ilk temel *aporia*, *iktidar* ve *ayaklanma*nın yayılımı, genişlemesi ve toplumsallaşması arasında yatmaktadır. Tam da yaygın, totaliter olduğu ve tüm toplumu içerdiği ölçüde, sermaye ilişkisi, bir ilişki olarak yıkımının düşünülmesini zorlaştırır. İkinci *aporia* ise, klasik kopuş ilişki-

sini tanımlamak mümkün olsa da, bunun tayin edici dolayım noktasını tayin edebilmenin daha az mümkün hale gelmesidir. Kitlelerin Sovyetizmi devrimci süreçte dolayımlayıcı vekaletlere yer bırakmaz. Dolayısıyla ikinci temel *aporia*, *işçi iktidarının toplumsallaşması* ve *dolayımlayıcı ayaklanma organı* olarak *kitlelerin Sovyetizminin* iki biçimi arasında yatar.

Şimdi, ayaklanma probleminin Leninist formülasyonuna, "tüm iktidar Sovyetlere" sloganındaki örtük teoriye yakından bakarsak, bu problemler ve *aporia*'lar çözülemez görünür. Lenin'de iktidarı ele geçirme çağrısı gerçekten de ideolojik bir "iktidar" kavramına esaslı bir şekilde bağlı görünür. Lenin'de iktidar, *diyalektik olmayan*, diyelektikleştirilemeyen, doğal bir mutlaktır. Onun iktidar tanımı tekil olarak burjuva iktidar teorilerinin tanımına yakındır.[1] İkili iktidarın ancak kısa süreli olabileceği savı, Lenin'de, böyle bir iktidar kavrayışının açık bir sonucudur. Troçki'de de iktidar ve ikili iktidar fikri, burjuva kavrayışla şekillenmiş ve İngiliz ile Fransız burjuva devrimlerini örnek almıştır.[2] Bizim *aporia*'larımız böyle bir iktidar mefhumu temelinde çözülemez. Bugün işçilerin eylemine denk düşen iktidar deneyimi oldukça farklıdır: Bugün iktidar, uzun dönemli ikili iktidar koşullarında kendini açımlayan diyalektik bir mutlak olarak, işçi değişkenini bilinçli bir yıkım istenci olarak devreye sokan ve sermaye ilişkisini altüst eden bir mücadele olarak deneyimlenmektedir. Mao Zedung bunun üzerine hiç düşünmüş müydü bilmiyorum ama onun düşüncesinin alımlanışının, büyük oranda işçi öncülere dair böyle bir okumaya atfedilebileceğini düşünüyorum.

Bu söylediklerimiz temelinde, ayaklanma kavramı, klasik anlamında, işçiler açısından daha az kullanışlıdır, ama bu, iktidar bilincinin, iktidarı ele geçirme ve onun uygulanışını en patlayıcı ve yıkıcı sonuçlarına vardırma isteğinin zayıflamış olduğu anlamına gelmez. Tersine birinci *aporia*, aslında diyalektik bir mutlak olarak iktidar kavramı içinde çözüme kavuşur. Marx'ın sermaye tanımına benzer şekilde,

1 Özellikle Bkz. Carl Schmitt'in (sadece öyle olmakla kalmayan) faşist eseri, *Le categorie del "politico,"* Il Mulino, Bologna 1972 [*Siyasal Kavramı*, çev. Ece Göztepe, Metis Yayınları, İstanbul 2009].

2 Özellikle bkz. Troçki, "Giriş," *Storia della rivoluzione russa*, Sugar, Milan 1964 [*Rus Devriminin Tarihi*, c. I, II, III, çev. Bülent Tanatar, Yazın Yayıncılık, İstanbul 1998].

iktidar diyalektiktir, çünkü daima bir güçler ilişkisidir ve aynı zamanda mutlaktır, çünkü çatışma iç çözümüne ulaşır ve "savaşın galibi"nin kim olduğunu yolunda ilerlerken bulur.[3] Doğallık ve tarihsellik, her biri kendi mutlaklığında, burada asıl yerlerine kavuşur. İktidarın (ikili iktidarın) işçi sınıfı perspektifinden gerçekçi bir kavranışının doğuracağı sonuçlar devasa olabilir. Devrimci eylem, bu bakış açısından, ister ayaklanmacı isterse tedrici ve reformist olsun, tüm yanılsamalardan bağımsız olarak ileri taşınabilir: Kitlelerin diyalektiği, kitlelerin Sovyetizmi, bu her iki perspektifin de doğalcı ve biçimsel katılığını ortaya çıkarır. İktidar, iktidarın ele geçirilişi ve idaresindeki tedricilik, kapitalist iktidarın ve sermaye ilişkilerinin tedrici doğasını ifade eder.

İlk *aporia*'nın çözümü, kitlelerin Sovyetizmi ile sürecin bütünlüklü dolayımlanışı arasındaki ikinci *aporia*'nın çözümüne ilişkin bir işaret sunar. Ama bu *aporia* da klasik terimlerle çözülemez. İşçi sınıfı tam bir dolayıma hazır olmadığı gibi, bir dolayım olasılığı bile yoktur. Her dolayım, diyalektik olmayan bir mutlak biçimindeki iktidar imgesini yeniden tesis etme girişimini temsil eder. Bu iktidar imgesi de kapitalist iktidar imgesi gibi reddedilmelidir, çünkü iktidar için verdiği mücadelede sınıf, tek *bir* dolayım aracına değil, iç savaşın yönetiminde doğru zamanlı ve sürekli pek çok işleve ihtiyaç duyar. İkinci *aporia*'yı aşmak ve bundan doğan problemleri çözmek için, sınıflar arasındaki güç ilişkilerin mevcut biçiminin, bizi *ayaklanma* ve sürekli *iç savaş* kavrayışımızı değiştirmeye zorladığını anlamamız gerek.

Bu şekilde Lenin'in düşüncesinden tamamen ve kesin bir şekilde uzaklaşmışız gibi gelebilir. Gramsci'ye öyle ya da böyle sadık kalarak, hegemonya mefhumunu ısrarla vurgulamış olan, komünizme ilişkin "İtalyan ideolojisi"nin sol bir yorumuyla karşı karşıya olduğunu düşünebilir. Ama bu doğru değildir. Her şeyden önce işçi sınıfının eyleminin tayin edici önemini vurgulayan bir anlayışa sıkı ve bilinçli bir şekilde bağlı oluşumuz, proletaryayı işçi sınıfı biçiminde yeni bir bileşime sokmakta olan mekanizmalara dair farkındalığımız ve komünizmin aciliyeti, tüm bunlar bizi, bildiğimiz kadarıyla daima reformizmin zorunlu bir temeli olarak hizmet etmiş

3 Schmitt'in iktidar tanımında.

olan (zorunlu çünkü referans noktası işçi sınıfı değil "sivil toplum"dur)[4] hegemonyaya ilişkin tatlı su hipotezlerinden uzak tutar. Aslında hâlâ ve kesin bir biçimde Lenin'in zemininde bulunmaktayız, çünkü onun teorisi ve yöntemine, içerik farklılıklarının ve sınıf bileşimindeki değişimlerin ötesinde, başvurmaya devam etmekteyiz. Bu meseleyle ilgili olarak iki noktaya değinmemiz yeterlidir. İlki, 1905 devriminin yenilgisinden sonra, yaklaşmakta olan bir ayaklanmanın *olmadığı bir koşulda* Lenin'in ele geçirilmiş iktidar alanlarının idaresine nasıl baktığıyla ilgilidir.[5] Lenin'in partinin *tasfiye edilmesine* karşı ve tam tersi onun devam ettirilmesi için yürüttüğü polemiğe paralel olarak, ayaklanma olasılığının bir iç savaş olasılığına dönüştürülmesinde ısrar edildiğini görürüz. İç savaş, düşmanın restorasyona girişmesine engel olduğu ve yıkımı projesinin merkezi haline getirdiği ölçüde, bir iktidar olgusuna işaret eder. İç savaşın örgütlenmesi bir kitle olgusudur: Sovyetler ve bunları oluşturan öncüler, demokratik yeniden bütünleşmeyi amaçlayan imkânsız girişimlere değil, kitlelerin bu yıkıcı işlevine kazandırılmalıdır. Sınıf ve kitle pratiği olarak (bireylerin şiddet hakkındaki saçmalamaları ve hezeyanları yerine, pratiğin bu kitlesel yönünü ısrarla vurguluyoruz) iç savaş teorisi, bu dönemde yalın biçimde anıştırılır. Elbette bu, Lenin'in düşüncesinde, yaklaşmakta olan bir ayaklanmanın *yokluğunda* tasarlanan minör bir uğraktır (buna ilişkin olarak, Mao'da daha yoğun değerlendirmeler bulabiliriz). Ama bu uğrağı unutmamak zorundayız, çünkü bu uğrak bize bu türden bir akıl yürütmenin Leninizmde mevcut olduğunu ve -ne kadar zayıf bir bileşim olursa olsun- sınıf bileşimi analizine açıkça bağlı olduğunu gösterir.

Ancak Leninizmi güncel kılan çok daha önemli başka bir öğe daha vardır: pek çok açıdan esas olan, praksisin devrimci ters çevriminin diyalektik kavranışı. Praksisin Leninist ters çevrimi, uzun süreli ikili iktidar ve kitlelerin Sovyetizminden iç savaşa geçişte ortaya çıkar. Bu geçişi, her ne kadar terimin belirsizliği şu aşağıdaki maddi öğeleri bir araya getirse de, "sınıf bilinci"nin derinleşmesi olarak adlandırıyoruz: verili sınıf

4 Bunun için bkz. N. Bobbio, *Gramsci e la concezione della societa civile*, *Opuscoli Marxisti* içinde Feltrinelli 1976.

5 Bkz. Lenin'in 1907'den sonraki yazıları.

bileşimi, güç ilişkilerinin yapısı ve onları devirme gerekliliği, onları devirmeye *başlamak* ve geniş bir mücadeleler döngüsünü başlatmak.

Bileşimin içinden yükselen, fiili iç savaş istenci, sorunun çözümünün Leninist anahtarı haline gelir. Sadece kitlelerin Sovyetizmi ile onun saldırı işlevleri arasında yeniden tesis edilen çelişki, ileri bir adımı doğurabilir: Praksisin ters çevrimi, çelişkinin çözülemez bir *aporia* olarak değil, pratik bir saldırı işlevi, gerçekliğin kitlesel olarak çevrilmesi olarak ele alınmasını gerektirir.

Ayaklanma teorisinden iç savaş pratiğine geçiş, Leninisttir ve günümüzün bileşimi de bu sorunla karşı karşıyadır. Öyleyse içinde bulunduğumuz durumun belirlenimlerini elden geçirmek gerekir. Praksisin bu ters çevrimi hangi temel üzerinde ve neye karşı gerçekleşir? Öncelikle, kapitalist iktidarın tamlığının dikey eklemlenmeleri ve bunların henüz yeni ayrılmış olan bedenleri üzerinde, baskıcı öngörüler üzerinde, mülk sahiplerinin sınıfa karşı yürüttüğü iç savaşın araçlarının tümü üzerinde. Ve bu sadece taktiksel amaçlar yönünden böyledir. Ancak eylem ve uygun örgütlenme biçimleri, stratejik amaçlar yoluyla tanımlanırken, aynı anda tartışma da genişler ve derhal emeğe karşı mücadeleye, emeğin kapitalist örgütlenmesinin yıkımına ve dolayısıyla asgari bir amaç olarak, sınıfın komünist projesinin kitlesel doğasına doğru genişler. Komutanın eklemlerinden çözülmesi ve işe karşı mücadele, günümüzün iç savaşının belirli içeriğini ve praksisin ters çevriminin Leninist anahtarını oluşturur.

Önümüzdeki derslerde, özellikle de *Devlet ve Devrim* üzerine analizimizde bu meseleleri etraflıca ele alacağız. Şimdi Sovyetler ve Lenin üzerine bu dersleri tamamlarken, tezimizi kısaca yeniden ortaya koyalım. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Lenin, parti ve ayaklanmayı kat eden ve otokrasiye karşı olan, kendiliğindenlikten Sovyetizme giden doğrusal bir rota sunar. Bize göre bu rota, iç savaştan geçerek ve mevcut burjuva diktatörlüğüne karşı olarak, kitlelerin Sovyetizminden emeğin sonlandırılmasının proleter özörgütlenmesine doğru ilerler. Leninizmimizin ve Lenin'in güncelliğinin teyidi de burada bulunur.

Burada bazı kavramların tercümesi ve dönüşümü, Lenin tarafından kesin bir şekilde takdis edilmiş olan bir metodolojik

araçlar ağına dayanmaktadır. Sınıf bileşimi, bunun belirliliği, sürekli devrim kavramı, praksisin ters çevrimi; tüm bunlar gerçekleştirdiğimiz işlemleri belirlemiş olan parametrelerdir. Bugün, sermaye sistemine karşı sınıf mücadelesinin içselleşmesi öylesine derin ve dindirilemez bir hal almıştır ki toplumsal emeğin kapitalist örgütlenmesine karşı mücadele, tüm geçişlerin merkezi politik ve teorik aracısı haline gelmiştir. Ayaklanma kavramından emeğe karşı iç savaş kavramına: işte Leninist yöntemin çağımıza uygulanışının bir örneği. İktidarı biçimsel olarak ele geçirmiş olsak bile bu böyle olacaktır, çünkü tayin edici olgu bu değildir. Sınıfın çıkarı, emeğin ortadan kaldırılması sürecini yönetmektir. Öyleyse, emeğe karşı bir işçi ve proletarya diktatörlüğü -bu diktatörlük, işçilerin yaratıcı gücü, doğrudan belirleyici olan kararlar üretecek olsa bile, kararlar yoluyla hayata geçirilmez- sermayenin tüm bir toplumsallığı içinde, dindirilemez bir savaşın sürekliliği yoluyla uygulanacaktır. İşçilerin mücadelesinden sonra, mülk sahipleri, devletlerini güçlü ve hareketli bir makineye dönüştürmüş; küresel bir parçalanmaya ve işçilerin benzeri bir iktidarı inşa etmelerine engel olacak bir dizi massetme ve bütünleştirme uğrağı oluşturmuştur. Burada tahakküm ve iktidar kavramı, hiçbir "son kerte" olmaksızın, her şeyi toplumsal emeğin kapitalist örgütlenmesinin nesnelliğine tercüme etme eğilimindedir. Ve burada, Leninist ayaklanma kavramı, tayin edici patlamaları beklemek yerine sürekli olarak isyan anlarını somutlaştıran işçi sınıfının tümü tarafından içselleştirilir. İsyan etmemiz, akıntıya karşı yüzmemiz ve yıkmamız gerekmektedir: Bunlar bireysel sloganlar değil, proletaryanın sürekli tekrar edilen parolalarıdır.

Peki ya Sovyetler? İşçi mücadelesinin bu "yeniden dirilen biçimi," teorik ve pratik virtüelliklerle doludur. Sovyet, kitle hareketinde, mücadelelerin hareketinde etkili bir iktidar organıdır. İktidar mücadelesi, komünizmin büyük stratejik hedeflerine doğru açıldığı ölçüde, iç savaş organına dönüşecektir. İşçilerin tüm gerçeklikleri, bu örgütlenme noktalarıyla dolup taşmaktadır, Sovyet bir örgütlenme gerçekliğidir. İşçilerin gücü büyümektedir ve bu sadece bir başlangıçtır. Bizim bakışımız şimdiden bunun da ötesine uzanmaktır. İşe karşı kızıl üslerin ve mücadele girişimlerinin bir bütünü olarak kitlelerin

Sovyetizmi, birikmekte ve dehşet verici saldırı işlevleri yaratmaktadır. Leninizm burada yaşamaya devam etmekle kalmaz, o aynı zamanda taze bir hayat bulmaktadır. Babalarımızın çalışmalarına geri dönmekle yetinmek yerine, hâlihazırda şeylerin giderek büyümekte olduğunu görmek ne güzel!

Üçüncü Kısım
Diyalektik Üzerine Intermezzo
1914-1916 Defterleri

16
Lenin'in Düşüncesinin Yenilenmiş Bir Biçimi Olarak Diyalektik

Lenin'in 1914 ile 1916 arasında, kendi okumalarından aldığı notlardan oluşan iki büyük derlemeyi inceleyerek başlayalım: *Felsefe Defterleri*[1] ve *Emperyalizm Üzerine Defterler*.[2] *Felsefe Defterleri*, Lenin'in, alıntıladığı orijinal tam metnin kenarlarına, kendi yorumlarını, genel görüşünü, karşılaştırmalarını ve değerlendirmelerini eklediği okuma notlarından oluşur. Bu *Felsefe Defterleri*'nin en önemli kısmı, Lenin'in Hegel'in *Mantık Bilimi* üzerine okumasının yer aldığı kısımdır. Lenin bu okumayı 1914'te Eylül ile 17 Aralık tarihleri arasında yapar. Daha sonra, Aralık ile Mayıs arasında Hegel'in *Felsefe Tarihi Üzerine Dersler*'i ile *Tarih Felsefesi*'ni okur ve her ikisi üzerine yorumlarını sunar. 1915 Mayıs'ında ise, emperyalizm üzerine, o dönemde ulaşabileceği bütün kaynakları toplayarak, ikinci bir okuma dizisine başlar ve bu okumaların notları, birazdan tartışacağımız, ikinci defter dizisi *Emperyalizm Üzerine Defterler*'de bir araya getirilir. Lenin'in bu çalışması, 1917'de yayımlanacak olan *Emperyalizm Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*[3]

1 V. I. Lenin, *Quaderni filosofici*, çev. L. Colletti, Feltrinelli, Milan 1958 [*Felsefe Defterleri*, çev. Atilla Tokatlı, Minör Yayınları, İstanbul 2013].

2 V. I. Lenin, *Quaderni sull'imperialismo*, çev. G. Garritano, Editori Riuniti, Roma 1971.

3 V. I. Lenin, *L'imperialismo, fase suprema del capitalismo* ["Emperyalizm: Ka-

içinde yer alan "Herkesçe Anlaşılabilir Bir İnceleme"yi yazmaya başladığı 1916 yılının ortalarına kadar devam eder.[4]

Her şeyden önce, neden ve hangi bağlamda Lenin'in, devrimci bir lider olarak temel ve öncelikli ilgilerinden epey uzak görünen böyle bir çalışmaya (özellikle de "mantık bilimi" üzerine incelemesi) giriştiğini anlamaya çalışalım. Büyük emperyalist savaş başladığında, Lenin Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Polonya kesimi olan Krakov'da yaşıyordu. Rusya'yla doğrudan bağlantı kurmak kolay olduğu için hâlâ Krakov'da kalmak istemesine rağmen, burada siyasi bir sürgün olarak ciddi zorluklarla karşı karşıya kalıyordu. Sonunda İsviçre'ye gitmek zorunda kaldı ve bir sürü yeri dolaştıktan sonra Zürih'e yerleşti. Artık Zürih'te, bu kültür merkezinin büyük kütüphanelerinde çalışabileceğinden, pek çok kaynağa erişebilecekti. Politik olarak tamamıyla yalıtılmış bir haldeydi. Başkalarını etkileyebilme şansının hiç olmadığı bu koşullar altında, çalışmalarına kapanmayı seçti. Öte yandan, savaşın ilk döneminde, Rusya'da tüm bir Bolşevik örgütlenme çözülmüş bulunuyordu ve onu tekrar ayağa kaldırma çabaları sonuçsuz kalmıştı. Neredeyse tüm Bolşevik kadro dağılmış haldeydi ve yeniden merkezi bir örgütlenme oluşturmanın ne imkânı kalmıştı, ne de böyle bir kapasite. Carr'ın *Bolşevik Devrimi*'nin ilk cildinde, bir yandan Lenin'in hangi koşullar altında çalıştığı, diğer yandan o dönem Rusya'sındaki Bolşevik örgütlenmenin fazlasıyla riskli ve istikrarsız koşulları kısaca anlatılır.[5] Öyleyse bu dış etkenler –hem hiçbir propaganda ve ajitasyonun cepheye ulaşma imkânının kalmamasından hem de Bolşevik örgütlenmenin dağılmasından kaynaklanan yalıtılmışlık- Lenin'e özellikle Hegel'in teorileri ve daha sonra emperyalizmle ilgili meseleler üzerine çalışma fırsatı sağlamıştır.

---

pitalizmin En Yüksek Aşaması," *Seçme Eserler 5*].

4 Lenin'in Hegel üzerine çalışmalarının kronolojisi, Luigi Colletti'nin kendi çevirisine yazdığı önsözde verilmiştir: *Quaderni filosofici*, çev. Luigi Colletti, Feltrinelli, Roma 1958 . Emperyalizm üzerine okumalarının kronolojisi ise Garritano'nun çevirisinin girişinde mevcuttur: V. I. Lenin, *Quaderni sull imperialismo*, çev. Giuseppe Garritano, Editori Riuniti, Roma 1971, v-vii.

5 Edward Carr, *La rivoluzione bolscevica*, 1917-1923, Einadui, Torino 1964, s. 66-71 [*Bolşevik Devrimi 1917-1923* c. I, II, III, çev. Tuncay Birkan, Metis Yayıncılık, İstanbul 1998].

Yine de bu dışarıdan gelen fırsat, Lenin düşüncesinin tüm izleğinde fazlasıyla önemli bir uğrak haline gelecektir. Lenin'in düşüncesinin ilk gelişim evresini görmüş ve Lenin'in o yıllarda, Marx'ın eserlerini sadece canlı ve özgün bir tarzla değil, aynı zamanda ona kesinlikle sadık kalarak okumayı ve bu okumadan kesin sonuçlar ve tanımlar, programlar ve stratejiler çıkarmayı başarabilen birkaç isimden biri olduğu sonucuna varmıştık. Özellikle de sınıf bileşimi, örgütlenme ve ayaklanma arasındaki bağın tanımının, devrimci teorinin zaman zaman yenilemesi gereken bir rotanın tanımlanması olarak anlaşılması gerektiğini vurgulamıştık. Ayrıca Sovyetler üzerine tartışmada olduğu gibi, Leninist teorinin yaratıcı mekanizmasına örnek oluşturan bazı temel metodolojik gelişmeler tespit etmiştik. Bununla birlikte, 1905'ten önce bileşim, örgütlenme ve ayaklanma arasında kurulan ilişkinin oldukça katı olduğunu ve bu ilişkinin yalnızca mücadelenin sıcaklığı içinde sarsıldığını ve teorik değerlendirmede karşıt ama yine de tamamlayıcı olan yeni bir yolu açtığını da gördük. Şimdi bu yeni yol, süreç için farklı bir sıralamaya işaret etmektedir: ayaklanma, örgütlenme, bileşim. Kısacası, 1905'ten itibaren Lenin, keskinleşmiş bir devrimci süreçte, proleter örgütlenmenin, ayaklanmanın içinde, işçi sınıfının bileşimini bizzat koşullandıracak kadar etkili bir güce ve bir kopuş yaratabilme kapasitesine kavuşabileceğini öne sürer. Silahlı ayaklanma örgütü, düşman sınıfın iktidarını yıkabilme kapasitesi olarak örgütlenme; proletaryanın sınıf bileşiminin sefaletinden kurtulup kendisini yenileyici, yaratıcı bir uğrak olarak, mücadele yoluyla komünist topluma geçişi hazırlayan bir güç olarak tanımlayabileceği bir durumu biçimlendirebilir. Yani Lenin daha 1905'te, proletarya diktatörlüğünün, örgütleyici bir olgu olarak, bir iktidar olgusu olarak, bizatihi sınıf bileşimini dönüştürebileceğine ve bize komünizmin inşasını, komünist söylemin teorik hedefi olan sürekli devrimi gerçekleştirebilecek özgürleşmiş bir proletarya figürü sunabileceğine işaret etmiştir. Düşman sınıfın iktidarı devrildiği andan itibaren, bizatihi işçi sınıfı ve proletarya, devrimci bir toplumun inşası görevini ve bunun tüm ağırlığını üstlendiği andan itibaren, örgütlenmenin *dolayımladığı* şey, işçi sınıfının davranışında *dolayımsız* hale getirilebilir.

Şimdi bu diyalektik geçişin ne kadar önemli olduğunu göreceğiz. Aslında burada söz konusu olan, ayaklanma uğra-

ğına doğru "yukarıdan" yönlendirilen ve yönlendirilmesi de gereken, ayaklanma sürecinin açılması için "ustalıkla" hareket ettirilen proleter bileşimin ortaya koyduğu belirli olumsuzlamadaki diyalektik bir geçiştir: Şimdi olumsuzlama, ayaklanma uğrağı aracılığıyla, proletaryanın riskli ve belirsiz gerçekliğini, sürekli bir devrimci süreci inşa etmeye muktedir maddi bir güce dönüştürür. Bu diyalektik geçiş, Lenin'in bir yandan Hegelci mantık, diğer yandansa emperyalizm teorileri üzerine çalışmalarında tam bir teorik biçime kavuşur.

Öğrendiğimde duyduğum şaşkınlığımın hâlâ geçmediği bir şey var: Mao'nun ikisi de 1937 tarihli, biri "çelişki," diğeri ise "pratik" üzerine olan iki metnindeki bütün alıntılar, -iki metin de Mao Zedung'un *Seçme Yazılar*'ının ilk cildinde yer alır-[6] Lenin'in *Felsefe Defterleri*'nden yapılmıştır. Lenin'in *Felsefe Defterleri*'nin 1934-1935'te yayımlandığını düşünürsek bu çok ilginçtir: Bu defterler, o sırada Yan'an'daki dağların arasında siper almış olan Mao'nun eline kısa bir süre içinde ulaşabilmiştir. Çin'in bu büyük devrimci lideri, diyalektik sıçramaya ilişkin teorik bilincin, Lenin'de kazandığı bu devasa önemi hemen anlayabilmiştir. Daha sonra da göreceğimiz üzere, eğer doğruysa, bu olağanüstü ve dolaysız teorik uyum belki de bir tesadüf değildir; Lenin'in Hegel'in düşüncesine dair çalışması üzerine düşünmeden *Devlet ve Devrim*'i okumanın ve Mao'nun diyalektiğini bilmeden diyalektik geçiş sorununu ortaya koymanın neredeyse imkânsız olması da bir tesadüf olmasa gerek. Bunlar elbette tesadüf değildir, ama Marksizmin tarihi boyunca, gerek Marx ile Hegel arasındaki, gerekse ve özellikle de Marksistler ile Hegel arasındaki ilişkilerin her zaman çelişkili olduğunu düşünürsek, inanılmaz derecede ilginçtir. Bilindiği gibi, Marx ve Engels Hegelciydiler, yani Hegelci düşünce okulundan geliyorlardı. Her ikisi de felsefi formasyonlarını, oldukça karma ve bu yüzden de kesin bir şekilde tanımlanması zor olan sol Hegelci okulda almışlardı. Marx ve Engels'in referans noktaları esasen iki tanedir: Birisi, herkesin bildiği gibi, Ludwig Feuerbach; diğeri ise, daha az bilinen fakat Feuerbach'ın teolojik eleştirisini devlet yapısının maddi eleştirisine dö-

6 Pratik ve çelişki üzerine bkz. Mao Zedung, *Scritti scelti*, c.I, 1926-1936, Edizioni Rinascita, Roma 1955, 363-384 ve 385-434 ["Pratik Üzerine" ve "Çelişme Üzerine" *Seçme Eserler 1*, Kaynak Yayınları].

nüştürdüğü ve sol Hegelciliğe, evrensel tür olarak insanlığın gerçekleşmesi gibi bir komünist tematiği kattığı için[7] belki de Marx'ın üzerinde daha çok etkisi olan Moses Hess'tir. Marx'ın formasyon dönemindeki bu etkinin ötesinde, onun Hegelci metodolojiyle sürekli yeniden ortaya çıkan bir ilişkisi vardır. Hatta Marx, *Kapital*'in meta üzerine bölümünde Hegel ile arasındaki bu flörte ilişkin bir savunu bile vermiştir. Ama bu, Marx'ın düşüncesinin birbirinden tamamen farklı uğraklarında bile, Hegelci mantıktan gelen işlemsel modellerin yeniden kazandırılması ve bu modellerden faydalanılmasının daima önemli bir yeri olduğu gerçeğini değiştirmez. Örneğin Marx'ın 1858'de, kâr teorisi üzerine çalıştığı sırada, Engels'e yazdığı bir mektupta şöyle der: "Tamamen tesadüf eseri elime Hegel'in *Mantık*'ı geçti, kitaba göz gezdirdikçe, şimdiye kadar geliştirilmiş olan bütün kâr teorilerini defetmemde çok işime yaradı."[8] Dolayısıyla Marx'ın Hegel'le, geri çağırmaya devam ettiği ve *Kapital*'in ilk cildinin ikinci basımının önsözünde, Alman aydınlanmacıların Spinoza'ya yaptığı gibi, Hegel'e "ölü bir köpek" muamelesi yapmayı reddettiğini söyleyerek açıkça savunduğu,[9] Hegelci okulun etkisiyle başlayan ama daima derin kalan bir ilişkisi vardır. Sonuç olarak Hegel ile Marx arasında açık bir ilişki vardır; bunu burada daha fazla açmayacağız.

Bu ilişkinin yakın olduğu kadar araçsal da olan bir ilişki olduğunu söylemekle yetinelim. Aslında Marx, Hegel'in bazı temel araçlarını ve diyalektik mantığa verdiği anlamı onarır. "Marx Hegelciliği alaşağı etmiştir" ya da "Aklı ayakları üstüne oturtmuştur" gibi laflar kesinlikle hiçbir şeyi açıklamaz. Önemli olan, içinde bazı temel metodolojik araçların geçerli olmaya devam ettiği çok derin bir teorik ters çevirmenin sürekliliğidir (Lenin'in Hegel üzerine, Marx'ın yaptığına olağanüstü benzeyen okumasını analiz ederken, bu araçların neler olduğunu göreceğiz). Bazı metodolojik araçlar, teorik göndergenin

7 Marx ve Engels'in düşüncesinin oluşumuna ilişkin daha fazla bilgi için Auguste Cornu'nun temel eserinin ilk iki cildine bakınız: *Karl Marx et Friedrich Engels: leur vie et leur oeuvre*, 4 cilt, Presses Universitaires de France, Paris 1955-1970.

8 K. Marx ve F. Engels, *Carteggio*, Edizioni Rinascita, Roma 1950-1953, s. 154-155 [*Seçme Mektuplar*, çev. Alaattin Bilgi, Evrensel Basım Yayın, 1996].

9 K. Marx, *Il Capitale*, cilt I, Edizioni Rinascita, Roma 1956, s. 23 [*Kapital 1. Cilt*, çev. Mehmet Selik ve Nail Satlıgan, Yordam Kitap, İstanbul 2011].

maddiliği tarafından tümüyle farklı kılınmış bir konum içinde kabul edilir, özümsenir ve geliştirilir: Hegel'deki burjuva ruhu, Marx ve Engels'deki işçi sınıfı öznesi. Dolayısıyla Hegel'de ve Marx'ta diyalektiğin metodolojik kullanımını ayırt eden *şey*, *insani* boyutun soyut ve illüzyonist bir ters çevrimi değil, gönderme yapılan *öznenin* radikal tarihsel farklılığıdır. Diyalektik, Marx ile Hegel'i birleştirir, 1848 ise onları ayırır. II. Enternasyonal Kongresi'nden sonra, yani 19. yüzyılın son yıllarında Avrupa'da bilimsel sosyalizmin tüm bir teorik gelişimine bakıldığında, Hegel'in Marksistlerin teorik emellerinden sürülmüş ve atılmış olduğunu görürüz (ve tüm bunlar, mekanik ve büyük ölçüde uygunsuz bir *Weltanschauung*'un hâkimiyeti altındaki fevkalade yanlış terimlerle yapılmıştır; Lenin, Hegel'i, olgunluk çağında, artık deneyimli bir Marksist olarak, mantık bilimi üzerine bu yazdıklarından önce, sadece üstünkörü ve geleneksel bir anlamda bilmektedir).[10] Bu yüzden Lenin'in Hegel'i bu keşfi muazzam bir özgünlüğe ve bilimsel sosyalizm geleneğinin, Hegel'in yıkıcı bir değerlendirilmesi ve bunun sonucunda Marksizmin teorik bağlamından çıkartılması aracılığıyla, Lenin üzerinde kurduğu ve tepe taklak ettiği kültürel fetişleri aşmak yönünde olağanüstü bir kapasiteye sahiptir.

İlginç ama bir o kadar da önemli olan başka bir olgu ise, Lenin'in Hegel üzerine bu *Defterler*'inden sonra, komünist düşüncede teorik olanın, (Almanya'daki sol komünizminin küçük parantezi dışında, Lukàcs, Korsch ve başka birkaç isimle birlikte, daha önce bahsettiğimiz Maoist okumanın temsil ettiği o kahramanca parantez) bir kez daha Hegel'i kendi felsefi gelişiminden pratik olarak dışlamasıdır. Sovyetler Birliği'nde, tıpkı komünist güçlerin teorik çalışmayı geliştirdiği başka ülkelerde olduğu gibi, Hegel çalışmalarına ancak Stalinizmin çözülüşünün oldukça ileri bir döneminde girişilir. Hegel ile Marx arasındaki ilişkiye ve özellikle bu noktada, Hegel ile Lenin arasındaki ilişkiye olan ilgi ancak bu sonraki dönemde tekrar ortaya çıkar.

Bunları söyledikten sonra, şimdi argümanın ana hattına geri dönelim ve *Hegel Üzerine Defterler* üzerine okumamıza rehberlik edebilecek teorik bir hipotez oluşturalım. Bu hipotez,

10 Lenin'in 1908'de yayımlanan *Materialismo ed empiriocriticismo* adlı çalışması, özellikle Hegelci düşünceye dair yetersiz bir bilgi içerir [*Materyalizm ve Ampiryokritisizm*, çev. Sevim Belli, Sol Yayınları, Ankara 1993].

Mantık Bilimi üzerine okuması ve yorumu sayesinde, mantıksal-diyalektik bazı araçları sahiplenmesiyle birlikte, Lenin'in daha önceki sezgilerinden birine bilimsel bir biçim verebileceği teorik bir koşula kavuşmuş olduğu hipotezidir. O sezgi de şudur: bileşim, örgütlenme, ayaklanma dizisini buna karşıt ve paralel olan ayaklanma, örgütlenme, bileşim dizisine çevirebilme olasılığı. Diğer yandan, Lenin kendini, neredeyse çok daha tutarlı bir tarzda hareket edebileceği, yani bu teorik tutumu boyunca (bu tutumu, onun için sınıf mücadelesinden yalıtılmış olma anlamına gelen o arafta edinmişti), devrimci gelişime dair ileriye dönük sezilerle birlikte, deneyimle ilişkisini sürdürebileceği bir durumda bulur. Lenin'in ağır bir yalıtılmışlık içinde olduğu bu dönemdeki çalışmaları sırasında geliştirdiği teorik tutumu göz önünde bulundurulmadığında, onun *Nisan Tezleri*'ni herkesle paylaştığında yapmış olduğu yolculuğu, Nisan ile Ekim arasında dayatmış olduğu politik geçişi ya da Rusya'daki devrimci sürecin yorumlanışına verdiği yönü anlamak zorlaşır. Lenin'in bu teorik tutumu (1917 Nisan'ında, tüm Bolşeviklere karşı, parti ve Bolşevik politbüroda azınlık konumundayken gösterdiği bu tutum)[11] demokratik evrenin tasfiyesinin, temel uğrak olarak ayaklanmanın, sınıf bileşiminde ayaklanma belirleniminin öneminin, sosyalist gelişimin ilk evresi olarak proletarya diktatörlüğünün sürekli olarak vurgulanmasına dayanıyor ve böylece şu tam tersi süreci öngören Bolşevik ortodoksiyi tersine çeviriyordu: örgütlenme, demokratik devrim ve sosyalizm için örgütlenme ve dolayısıyla *ayaklanma*. Lenin'in daha 1905'te ortaya koymuş olduğu, olayları hızlandırma ve önceden görüp ona göre davranabilme becerisi, şimdi çok daha apaçık ve bilinçli bir biçim alır ve bu sebeple bu metodolojik okuma araçlarına sahip olmak hiç de ilgisiz değildir. Lenin, 1905'te teorik olarak ifade etmeyi başaramadığı ve 1905'in devrimci pratiği içinde yalnızca anıştırmakla yetindiği şeyi, 1917'de tam bir bilgi ve öngörü gücüyle dile getirebilmiştir. Yani Lenin, diyalektiği, gerçek tarihin okunmasının bir aracına, bir mikroskop ya da bir tüfekle aynı kesinliğe sahip bir bilimsel araca dönüştürmeyi başarır.

11 Bkz. Edward Carr, *La rivoluzione bolscevica*, 1917-1923, s. 75-79; L. Cortesi, *Intorno e Stato e rivoluzione di Lenin*, "Rivista storica del socialismo" içinde, sayı 21, Ocak-Nisan 1961, s. 181 ve devamı.

Teori, belirli nesnel nedenleri, belirli öznel etkilere bağlar. Lenin'in diyalektiği neden bu terimler içinde okuduğu ve kitlelerin tarihsel tavırlarını okuma tarzı, örneklerini işçi sınıfının tavırlarında bulur ve dolayısıyla sınıfın ve kitlelerin tavrını, bilimsel kriterlere göre yorumlayabilme, bunlara nüfuz edebilme ve bunları öngörüp ona göre davranabilme kapasitesine sahiptir. Bu, Lenin'in planlarında Marksizmin maddi temelinin terk edildiği anlamına mı gelir? Kesinlikle hayır. Aslında materyalizm ya doğayı ve güç ilişkilerini dönüştürürken tarihi inşa eden insani, kolektif, işçi sınıfına ait praksis üzerinde temellenen bilincimizin bütünlüklü ufku olarak ya da köhnemiş ve mekanist olan, onunla ne yapacağımızı bilemediğimiz bir tutum olarak anlaşılır. Materyalizm bizi gerçek dünyaya, önümüzde duran somutluğa, tüm bir insani ufuk içinde uzanan üretim ilişkilerinin maddi etkisi ve gücüne geri götüren bir teoridir. Fakat materyalizm; insanlık, kolektif praksis olarak, bir üretici güçler kümesi olarak dünyayı pratik bir ilişki olarak sürekli yeniden şekillendirdiği, dönüştürdüğü ve devrimcileştirdiği ölçüde, dünyayı böyle anlayabilir. Diyalektik, tam da bu ilişkinin yasasıdır; yani insanın üretici kolektifliği ile doğa ve toplumun dönüşümü arasındaki ilişkiyi araştıran ve iktidar ilişkilerinin, (sömürü aracılığıyla ve tüm komuta yasalarıyla kurulan iktidar adına) kolektif praksiste bulunan bu sonsuz, muazzam yaratıcılığın önünü kesme girişimleri olduğunu gözler önüne seren bilimin temel kuralıdır. Lenin'in düşüncesindeki bu "tuhaf" bölümün önemi tam da buradan kaynaklanır; o, yalıtılmışlığın ve yenilginin olağanüstü koşulları altında, bu büyük politik liderin geçmek zorunda kaldığı bu arafta evrensel bir değer kazanan bir aciliyettir.

Birdenbire, yine bu yıllarda, *Mantık Bilimi*'nin okunması ve yorumlanmasını takip eden *Emperyalizm Üzerine Defterler*'de Lenin, diyalektik yasalar üzerinde deney yapmanın bir yolunu bulur. İkinci büyük deney, Nisan 1917 olayıdır, üçüncüsü ise *Devlet ve Devrim*'in yayımlanışıdır.

Peki *Emperyalizm Üzerine Defterler* ve daha genel olarak Lenin'in emperyalizm üzerine yazıları neden bu pratiğin temel bir öğesidir? *Emperyalizm Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*'nda savunulan başlıca tezler herkesçe bilinir. Burada Lenin, kapitalist gelişmenin, metropol ülkelerde giderek artan bir ekonomik yoğunlaşmaya yol açtığını öne sürer. Bu ise mal ve sermaye ama

özellikle de sermaye ihracı ihtiyacını beraberinde getirir, öyle ki emperyal güçler arasında dünya piyasası üzerinde rekabet kaçınılmaz hale gelir ve bu rekabet kendisini şiddet ve savaşla gösterir. Metropol sermayesi neden ihracata zorlanır? Çünkü her ülkedeki kâr oranı, yoğunlaşmanın, teşvik edilen mekanikleşmenin ve endüstrileşmenin belirlediği düzeye düşer. Kâr oranının düşme eğilimi yasasının kendini nasıl ifade ettiğini hatırlayalım: Eğer bir malın değeri gerekli emek, yani işçiyi işgücü olarak yeniden üretmeye ve aynı zamanda artı emeği üretmeye yarayan emek ilişkisi tarafından belirleniyorsa, bu ilişkinin dengesi, gerekli emeğe nazaran artı emeğin artışı nedeniyle bozulur (emeğin üretkenliği ne kadar çok artarsa, yani sabit sermaye [makineler] ne kadar çok artarsa, toplumun ve dolayısıyla tüm bir işgücünün teknik-bilimsel hazırlık düzeyi de o kadar artar ve sonuçta daha büyük ölçek ekonomileri, yani büyük yoğunlaşmalar ve üretim süreci ekonomisi vs. ortaya çıkar). Bu ne anlama gelir? Değerleri, canlı emeğe, sömürülen gerekli emeğe denk düşen kısımlarına bağlı olduğu için, mallar değer yitirir: Artı emek ve dolayısıyla artı değer ve belli dolayımlardan geçtikten sonra kâr kütlesi orantısız biçimde artarsa, mallara aktarılan canlı emek ilişkisi azalır ve o azaldığı için de zorla elde edilen emeğin payı da azalır.[12] Sermaye bu durumun üstesinden gelmeli ve bu yüzden de piyasasını genişletmeli, yani artı değer elde edebilme kapasitesini uygulayabileceği emeği bulabilmelidir. Belli bir yoğunlaşma noktasına, yani emeğin üretkenliği ve üretici güçlerin toplumsallaşmasının belli bir düzeyine ulaştığında, sermaye yeni piyasalar bulmak zorundadır, ama yalnızca satış yapabileceği yeni piyasalar değil, daha ziyade, mümkün olduğu kadar ve her zaman daha çok artı emek elde edebilmesine olanak verecek sermaye piyasaları bulmak zorundadır. Lenin'in *Defterler*'de üzerine çalıştığı sömürgeleştirme olgusunu belirleyen şey tam da budur.

Sonuç olarak bu çalışmadaki diyalektik geçiş neye dayanır? Öncelikle bu geçiş, sermayenin, uygarlaştırıcı işlevini

12 Kâr oranlarının düşme eğilimi için bkz. A. Negri'nin makalesi: *Crisi e organizzazione operaia* ve bu makale içindeki Marksist aşamalar. Ayrıca bkz. R. Rosdolski, *Genesi e struttura del Capitale di Marx*, Laterza, Bari 1971, s. 434 ve devamı [*Marx'ın Kapital'inin Oluşumu*, çev. Cumhur Atay ve Münevver Çelik, Otonom Yayıncılık, İstanbul 2012].

yerine getirdiği ölçüde, zorunlu olduğu dramatik dönüşümün bilincine dayanır. Kapitalist gelişmenin içinde taşıdığı ve bizatihi zenginlikle birlikte üretip yeniden ürettiği yıkımın işareti üzerinde ısrarla dururken Marx'ın dile getirdiği şey budur ("Bu bakış açısından kâr oranının düşme eğilimi yasası, genel olarak politik ekonominin en önemli yönüdür."[13]) İkinci olarak, bu diyalektik geçiş, Lenin'in ifade ettiği, böyle bir sürecin içinde belirlenmiş olan çelişkilerden, her şeyden önce emperyalist çelişkiler olmalarına rağmen, kapitalizmin kaçınılmaz çöküşünün bir ilanı ve işareti olarak, sınıfın bakış açısıyla doğrudan yararlanılabileceği fikrine dayanır. Üçüncü ve en önemlisi ise, Lenin'deki farkındalığın, hem kapitalist iktidarın tek tek emperyalist devletlerde muazzam yoğunlaşması hem de emperyalistler arası savaşın açığa çıkardığı devasa yıkıcı güç tarafından belirlenmiş olmasıdır. Bu güç, savaşa karşı değil, emperyalizme karşı savaşta işçilerin ve devrimin yararına, komünizm için devrimci bir son tarih kararıyla terse çevrilir.[14]

Elbette tüm bunlar özgül bir duruma işaret eder: Bugün Lenin'in *Emperyalizm*'i ciddi sınırlara çarpan bir yapıttır. Bizler sermayenin kendisini diyalektik olarak yenilediğine ve bazı çelişkilerini aştığına tanık olduk: Sonuç olarak bugün emperyalizm teorilerinin de yenilenmesi gerekmektedir.[15] Yine de Lenin'in emperyalizm üzerine okumasının, ayaklanma geçişini oluşturan o diyalektik geçişi doğrudan tanımlayabildiği ölçüde, kendi dönemi için kesinlikle doğru ve gerçekliğe uygun bir okuma olduğunu teslim etmemiz gerekir. Rus emperyalizminin, ulaştığı gelişme düzeyinde, savaşın kendisine dayattığı devasa yükü kaldıramadığının ve Rusya içindeki iktidar ilişkilerini sürdüremediğinin bilinci, Lenin için devrimci yolculuğun beklenen bir sonucu haline gelir.

13 K. Marx, *Il Capitale* III, Edizioni Rinascita, Roma 1956, s. 23 [*Kapital 3. Cilt*, çev. Alaattin Bilgi, Sol Yayınları, Ankara 1978].

14 Lenin'in ilk emperyalist savaşın hemen öncesinde ve başında yenilenmiş olan devrimci hareketin sürdüğü yıllarda yaptığı çalışma için bkz. *Opere scelte*'de yayımlanmış yazıları, c. I, s. 507 ve devamı.

15 L. Ferrari-Bravo, *Imperialismo e classe operaia multinazionale*, Feltrinelli, Milan 1974. Ferrari-Bravo'nun çalışması, emperyalizm teorisindeki yeni boyutlarla ilgilenen yazarlara (Vernon, Altvater, Neusüss, Hymer, Poulantzas, Emmanuel vb.) geniş yer ayırır.

Tüm bunları söyledikten sonra, şimdiye kadar konuştuklarımızı daha da somutlaştırmak adına *Felsefe Defterleri* ve *Emperyalizm Üzerine Defterler*'in en önemli pasajlarından bazılarını okuyarak devam edebiliriz.

17
Lenin Hegel Okuyor

Lenin'in diyalektik ve emperyalizm üzerine defterlerinin hangi koşullar altında yazıldığını tanımlamaya çalıştık. Şimdi *Felsefe Defterleri*'nin ya da daha doğrusu Lenin'in diyalektik üzerine defterlerinin çekirdeğini incelemeye başlayalım. Bu defterlerin çekirdeği aslında Lenin'in Hegel'in *Mantık Bilimi* üzerine şerhine dayanır. Lenin'in çalışmasını belirleyen özel koşul -bazen bu defterler, teorik bir gereklilikten daha çok kendi zamanının sefaletinden bir kaçışı gösterir gibidir- yazarımızın tam adanmışlığı sayesinde, neyse ki ve çarpıcı bir biçimde, bir karşı etki yaratır. Lenin'in diyalektik üzerine incelemesi kesinlikle temel bir rol üstlenir. Diyalektik, Leninist politik terse çevirme yetisine teorik bir biçim verir, zamanın gereksinmelerine göre değerlendirilen ve sonrasında daima teorik bir sistemle desteklenen bir işaret sunar. Lenin'in düşüncesinin paradoksu burada ortaya çıkar ve özgül bir biçim alır: Lenin'in politik hattındaki tüm geçişler ve terse çevrilmeler, asla oportünist görünmez, ne de bunlar, politik iradenin zaman zaman ortaya çıkan olguların zorunluluğuna indirgenmesi anlamına gelir. Çünkü Lenin'in söyleminde, daima özgül bir sınıf bileşimine bağlı bir süreklilik vardır. Lenin'in söylemi sınıf bileşi-

minin örgütsel ve politik sonuçlarını örer. Ama bu da yeterli değildir: Aslında bu Hegel okumasına kadar, Lenin'in politik niyeti, sakatlanmış bir haldedir ve uygun bir teorik dayanaktan yoksundur. Lenin devimci düşüncenin genel gereksinimini bu şekilde yorumlar. O halde, daha önce belirttiğimiz gibi, bu durumun yeniden ortaya çıkması ve 1937'ye gelindiğinde işçi hareketinin diğer bir büyük lideri Mao Zedong'un (Rusya'da 1930'ların başında yayımlanan) bu yazıları, Lenin'in Hegel üzerine okumasında Marksist teorik söylemin esaslı bir temelini keşfeden, yöntem üzerine çok önemli polemik düşüncelerini geliştirirken (pratik ve çelişki üzerine yazıları) kullanması şaşırtıcı değildir.

Sonuç olarak Lenin'in yorumladığı eser, Hegel'in *Mantık Bilimi*'dir. Bu, Alman filozofun en önemli eseridir (Hegelci felsefenin ilk döneminin zirvesini ve sonucunu oluşturan *Tinin Fenomenolojisi*'nin yanı sıra).[1] Hegelci düşüncenin gelişimi bağlamında, Hegel'in mantık bilimini üzerine oturttuğu ve Lenin'in kendi şerhinde açık bir şekilde vurguladığı kavramları açıklamaya çalışacağız. Hegel idealist bir filozoftur. İdealist bir felsefe, gerçekliğin (varlık ve hakikatin varoluşu) idealarda yattığı ve düşüncenin az çok saf ve gerçek olan gerçekleşme biçimleri bulduğu kabulüyle ayırt edilir. İdealizm, gerçek dünyanın ve hakikatin, deneyime sunulmuş bulunan şeylerin dışındaki bir alanda hüküm sürdüğünü öne sürer: Platon ve özellikle de yeni Platonculuğun mekanizmasında, yani idealizm ve dini idealizm geleneğinde, gerçek dünya ideal dünyanın basit bir yansımasıdır ve bu dünyaya bu ya da şu ölçüde katılır. Ancak hakikate asla tam olarak kavuşmaz, kavuşamaz da. Hegel de gerçekliğin ideada yattığı ilkesini yeniden tasdik eder ama kendisini kendinden önceki tüm idealizmlerden ayırır, çünkü onun için, hakikatin dünyadaki her görünüşü geçici ve kısmi olmasına rağmen, idea ve düşüncenin hareketi (hareket olarak, üretim olarak) bütünlüğe ulaşır. Dolayısıyla, ontolojik olarak, her bir olgu, ideanın somutun bakış açısından tikel ve sınırlı bir

1 G.W.F. Hegel, *La Scienza della logica*, İt. Çev. A Moni, Laterza, Bari 1925 [*Mantık Bilimi*, çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınları, İstanbul 2001]; *La Fenomenologia dello spirito*, İt.çev. E. De Negri (ikinci basım), Floransa, La Nouva Italia, cilt 1-2, 1960 [*Tinin Görüngübilimi*, çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınları, İstanbul 2010].

temsili olmakla birlikte; hareketin bütünlüğü, açısından yani diyalektik fenomenoloji açısından, dünya ideanın bütünlüğüdür. Böylece idealizm, *diyalektik* idealizm olur, çünkü Hegel ve Hegelciler için, diyalektik, kendi gerçek bütünlüğünün inşasına yönelen düşüncenin bir edimselleşmesidir. Sürecin başında, varlık ve düşünce çakışmamakla ve varlık ve hakikat başlangıçta örtüşmemekle birlikte; bütün, gerek doğal gerek tarihsel biçimleriyle; gerek verili olduğu haliyle gerçeklikle ilişkisinde, gerek eylem, istenç ve özgürlük aracılığıyla inşa edildiği haliyle gerçeklikle ilişkisinde kendisini kurar. Bütünlük hareket aracılığıyla varlığa gelir. Bu başka bir sonuca götürür: diyalektik mekanizmanın uygun bir tanımı. Varlığın her bir görünüşü aynı zamanda hem doğruysa hem de doğru değilse (bütünlüğe katıldığı ölçüde doğru, hakikatin bütünlüğü olmadığı ölçüde doğru değil), hakikati üreten tüm bir mekanizma, yani dünyayı yeniden inşa eden mekanizma hem bir olumlama hem de bir olumsuzlama mekanizması olacaktır: varlığın, gerçekliğin her bir görünüşü üzerinde ısrar eden parçasının bir olumlaması ve bunun tikelliğinin olumsuzlanması; çünkü beliren varlığın her bir belirlenimi, bütünlüğe ulaşmak adına, sürekli olarak olumsuzlanmak zorunda kalacaktır. Sadece Bütün, hakikattir, ama hakikatin bu diyalektik süreç içinde yakalanması gerekir. Bu bakış açısından bilim olarak mantık, belirli olumlamadan bütünün hakikatine yükselişe giden yoldaki tüm geçişlerin bir yeniden yorumunun metodolojisinden başka bir şey değildir. Dolayısıyla bu belirli olumlamanın aynı zamanda tikel bir varlığın temsili olduğu düşünüldüğünde (çünkü her olumlama belirli olmak ve ona dair bir şeyi ilan ettiği ya da olumsuzladığı bir nesneyi vurgulamak zorundadır) mantık bilimi, sadece şeylerin yüklemleri arasındaki ilişkiyi inceleyen biçimsel bir bilim değil, nesnelerin kendilerini bütünlük içinde kurduğu sürecin gerçekliğini izleyen tözsel ve ontolojik bir bilimdir.[2]

Hegel mantığının gelişiminin genel çerçevesi budur. Marksistlerin hedefi, bu mantığı alıp ayakları üzerine oturtacak şe-

2 Hegel'in teorisiyle ilgilenenler özellikle şu metinleri okuyabilir: G. Lukàcs, *Il giovane Hegel*, Torino, Einaudi 1960; K. Rosenkranz, *Vita di Hegel*, Floransa, Vallecchi 1966; E. Veil, *Filosofia e politica*, Floransa, Vallecchi 1965; T. W. Adorno, *Tre studi su Hegel*, Il Mulino, Bologna 1971; B. De Giovanni, *Hegel e il tempo storico della società borghese*, De Denato, Bari 1970.

kilde tersine çevirmekmiş gibi görünür. Buna bakalım. Marx'a göre Hegel mantığı, iç sağlamlığı bakımından mükemmel bir araçtır, ama onun kusuru başı üzerinde duruyor olması; mutlak düşünce mefhumu ve onun gerçeklik üzerindeki hegemonyasına dayanıyor olmasıdır. *1844 El Yazmaları*'nda genç Marx, mantık biliminin ve genel olarak Hegelciliğin terimlerini ters çevirmeye çalışır.[3] Marx'ın amacı, mantığı ayakları üzerine oturtmak ve mutlak ve ideal olanın hakikati yerine tekil ve kolektif insani çıkarların hakikatini temel almak ve diyalektiğin bu çıkarlar ve dolaysız ihtiyaçların içinden nasıl geçtiğini ve bunları bir yeniden bileşim mekanizması içinde nasıl belirlediğini görmek; bir yandan bu çıkarların kolektif çıkarlar olarak, *türsel varlığın* bir üyesinin yeniden inşaları olarak olumlandığı uğrakları, diğer yandansa bu hareketin içinde, insani çıkarların çok derin çelişkileri, temel antagonizmaları ve bu antropolojik perspektif önündeki engelleri ortaya koyduğu uğrakları teşhis edebilmekti. Ama Lenin bunun da bir adım ötesine gider ve Marx'ın, Lenin'in döneminde henüz yayımlanmamış olup ancak bir yüzyıl sonra 1932'de Leningrad'daki Marx Engels Enstitüsü tarafından yayımlanacak olan erken dönem yazılarında bulduğumuz bu fikirlere katkı yapar.

Lenin'in *Mantık Bilimi* üzerine okumasından sürekli, kesin ve çarpıcı bir biçimde ortaya çıkan ilkeler nelerdir? Lenin'in Hegel okumasının, Marx'ka karşılaştırıldığında yenileyici öğesi nedir? Devrimci düşüncesinin somut gelişimi bakımından bu okumanın önemi nedir? Bu soruları aydınlatmaya çalışırken işaret etmek zorunda olduğumuz öğeler pek çoktur. Şimdi bunları bir bir ele alalım.

Her şeyden önce Lenin'in okumasının temel veçhesi, bilinç sürecinde biçimin bilginin içeriğinden ayrı tutulamayacağı iddiasıdır: Farklı tarihsel dönemlerde, farklı içeriklere uygulanabilecek soyut bir mantık yoktur. Mantık, yani kullandığımız hakikat kriterleri tamamen bütünlüklü tarihsel gerçeklik, içine gömülü olduğumuz bütünlük tarafından koşullanmıştır. Bu hipotez Lenin'in şerhinin daha başında bulunabilir: "Bilimsel bilgiyi harekete geçiren şey sadece içeriğin doğası olabilir, diğer

3 K. Marx, *Manoscritti economico-filosofici del 1844*, İt. Çev. N. Bobbio, Torino, Einaudi 1971 [*1844 Elyazmaları: Ekonomi Politik ve Felsefe*, çev. Kenan Somer, Sol Yayınları, Ankara 1976].

yandan, aynı başlangıçta kendisini vazeden ve belirlenimini üreten de bu içeriğin düşünümüdür."[4] Bu fikir, Lenin'in metninde sürekli yeniden ortaya çıkarken Hegel'in kendi düşüncesinin de temel öğelerinden birini oluşturur. Bu öğe, Hegel'in anti-Kantçı duruşundan daha az önemli değildir ve yüksek sesle, açıkça dile getirilmelidir; çünkü bu aynı zamanda Lenin'in felsefi yeniden yorumunun motifi, kırmızı çizgisi, onun yaklaşımını Marksist teorinin materyalist temelleri ile tutarlı kılan öğedir. Öyleyse biçim ve madde, bilgi ve kavramsal gelişimin birliği meselesi, Lenin'in şerhinin farklı uğraklarında analiz edilir: biçim ve maddenin özdeşliği (mantık ve epistemoloji) ve bilgi sürecinde nesnel ile öznelin, istenç sürecinde ise özgürlük ve zorunluluğun birliği olarak. Bu sorunun yanında Lenin, Hegel'in eserlerinde öznelci ve biçimselci bilgi teorilerinin tümüne karşı gerçekleştirdiği şiddetli saldırıyı yeniden diriltir[5] ve şu sonuca varır:

> Esasen, Kant karşısında Hegel tamamen haklıdır. Somuttan soyuta ilerleyen düşünce -doğru olduğu ölçüde (N.B.) (tüm filozoflar gibi Kant da doğru düşünceden bahseder)- hakikatten uzaklaşmaz, tersine ona yaklaşır. *Madde*nin, bir doğa yasasının, değerin soyutlanması vs., kısacası tüm bilimsel (saçma değil, doğru ve ciddi olan) soyutlamalar, doğayı en derin, en sadık, en tam şekilde yansıtır. Canlı algıdan soyut düşünceye ve buradan da *praksise;* hakikatin bilgisinin, nesnel gerçekliğin bilgisinin diyalektik yolu budur. Kant inanca yer açmak için bilgiyi alçaltır. Hegel, bilginin Tanrı bilgisi olduğunu öne sürerek, bilgiyi yükseltir. Materyalist, maddenin ve doğanın bilgisini yüceltir, Tanrı'yı ve Tanrıyı savunan tüm felsefeci takımını çöplüğe gönderir.[6]

Lenin'in Hegel üzerine okumasının bu ilk öğesinden iki mesele ortaya çıkar. Bazı bakımlardan, Lenin'in *Materyalizm ve Ampiryokritisizm*'de Rusya'daki neo-Kantçılara karşı yürüttüğü polemik üzerine konuşurken bahsettiğimiz gibi, Lenin'in Hegel'in Kant'a karşı argümanını kabul etmeye oldukça meyilli olduğu düşünülürse, bu maruz görülebilecek bir şeydir. Ama Lenin, geleneksel materyalizme karşı, bir yandan, bir hayat kavramıyla birleşen ve ona temas eden bir madde kavramı

4 I. V. Lenin, *Quaderni filosofici*, s. 75 [*Felsefe Defterleri*].
5 A.g.e., s. 77-74, 85-90, 97, 159-165, 171, 177, 184, 185, 197-202, 204, 229.
6 A.g.e., s. 161-162.

önerirken, diğer yandan praksisin müdahalesine duyarlı olan muazzam bir ontolojik ve kuşatıcı temeli korumaya devam eden Hegel'e kendisini daha da yakın hisseder. Onun bu öğeleri nasıl geliştirdiğini daha sonra göreceğiz, şimdilik Lenin'de, Hegel'den çıkarılan dersin mekanistik materyalizmin terimlerine uygulandığının ve maddeci burjuva devrimin mekanistik bileşeninin dışarı atılmasına ya da daha doğrusu kontrol edilip yeni bir bileşime kavuşturulmasına olanak verdiğinin altını çizmek istiyoruz. Daha ilk bakışta, Lenin açısından Hegel'in ortaya koyduğu problemi ve bunun felsefi bir tanımını görebiliyoruz: gerçek kavramının radikal hegemonyasını öne süren, nesne-özne ilişkisinin diyalektik ters çevrimi sorusu.

Bu maddi öncül temelinde, Lenin'in önünde ikinci bir problem dizisi açılır: özün ve bağlantının bilimi olarak diyalektiğin tanımı. Lenin Hegel'den, bilincin, basit ve dolayımsız olanın olumsuzlamasının, bileşik gerçeğin inşasına götüren bir süreç içinde bunları yeniden birleştirmek üzere, içinden geçtiği sezgisini devralır. Doğru, özün gerçek bir bağlantı olarak keşfi yoluyla ve yavaş yavaş içerilen varlık düzeylerini derinleştirerek ilerler. "Basit olanın olumsuzlanması, zihnin *hareketi*: Felsefe sadece kendi kendini inşasının bu yolunu izleyerek nesnel ve tanıtlayıcı bir bilim haline gelebilir. 'Kendi kendini inşanın yolu'=gerçek bilginin, bilme sürecinin, bilgisizlikten bilgiye doğru hareketin yolu."[7]

Somutluk, dolayımsızlığa anıştırmaların işler ağından ayrışarak soyutlaşır ve anlaması gereken tüm öğeler dizisi kadar genişler: Bu bakış açısından diyalektik, bir ters çevrimi harekete geçirir ve bağlantılı pek çok yönün soyut kavranışını, bağlantı ile özün somutluğunun birliği olarak, yeniden keşfeder. "Öyleyse mantık, 'bu zenginliğin (dünyanın temsilinin zenginliğinin [*des Reichtums der Weltvorstellung*]) esas niteliği'ni, 'tinin ve dünyanın içsel doğası'nı verir... Muhteşem bir formül: 'Sadece soyut bir evrensel değil, tikelin, bireyselin, tekilin zenginliğini kendinde barındıran bir evrensel' (tikelin ve tekilin tüm zenginliği)!! Très bien!"[8] Lenin tam burada şu notu düşer: "Krş. *Kapital*." Elbette Lenin'in 1890'lardaki yazılarından itibaren *sezgisel olarak* uyguladığı belirli soyutlama ilkesi, burada

7 A.g.e., s. 76.
8 A.g.e., s. 89.

mantıksal yapısı içinde keşfedilir! Ama daha bitmedi: Lenin bu diyalektik gerilimi bir tür coşkuyla irdelemeye itilir: Dünyanın gelişiminin bütünü bu süreç içinde, materyalist ve titiz bir şekilde anlaşılmalıdır: "Bütün bu Mutlak saçmalığı. Ben Hegel'i genel olarak materyalist bir biçimde okumaya çalışıyorum. Hegel baş aşağı çevrilmiş materyalizmdir (Engels'e göre), yani Tanrıyı, Mutlağı, Saf İdea'yı vs. büyük oranda bir kenara bırakıyorum."[9] Lenin, bütündeki karşılıklı belirlenimlerin zorunlu bağı meselesine sürekli geri döner:

> Yanılmıyorsam, Hegel'in vardığı bu sonuçlarda bir hayli gizemcilik ve boş laf var, ama temel fikri dâhicedir: her şeyin her şeyle evrensel, çok yönlü, *canlı* bağlantısı –*materialistisch auf den Kopf gestellter, Hegel*- ve bu bağlantının, dünyayı kuşatmak üzere, kendileri de yontulmuş, şekillendirilmiş, esnek, hareketli, göreli, karşılıklı bağlantılı, karşıtlarda birlik içinde olması gereken insani kavramlarda düşünümü. Hegel ve Marx'ın başlattıkları çalışmanın devam ettirilmesi, insani düşüncenin, bilimin ve tekniğin tarihinin diyalektik açıdan işlenmesine dayanmalıdır.[10]

Bunun yanına şöyle yazar: "Peki salt mantıksal bir şekilde mi işlenecektir? *Kapital*'deki gibi tümevarım ve tümdengelimin örtüşmesi *gerekir.*"[11] Bunun ardından Lenin, Hegel'in özün tanımı ile görünüşlerin bağlantısı (birliği) arasında koyduğu ilişkiyi ve dolayısıyla öz ve yasa arasındaki ilişkiyi doğru kabul ettiği, fenomenlerin mantığı üzerine uzun bir tartışmaya girişir.[12] Bunu takip eden tartışmada, neden ve etki kavramını ve hatta dolayım kavramını bile bağlantı kategorilerine indirgeme eğilimindedir:[13] "Edimselliğin tüm uğraklarının açımlanışı N.B. = diyalektik bilginin özü."[14] Bu şekilde hakikat kavramının çok yönlülüğü, kavramların evrensel karşılıklı bağımlılığı ve öğelerin aracılık edecek ve işlemden geçirecek şekilde işleyişinin parametreleriyle tarif edilebilen evrensel bir ilişkicilik tanımının eşiğine geliriz.[15] Burada bir parantez açalım, ki Lenin de böyle yapar. Materyalist ilişki mef-

9 A.g.e., s. 92.
10 A.g.e., s. 77-84, 85-89, 91-92, 94.
11 A.g.e., s. 136.
12 A.g.e., s. 141-146.
13 A.g.e., s. 147-156.
14 A.g.e., s. 149.
15 A.g.e., s. 188-189, 191.

humunu (doğal ve tarihsel ama aynı zamanda gerçek bir mefhum) bir diyalektik kavramına tercüme eder görünen bir mantığa duyduğu hevesle birlikte, Lenin bu işlemin hâlâ yetersiz ve biraz da sonuçsuz olduğunu sezer. Karşısında beklediği Hegel'i bulamamış olmaktan dolayı hayal kırıklığına uğramış gibidir: "Esas olan şu ki hem görünüşler dünyası hem de kendinde dünya, insanın doğaya dair bilgisinin uğraklarıdır, (bilginin) aşamaları, değişimleri ve derinleşmesidir. Kendinde dünyanın git gide görünüşler dünyasından uzaklaşması – buraya kadar Hegel'de hiç görülmemiş olan işte bu."[16] Elbette dünya göz ardı edilmez, ama diyalektiğin, gerçekliğin bütününü akılsal olarak açıklamak için, "her mefhum, diğer tüm ilişkilerle belli bir bağlantı içinde olan belli bir ilişki içinde ortaya çıkar" demekle neden yetinemeyeceğinin açıklanması gerekir. Bu durumda "diyalektiği oluşturan nedir?"[17] Aslında diyalektik, katı mekanizmaları dışlamış ve aşmış olsa da, madde kavramının yeni bir tanımını öneremediği gibi, bütün değişim kategorilerinin ilişki kategorilerine indirgenmesi de sıçramalara, üretilen yeniliklere, diyalektik senteze, özellikle de pratikle yüz yüze geldiğinde, anlam vermeyi başaramaz. Lenin'in Hegel üzerine okumasının bu kısmının bir sonucu, gerçeklik mefhumunu yenileyen ama hâlâ tamamlanmamış ve tek yönlü olan bir tür *Spinozacılık*tır.[18] Buradaki problem öncelikle kelimenin tam anlamıyla mantıksaldır. Marx'ın bir öğrencisi olarak Lenin, bilginin belirli soyutlamadan eğilim yöntemine üretken sıçrayışı demek olan mantıksal hamleyi anlamanın zorunlu olduğunu düşünmektedir. Lenin şöyle der: "*Aforizma*: Hegel'in Mantığının *bütünü* dikkatli biçimde incelenip anlaşılmadan Marx'm *Kapital*'ini ve özellikle de ilk bölümünü bütünüyle anlamak imkânsızdır. Şu halde, Marx'tan yarım yüzyıl sonra bile, hiçbir Marksist onu daha anlayabilmiş değildir!"[19]

> N.B. Hegel'in mantığının asıl anlamına ilişkin olarak: (Soyut) kavramların oluşumu ve bu kavramlarla yapılan işlemler, dünyanın nesnel bağlantısının yasalı niteliğinin fikrini, kanısını ve *bilincini hâlihazırda içermektedir*. Nedenselliği bu bağlantıdan ayırmak saçmalıktır. Kavramların nesnelliğini, evrenselin tekildeki ve tikeldeki nesnelliğini yadsımak imkânsızdır.

16 A.g.e., s. 144.
17 A.g.e., s. 189.
18 A.g.e., s. 157-158.
19 A.g.e., s. 171.

> Bu yüzden Hegel, nesnel dünyanın hareketinin kavramların hareketindeki yansımasını izlemeye giriştiğinde Kant'tan ve diğerlerinden çok daha derine iner. Değerin basit biçiminin, verili bir *meta*nın başka biri karşılığında mübadele edilmesi biçimindeki tekil edimin, kapitalizmin tüm temel çelişkilerini henüz gelişmemiş bir biçim altında hâlihazırda içermesi gibi, en basit *genelleme*, kavramların ilk ve en basit oluşumu da (yargılar, tasımlar vs.), hâlihazırda, insanın dünyanın *nesnel* bağlantısına dair daha da derin bir bilgisine işaret etmektedir. Hegel'in mantığının asıl anlamı, önemi ve rolü burada aranmalıdır. Bu N.B.[20]

İşte problem burada yatar. Diyalektik ilişkiciliğin belirsizliği, mantıksal ve gerçek bağlantının dinamik dönüşümünün anahtarını keşfetmek üzere, olgunlaştırılmalı ve aşılmalıydı. Öz-bağlantı-hareket dizisi, öz-hareket-üretim dizisine tercüme edilmeliydi, çünkü sadece bu ikinci dizi, diyalektiği daha üst bir düzeyde temsil edebilir ve onu doğrudan yalnızca materyalizmin değil aynı zamanda proletaryanın bir aracına dönüştürebilirdi. "Varlığın hakikati Özdür."

Tepeden tırnağa idealist ve gizemli görünen ilk cümle budur. Fakat bunun ardından, deyim yerindeyse, ansızın serin bir rüzgâr esmeye başlar: "Varlık dolayımsız olandır."[21] Burada bu iki dizi hâlâ birbirinden ayrıdır; ama dolayımsız olan, şimdiden dolayıma karşı zafer kazanabilecek (basit ilişki olarak) ve kendini "iç itki," "kendi kendine hareket ve canlılık" olarak gösterebilecek bir konumdadır. Bu, Lenin analizini Hegel'in "çelişki ilkesi"ne kaydırdığı anda gerçekleşir. Burada diyalektik çerçeve, kendi kendini belirleyen niteliksel hareketinin anahtarını geri kazanmış olan bir gerçeklik sayesinde, daha genişlemiş, tazelenmiş ve hararetlenmiş olarak sunar.

> Hareket ve "kendi kendine hareket" (Bu N.B.! keyfi [bağımsız], kendiliğinden, içsel olarak zorunlu hareket), "değişim", "hareket ve canlılık", "her kendi kendine hareketin ilkesi", "hareket" ve "etkinliğe" "itki" (*Trieb*) – Hegelciliğin, soyut ve *abstrusen* (hantal ve absürt?) Hegelciliğin?? çekirdeği olduğu düşünülen "ölü Varlığın" tam karşıtı. Tam da Marx'ın ve Engels'in yaptığı gibi, bu çekirdek keşfedilmeli, anlaşılmalı, *hinüberretten*, açıkça ortaya konmalı, iyileştirilmelidir.[22]

---

20 A.g.e., s. 169-170.
21 A.g.e., s. 115.
22 A.g.e., s. 129.

Özetlememiz gerekirse, Lenin'in Hegel üzerine okumasında karşılaştığı ilk problem dizisi, gerçeğin diyalektik bilgisinin birleştirici dokusunun tanımlanmasıyla ilişkilidir. İkinci problem dizisiyse, gerçeğin karmaşıklığının bağlantıya indirgenmesinin diyalektik bir aracının tanımlanmasıyla ilgilidir. Fakat Lenin'in analizinde, hakikatin hareket ve üretim olarak diyalektik tanımlanışıyla ilgili üçüncü bir problem kümesi ortaya çıkar.

Bu ise dördüncü bir problem dizisini beraberinde getirir: Hegel'in mantığının tinsel temelinin eleştirisi ve ters çevrimi. Ancak üçüncü problem dizisi, Lenin'in analizinin doruk noktasını oluşturur. Sonuç olarak, Hegel'in bu şekilde okunuşunun muazzam özgünlüğünü vurgulamak istiyoruz. Bu, taze ve sıcak, benzersiz bir derinliğe sahip bir analizdir, bu özellikle de, bir sonraki derste göreceğimiz gibi, Lenin diyalektiğin, onu proletaryanın bir silahına çevirmesine imkân verecek şekilde (daha sonra Mao'nun da yapacağı gibi), paradoksal bir pratik tercümesini gerçekleştirdiğinde görünür hale gelir. Attığı bu adımla birlikte, Lenin'in diyalektik üzerine yorumunun içerdiği olasılıklar, Marx'ın diyalektikten sağladığı faydadan çok daha büyük bir yeğinliğe ulaşır.

18
Felsefe ve Politika Arasında
Diyalektik Silahı

Materyalist ve Marksist akıl yürütmelerin içinden doğan gereksinimlerin Lenin'i nasıl da diyalektiğin, en başta ilişkici ve Spinozacı ve neredeyse mekanist bir içerikle yüklü olan bir yorumuna götürdüğünü ve bu öğelerin zamanla nasıl kaybolmaya yüz tuttuğunu gördük. Fakat bu, dosdoğru ilerleyen bir süreç değildir. Lenin, Hegel'in diyalektiğindeki üretken bakış açısının muazzam gücü tarafından kendini geri çevrilmiş hissettikten sonra, yaklaşımının özgünlüğünü zorlar gibi görünmektedir. Gerçekten de Lenin, ilişkiciliğin, uygun bir ontolojik destekle aşıldığı ve üretim üzerine bir argümana dönüştüğü, şerhinin ilk kısmında, bu hamlenin bir gizemlileştirilmesi ya da yetersiz bir kavranışı olan bir örtü arayışına girer.

Şimdi bazı yazıların analizine geçelim. "Mantığın genel kavramı" üzerine incelemesinde, Lenin "bağlantının zorunluluğu" sorusuyla yüz yüze gelir. Bunun üzerine Lenin şöyle der: "Hegel iki temel gereksinim öne sürer: 1. 'bağlantı zorunluluğu' ve 2. 'ayrımların içkin ortaya çıkışı'. Çok önemli!! Bana kalırsa bu şu anlama gelir: 1. Zorunlu bağlantı, verili bir fenomenler alanının tüm yönlerinin, kuvvetlerinin, eğilimlerinin vb. nesnel bağlantısı. 2. 'Ayrımların içkin ortaya

çıkışı', kutuplaşmış farkların evrimi ve mücadelesinin nesnel iç mantığı."[1]

Üzerince ilerlenecek doğru zemine ayak basılmıştır, ama Lenin'in söylemi burada durur. Hegelci varlık doktrini üzerine tartışması[2] bile benzer açmazlara varır: Kendi kendini üreten varlığın gücü, varlık-bağlantı bağını dönüştürür ve onu üretici bir güce çevirir. Fakat bu, Lenin'in analizinden büyük çabalar sonucu çıkar. Lenin, varlığa Spinozacı bir sıkılık atfetmeye devam eder; üretici uğraktan ziyade "hayat" ve "canlılık" gibi terimleri vurgular. Bu terimler üretimle eşanlamlı olmaktan uzaktır, çünkü üretim dolayımsızlık ve dolayım arasında niteliksel bir sıçrayışı ve üretici bir ters çevrimi gerektirir. *Mantık Bilimi*'nin ilk kitabının sonlarına doğru, Lenin, tedricilik mefhumuyla ve nitelik ile nicelik diyalektiği[3] yoluyla akıl yürütme yönündeki özgül çabayla karşı karşıya geldiğinde bile, değerlendirmeleri, diyalektik sürecin süreksizliğine genel bir vurgunun ötesine gitmez. *Natura facit saltus*: Fakat bu kabul ve böyle bir kabul üzerine vurgu, tartışmanın bütününde bir sıçramaya yol açmaz.

Başlangıçtaki bu güçlükleri tanımak önemlidir, çünkü tüm bunlarda Lenin'in felsefi düşüncesinde diyalektik materyalizm ile politik inisiyatif arasında bir tür indirgenemez düalizm görülür, öyle ki burada diyalektik materyalizm, gerçekliği yaratıcı bir özneye dayandırma yetisinin dışında yer alan, fenomenler arasındaki ilişkiler üzerine sadece teorik bir düşünüm (burada *teori*, vurgulanır) olarak işlev görür. Bu düalizm Lenin'in hem bir Spinozacı hem de politik pragmatist olduğunu gösterir; bu aynı zamanda materyalizmde yeniden birleştirici hiçbir kavramın olmadığına, sürecin birleştirici bir şekilde sıkıştırılmasına meyleden bir kavramın idealist olduğuna ve bağlantının üretici bir dayanağa atfedilmesi olarak anlaşılan her türlü öznellik mefhumunun teoriden atılması gerektiğine duyulan bir inancı da ortaya koyar. Althusser[4] -ve başka birkaç yazar-[5] bu yorumu

1 V. I. Lenin, *Quaderni filosofici*, çev. L. Colletti, Feltrinelli, Milan 1958, s. 87-88 [*Felsefe Defterleri*, çev. Atilla Tokatlı, Minör Yayınları, İstanbul 2013].

2 A.g.e., s. 91 ve devamı.

3 A.g.e., s. 109-114.

4 L. Althusser, *Lenin et la Philosophie* ve *Reponse à Lewis* [*Lenin ve Felsefe*, çev. B. Aksoy, M. Belge ve E. Tulpar, İletişim Yayıncılık, İstanbul 1989].

5 B. De Giovanni, *Hegel e il tempo storico della società borghese*, De Donato,

açıkça savunur. Bu konumların sonuçlarını burada tartışacak değiliz, ama kısaca belirtmemiz gerekirse, Althusser açısından, bu bakış açısı teoride bir ilerlemeye izin vermez ve politik olan kavramını, önceden tasarlanmış bir özerkliğe ve partinin bağımsızlığına bağlaması nedeniyle en kör oportünizme yol açar ve bu, kitle hareketini politik yargıdan yalıtmak üzere müdahil olan düalizmin mantıksal bir sonucudur.[6] Burada bizi ilgilendiren şey, bu düalizmin nasıl sadece Lenin'in okumasında başlarda ortaya çıkan bir zorluk olduğunu ve Althusser'in görüşünün tersine, bu defterlerde Lenin'in, diyalektiği devrimci öznenin bir silahı olarak tanımlayarak kendi bakış açısına nasıl yeniden bir birlik kazandırdığını göstermektir.

Başlangıçtaki muğlaklıkların, Lenin, Hegel'in kavram doktrini bağlamında öznellik üzerine incelemesiyle karşı karşıya geldiğinde netleşmeye başlaması tesadüf değildir. Burada Lenin'in Kantçı öznelciliğe ve biçimsel bilgi teorilerine saldırısı, Hegel'in bilginin içeriği ve biçimi arasındaki ilişki problemine yaklaşımı, açıkça ileri bir adımdır: Öz-bilinç-hareket bağı dinamikleştirilmekle kalmaz, sürecin ilişkisel döngüselliğinin içinde Lenin aynı zamanda bilginin üretici öznesinin önceliğini materyalist bir biçimde vurgulamaya başlar: "Mantık yasaları, nesnelin, insanın öznel bilincindeki yansımalarıdır."[7] Bu daha sadece bir ilk işarettir, kısa bir süre sonra, "Kavram Doktrini"nin en önemli kısmı olan İdea üzerine üçüncü bölüm hakkındaki yorumlarında Lenin'in argümanı çok daha derinleşir: "Sonsuz yaşam=diyalektik."[8] Buradan sonra tekrar devam edilir ve daha önce tartıştığımız Spinozacı evrensel ilişkiciliğin sadece bir anlığına ötesine geçilir. Fakat diyalektik teriminin temel anlamı bu değildir. Aksine, bu metinde ve buradan itibaren, diyalektik bir süreç olarak görülmeye başlanır, elbette bu terimin özün orijinalli-

---

Bari 1970; ayrıca bkz. G. Vacca, *Scienza, Stato e critica di classe*, De Denato, Bari 1970; C. Luporini, *Situazione e libertà nell'esistenza umana*, Le Monnier, Floransa 1942.

6 Bkz. P. A. Rovarotti, "L'autocritica degli althusseriani," *Aut-Aut: Rivisita di filosofica e di cultura*, sayı138, Kasım-Aralık 1973, s. 65-73 ve J. Rancière, "La nuova ortodosia di Louis Althusser," *Aut-Aut: Rivisita di filosofica e di cultura*, sayı138, Kasım-Aralık 1973, s. 73-77.

7 *Quaderni filosofici*, s. 175.

8 A.g.e., s. 192.

ğine kattığı her şeyle birlikte. "Nesnenin sessiz ölümü," özün ölümü; bilgi süreci, insan bilgisinin zenginleşmesi tarafından öznel bir etkinlik olarak, çalışma olarak üstlenilir.[9] Böylece özne ile nesnenin üretken birleşimi kendine uygun ismi bulmaya, diyalektik doğasının maddi özgüllüğünü keşfetmeye başlar: "Hakikat bir süreçtir. İnsan, öznel ideadan, nesnel hakikate 'pratik' (ve teknik) yoluyla ilerler."[10] Praksis, bağlantı ve dolayım olarak öz kavramını anlayarak aşmasıyla birlikte, diyalektiğin bir özgülleşmesi olarak ortaya çıkar: Praksis, diyalektik sürecin motoru ve doğrulamasıdır (dolayım).

Böylece Lenin'in Hegel üzerine okumasının en önemli uğraklarından birine geldik. Praksisin anlamı can alıcı bir öneme sahiptir; o, öznenin kurucu etkinliği ile dolayımsız bir gerçekliğin ortaya çıkışı arasındaki dolayımın radikal ve maddi, ama aynı zamanda dinamik ve üretici niteliğinin keşfidir. Diyalektik artık döngüsel değildir, onun sürekliliği praksis içinde kurulmuş bulunan, birbirileri ile zihinsel olarak ilişkili uğrakların bir ilişkisidir. Diyalektik süreklilik ve süreksizlik kurucu motorlarını praksiste bulurlar. Bu sayfalarda Lenin, Hegel'in kendi praksis tanımı, bu tanımın materyalist niteliği ve Hegel'in praksisi tanımlayışında dolayımsızlığm (nesnel indirgenemezlik olarak) önemi üzerinde ısrar eder ve bunları vurgular. Bunlar güçlü argümanlardır. Lenin şu sonuca varır: "Praksis (teorik) bilgiden üstündür, çünkü sadece evrenselliğin değil aynı zamanda dolayımsız edimselliğin itibarına sahiptir."[11] Dahası "teorik bilgi, nesneyi zorunluluğu içinde, çok yönlü ilişkilerinde, çelişkili hareketi içinde, kendinde ve kendi için olarak verebilmelidir. Fakat insan kavramı, bilginin bu nesnel hakikatini ancak kavram pratik anlamında 'kendi için varlığa' dönüştüğünde yakalayabilir, ele geçirip üzerinde hâkim olabilir. Yani bilginin nesnelliğinin sınaması, ölçütü; insanın ve insanlığın pratiğidir. Hegel'in ideası bu mudur? Bu noktaya geri dönmek gerekir."[12] Ve Lenin hemen döner de: "Sonuç olarak Marx, bilgi teorisine pratik ölçütünü getirerek açıkça Hegel'in yanında yer alır: bkz. *Feuerbach Üzerine*

9 A.g.e., s. 186-193.
10 A.g.e., s. 193.
11 A.g.e., s. 207.
12 A.g.e., s. 204-205.

Tezler."[13] Son olarak ise eylem tasımı kavramına değinilir. "Bilgi... kendisini, gerçekten öznel kanılardan (*Setzen*) bağımsız biçimde mevcut olan edimsellikle karşı karşıya bulur. (Bu katıksız materyalizmdir!) İnsanın istenci, pratiği, amacına ulaşmasına engel olur... şöyle ki kendisini bilgiden ayırır ve gerçekten var olan şeyin (nesnel hakikat) dışsal edimselliğini tanımaz. Gerekli olan şey, bilgi ve pratiğin birliğidir."[14]

> "Eylem tasımı"... Hegel için eylem, pratik, mantıksal bir "tasım"dır, bir mantık figürüdür. Ve bu doğrudur! Elbette mantık figürünün kendi başka varlığını insanın pratiğinde bulması (=mutlak idealizm) değil de bunun tam tersi anlamda: Kendisini yüz milyon kez tekrar eden insan pratiği, insanın bilincinde mantıksal figürler biçiminde pekiştirir. Tam da (ve sadece) bu yüz milyon kez gerçekleşen tekrar sayesinde, bu figürler bir önyargı, aksiyomatik bir nitelik gibi bir kalıcılığa kavuşur. Birinci öncül: *iyi amaç* (öznel *amaç*) *versus* edimsellik ("dışsal edimsellik"). İkinci öncül: dışsal *araç* (alet),(nesnel). Üçüncü öncül ya da sonuç: Öznel ile nesnelin örtüşmesi, öznel idealların sınanması, nesnel hakikatin ölçütü.[15]

Bu aşamada, Lenin'in diyalektik ve üretici öznelliği ileri doğru bir sıçrama gerçekleştirir. "Yansıma teorisi"ni, onun, nesnenin materyalist terimlerle konulan kurucu bir teorisi biçiminde tutarlı bir yorumunu sunarak, materyalist bir bilgi teorisi olarak ele alır. Bu geçişte, yansıma teorisini kurucu olarak tanımlar. İdealar dünyasının şeyler dünyasına bağımlılığı üzerinde temellenen nesnel ve pasif bir uğraktan ("*şeylerin* diyalektiği ideaların diyalektiğini üretir, bunun tersiyse geçerli değildir)[16] Lenin yavaş yavaş yansımayı, diyalektik sürecin içinde gerçekleşen ve onun üretici ve kurucu bir uğrağını oluşturan bir şey olarak okumaya başlar. Praksis kavramı, diyalektik çerçevede, yansımanın nesnel sabitliğini yıkar, onu kurucu işlevini de belirleyecek şekilde, doğrulamaya ve tekniğe tabi kılar. "Hayat beyni üretir. Doğa insan beyninde yansır. Kendi pratiğinde ve tekniğinde bu düşümlerin doğruluğunu sınayarak ve uygulayarak, insan nesnel hakikate ulaşır."[17] "Ken-

13 A.g.e., s. 205.
14 A.g.e., s. 210.
15 A.g.e., s. 211.
16 A.g.e., s. 188.
17 A.g.e., s. 193-194.

disi için dünyanın nesnel bir tablosunu çıkartmış olan insanın etkinliği, dışsal edimselliği *değiştirir*, onun belirliliğini ortadan kaldırır (=onun bazı yanlarını, niteliklerini değiştirir) ve böylelikle onu Benzerlik, dışsallık ve hiçlik özelliklerinden koparak kendinde ve kendi için varlığa (=nesnel olarak doğru) dönüştürür."[18] "Etkinliğin sonucu, öznel bilginin sınanması ve *gerçekten var olan nesnelliğin* ölçütüdür."[19]

Tüm bu söylediklerimizden sonra, son olarak, *Mantık Bilimi* içinde yorumlandığı ve Leninizm tarafından kesin bir şekilde anlaşıldığı haliyle diyalektiğin gerçek doğasını özetleyen Lenin'in şerhinin şu son kısmını vurgularsak, inanıyorum ki "öznesiz bir teori"nin savunucuları dışında kimse buna öfkelenmeyecektir: "Burada önemli olan: 1) diyalektiğin ayırt edilişi: kendi kendine hareket, etkinliğin kaynağı, hayatın ve tinin hareketi; öznenin (insan) kavramlarının gerçeklikle örtüşmesi; 2) en üst düzeyde nesnelcilik (en nesnel hareket)."[20]

Son olarak, Lenin *genel bir gözlem* olarak şunu ekler:

> "Mutlak İdea" üzerine olan tüm bir bölümde Tanrı üzerine neredeyse tek kelime bile edilmiyor olması dikkate değerdir ("*tanrısal*" bir "kavram" bile kazara ağzından kaçmış gibidir); bunun yanında bu bölüm –N.B.- özgül olarak *idealizm* olan hiçbir şey içermez, aksine onun temel konusu *diyalektik yöntemdir*. Hegel'in mantığının bütün ve son sözü ve özü, *diyalektik yöntemdir* – bu aşırı derecede önemlidir. Bir de şu var: Hegel'in diğerleri içinde *en idealist* olan bu yapıtı, en az idealizmi ve *en çok materyalizmi* içeren eseridir. "Çelişkili" ama gerçek![21]

Felsefi Defterler üzerine analizimizi tamamlamak için Lenin'in, *Mantık Bilimi*'ndeki idealist öğelere karşı polemiğine ve bunları altüst etme ihtiyacına adım adım geri dönelim: "Engels, Hegel'in sistemi, baş aşağı çevrilmiş bir materyalizmdir derken haklıydı."[22] Aralarından seçim yapılabilecek alternatifler pek çoktur: Lenin, tüm şerhi boyunca, idealizmin vurgulandığı tüm uğrakları doğru zamanda mahkûm ederken, bir yandan da Hegel'in tahammül edilemez *anlaşılmazlığına* işaret eder: "gizemcilik," "diyalektik oyunlar," "teolojik boşu-

18 A.g.e., s. 212-213.
19 A.g.e., s. 213.
20 A.g.e., s. 225.
21 A.g.e., s. 232.
22 A.g.e., s. 231.

nalık," "mutlak olan üzerine saçmalık," "nesnelcilik+gizemcilik ve gelişme kavramına ihanet" vs. Tüm bunlar sadece Lenin'in diyalektiği, diyalektiğin devrilişinin "arifesi"[23] olarak tanımlamasına eşlik eden bazı yakıştırmalardır. Fakat bu türden değerlendirmeleri burada takip etmek çok önemli değildir. Marksist gelenekte bu türden yorumlar oldukça alışıldıktır.

Şimdi bizim için önemli olan, diyalektiği bu şekilde okumanın Lenin için taşıdığı olağanüstü önemi kısaca toparlamaktır. Daha önce belirttiğimiz gibi, diyalektik sayesinde Lenin, sınıf bileşimi meselesinden bileşim ile örgütlenme arasındaki ilişkinin terse çevrilmesi sorusunun aciliyetine ve komünizm için ayaklanmaya doğru ilerleyen düşüncesine uygun bir biçim verir. Fakat bundan da fazlası söz konusudur. Lenin'in Hegel üzerine okuması Hegel'in en uygun Marksist yorumuna (yani Marx'ın yorumuna) yeni ve çok daha değerli bir öğe ekler: kolektif praksisin, işçilere ait ve devrimci praksisin ontolojik açıdan baskın rolünün bilinci. Ve tam da bu noktada materyalizmi, kesin biçimde, mekanistik gelenekten bağımsız, devrimci ve işler bir gerçekçiliği cisimleştiren devrime ilişkin bir işçi sınıfı bilimi olarak görebiliriz. Diyalektik, sonunda deneyimlerini sürdürebilecek şekilde donanmış olan *proletaryanın bir silahına* dönüşür. Nisan ile Ekim arasında Bolşevik praksisin terse çevrilmesi, bu teorik deneyimin ışığında daha anlaşılır hale gelir. Mao'nun yorumu, ayaklanma ve proletarya diktatörlüğü meselesi ile bunun bir sürekli devrim pratiğine dönüşüme ilişkin bu Leninist gelenek içinde konumlanır. Tüm bunlar, Lenin tarafından yorumlandığı şekliyle, *Mantık Bilimi*'nden çıkarılan muazzam dersten beslenir. Praksisin radikal biçimde yenilikçi gücüne duyulan bu inanç olmaksızın, tedricilik ve reformizm yenilemez. Belirli soyutlamayı ve eğilim yöntemini kolektif praksisin kararlı gücüne dönüştürme yetisi olmaksızın, insan evreni, ezilenlere amansızca karşıt olan bir yasa olarak temsil edilecektir. Praksisin geçişlerini aydınlatacak teorik bir projenin gücü olmaksızın, iktidarı yönetmenin neşesinin kitleler tarafından yeniden temellükü imkânsız olacaktır. Tüm bunlar, Lenin'in Hegel okuma pratiğinin, şu aşağıdaki yönüyle Marx'tan ayrılan Marksist bir metodolojinin muazzam keşfinin parçasıdır: Teorik silah artık pratik ve maddi bir silaha dönüşmeye yaklaşmıştır.

23 A.g.e., s. 91-92, 159-166, 181-183, 196-197.

İsviçre'den Rusya'ya giden güvenlikli trene binerken Lenin yanına diyalektik, emperyalizm ve devlet üzerine bu defterlerini de almıştı.[24] Elbette Lenin dikkatini bu defterlerin içeriğine vermeyecekti![25] Ama Lenin "kolektif praksis üzerine ansiklopedisi"ni bu temel meseleler temelinde oluşturmuştu. Diyalektik üzerine argümanlarında, kitlelerin yenilikçi gücünün, hareketin başlangıç uğrağı ve temel itkisi olduğunu yeniden keşfetmişti. Emperyalizm üzerine notlarında, kapitalist sürecin anti-tezini, olumsuzluğunu ve bileşimi ile maddi eğiliminin tüm bir katılığını görmüştü: Kapitalist olumsuzlama sınıf hareketini içerirken geriliminin sınırına ulaşmıştı; bizzat kendi içinde, kendi yıkımına götürecek bir hareketi başlatmıştı. Marx'ın devlet teorisi üzerine notlarında ise Lenin, diyalektiği tayin edici bir ilişkiye uygulamıştı: Devrimci yıkımın, komünizme duyulan bir arzu ve istek olarak kitlelerin hareketi içinde nasıl geliştiğini görmüştü. Lenin'in düşüncesinin bu gelişimi temelinde, analiz, sınıfın ve kitlesel eylemin en üstün kavramı etrafında bütünleşir. Örgütlenme kavramı, farklılaşarak ve allak bullak edilerek eski Bolşeviklerin ve *Ne Yapmalı?*'daki örgütlenme kavramından uzaklaşır. Artık örgütlenme, devrimci hareketin bütünlüklü diyalektiği anlamına gelmektedir. Zamanlama kavramı da yenilenir, çünkü emperyalist mekanizma ve kitlelerin etkinliğiyle yönlendirilen ve belirlenen yıkıcı öğelerin sentezine bağlanır. Komünist sentez en yüksek düzeyde, hareketin yaratıcı bütünlüğü içinde kavranması düzeyinde işler.

Lenin'in *Felsefe Defterleri*'nin çağdaş yorumcularının, özellikle de Althusser'in konumuna kısaca dönecek olursak, onların teori adına bugün geri kazandırmaya çalıştığı teorik tutumun Lenin'de mevcut olduğunu kesinlikle görebiliriz. Bu tutum, işçi sınıfının bakış açısına tam bir açıklık, kesin hipotezlerin eksikliği ve kavramı, güncel praksisin ulaşamayacağı eşiklere doğru yansıtılmış bir geleceğe açma eğilimi ile tanımlanabilir. Fakat yeniden altını çizmek isteriz ki çağdaş teoride bu sınırsızlık ve yapısal nesnelcilik boştur (ve dolayısıyla, bu baş dönmesi his-

24 Lenin bu fikirleri aklında taşır...bazı defterler kaybolmuştur. Bkz. L. Colletti, "Introduzione," *Quaderni filosofici.*

25 İsviçre'den Rusya'ya yolculuğa dair açıklama için bkz. L. Fischer, *The Life of Lenin,* Harper and Row, New York 1964.

sinden kurtulmak için, bir Parti için istememiz gereken teori de!). Hâlbuki Lenin için, bu açıklık, kitlelerin kolektif praksisi tarafından öznel olarak yapılandırılır ve sınırsızlık ile yapısal nesnelcilik, hareketin kendi kendini üretebilen itkisi ve kendini sürekli olarak yenilemesiyle tahrip edilir. Tamamen mantıksal olan düzlemde de aynı geçişi görürüz: belirli soyutlamadan uğrağın gerçekleşmesine dönük eğilime geçişte, süreç yenilenir ve daima, asla kaçınılamayan, bizzat sürece kendi başına anlam veren somut ve belirli bir etkinlikle dolar. Örgütlenme kavramı ve komünist program, kitlelerin bu gerilimi ve sürekliliğini deneyimler.

Bir örnekle bitirelim. Lenin'in "emperyalizm" analizinin içeriğini çok iyi biliyoruz ve bunun üzerinde epey durduk. Peki bu yazıları kitlelerin pratiğine bu kadar dolaysız bir şekilde bağlayan şey nedir? Teorik ve nesnelci yaklaşım mı? Ya da işçi aristokrasileri ve onların sosyal şövenist duruşlarına karşı alınan polemik tavrın belirleyiciliği mi? (Althusser'in diliyle söylersek, teorinin "yapısalcılığı" ya da felsefenin "sınıf mücadelesi" mi?) Elbette hayır. Bu yazılar Ekim Devrimi'ne hazırlıkta çok önemli hale gelir, çünkü nesnel bir eğilimi, emperyalistler arası savaşta işçilere karşı yönelen baskı makinesinin mükemmelleşmesinin en üst düzeyinde ortaya çıkan kapitalist krizi tespit eder. İşçi özneye yapılan referans, hem teoriye hem de teorik polemiğe anlam verir, çünkü işçi özne, teorinin öznesidir. Böyle olmasaydı, eğer teori hiç -miş gibi yapmaksızın, *kim*, *kime* ve *ne* için olduğunu söyleyemeseydi, bunların hepsi anlamsız olurdu. "Emperyalizmin gelişiminden patlak veren devrimci krizin kaçınılmazlığı:" Bu teorik sav aynı zamanda işçi sınıfı öznesinin teyididir.

1914 ile 1916 arasında yaşanan bu diyalektik *intermezzo*, olumlu bir tespitle sonlanır. Lenin daima takip etmiş olduğu devrim hattında yaptığı kazıya teorik bir biçim ve süreklilik verir: Harekete yeni bir silah ve yeni bir teorik bilinç kazandırır. Leninist diyalektik bizim için hâlâ temel bir derstir.

Dördüncü Kısım
Devletin Sönümlenmesinin Ekonomik Temelleri
Devlet ve Devrim Okumasına Giriş

19
"Nereden Başlamalı?"

Devlet ve Devrim'i okumaya başlayalım. Şimdiye kadar söylediklerimiz, esasen *Devlet ve Devrim*'deki tartışmaya bir giriş niteliği taşıyordu. Bu eser Lenin'in düşüncesinin kalbidir, devrimci işçilerin daima Leninist olacak olmalarının da nedenidir. Okumamızda "Devletin Sönümlenmesinin Ekonomik Temeli" başlıklı beşinci bölüm üzerine yoğunlaşacağız. Elbette önce, bu eser için merkezi olan devletin sönümlenmesi sorusunun nasıl gerekçelendirildiği ve geliştiğini görebilmek için bundan önceki bölümleri de okuyacağız.

Devlet ve Devrim'in burada takip edeceğim baskısı,[1] Lenin'in Marx, Engels ve Kautsky'e dair yorumlarına yer verdiği, bir hazırlık niteliği taşıyan *Marksizm ve Devlet* başlıklı defterlerini de içermek gibi bir avantaja sahip. Bu defterler, Lenin'in argümanının oluşumunu yeniden kurmamıza izin verdikleri için özellikle ilginçtirler. Her ne kadar *Devlet ve Devrim* 1917'de Ağustos ile Eylül arasında yazılmış olsa da, (Temmuz'da başarısızlığa uğrayan ilk ayaklanma girişiminden sonra Lenin Moskova'ya

1 Bkz. V.I. Lenin, *Stato e rivoluzione* [*Devlet ve Devrim*] ve *Il marxismo sullo Stato* [*Devlet üzerine Marksizm*] başlıklı hazırlık çalışması, ed. P. Marconi, Samonà e Savelli, Roma 1963.

dönmek zorunda kaldığında)[2], bu metin Lenin'in Rusya'ya dönüşünden hemen önceki dönemde İsviçre'de son düzenlemesi yapılmış olan *Marksizm ve Devlet* üzerine notları kullanır. Bu yüzden İsviçre'de, (o zaman Avusturya İmparatorluğu'na dâhil olan Polonya'daki) Krakov'dan ayrıldıktan sonra, Lenin üç dizi metin kaleme alır: İlk dizi, Hegel üzerine defterlerinde bir araya getirilmiş olan felsefi çalışmalarından oluşur; ikincisi, emperyalizm üzerine bir incelemeyi ve bu başlık üzerine kaleme aldığı herkesçe anlaşılabilir bir denemeyi içerir ve son olarak, 1917 Ağustos'undaki çalışmasına başlamadan önce yazdığı son metinler olan *Marksizm ve Devlet* üzerine raporlar gelir. Bu üç uğrak, diyalektik yöntemin yeniden keşfi ve yenilenmesini, emperyalizm analizini, devletin özgül analizini ve işçi devriminin buna yaklaşımını temsil eder. Tüm bunların nasıl yakından bağlantılı olduğunu göstereceğiz. *Marksizm ve Devlet* üzerine el yazmasının hikâyesi oldukça ilginçtir. Kısaca söylersek, sanki Lenin *Devlet ve Devrim*'i İsviçre'de ya da Rusya'ya dönmesi üzerine yazmak istemiş ama yolculuk sırasında defterlerini kaybettiği için yazamamış gibidir. Metni ancak Ağustos ile Eylül arasında, bir tutuklama kararından kaçarken şansın yardımıyla defterlerini bulduğunda kaleme alabilmiştir.

Defter altıncı bölümde ansızın kesilir ve şu bölümleri içerir: Birinci bölüm, toplumsal sınıflar ve genel olarak devletle ilgilidir; ikincisi Marx'ın 1848 devrimi üzerine yazılarının yeniden yorumlanmasını içerir; üçüncü bölüm, 1871 Paris Komünü deneyimine ve Marx'ın Komün üzerine analizine ayrılmıştır; dördüncü bölüm tamamlayıcı açıklamalara yer verir ve bunun yanında Marx'ın ve özellikle de Engels'in sosyal demokrasi üzerine polemik yazılarını, kimi zaman destekleyerek kimi zamansa eleştirerek takip eder (Lenin özellikle Erfurt ve Gotha programlarının eleştirisi ile ilgilenir); beşinci bölüm doğrudan devletin sönümlenmesi ve ortadan kalkmasının maddi temelleri sorununu önüne koyar; altıncı bölüm Plehanov ve Kautsky'e amansız bir saldırıdır ve yedinci bölümden geriye kalan ise sadece "1905'ten 1907'ye Rus Devrimleri Deneyimi" başlığını taşıyan bir taslaktır. *Devlet ve Devrim*'in üzerine inşa edildiği şema şöyledir: Marx'ın, işçi sınıfı mücadelesi ve 1848 ile 1871 arasındaki mücadele deneyimlerine varmak üzere,

2 Lenin'in firarı üzerine bkz. Carr ve Fischer, op. cit.

devletin kökenleri üzerine yürüttüğü tartışmayla başlar; sonra hem partinin duruşu üzerine analizi hem de devletin sönümlenmesi meselesini ilgilendiren komünist bir program önerir ve son olarak oportünistlere, yani Kautsky ve Plehanov'a karşı polemiğe geri döner. Orijinal plana göre, bu çalışma, komünist programın güncelliğini ortaya koymak ve 1848 ile 1871 üzerine analizlerden çıkan fikirleri takip ederek, bunun kitlelere yararını göstermek için, 1905 ve 1917 Rus devrimleri deneyiminin analiz ile bitecekti. Teorinin, tarihin, polemiğin ve programın bir araya getirileceği ve karşılıklı olarak doğrulanacağı son bölüm olan yedinci bölümün eksikliği tüm bir çalışmada hissedilmektedir. Bunun taslağına bakalım.

1. Devrimde "halkın yaratılışı." Quid est? (Plehanov 1906)
2. 1905 dersleri (Menşevik ve Bolşeviklerin 1906 kararları)
3. 1917 Devrimi'nin arifesi: Ekim 1905 tezleri.
4. 1917 deneyimi. Kitle hareketinin yükselişi, Sovyetler (yaygınlıkları ve zayıflıkları; küçük burjuva bağımlılıkları).
5. Sosyalist-Devrimciler ve Menşevikler tarafından Sovyetlerin kötü yola itilmesi: milisler, halkın silahlandırılması; askeri birim, "*birimler*," ekonomik birim.
   3-5 Temmuz araştırması;
   otoritelerin parti örgütlenmelerinden "bağımsızlığı"
6. Kornilov isyanı
   Menşeviklerin ve sosyalist-devrimcilerin moral yitimi;
   14-19 Eylül yolsuzluğu
7. "Mesihçilik." Kim başlayacak? [ya da "sonuç" bölümünde?][3]

Tüm bunlar Lenin'in teorik faaliyetinin belli bir bakış açısından tutarlı bir özeti olabilirdi: ayaklanma hazırlığı. "Kim başlayacak?" yedinci bölümün taslağının sonudur. Bu notlarında Lenin, Engels'in *Felsefenin Sefaleti*'ne yazdığı girişten alıntı yapar: "Oysa ekonomik bakımdan biçimsel anlamda yanlış olabilecek bir şey, dünya tarihinin bakış açısından tamamen doğru olabilir."[4] "Nereden başlamalı?" daha önce örgütlenme ve bileşim arasındaki ilişkinin tersine çevrilmesi olarak adlandırdığımız problemin bir teyidini oluşturur. "Mesihçilik?" Bu, II. Enternasyonal'in *Batı* Marksizminde, Lenin'in düşüncesinin *oryantal*, mesihçi özelliği üzerinde ısrar edenlere ironik bir cevaptır. Gerçekten de Lenin burada, belirli praksisin (sınıf

3 Lenin, a.g.e., s. 142-43.
4 A.g.e., s. 143, dipnot 6.

bileşiminin) diyalektik altüst edilişinin gücünü örgütsel girişimin amaçları ile yeniden birleştirir: devletin sönümlenmesi, insanların mutluluğu, sürecin idaresinin öznelliği, örgütlenmenin proletaryanın temel politik ihtiyaçları içine oturtulması. Lenin "Mesihçilik" terimini polemik bir tarzda benimser ve ters tırnak içinde kullanır: "Kim başlayacak"la kast edilen açıkça Rus proletaryasıdır; burada örgütlenmenin "Mesihçiliği," bir kitle hareketini kışkırtmayı ve düzenlemeyi başararak onu temel ve bilinçli politik hedeflerine yönlendirir. Bu temelde Rus proletaryası devletin sönümlenmesi problemiyle başa çıkmayı başaracaktır. Bugün bizler için, Rusya'da gerçekleşmiş olan sosyalizm deneyimine dayanarak, Lenin'i ağır bir şekilde eleştirmek ve onu ütopyacılıkla suçlamak kolaydır. Ama bu nasıl bir amaca hizmet eder? Ütopyacılık suçlaması ve nesnel erekselliğin krizi; her devrimci hareketin faal matrisini oluşturan bu devletten duyulan tiksintide ifade bulan öznel gerilimi hiç mi hiç azaltmaz. Kitlelerin öznel kapasitesine dayanan bir ütopyanın zemininden uzaklaşmak, sadece Lenin'i, sadece Marx'ı değil, aynı zamanda devrimci eylemin bütün materyalist temellerini ve bu eylemin olgun ve fiili eğilimini anlama yetisini de terk etmek anlamına gelir.

Devlet ve Devrim'in birinci baskısında yer alan Ağustos 1917 tarihli sunuşla ve yine bu baskının sonuna eklenen 30 Kasım 1917 tarihli yazıyla başlayalım.

> Bu kitapçık Ağustos ve Eylül 1917 arasında kaleme alınmıştır. Bir sonraki, "1905 ve 1917 Rus Devrimleri Deneyimi" başlıklı yedinci bölümün planını önceden hazırlamıştım. Ama başlığı dışında, bu bölüm için tek satır yazacak zamanım olmadı; politik kriz, 1917 Ekim Devrimi'nin arifesi beni "kesintiye uğrattı." Böyle bir "kesintiye" elbette ancak memnun olunabilir, ama kitapçığın ikinci bölümünün (1905 ve 1917 Rus Devrimleri Deneyimi) yazılması belki de uzun süre ertelenmek zorunda kalacak. "Devrim deneyimi"nden geçmek, onun üzerine yazmaktan daha hoş ve yararlıdır.[5]

Sondaki bu ek, haklı bir üne sahiptir. Lenin'in o günlerdeki politik ve pratik deneyiminin teorik çekirdeğini ifade eden ve ona ancak devrimci sürecin verebileceği bir yeğinlik katan bu kitabı bağlamına yerleştirir.

5 A.g.e., s. 141.

Birinci baskının sunuşunda şöyle denilir: "Devlet sorusu, şimdi gerek teoride gerek pratik politikada özel bir önem kazanıyor."[6] Niçin? Çünkü bütün problemler bu soruda düğümlenir ve ona dayanır. Lenin, devrimin başından itibaren, savaşın yol açtığı krizden ve bunun kapitalist gelişime özgü niteliklerinden faydalanılabileceğine inanmaktadır; savaş kapitalist gelişme döngüsünün son evresidir. "Emperyalist savaş tekelci kapitalizmin tekelci devlet kapitalizmine dönüşme sürecini inanılmaz derecede hızlandırmış ve şiddetlendirmiştir."[7] Bu aynı zamanda Lenin'in konumunun temelinde bulunan ilk saptamadır. Lenin sorunu doğru bir şekilde tespit eder: Sermayenin içinden geçmekte olduğu evre, sermayenin tekelci yapılarının mükemmelleştirildiği ve bunların, savaş deneyimi ile birlikte olağanüstü bir biçimde şiddetlenmek üzere, devlet yapılarıyla girdiği sembiyozun daha da derinleştiği bir evredir. 1870'i izleyen büyük işçi mücadeleleri dalgası ve sosyal demokrat partilerin oluşumuyla başlamış olan bir sürecin son noktasına gelinmiştir. Öyle ki bu süreç, sadece kronolojik değil aynı zamanda birinci büyük emperyalist savaşta işaretlerini vermiş olan "gerçek" sonuna ulaşana kadar, tüm bir 19. yy. boyunca devam etmiş ve derinleşmiş olan kapitalist yeniden yapılanmanın hayata geçirildiği süreçtir. Komünarların saldırısını takip eden kapitalist yeniden yapılanma, sosyal demokrasi içinde üretilmiş olan şu iki temel yapıtta halihazırda tasvir edilmiştir: Hilferding'in *Finans Kapital*'i ve Rosa Luxemburg'un *Sermaye Birikimi*. Geçiş yakalanmıştır: İşçiler 1870'lerin sonunda yaptıkları gibi hem doğrudan hem de kitlesel olarak, sermayenin manüfaktür üretimi için geliştirmiş olduğu ilk teknik bileşimi ifade eden özgül toplumsal figür olarak yoksulu ve kitlesel proletaryayı kullanarak kapitalist üretimin temellerine saldırdıkları ölçüde ve bu saldırı 1848 ile 1870 arasında yaşandığı gibi gerçekleştiği ölçüde, sermaye, organik bileşimini, yani makineler ile emek arasındaki, sabit ve değişen sermaye arasındaki oranı muazzam derecede yükseltmiştir. Hangi amaçla? Mücadelenin birleştirdiği işçi sınıfını yeniden bölmek ve önceki işçilerden daha yüksek bir üretkenlik düzeyine sahip olan ve çalışma haysiyeti, daha yüksek bir çalışma bilinci ve proletaryanın

6 A.g.e., s. 3.
7 A.g.e.

bütününden ayrı bir konum edinen bir profesyonel işçi figürü inşa etmek amacıyla. Bu kapitalist ileri sıçramayı mümkün kılan, devasa bir yoğunlaşma süreci ve tekel koşullarının, yani metaların fiyatlarını tek taraflı biçimde belirleyebilme gücünün güvence altına alınması olmuştur. Ama bu, diğer yandan, bu daha yüksek organik bileşim düzeyine denk düşen bir piyasanın emperyalist bir biçimde geliştirilmesi ihtiyacını doğurur. Önce Hilferding ve Rosa Luxemburg tarafından doğru biçimde tasvir edilen ve daha sonra Lenin'in emperyalizm teorisinde, burada bizi ilgilendirmeyen bazı düzeltmelerle, toparlanan süreç budur. Burada bizi asıl ilgilendiren, bütünlüklü çerçevedir: 1848 ila 1870 arasındaki dönemde işçi mücadelesi inisiyatifi; işçi mücadelelerinin bu düzeyinin önünü kesmek amacıyla tüm bir kapitalist yapının gerçekleştirdiği ileri sıçrama; işçi sınıfının içinde gelişmiş olan birliği kırmak için üretimin ve emek gücünün yeniden yapılanması. 19. yüzyılın sonunda meydana gelen bu iç ve dikey kırılma, 1929 Buhranı'na ve bunu izleyen yeniliklere kadar, Avrupa'daki emek gücünün özgül niteliği olarak kalacaktır.

Rus devrimi, tüm özgüllüğüyle profesyonel işçinin devrimi olarak, bu işçi figürü üzerinde gelişir. Belli bir iş ideolojisine ve spesifik bir sosyalizm ideolojisine bağlı bir işçinin devrimidir. Bu işçi kapitalizmin boğuculuğunu devrimci güce dönüştürür. İşçi devrimci olmadan önce değişken sermaye olduğuna, bizzat sermayenin parçası olduğuna göre, bu dönüşüm her zaman gerçekleşir ve gerçekleşmelidir de. Dolayısıyla Rus Devrimi'nin sınırları, bürokratik ya da başka bir şekilde idare edildiği gerçeğinin çok ötesine uzanır: Bu sınırlar, belli bir işçi sınıfı bileşimi tipine bağlı olarak, sermayenin özgül bir tarihi tarafından belirlenir. Bu anlayış bize, devrimci deneyimin bu en yakın evresinde, devrimci sürecin sürekliliğini temel bir veçhe olarak düşünebilme ve işçi bileşiminin farklı düzeylerinin sürekli olarak katmanlaştırılmasına, bu düzeylerin sürekli olarak dağıtılması ihtiyacını görebilme imkânı vermiştir: kendi başına devrimci sürecin sürekliliği ile projenin ve programın temel öğesi olarak kültürel devrim. Bu değerlendirmeleri ileride daha ayrıntılı olarak ele alacağız.

Ama şimdi Lenin'in tarif ettiği evreye dönelim. Temel geçiş, finansal geçiştir. Kapitalist ileri sıçrama, finansal yoğun-

laşma ve bankaların üstlendiği üretici ve doğrudan aracılık işlevi yoluyla gerçekleşmiştir. Diğer yandan sermaye, piyasanın genişlemesi üzerinde Lenin'in doğru bir şekilde tasvir ettiği iki evre aracılığıyla etkide bulunur: Bunlardan ilki yaygın meta ihracatı, ikincisiyse yaygın sermaye ihracatı, yani tam anlamıyla kapitalist piyasayı ve sermaye dolaşımını genişletme çabasıdır. "Emperyalist savaş tekelci kapitalizmin tekelci devlet kapitalizmine dönüşümü sürecini muazzam derecede hızlandırıp şiddetlendirmiştir." Üçüncü uğrak, emperyalist modelin daha da mükemmelleşmesidir. Komuta gerçekliği, tüm somutluğu içinde ve yoğunlaşma gücü biçiminde, tamamıyla aydınlığa kavuşur. Bu projeyi yürütmek için, kapitalist devlet maskesini takmak zorundadır; şimdi emperyalist savaş tam olarak bunu teşvik etmektedir. Savaş, piyasaların bölünmesi düzeyinde bir çarpışma olarak; işçi sınıfı üzerindeki komutayı yeniden biçimlendirmek üzere başlatılmış olan sürecin, sermayenin bir parçası olarak işçi sınıfı üzerindeki tahakkümün yeni bir tanımına götüren bu sürecin zorunlu bir sonucu olarak kendini gösterir. Şimdi savaş sistemin bütünlüklü rasyonalitesini daha da derinleştirir. Sermayenin ileri sıçrayışı ölüm taklasına dönüşür. Bir yandan sermaye iç düşmanını, yani işçi sınıfını yenilgiye uğratmak için, finans sermayenin inşası aracılığıyla, piyasaları emperyalist biçimde ele geçirmeye yönelmeye zorlanır, fakat bu çarpışmalara ve anti-emperyalist savaşlara yol açar. Emperyalist savaş, iç düşmanı, yani işçileri tahakküm altına almanın acil gerekliliğinden zorunlu olarak ortaya çıkan, piyasaların bölüşümü için bir savaştır.

Lenin'in şemasının, sınıf mücadelesinin, sermayenin ve işçi sınıfının bileşiminin fiili gerçekliğine uygun olup olmadığı üzerinde durmak gereksizdir, öte yandan, bu şemanın mevcut duruma uygun olmadığının altını çizmek de gereksizdir. Bugün gerçekten de kriz, Lenin'in analizine indirgenemeyecek olan planlama alanında kendisini göstermektedir.[8] Fakat burada bu bizi ilgilendirmemektedir.

Bizi ilgilendiren, Lenin'deki bu temel diyalektik geçişe işaret etmektir: Emperyalist süreçlerin hızlanması ve çelişkileri-

8 Bu meseleyle ilgili olarak bkz. S. Bologna, P. Carpignano ve A. Negri, *Crisi e organizzazione operaia* ve L. Ferrari Bravo, *L'imperialismo e la classe operaia multinazionale,* Feltrinelli, Milan 1975.

nin keskinleşmesi, sınıf temelleriyle çelişir. Dış çelişkiler tekrar oldukları şey haline, yani iç, sınıfsal çelişkilerin genel temsilleri haline gelmek üzere patlak verirler. Devleti savaşa zorlayan şey, yürütülmekte olan tekelci harekâtı meşrulaştırmak ve doğrudan güvence altına almak ihtiyacıdır, fakat bu şekilde o asıl amacını da açık etmiş olur: içeride işçi sınıfını tahakküm altına almak. Dedikleri üzere, emperyalist savaş, dönüşüm sürecini olağanüstü biçimde hızlandırmış bulunmaktadır:

> Devletin emekçi kitlelere uyguladığı korkunç baskı, her şeye kadir kapitalist birliklerle daha sıkı kaynaşarak daha da korkunçlaşmaktadır. Gelişmiş ülkeler –bunların "cephe gerileri"nden söz ediyoruz- işçiler için adeta askeri zindanlara dönüşmüştür. Sonu görülemeyen bir savaşın yol açtığı görülmemiş dehşet ve sıkıntılar, kitlelerin durumunu tahammül edilemez bir hale getirmekte ve öfkelerini kabartmaktadır. Enternasyonal proleter devrim açıkça olgunlaşmaktadır. *Bu devrimin devletle ilişkisi* meselesi *pratik bir önem kazanmaktadır*.[9]

Yani kapitalizm; birleşmeler, emperyalizm, savaş, işçilere uygulanan baskının şiddetinin giderek artışında açığa çıkan bir çelişkiye yüklendiği ölçüde, bu sürecin doğasının maskesini düşürmek de o kadar mümkün hale gelmektedir. Özgül çelişkinin ortaya çıkar çıkmaz, kriz bastırılamaz hale gelmektedir. Marx bunu binlerce kez tekrar eder: İşçilerin bakış açısından kriz apaçıktır, çünkü kapitalist sürecin hakiki doğasını sadece o bilir. Eğer savaş krizi devleti güçlendiriyorsa, bu sadece durumun işçiler açısından nasıl da sürdürülemez hale geldiğinin bir göstergesidir. Devrim, başından itibaren, kitlelerin bakış açısından sürdürülemez olan bu durumun bilinci yönündeki bir eğilim olarak ortaya konur.[10]

"Enternasyonal proleter devrimin olgunlaşması!" Gerçekten de bugün Lenin'in öğretilerini yüceltenleri dinleyecek olsaydık, bu eski yoldaşımız ne kadar da maceracı görünürdü! Ama yine de nesnenin uzaklığı gerçek değildir: Enternasyonal proleter devrim meselesi gerçek ve yakındır, çünkü Lenin onu önünde duran canlı bir öznenin ürünü olarak anlar.

Öyleyse, bu canlı, somut, belirli öznenin devlete karşı tutumu nedir? Bu çok mühim hale gelir, çünkü devlete kar-

9 Lenin, *Stato e rivoluzione*, s. 3.
10 A.g.e., s. 3-4.

şı tutum, program meselesinin temel öğesini oluşturur. Bu devletin devrilmesi nasıl bir başarıdır? Devrim, iktidarın, kendini içinde sunduğu seçkin biçiminde, belirli hedeflere dönük olarak uygulanan şiddetin idaresine meşru biçimde hazır bulunan bir yapı ve makine olarak ele geçirilmesidir. Peki bu hedefler nedir? Neden devleti ele geçiriyoruz? Devrimin gerektirdiği sıçrayış nedir ve proletaryanın devlete karşı tutumu ne olmalıdır? Proletarya neden devleti ister, onu neden ele geçirir? Bunun doğrudan ve belirli yararı nedir? Tüm bunlar bakımından temel olan şey, bu canlı öznenin, ilerlemekte olan dünya devriminin bu taşıyıcısının, görevini, tüm şiddetiyle, emperyalizmin dayattığı tahakkümden, sefaletten ve çaresizlikten kurtulma umudunun gerektirdiği o amansız istençle yerine getirmesidir. Bu bakış açısından, kitapçığın temel hedefi, Lenin'in doğrudan "göreli olarak barışçıl bir gelişimin hüküm sürdüğü on yıllar boyunca birikmiş olan oportünizm öğeleri"ne saldırdığı önsözünde dile getirilmiştir. Bu öğeler,

> tüm dünyada resmi sosyalist partilere hâkim olan sosyal şovenizm eğilimine neden olmuştur. Sözde sosyalizm, eylemde şovenizmle ayırt edilen bu eğilim... "sosyalizmin önderleri"nin sadece "kendi" ulusal burjuvazilerinin değil, aynı zamanda "kendi" devletlerinin çıkarlarına alçakça ve uşaklık ederek uyum sağlamasıyla ayırt edilir. Çünkü Büyük Güçler denilen devletlerin çoğu, birçok küçük ve zayıf ulusu çok uzun bir süredir sömürmekte ve köleleştirmektedir. Emperyalist savaş, tam da bu türden bir yağmanın paylaşımı ve yeniden paylaşımı için verilen bir savaştır.[11]

Devlet teorisinin gizeminden arındırılması gerekliliği şundan kaynaklanır: Sosyal demokrat önderler, kapitalist yoğunlaşma mekanizmasına, emperyalist bir perspektiften sermayenin gelişimini sağlamaya pek istekli olan bu ilk kolektif devlet biçimine o kadar bulaşmış durumdadır ki, devrimci proleter mücadelenin özgür gelişimi ve hedeflerinin tanımlanması ancak bu ideolojik boyunduruktan özgürleşildiği takdirde mümkün olabilir. Sermaye ve devlet birbirine öyle nüfuz etmiştir ki devlet karşısında alınacak herhangi bir madun tutum, kapitalizmin işçilere karşıt bakış açısından, emperyalizme açık

11 s. 4.

destek veren pozisyonlara yol açacaktır. Bu yüzden "emekçi kitlelerin genel olarak burjuvazi ve özel olarak da emperyalist burjuvazinin etkisinden kurtuluş mücadelesi, 'devlet'e ilişkin oportünist önyargılara karşı bir mücadele olmaksızın mümkün değildir."[12] Lenin'in argümanı, Marx'ın devlet üzerine metinlerinin yeniden yorumlanması aracılığıyla, emperyalizme katılmak ve bundan önce de ulus devleti desteklemek için geliştirilmiş olan yanlış devlet teorisinin maskesini düşürmeye yönelir.

> Öyleyse her şeyden önce Marx ve Engels'in devlet üzerine öğretisini inceleyip bu öğretinin unutulmuş ya da oportünistlerce çarpıtılmış olan yönleri üzerinde ayrıntılı olarak duracağız. Sonra bu çarpıtmaların baş sorumlusu, mevcut savaşta utanç verici bir biçimde iflas etmiş olan İkinci Enternasyonal'in (1889-1914) en tanınmış önderi olan Karl Kautsky'yi inceleyeceğiz. Son olarak 1905 ve özellikle de 1917 Rus Devrimleri deneyimlerinin temel sonuçlarını toparlayacağız... Sosyalist proleter devrimin devletle ilişkisi sorusu, yalnızca pratik politik bir önem kazanmakla kalmamakta, aynı zamanda günümüzün en acil sorunu olan, kitlelere, kendilerini sermayenin boyunduruğundan kurtarabilmeleri için yakın gelecekte ne yapmaları gerektiğini açıklayabilme sorununa işaret etmektedir.[13]

Bu noktada Lenin'in kitabında yedinci bölümün eksikliğinin ne büyük bir talihsizlik olduğu açıkça görülür, çünkü bu bölümde Lenin'in mücadeleleri yeniden yorumlayışının, Marx'ın 1848 ve 1870 üzerine yazdıklarında da mevcut olan aynı yoğunluğa ve aynı muazzam öneri getirebilme ve analiz edebilme kapasitesine sahip olacağı şüphesizdir. Bu eksiklik, bir bütün olarak eserin çarpık biçimde resmedilmesine neden olmuştur. Eserin *doktriner* özelliği (Marksizmin ilkeleri ile Marx ve Engels'in yorumları bakımından) dışlayıcıymış gibi gözükse de aslında, daha önce de belirttiğimiz gibi, böyle değildir. Bu, devrimci öznenin ortaya çıkışından yalıtılmış yanıltıcı *teorik* okumaları meşrulaştırabilir. Ayrıca 1905 ve 1917 devrimleri üzerine bir tartışmanın eksikliği, analizi etkilediği ve ortaya koyduğu kategorileri yeterince belirlemediği için, daha da hissedilir. Bunun özel olarak devletin sönümlenmesi sorununa gelindiğinde nasıl bir anlama geldiğini göreceğiz. Öyleyse

12 A.g.e.
13 A.g.e.

burada yapacağımız okuma, bu eksikliği gidermelidir ve bu iki şekilde yapılabilir. Bir yandan okumamızı Lenin'in bütünlüklü metodolojisine ve bu dönemde ileri sürdüğü politik programa geri götürmeyi deneyebiliriz. Diğer yandan kendimize "*Devlet ve Devrim* bizim için ne anlama gelebilir" sorusunu, yani 1848 ve 1871 devrimlerinin deneyimiyle birlikte, 1905 ve 1917'de Rusya'daki devrimci sürecin zımni deneyimleri üzerine inşa edilmiş olan bir teorinin, bugünün devrimci Marksizmine doğrudan nasıl massedilebileceğini sorarak bu metni güncelleştirmeye çalışabiliriz.

Bu meselede, büyük ihtimalle işçi hareketi geleneğinden kopan bir dizi sonuçla yüz yüze geleceğiz. Gerçekten de Lenin'in teorik girişimi (özellikle de günümüzdeki benzer deneyimlerle birlikte düşünüldüğünde) kesinlikle muazzamdır. Bu girişim, Marx'ın ve Engels'in analizlerinden hareketle, argümanları tarihsel olarak devletin ekonomik temelleri üzerinde belirlemek ve saptamak suretiyle, işçi hareketinin devlet üzerine söyleminin özgül bir evresini teorileştirir. Devrimci sürecin bu ekonomik belirlenişinden, bizatihi süreç içinde tahrip edilmesi gereken özgül öğelerin bir işareti doğar. Ama tam da burada, bu çalışmanın, profesyonel işçinin devriminin, devrimci bir sosyalizm önerisinin belirli bir evresine bağlı olduğu teyit edilmiş olur. Öyleyse *Devlet ve Devrim*'i okumak, aynı zamanda belli bir mesafe koyup, devletin sönümlenmesinin bugün ne anlama geldiğini, proletarya diktatörlüğüne geçiş evresinin ne olduğunu, iktidarı ele geçirmek ile kapitalist tahakküm makinesinin ortadan kalkması arasında nasıl bir ilişki kurulduğunu, bu süreçte örgütlü işçi sınıfının işlevinin ne olduğunu sormayı gerektirir. Bu okuma, mücadelelerin bu proje hakkında ne söylediklerini sormak anlamına gelir. Çünkü eğer bugün mücadeleler, Avrupa ve Amerika'da, şimdiden kapitalist komutaya karşı doğrudan bir saldırıya işaret eden bir noktaya ulaşmışsa, eğer bugün mücadelelerde şimdiden işçi sınıfı üzerindeki kapitalist tahakküme ilişkin tüm aracı devlet formüllerinin reddedilişine tanık olunuyorsa, eğer proleter hareketler emeğin örgütlenmesini ve bunun iyileştirilmesini kökten bir şekilde reddediyorsa ve mevcut zenginliğin doğrudan temellüküne yöneliyorsa, eğer mevcut zenginliğin giderek daha da büyük bir kısmı, insani yetilerin gelişmesinin bir olanağı olarak

görülüyorsa, o zaman bugün proletarya diktatörlüğü ne anlama gelmektedir? Mücadeleler daha şimdiden kendi içlerinde, tüm temsilin reddinin, zenginliğin doğrudan yeniden temellükünün, işçi sınıfında ifade bulan kolektif insani enerjinin yeni bir gelişiminin örneklerini (ve böyle bir örneklendirme ancak bir mücadele biçimini alabilir) oluşturabildiğine göre, genel olarak bu iktidarı ele geçirme *eylemi* ne anlama gelmektedir? Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda proletarya diktatörlüğü ne demektir? Bilindiği üzere, Lenin'de proletarya diktatörlüğü olarak tanımlanan ve pratik anlamda, planlı bir toplumun ve sosyalizmin inşasına dayanan bir ara evre bulunur: Öyleyse sermayenin planlı toplumunda geçiş artık ne anlama gelmektedir? Lenin için de ara evre, toplumsal üretim üzerinde otomatik kontrol araçlarının tanımlanmasını gerektirir. Tüm bunların bizatihi sermaye tarafından zaten gerçekleştirilmekte olduğu bir durumda, proletarya diktatörlüğü ne demektir? Problem çok daha radikalleşmektedir: Hâlâ bir diktatörlükten ya da bir *sosyalist* devrimden bahsedebilir miyiz ya da bugün *gerçekçi* bir devrim projesi, kendisini *komünizm* zemini üzerinde temellendirmeye ihtiyaç duyar mı, devletin sönümlenmesine ilişkin Marksist proje asgari bir program olarak ya da Marx'ın tanımlamış olduğu gibi, insanlığın tarih öncesinden çıkışını başından itibaren hayata geçirme girişimi olarak komünizmi gerektirir mi?

20
Genel Anlamda Devlet Kavrami Yikilabilir ve Yikilmalidir

"Devlet, sınıf antagonizmalarının *uzlaşmazlığının* ürünü ve tezahürüdür"[1] Devletin bizatihi varlığı sınıflar arası çelişkilerin uzlaşmaz olduğunu gösterir, devletin olduğu her yerde, antagonizma anlamında, diyalektik bir bağ bulunur. Bu tezin kanıtlanması, Lenin'in önüne koyduğu temel görevdir: "Marx'ın devlet üzerine gerçek öğretilerinin *yeniden keşfi*."

Öyleyse bu tanım ne anlama gelmektedir? Lenin, öncelikle Engels'in *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni* üzerine teorisine gönderme yapar. Engels'in öğretisine göre devletin kökeni zorunlu olarak ilkel komünizmin, yani toplumsal ilişkinin ve onun topluluk biçiminin dolayımsızlığının aşılmasına bağlıdır: Ancak bu ilişkinin bu dolayımsızlığı kırıldığında, devlet, yani ilkel toplumda işlemekte olan topluluğa ve toplumsal güçler ile gerilimlere bir iktidarın uygulanışı anlamında bu kopuşun bir dolayımı olarak devlet ortaya çıkabilir. Öyleyse devlet topluma dışsal bir güç olup, aslında bir tür ilkel komünizm olarak nitelenebilecek olan toplumsal gelişmenin ilk evresi aşıldığında, herhangi bir tipte olgun toplumun oluşumunda ortaya çıkan ve bu oluşuma egemen olan çatışmaların uzlaşmazlığı-

1 V.I. Lenin, *Stato e rivoluzione*, s. 9.

nın ürünüdür. Engels'in antropolojik (aynı zamanda romantik ve pozitivist) bulamacı, kaba ve gerekli olmakla birlikte mitik ve masalsı da olan bu ilkel komünizm imgesi, doğru da olabilir yanlış da:[2] Burada bize düşen bunu doğrulamak ya da yadsımak değildir. Aslında kapitalist toplumda devletin ne olduğunu kesinlikle belirlemek için *genel olarak* devletin kökenlerini araştırmaya koyulmamızın gerekli olmadığına işaret etmemiz yeterli olacaktır. Bizi ilgilendiren, devletin, kapitalist toplumda sınıfların uzlaşmazlığının bir ürünü olarak, bu antagonist biçim içinde tanımlanmasıdır. Dolayısıyla devlet, genel olarak sınıfların uyuşmazlığından ziyade, iki karşıt sınıfın (yani proletarya ile burjuvazi ya da diğer politik, idari ya da bürokratik zümreler tarafından temsil edilen kapitalist sınıf) uzlaşmazlığının bir ürünü olarak belirir. Proletarya, mutlak diyalektik yasalara değil, kapitalist toplumun diyalektik yasalarına bağlıdır. Kapitalist toplumun diyalektiği, değerin diyalektiğidir, yani sömürü yoluyla azami zenginliğin çekip çıkarılmasıdır. Bir yandan değeri yaratanları, diğer yandan da üretimin örgütlenmesi aracılığıyla bu değere el koyanları idame ettiren bir üretim tarzında biriken bütün değerin yeniden üretimi ve bölüşümü yasasına dönüşen değer yasası budur. Öyleyse Marx'ın gerçek devlet teorisini yeniden tesis ederken, büyük antropolojik sorunlara başvurmaya, insanlar bu mitik ilkel komünizm evresinden çıktığında, devletin ne olduğunu sormaya gerek yoktur (ki böyle bir ilkel komünizmin bir zamanlar gerçekten var olup olmadığı şüphelidir: Kimileri gerçeğe çok daha yakın bir biçimde insan hayatının bu ilk evresinin çok daha şiddetli ve belki de çok daha uzlaşmaz olduğunu öne sürmektedir). Her durumda Lenin'in, Engels'in yaklaşımının doğruluğunu ya da antropolojik öncüllerinin geçerliliğini doğrulamaya pek de kalkışmamış olduğunun altını çizmek gerekir. Lenin, genel hedefleri doğrultusunda teoriyi yeniden tesis etmekten ziyade devlet tanımının analizinin temeliyle ilgilenir. Engels'in eserine yaptığı bu başvuru, bu eserin muazzam yaygınlığına ve belki de o dönemde analizin altında yatan pek zarif doğal hak kurgusuna itibarının bir sonucudur. (Lenin, Engels'ten yaptığı

2 Engels'in antropolojik tezleri lehine bir örnek için bkz.: Engels'in tezlerini özellikle zengin ve olağanüstü bir tarihsel gelişim içinde yeniden ele alan George Thomson, *Eschilo e Atene e I 'rimi filosofi.*

alıntılarda,[3] antropoloji üzerine pasajlara asla başvurmaz ve devletin teorik tanımının altını çizer.)

O halde önemli olan, devletin tanımının Lenin'in karşı karşıya bulunduğu gerçekliğe uygun bir tanım olup olmadığıdır ve bu bakımdan Engels haklıdır:

> Tarihsel analizini toparlayarak, devlet, demektedir Engels: "Topluma dıştan dayatılan bir güç ya da Hegel'in dediği gibi 'etik ideanın gerçekliği', 'aklın imgesi ve gerçekliği' değildir. O daha ziyade belirli bir gelişme evresindeki toplumun bir ürünü ve bu toplumun kendiyle çözülemez bir çelişkiye girdiğinin, yok etmeye gücünün yetmediği uzlaşmaz antagonizmalara bağlı olduğunun kabulüdür. Fakat bu antagonizmaların, çatışan ekonomik çıkarları olan bu sınıfların, kendilerini ve toplumu kısır bir mücadele içinde eritip bitirmemeleri için, çatışmayı ılımlılaştıracak ve onu düzenin sınırları içinde tutacak, görünüşte toplumun üzerinde yer alan bir güç zorunlu hale gelir; toplumun içinden doğan ama kendisini onun üzerinde konumlandıran ve toplumdan giderek daha da yabancılaşan bu güç, devlettir.[4]

Bu tip bir formülü, Marxve Engels sadece devlete ilişkin olarak değil, ama aynı zamanda daha genel olarak, kapitalist sömürünün meta ve para, değer ve artı değer, kâr vs. gibi ekonomik kategorilerinin şeyleşmesi, oluşumu ve sağlamlaşması süreçlerini tanımlarken de kullanır. Lenin tarafından anlaşıldığı şekliyle bu devlet tanımı, *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*'ndeki antropolojik meselelerle pek az ilgilidir; tersine bu tanım doğrudan Marx'ın politik ekonomi eleştirisinden doğar. Öyleyse burada naturalist, soyut ve antropolojik kategorilerden ziyade materyalist ve tarihsel politik kategorilerle uğraşmaktayız. Aslında devletin ortaya çıkışının işaret ettiği sınıflar arası uzlaşmazlık, kendi içinde dinamik bir olgudur; bu uyuşmazlık derinleştikçe antagonizması da daha patlayıcı bir hal alır. Lenin bu konu hakkında bir dizi klasik sosyal demokrat gizemlileştirme olduğunu öne sürerek, bunlardan, devletin görünüşteki dolayımını gerçek bir dolayıma dönüştürmeye çabalayan özellikle iki tanesine işaret eder: devlet tarafından yorumlanan genel, özel çıkar; devlet komutasının iç (ve dolayısıyla etkin bir şekilde aracı), dış işlevi. Lenin bu ortak temeli paylaşan iki farklı gizemlileştirme hattı

3 Lenin, *Il marxismo sullo Stato*, s. 215-219.

4 Lenin, *Stato e rivoluzione*, s. 8-9.

çıkarır. Bir yandan "tartışmasız tarihsel olguların baskısı altında, devletin sadece sınıf antagonizmalarının ve sınıf mücadelelerinin olduğu yerde var olduğunu kabul etmek zorunda kalan" burjuva ve küçük burjuva ideologlar, Marx'ı, devleti sınıflar arası *uzlaşmanın* bir organı olarak gösterecek şekilde "düzeltir."[5] Böylece genelliğin görünüşüne gerçeklik atfedilmiş olur ve devletin sınıf tahakkümünün organı olduğu biçimindeki su götürmez gerçek yadsınır. Yine de bu konumun acemiliği işe yaramıştır: 1917 Rus Devrimi'ndeki zaferleri, bu yeni *uzlaştırmacılığın* revizyonist ve sosyal demokrat tüm konumlar için bir sınama tahtası olduğunu göstermiştir: *Uzlaştırıcı* devlet savunusu, oportünistlerin bir silahına ve devrimci sürecin reddinin örgütlenmesine dönüşmüştür. Dahası Lenin şöyle der:

> Diğer yandan Maksizmin "Kautskyci" tahrifi çok daha inceliklidir. Devletin sınıf egemenliğinin bir organı olduğu ya da sınıf antagonizmalarının uzlaşmaz olduğu "teorik" olarak reddedilmez. Ama şu göz ardı edilir ya da örtbas edilir: Devlet sınıf antagonizmalarımn uzlaşamazlığının bir ürünüyse, toplumun üzerinde yer alan bir güçse ve toplumdan *"giderek daha da yabancılaşıyorsa,"* bu durumda, ezilen sınıfın özgürleşmesinin, yalnızca şiddet içeren bir devrim olmadan değil *aynı zamanda* hâkim sınıf tarafından yaratılan ve bu "yabancılaşma"nın cisimleşmiş hali olan bu devlet iktidarı aygıtı da *yıkılmadan* mümkün olamayacağı açıktır. İleride göreceğimiz gibi Marx teorik olarak apaçık olan bu sonuca, devrimin görevlerinin somut bir tarihsel analizi yoluyla ulaşmıştır. Ve –daha sonra daha detaylı olarak ele alacağımız üzere- Kautsky'nin ..."unuttuğu" ve çarpıttığı sonuç tam da budur.[6]

Görünüşte Kautsky, Marx'ı analizinin hakikatini unutmaz: Devlet uzlaştırmadığı gibi sınıfların antagonist çıkarlarının uzlaşmazlığının gelişebileceği nötr bir alan da değildir. O daha ziyade devlet makinesinin, topluma karşı koyan, bizatihi toplumun genel çıkarı olarak göründüğü anda toplumu aşan bir iktidarın üstünlüğüne zorunlu olarak bağlı olduğunu ve sonuç olarak da bu temel çelişkinin sürekli olarak büyümekte olduğunu unutur.

Bu devlet diyalektiği sadece Marx'ın değer ve sömürü teorisine başvurularak açıklanabilir: Emeğin örgütlenmesi ile

5 A.g.e., s. 9.
6 A.g.e., s. 10.

emek üzerindeki despotizm arasındaki ilişkinin geliştirilmiş olduğu *Kapital*'e[7] başvurmaksızın devletin Marksist bir tanımına ulaşmak imkânsızdır. Fakat devlet antagonizmasının büyüdüğünü teyit etmek, aynı zamanda sermayenin tarihini *doğrudan* proletarya ve sınıf mücadelesinin bakış açısından okumak anlamına gelir.

Lenin'in izlediği yol da budur. En başından beri Lenin, gelişmenin bu aşamasında sermayenin sömürüsünün ve tahrip gücünün devasa bir şekilde büyümesinin altını çizer. Fakat bu aynı zamanda doğrudan, devletin antagonistik doğasının büyümesi ve keskinleşmesi anlamına gelir. Öyleyse sınıf mücadelesinin derinleşmesi, aynı zamanda proleter özneye radikal biçimde yıkıcı bir görev atfeder. Lenin'in Marx'ın devlet teorisi üzerine notlarına baktığımızda bu ikinci öğeyi hemen yakalayabiliriz: Lenin'in Engelsçi kalkış noktası gibi işler görünen felsefi ya da antropolojik deformasyon, gerçekten de tesadüfidir. Aslında uzlaşmazlık Marx'ta olduğu gibi Lenin'de de genel olarak yasanın gelişmesinden olduğu kadar bunun sınıf mücadelesindeki özgüllüğünden de kaynaklanır. Marx'ta olduğu gibi, devletin işlevinin uzlaşmazlığını pekiştiren şey, gelişimin etkin öznesi olarak işçi sınıfı mücadelesidir. Tam da bu yüzden Lenin'in Marx'ın *Louis Bonaparte'ın On Sekiz Brumaire*'i'ndeki argümanlarına geri dönmesi ve bu metinlere bir hazırlık olarak bunların altını çizmesi hiç de şaşırtıcı değildir.

> Ama devrim eksiksiz ilerlemektedir. Hâlâ araftan geçmektedir. İşini yöntemle yürütmektedir. 2 Aralık 1851'e gelindiğinde *hazırlığının ilk yarısını tamamlamıştı, şimdi de öteki yarısını tamamlıyor*. Devrim, parlamenter iktidarı devirebilmek için, önce onu yetkinleştirmiştir. Artık bu amacına ulaşmış olduğu için, şimdi yürütme gücünü yetkinleştiriyor, onu en yalın ifadesine indirgiyor, onu yalıtıyor ve tek hedefi haline getiriyor ki tüm yıkıcı güçlerini ona karşı yoğunlaştırabilsin. Ve hazırlığının bu ikinci yarısını da tamamladıktan sonra, Avrupa oturduğu yerden sıçrayacak ve sevinçle haykıracak: İyi kazmışsın, yaşlı köstebek![8]

Lenin burada, daha sonra, genel olarak devlette ve onun politik yönetiminde sınıfların uzlaşmazlığı üzerine bütün bir

7 Bu ilişkinin geniş bir analizini şurada sunmaya çalıştım: "Rileggendo Pasukanis: note di discussione," *Critica del dritto* I (1974).

8 Lenin, *Il marxismo sullo Stato*, s. 215-219.

teorinin aynı doğaya sahip bir öğesi olarak analiz edeceği bir mekanizma görür. Bu öğe Marx'ın metninden çıkar ve işçi sınıfı mücadelesinin devletin içinde ve karşısındaki işlevinin özgüllüğüne dayanır. Devletin buradaki dışsal konumu, işçi sınıfı mücadelesinin bir işlevinin ürünüdür ve böylece yüceltilir, yalıtılır ve saldırılır. Tekrar okuyalım: "Devrim işini yöntemle yürütmektedir... parlamenter iktidarı devirebilmek için önce onu yetkinleştirmiştir." Bu politik kabarmalar ve devletin örgütlenme biçimi, daima sınıf mücadelesinin doğrudan bir ürünüdür; devlet yapısının kusursuzlaştırılması, sınıf mücadelesinin doğrudan bir sonucudur, çünkü işçilerin saldırısı ile devletin buna verdiği tepkilerin bir bileşimi tarafından belirlenmiştir. Bu süreç ne belirsiz ne de geneldir: İşçilerin saldırısı daima özgül bir hedefe göre gerçekleşir. Buradan, sınıf mücadelesinin düşmanlarına, daima giderek daha merkezi, belirli ve anında karşı koyma kapasitesi doğar. "Aklın hilesi," tanrının inayeti ya da teolojiden ziyade, kolektif bir öznenin belirlenimi budur, yani mücadelenin diyalektiğini belirleyen ve onun alanını ve de güç ilişkilerini değiştiren kolektif praksis. Öyleyse değer elde etme mekanizmalarının yeniden yapılanması gibi teknik bir anlamda bile kapitalist yeniden yapılanmadan bahsettiğimizde, tam da bu soruna işaret ediyoruz. Bunu *Kapital*'de okuruz, *Grundisse*'de bu anlayış büyük oranda önceden görülmüştür ve son olarak Marx ve/veya Engels'in tüm tarihsel ve politik yazılarında bu perspektifin bir uygulanışını görürüz. O zaman şimdi bu soruna geri dönüp onu kurumsal bakımdan ele alalım.

Sınıf bileşimi, mücadelelerin içinde, öznel ve nesnel tavırlar yoluyla değişime uğrar: Devrimci Marksizmin hattı budur. Ücretle, sermayenin diyalektik çevrimini ve işçi sınıfını tarihsel, belirli ve etkin kılan tüm koşulları kast ettiğimiz ölçüde, bu, ücrette cisimleşir. Farklı ücret düzeyleri aracılığıyla işçi sınıfı öznel davranır ve orada, mücadeleler ve onun (ücretlere ilişkin) tarihsel sonuçları tarafından belirlenen işçi sınıfı bileşiminin ilerleyen farklı evrelerinde, sermayenin bileşimlerinin, yani artı değerin elde edilmesinin ve sömürüye dayalı tüm bir toplumsal örgütlenmenin farklı ve giderek ilerleyen ve mükemmeleşen evrelerine denk düşen bir diyalektiği görebiliriz. Bu süreç kurumsal biçimlere yansıtılabilir. Kurumsal biçimler, bu bakış açısından, sömürünün farklı dereceleri ve biçimlerine

denk düşen ve dinamik bir biçimde mücadeleleri kontrol etme, içerme ve bastırmaya uygun ve hazır bir işlevsel sargıdan başka bir şey değildir, çünkü artık biliyoruz ki kurumlar işçi sınıfını edilgin olarak algılamaz: Uzlaşmazlık, öznesine, yani işçi sınıfına gönderme yapar. Diyalektik bize, kapitalist süreci harekete geçiren işçi sınıfının yanında, kendisini hem doğrudan sömürünün bir mekanizmasına hem de bu mekanizmanın genel, kurumsal bir sargıya dönüştürebilmek için bu süreci geri almaya çalışan sermayenin olduğunu gösterir. Bunu unutmak Marksizmin ABC'sini unutmaktır ve Kautsky bunu gerçekten de unutmuştur ve Kautskycilik bugün bunu daha da unutmuş haldedir, çünkü Marx, *On Sekiz Brumaire*'deki analizinde bunu tartışabildiğine ve Lenin böyle bir sürecin tanımını yenileyebildiğine göre, bugün bunun teorik olarak en yeğin şekilde kuvvetlenmekte olduğunu görebiliriz ve pratiğimiz ne mutlu ki bu ritmi izlemeye zorlanmaktadır.

Şimdi Lenin'e dönelim. Lenin'in, *Nisan Tezleri*'nde dile getirilen ve devrimin ilk evresinde hayata geçirilen sürekli devrim teorisinde Marx'ın sadece ruhunu değil aynı zamanda sözlerini de tekrar etmenin mümkün olduğunu gördüğünde, Marx'ın devrimci pratiğe ilişkin yasalarını yeniden keşfinden dolayı hissetmiş olabileceği coşkuyu bir düşünün. Devrimin ilk evresi, Şubat ayaklanması, burjuvaziyi yenilgiye uğratmış, parlamenter iktidarı kurmuştur. Fakat bunu sadece bu iktidarın burjuva doğasını, özündeki etkisizliği göstermek ve onu yürütme erkine, yani temsil aldatmacasından hem sonra baskıcı bir öğeye dönüştürmek üzere yapmıştır. Gerçekten de proletaryanın eylemi, iktidarı *devirmek için* onu yalıtmaya, ona en saf biçimini vermeye dayanır. Devrimin ikinci evresi işte budur. Sürekli devrim teorisi, devrimci hareketin ürettiği etkilerin, başarıları kadar ortaya çıkardığı yeni engellerin diyalektik olarak algılanmasından doğar. Şubat devrimi demokratik bir devrimdi: Proleter mücadele tarafından üretilmişti ama daima demokratikti. Şimdi ise "devlet makinesini kırmak ve parçalamak yerine onu hep yetkinleştirmiş olan şimdiye kadarki tüm devrimleri"[9] tekrar etmekten kaçınmak için, tekrar eyleme geçmek ve ileri gitmek gerekmektedir. Öyleyse şimdi, der Lenin *Devlet ve Devrim*'de, bu makineyi parçalayabilecek o can alıcı sıçramayı yapmanın zamanıdır.

9 A.g.e., s. 153.

Reformizmin bugün ne demek olduğunu düşünelim. Tüm değişik formülasyonlarıyla birlikte, reformizm tam da Lenin'in alternatiflerinden ilkini, yani devlet teorisinde oportünizmi tekrar eder: Devlet, uzlaştırma organı olarak anlaşılır, ama oldukça özel bir biçimde, çünkü bugün uzlaştırma çok daha bütünleşmiş bir toplumsal doku içinde gerçekleştirilmekte ve dolayısıyla uzlaşma ile örgütlenme giderek daha da birbiriyle ilişkili hale gelmekte ve hatta neredeyse bitişikleşmektedir. Dolayım ve toplumsal uzlaşma görünüşünü koruyan kapitalist devlet, bunu ancak toplumsal örgütlenmenin kendisini bozma pahasına yapar gibi görünmektedir ve sanki sadece reformist bir kapitalist devlet mümkün olabilirmiş gibidir. Lenin'in tarif ettiği ikinci revizyonist alternatif ise, reformist bir tarzda iş gören mevcut komünist alternatiftir: Bu, Marksizmin Kautskyci çarpıtılışının bir versiyonudur. Kuşkusuz bu çok daha incelikli bir versiyondur ve güç ilişkilerinde bir tarafsızlığı, proleter güçler oyununun oynanabileceği ve iktidar çerçevesinde yapısal değişimlere yol açabileceği tarafsız bir devlet alanını ima eder. Bu çok incelikli bir deformasyondur, çünkü bir yandan şüphesiz ki devlet yapısında etkili değişimler meydana getirmeye dayanan, işçi sınıfının tarihsel deneyimini temsil eder ama diğer yandan da devletin başlı başına daima bir sınıfın diğeri üzerindeki tahakkümünün bir organı, tüm bir üretim mekanizmasının bir sonucu ve dolayısıyla daima bir bütün olarak iktidar ilişkisinin bir figürü olduğu gerçeğini gizemlileştirir. Gerek kaba gerekse incelikli versiyonlarında reformist konum Lenin'in eleştirilerine hedef olur ve bugün için bu daha da geçerlidir, çünkü devlet makinesinin üzerinde işlemekte olduğu toplumsal bütünleşme düzeyini düşündüğümüzde, bu düzey, Marx ve Lenin'in bu sorular üzerine düşünmekte olduğu evrelere nazaran bugün çok daha sıkılaşmış haldedir.

Devlet ve Devrim'in birinci bölümünün "Silahlı İnsanlardan Oluşan Özel Müfrezeler, Hapishaneler vs." başlıklı ikinci paragrafı, şimdiye kadarki argümanımızın bir örneğini oluşturur. Devletin gücü; toplumdan doğan ama toplumdan yabancılaşan, ancak toplum için bir despotizm anlamına geldiği ölçüde toplumsal örgütlenmenin bir gerçeği haline gelebilen, ancak işçi sınıfına karşı bir komuta, iktidar, güç ve şiddet olduğu oranda genel çıkar gibi görünebilen bu güç neye dayanır?

Ve Lenin, yine Engels'in eserinden hareketle, devlet gücünün nihai ve can alıcı gerçekliği olarak devlet kavramının fiziki bir imgesini sunabilmek için, askeri ve bürokratik oluşumların tanımlanmasına geri döner. Bu meseleye ilişkin olarak burada ekleyebileceğimiz çok fazla şey yok. Kapitalizmin toplumsal bütünleşme düzeyini düşündüğümüzde, bu özel müfrezelerin artık silahlı adamların bulunduğu yerlerle sınırlanamayacağını görebilmek için, Lenin'in argümanını başka bir yöne çevirebiliriz. Kontrol yaygınlaştığı ve kendisini demokratik temsil biçimlerinden bile ayırdığı ölçüde, özel birlikler devlet iktidarının her alanında (bankalar, finansal organizmalar, planlama vs.)[10] kurulmaktadır. Lenin'in özel birlikler tezi doğrulanmış bulunmaktadır.

Fakat okumakta olduğumuz paragraf üzerinde kalırsak, burada Lenin'in temel bir meselenin, 1890'larda, yani devrimi hemen önceleyen ve büyük emperyalist savaşı ve bunun koşulunu oluşturan emperyalizme doğru ekonomik geçişi hazırlayan bir dönemde, devlet çelişkisinin artışı üzerine genel teorik tezini derinleştirdiğini görmek ilginçtir. Lenin ısrarla bu argümana geri dönmektedir:

> 1891 gibi erken bir tarihte Engels, Büyük Güçlerin dış politikasının en önemli ayırıcı özelliği olarak "fetih rekabeti"ne dikkat çekebilmişti, ama 1914 ile 1917 arasında, kat be kat şiddetlenmiş olan bu rekabet, emperyalist bir savaşa yol açtığında, sosyal şovenizmin düzenbazları, "anavatan savunması," "cumhuriyetin ve devrimin savunulması" gibi laflarla "kendi" burjuvazilerinin yağmacı çıkarlarının üzerini örtbas etmiştir.[11]

Tüm bunlar çok güzeldir, sırf tarzı bakımından bile!

Fakat esasen özel silahlı kuvvetlerle formüle edilen bu devlet tanımı doğru mudur? Doğrudur, ama kısmen. Başından beri söylediğimiz gibi, devlet farklı bir şeydir, kapitalist emek örgütlenmesinin özel bir örtüsüdür. Gerçekten de üçüncü paragraf devleti sömürünün ve sömürünün örgütlenmesinin bir aracı olarak incelenmesini önermektedir.

---

10 Bununla ilgili olarak, Marksist finans analistinin analizi çok önemlidir, özellikle bkz. J. O'Connor, *Kapitaliststate* (1973) ve burada atıfta bulunulan eserler.

11 Lenin, *Stato e rivoluzione*, s. 14.

Sömürü bir edim değildir, komuta ve örgütlenme, hukuki ve fiili otorite vs. öğelerinin etkili olduğu ve farklı yerlerde konumlandığı (verili bir tarihsel dönemdeki politik ve ekonomik yapılara ve sınıf bileşimine bağlı olarak) karmaşık bir makinedir. Lenin'in sorusu, birçok kez altını çizmiş olduğumuz gibi, sömürünün örgütleyicisi olarak devletin gelişiminin özel bir evresini yakalar. Lenin bu meselenin somut çekirdeğine iner: Genel yapının ötesinde, örgütlenme uğrağı ile baskı uğrağının farklı oranlardaki birleşiminin, aynı zamanda sınıf mücadelesinin şiddetine bağlı olduğunu ve bu aşamada, sınıf mücadelesinin ayaklanmacı uğraklardan geçtiğini görür. Lenin için, doğrudan şiddet uğrağı, bunun politik çalışmasının özgül koşulları düşünüldüğünde, çok temeldir. Ama sadece bununla da kalmaz. Lenin'in karşı karşıya bulunduğu devletin karakteri, emperyalist ve tekelcidir ve Lenin'in argümanının koşullarından biri budur. Böyle bir devlet kendisini şiddet veçhesinin saf ve basit bir biçimde üstünlüğünü belirler. Bu sadece klasik emperyalizmin son evresi olarak savaşla ilgili bir şey değildir. Lenin'in yüz yüze olduğu durumu anlayabilmek için, Rosa Luxemburg'un *Sermaye Birikimi*'nde tarif ettiği emperyalist ve sömürgeci pratiğe geri dönelim. O koşullar altında, Lenin'in analizini fazla abartılı olmakla suçlayamayız! Ama diğer yandan sermaye geliştikçe, onun örgütlü öğelerinin, zorla katılım ve genel çıkarın gördüğü gizemlileştirici işleve ilişkin öğelerin de genişlemesine neden olacak şekilde daha da önemli hale geldiğini unutamayız. Kapitalist devlet, geliştikçe, işçi sınıfını giderek daha da güçlü bir şekilde kendiyle bütünleştirir ve bu çok maddi nedenler yüzünden böyle olur, çünkü gelişme, daima üretici güçlerin daha yüksek düzeyde toplumsallaşmasını beraberinde getirir. Denildiği üzere, toplum fabrika olur ve karmaşık toplumsal karşılıklı ilişkiler, daima üretim bakımından sonuna kadar götürülür. Bu bakış açısından devletin işlevi giderek daha örgütleyici bir nitelik kazanır ve toplumsal bütünleşme ne kadar ilerlerse, despotizm de toplumsal gelişimin normal mekanizmalarıyla o kadar kesişir hale gelir. Bu, şiddetin açık olmadığı ya da iktidarın cephaneliğinde şiddetin saf ve basit ifadesinin bulunmadığı anlamına gelmez. Her zaman olduğu gibi şimdi de şiddet, devletin varoluşunun zorunlu bir bileşenidir. Değişen şey, devlet şiddetinin gelişiminin

biçimidir. Şüphesiz ki *Devlet ve Devrim*'in bu iki paragrafının bütünleştirilmesini temel alacak olursak (bir yandan silahlı insanların ve hapishanelerin özel müfrezesi olarak devlet, diğer yandan sömürü organı ve sömürünün örgütlenmesinin aracı olarak devlet), bu öğelerin gelişmenin farklı evrelerindeki farkı önemlere sahip olduğunu aklımızdan çıkarmamamız gerekir: Komuta, artan bir şekilde projeye ve bir bütün olarak toplumsal gerçekliğe içselleşmeye doğru gider. 1929'dan sonra kapitalizmin büyük reformasyonu boyunca gerçekleşen bütün değişimler, komutayı üretimin toplumsallaştırılması gerekliliğine bağlamayı hedeflemiştir.

Metin üzerine okumamıza geri dönelim. Üçüncü paragrafta Lenin burjuva demokrasisine çok güçlü saldırısını tekrarlar. Burjuva demokrasisi "kapitalizmin mümkün olabilecek en iyi kılıfıdır." Lenin'in düşüncesi için merkezi olan bu değerlendirme üzerinde daha fazla durmaya gerek yoktur. Bizim için daha ilgi çekici olan, proleter mücadeleler ile devlet biçimi arasındaki diyalektik ilişki üzerine tartışmaya geri dönmektir. Bu ilişkinin analizi üçüncü paragrafın ortalarında teyit edilir. Engels'i alıntılayan Lenin şöyle der:

> "Devlet, sınıf antagonizmalarını dizginlemek ihtiyacından, ama aynı zamanda bu sınıfların çatışmalarının ortasında doğduğu için, o kural olarak, en güçlü, ekonomik olarak hâkim sınıfın devletidir ve bu sınıf, devlet aracı sayesinde politik olarak da hâkim sınıf haline gelir ve böylece ezilen sınıfları boyunduruk altına almanın ve sömürmenin yeni araçlarını edinir." Antik ya da feodal devletler kölelerin ve serflerin sömürü organıydı, benzer şekilde "modern temsili devlet, ücretli emeğin sermaye tarafından sömürüsünün bir aracıdır. Ancak bazı istisnai hallerde, savaşan sınıfların birbirini dengelediği, öyle ki görünüşte aracı olan devlet iktidarının, o an için, her ikisinden de belli bir derecede bağımsızlaştığı dönemler olur." On yedinci ve on sekizinci yüzyıl monarşileri, Fransa'da Birinci ve İkinci İmparatorluğun Bonapartizmi ve Almanya'daki Bismarck rejimi bunun örnekleridir.
> Buna cumhuriyetçi Rusya'da, küçük-burjuva demokratların önderliği altında Sovyetlerin artık güçsüzleşmiş olduğu ve buna karşılık burjuvazinin henüz Sovyetleri dağıtacak kadar güçlü olmadığı bir anda devrimci proletaryayı kıyımdan geçirmeye başladığı andan itibaren, Kerenski hükümetini de ekleyebiliriz.[12]

12 A.g.e., s. 15.

Mücadeleler ile devlet biçimi arasındaki ilişkinin bundan daha tam bir analizi olamazdı.

Ama yine de dikkatli olmamız gerekir, çünkü tam da bu pasajlara dayanarak neo-Kautskyci teorileri haklılaştırmak için bir dizi çaba gösterilmiştir. Bu teoriler, burjuva demokrasisinin, sınıf çatışmaları ve güçlerinin kendilerini, yapıları değiştirmek üzere ifade etmelerine izin veren tarafsız bir devlet biçimi de olabileceğini öne sürer. Devletin doğasının klasik Marksistlerin tanımladığından farklı olduğu değil, daha ziyade, büyük halk kitlelerinin örgütlü gücünün kendini sermayeye dayatabileceği ve gerçek iktidar alanlarını ele geçirebileceği iddia edilmektedir. *Kurumsal düzlemde* bir tür tarihsel ve sürekli ikili iktidarla karşı karşıya olduğumuz söylenmektedir. Devlet farklı bir şey haline gelmiştir, ama bunun nedeni devlet kavramının değişmesi değil, işçi hareketinin onun gerçekliğini değiştirmiş olmasıdır. Böyle bir önerinin Leninizmle ve hele ki *Devlet ve Devrim*'de savunulan tutumla hiçbir alakası yoktur. Aksine Lenin böyle bir bakış açısını kesinlikle reddeder. Lenin ikili iktidar meselesini ele aldığında, ne bir devlet modeli tanımlar ne de tanımlamak ister: Sadece tek bir devlet vardır, o da iktidar tekeli ve diktatörlüktür. Engels'in tanımlamış olduğu koşullar, iktidarın kendi biricik kaynağını bir anlığına azalttığına dikkat çektiği tamamen geçici olan evrelerdir. Bu gibi durumlarda tek mesele, çelişkileri halen bir arada tutan zinciri kırmaktır. İktidar ilişkilerinin belli bir noktada devleti, eşit ve karşıt güçlerin bir arada var olabildiği bir yere dönüştürebilme olasılığını savunan teorilere karşı, Lenin'in yanıtı açıktır: Böyle bir olasılık yoktur. Çünkü eğer eşit ve karşıt güçler olsaydı, bu sadece bir durağanlık anı olurdu, oysa sınıf mücadelesinin olduğu yerde bu görülmüş bir şey midir? Bu teoriler, eşit ve karşıt güçler kavramının yanına, sınıf mücadelesi dinamiğinin tam da karşıtı olan bir durağan uzlaşma kategorisini yeniden eklemek zorundadırlar, ama o zaman da revizyonizmin ilk alternatifine geri düşerler. Aslında bu kavrayış, devleti, sınıfların karşıt çıkarlarını yadsımak anlamına gelen genel çıkarın görünüşteki değil *gerçek* yorumcusu haline getirmek konusundaki uzlaşmanın, işbirliğinin ve çabanın gizlenmesine hizmet eder. Tersine ikili iktidar, daima kesinlikle anlık ve geçici bir evredir. Toplumun diyalektik doğası tamamen gizemlileştiril-

meden, karşıt güçlerin durağan diyalektiğine dayalı bir devlet mefhumu oluşturulamaz. Elbette işçi sınıfının ele geçirdiği alanlar genişletilebilir, genel oy hakkı verilmesi, işçi sınıfının ve onun bir bütün olarak yaşam ve mücadele koşullarının olgunluğunun bir ölçüsü olabilir, ama tüm bunlar, sınıfın saldırı gücünün bir parçası ve uzlaşma arayışında olmayan bir mücadelenin bağımlı sonucudur.

Üçüncü paragraf, Engels'ten devletin sönümlenmesi üzerine şu alıntıyla biter:

> O halde devlet ezelden beri var olan bir şey değildir. Onsuz yapabilen, devlet ve devlet iktidarı hakkında hiçbir fikri olmayan toplumlar olmuştur. Toplumun sınıflara bölünmesine zorunlu olarak bağlı olan ekonomik gelişmenin belli bir aşamasında, bu bölünme yüzünden devlet de bir zorunluluk haline gelmiştir. Şimdi üretimin, bu sınıfların varlığının bir zorunluluk olmaktan çıkmakla kalmayıp üretimin önünde olumlu bir engel haline geldiği bir gelişme aşamasına yaklaşıyoruz. Bu sınıflar daha önceki aşamada nasıl kaçınılmaz olarak ortaya çıktılarsa yine o kadar kaçınılmaz biçimde çökecektir. Onlarla birlikte devlet de kaçınılmaz olarak çökecektir. Üretimi üreticilerin özgür ve eşit birliği temelinde örgütleyecek olan toplum, tüm bir devlet makinesini ait olduğu yere, Eski Eserler Müzesi'ne gönderecek ve devlet çıkrık ve bronz baltanın yanındaki yerini alacaktır.[13]

Lenin bunu şöyle yorumlar:

> Günümüz sosyal demokrasisinin propaganda ve ajitasyon literatüründe bu alıntıya pek de sık rastlanmaz. Ama olur da rastlarsak bile, bu cümleler sanki bir aziz tasvirinin önünde eğilir gibi alıntılanır, Engels'e resmi bir saygı gösterisinde bulunmakla yetinilir ve "tüm bir devlet makinesini Eski Eserler Müzesine gönderme"nin gerektirdiği devrimin genişliğini ve derinliğini anlamak için hiçbir çaba gösterilmez. Çoğu durumda Engels'in devlet makinesi dediği şeyin ne olduğu kavranmış bile değildir.[14]

13 A.g.e., s. 17-18.
14 A.g.e., s. 18.

21
Devletin Sönümlenmesinin Oportünist ve Devrimci Kavrayışları

Proletarya devlet iktidarını ele geçirir ve en başta üretim araçlarını devlet mülkiyetine dönüştürür. Fakat böylece proletarya olarak kendisini, tüm sınıf ayrımlarını ve sınıf antagonizmalarını ve devlet olarak devleti ortadan kaldırır. O ana kadar toplum, sınıf antagonizmaları içinde hareket ederken, üretiminin dış koşullarını sürdürebilmek için ve dolayısıyla, özellikle de sömürülen sınıfı, verili üretim tarzı (kölelik, serflik ya da yarı kölelik, ücretli emek) tarafından belirlenen ezici koşullar içinde zorla tutabilmek için devlete, yani sömüren sınıfın örgütlenmesine ihtiyaç duymuştur. Devlet bir bütün olarak toplumun resmi temsilcisi, onun görünür bir tüzel kişide yoğunlaşmasıdır. Ancak kendi zamanının toplumunu bir bütün olarak temsil eden sınıfın devleti olduğu ölçüde, devlet böyle bir şeydi: yani Antik çağda köle sahibi yurttaşların devleti, ortaçağda feodal soyluluğun devleti, günümüzde ise burjuvazinin devleti. Sonunda tüm toplumun temsilcisi haline geldiğinde ise kendisini gereksizleştirir. Artık boyunduruk altında tutulacak hiçbir toplumsal sınıf kalmadığında, sınıf egemenliği, üretimdeki mevcut anarşi temelinde bireysel varoluş mücadelesi, bu mücadeleden kaynaklanan çarpışmalar ve aşırılıklarla birlikte ortadan kaldırıldığında, boyunduruk altında tutulması gereken, özel bir zor gücünü, yani devleti gerekli kılan hiçbir şey kalmaz. Devletin gerçekten de tüm toplumun temsilcisi olarak kendini gösterdiği ilk eylem, yani toplum adına tüm üretim araçlarına el konması, aynı zamanda devlet olarak onun son bağımsız eylemidir. Devletin

> toplumsal ilişkilere müdahalesi, bir alandan ötekine, giderek gereksizleşir ve sönüp gider. Kişilerin hükümetinin yerini şeylerin idaresi ve üretim süreçlerinin yönetimi alır. Devlet "ortadan kaldırılmaz." Devlet sönümlenir. "Özgür halk devleti" lafı, hem ajitasyon açısından uzun süre haklılaştırılmış olan yararı hem de kesin bilimsel yetersizliği yönünden bununla ölçülmelidir ve aynı şekilde, anarşistlerin sözümona devletin bugünden yarına ortadan kaldırılması talebi de.[1]

Engels'in *Anti-Dühring*'inden alınan bu pasajı üzerine yorum, *Devlet ve Devrim*'in ilk bölümünün "devletin sönümlenmesi ve şiddete dayalı devrim"le ilgili dördüncü paragrafının başında yer alır. Bu mesele Lenin'in tartışmasının kalbini oluşturur ve burada çalışmanın bir bütün olarak gelişiminin sentetik ve muazzam bir öngörüsünü buluruz: Bu öngörü polemik bir nitelik taşır ve akıl yürütmenin hızını artırdığı gibi analitik uğrağı politik bir öneriye bağlar ve tüm bir tartışmanın yönünü değiştirir. Birçok kez altını çizdiğimiz gibi burada da Lenin'in saldırısının hedefi, devrimci sürece ilişkin tedrici kavrayıştır: Devletin ortadan kaldırılmasına ilişkin anarşist kavrayışa karşı, devletin sönümlenmesi, "sıçramaların ve çalkantıların görülmediği yavaş, eşit ve tedrici bir değişim fikri" olarak anlaşılmıştır. Bir sonraki derste, bu sözlerde apaçık görünür hale gelen Lenin'in diyalektik kavramının, metodolojik ve esaslı veçheleri üzerinde duracağız. Devlet kavramı ile politika kavramı arasındaki ilişki, gerçekliğin analizi, kitlesel ve devrimci değişimin güçleri üzerine bu vurgunun öznelci niteliğinin altını çizeceğiz. Fakat bu *öznelci* veçheler üzerinde durmadan önce, Lenin'in analizinin, dilerseniz, analitik ve nesnelci veçhelerini görelim, çünkü analizin bu yanı devletin gerçekliği üzerine yoğunlaşır ve onun esaslı özelliklerini devrimci diyalektiğin bakış açısından hareketle çekip çıkarır.

Lenin Engels üzerine analizinde beş temel tespitte bulunur.

Bunlardan ilki, burjuva devletinin proletarya tarafından iyileştirilmesinin imkânsızlığıyla ilgilidir. Engels'in söylediği ve Lenin'in tekrar ettiği gibi, iktidar ele geçirilir geçirilmez devlet, proletarya tarafından tahrip edilir. Sönümlenme meselesi

1 Lenin, Engels'in *Anti-Dühring*'inden alıntılıyor; bkz. *Stato e rivoluzione*, s. 19. [*Anti-Dühring, Bay Dühring Bilimi Altüst Ediyor*, çev. Kenan Somer, Sol yayınları, Ankara 2003].

sadece sosyalist devrimden sonra "devletten geriye kalanlar"la ilgilidir ve "proleter yarı devlete"[2] gönderme yapar. Sadece başlı başına devletin yıkımı, onun sönümleneceği devrimci süreci harekete geçirir. Bu Lenisist yaklaşımın burjuva devletin yapısı hakkındaki nesnel bir olgunun, yani proleter güçler tarafından şekillendirilemeyecek olan bir katılık ve bütünlüğün altını çizdiği açıktır. Lenin'den önceki ve hatta ondan sonraki tüm reformist fikirler, bir ideolojiden daha çok bütünlük diyalektiğinin doğru bir kullanımı temelinde lağvedilir. Bu, burjuva tahakkümünün bütünlüğü ve komutanın sürdürülmesine uygun araçların bir kümelenişi olarak devlet kavrayışıdır. Bu durumda reformizm, sadece devlet bütünlüğünün, burjuva sınıfın bütünlüğünün gelişimi için yararlı olabilir. İyi sosyal demokratların reformist çabalarına hiçbir yapısal ödün verilemez. Öte yandan, yıkım kavramı, sönümlenme kavramını içerir, yoksa reformistlerin istese bile, bunun tersi geçerli değildir. Devletin yarı devlete indirgenmesi ve bütünlüğünün kırılması, olmazsa olmaz bir eylem, burjuvazinin devletinin katılığına ve dindirilemez merkezcil gerilimine saldırması gereken bir eylemdir. Reformist akıl yürütmeler ancak mevcut devlet hâlihazırda bir yarı devlet ise ayakta kalabilir: Ama bunun dikkate değer bir değerlendirme olduğunu düşünecek kadar kaçık bir reformist olabilir mi? Bu kesinlikle yeterli değildir.

Lenin, (diktatörlük üzerine) yorumunun ikinci kısmında, devlet yapısının katı niteliğini açıklar ve onu, devrimci sınıfın ilişkisinin yeğinliğinin ölçülmesine izin veren devrimci bir zirve noktasına dayandırır. Devlet özel bir "baskı aygıtı"dır. O bir mülkiyet, sermayenin tahakkümü için gücün münhasır ve tek taraflı bir kullanımıdır. Toplum üzerindeki kapitalist komutanın zor yoluyla sağlanan sonucudur. Devrim, burjuvazinin devlet iktidarının bu belirliliğini onu yıkmak için hedef alacaktır. Burada yine mesele, yıkma istencinin diyalektik uğrakları olmadıkları sürece, devletin ne sönümlenmesi ne de ikame edilmesidir. Devletin ikame edilmesi sürecinin uğrakları (proletarya diktatörlüğü, bu özel baskı gücünü elinde bulunduran burjuvazinin yerine proletaryanın geçirilmesidir) tahakküm amacı taşıyan merkezi kapitalist iktidarın tek taraflı ve vahşi niteliğinin yıkımına tabidir ve yıkımla tam manasıyla şiddeti,

2 Lenin, *Stato e rivoluzione*, s. 20-21.

harekete geçirilmesi gereken ve devletin sönümlenmesi sürecinde asla seyreltilemeyecek olan eşit ve karşıt bir şiddeti kast ettiğimiz ölçüde, yıkımın en açık ve belirli figürüne göre, bu uğraklar kesinlikle böyle bir niteliğe sahiptir. Birinci ve ikinci uğrak arasında hiçbir çelişkinin olmadığını özellikle belirtelim: burjuva devletinin yıkımı ile proletarya diktatörlüğü, proletaryanın zorunlu şiddeti ve devletin ele geçirilmesi süreci arasında. Bunlar asla karşıt öğeler değildir: Tözün biçimle ilişkisi gibi bir ilişki içindedirler ve kesinlikle birbirlerini tamamlayıcıdırlar. Bu biçim içinde, devletin yıkımı ve proletarya diktatörlüğü birlikte bir süreç oluşturur!

Böylece üçüncü tespite ("sönümlenme") geldik. Devrimci sürecin yıkıcı belirlenimi ve bunun anlık ve aşırı şiddeti, sönümlenme süreci yoluyla dolayımlanır. Sönümlenme, ütopik ve iradeci özelliklerinden sıyrılır ve devrimci sürecin etkili bir çerçevesi haline gelir. Devletin sönümlenmesi, iktidarın ele geçirilmesinden ve devleti yıkma istencinin ifade bulmasından sonra gerçekleşir: Burjuvazinin devletinin özgül işlevinin yıkılışından itibaren, yani iktidarın ele geçirilmesinin sonucunda, diktatörlüğün içeriği anlamında, genel olarak devlet, "en tam demokrasi" ortaya çıktığı anda girişilebilecek bir aşama olarak tanımlanır. Devletin sönümlenmesi süreci, soyut bir tez (burjuva bütünlüğünün ayrımı) ve anlık bir antitezden (iktidarın sahiplenilmesi ve diktatörlüğün uygulanışı olarak devrimin fiili şiddeti) sonra, üçlü bir sürecin (Hegel'de olduğu gibi) diyalektik bir sentezi değildir. Hegel diyalektiğiyle tek ortak yanı, sadece üçüncü sırada gelmesidir. Bunun nedeni, bu sürecin her bir öğesinin kendi bireyselliğine sahip olması ve potansiyel bir sürekliliğin, politik iradenin sıçramaları, güç ilişkilerinin değişimi ve son olarak, daha etraflıca tartışacağımız gibi, maddi koşulların belirliliğine dayanmasıdır. Son kertede bu koşulların belirleyici olduğunu kabul ederek, bu sürecin evrelerinin zamanlaması ve tarzının, Lenin'in burada tanımladığı aşamaların tasarımı ve eğilimiyle süreklilik içinde nasıl değişebileceğini ileride göreceğiz.

Lenin'in yorumunda buradan iki değerlendirme çıkar ve bunların her biri meseleye farklı bir açıdan yaklaşır. Bu uğraklar hâlâ, patlamalar eşliğinde devletin yıkımından diktatörlüğe ve devletin sönümlenmesine ilerleyen bir kavrayışın parçası

olarak, devletin doğasının "nesnelci" bir tanımının uğraklarıdır. Fakat tüm bunlar, argümanın esasının teorik bir karşıtlaşmadan ortaya çıkar göründüğü polemik tespitlerdir. Bunun ötesinde, anarşistlere karşı polemiği reformizme varmak için bir kısa yol gibi kullanan tüm duruşlara karşı anarşist anlayışın yeniden sahiplenilmesi gibi bir paradoks söz konusudur. Dördüncü olarak Lenin şöyle bir yorumda bulunur: "Engels, 'devlet sönümlenir' biçimindeki o meşhur önermesini formüle ettikten hemen sonra, bu önermenin hem oportünistlere hem de anarşistlere karşı ortaya konulduğunu açıklar. Böylece Engels, 'devlet sönümlenir' önermesinden çıkan ve oportünistlere karşı yöneltilen sonucu en öne koyar."[3] Reformist sosyal demokratlar, "özgür halk devleti"ni "mevcut devlet"e girmelerini sağlayacak bir Truva atı olarak teorileştirmişlerdir. Pekâlâ, ama bunu takip eden demokrasi devleti, bu yapısal reform devleti, her şeye rağmen hâlâ bir "devlet"tir.

Öyleyse bu kavrayış,

> sadece burjuva demokrasisini allayıp pulladığı için değil aynı zamanda genel olarak devletin sosyalist eleştirisini anlamayı başaramadığı için de oportünist bir slogandır. Bizler, kapitalizm altında rejimde, proletarya için en iyi devlet biçimi olan demokratik bir cumhuriyetten yanayız, fakat ücretli köleliğin en demokratik burjuva cumhuriyetinde bile halkın yazgısı olduğunu unutmaya hakkımız yoktur. Dahası her devlet ezilen sınıfı "baskı altına almanın özel bir aracı"dır. Bu yüzden her devlet özgür olmadığı gibi halkın da değildir. Marx ve Engels, 1870'lerde partideki yoldaşlarına bunu tekrar tekrar açıklamıştır.[4]

Kısacası, devletin sönümlenmesi onun ortadan kaldırılmasının bir biçimidir ve burada, ortadan kaldırma bir mucize ya da dolaysız bir eylem anlamına gelmez; o daha ziyade devletin devlet *tarafından* sönümlendirilmesinin, tarihsel ve etkin bir şekilde ortadan kaldırılışının güçlerini, diktatörlük yoluyla özgürleştirmek üzere, yıkımdan doğan bir sürecin sonucudur.

Son olarak ise, Lenin oportünistlerinkine karşı anarşist değer kavramını savunur. Lenin şuna işaret eder: "Engels'in (şiddetin) işlevi üzerine tarihsel değerlendirmesi şiddet içeren

3 A.g.e., s. 21.
4 A.g.e., s. 22.

devrimin hakiki bir methiyesine dönüşür. Bunu 'kimse hatırlamaz', Sosyalist partilerde bu fikrin önemi üzerine değil konuşmak düşünmek bile hoş karşılanmaz ve kitleler arasında yürüttükleri gündelik propaganda ve ajistasyonda da hiçbir rol oynamaz. Gene de bu, devletin 'sönümlenerek' uyumlu bir bütüne dönüşmesiyle kopmaz bir biçimde bağlantılıdır."[5] Lenin daha sonra şu pasajın yorumlanmasına geçer:

> Ama bu zor, tarihte başka bir rol [şeytani bir gücünkinden başka], yani devrimci bir rol oynar: Marx'ın deyişiyle o, yeni bir topluma gebe olan her eski toplumun ebesidir; toplumsal hareketin kendi yolunu açmasına ve ölü, fosilleşmiş politik biçimleri parçalamasına yardımcı olan araçtır - Bay Dühring bunlar üzerine tek kelime bile etmez. Ekonomik sömürü sistemini devirmek için zorun belki de –ne yazık ki- gerekli olabileceği ihtimalini, ancak oflayıp puflayarak kabul eder, çünkü her zor kullanma, onu kullanan kişiyi demoralize edermiş. Ve bu, her muzaffer devrimden doğan muazzam manevi ve tinsel itkiye rağmen ileri sürülüyor! Ve bu, halka da gerçekten kabul ettirilebilecek şiddetli bir çarpışmanın, en azından, Otuz Yıl Savaşları'nın neden olduğu aşağılanma yüzünden ulusal bilince sirayet etmiş olan o köle ruhunun kökünü kazıma gibi bir yararı olabileceği Almanya'da ileri sürülüyor. Bu vaizlere özgü –cansız, yavan ve mecalsiz- düşünme biçimi bir de kalkıp tarihin görmüş olduğu en devrimci partiye kendini zorla kabul ettirmeye çalışıyor![6]

Hem bu derste hem de öncekilerde, Lenin'in devlet kavramı, genel olarak devlet kavramı üzerine tüm bir tartışmamızın içeriğini değerlendirmeye çalıştığımıza göre, şimdi Lenin'in bu kavrayışının iyi eklemlenmiş ve tamamlanmış olduğunu söyleyebiliriz. Aslında günümüzde ama özellikle de Lenin'in döneminde devlet ve hakkın, daima iki kutup olarak, yani tam konsensüs ve tam komuta olarak ayrılması ve analiz edilmesi gerektiğini öne süren burjuva biliminin sunduğu saçma ve gizemlileştirici devlet kavramlarına oldukça alışığız. Tüzel gerçekçilik, normativizm, çoğulcu ve tekçi kavrayışlar, burjuva devlet teorisinin tüm tarihi boyunca birbirine karşıt olarak konulup durulur. Oysa bunların arasındaki savaş, geçicidir, çünkü ideolojileri tamamen gizemlileştiricidir, çünkü burjuvazinin devleti, emeğin kapitalist örgütlenmesinin dev-

5 A.g.e., s. 23.
6 A.g.e., s. 23.

leti, örgütlenme ve komuta öğelerinin sürekli sentezinde kendi hayatını yaşamaya devam eder. Biri öteki için işlevseldir, biri öteki içindir ya da tersi. Kapitalist devlet figüründe, sermayenin değerlenmesinin tüm bir sürecini ayırt eden, örgütlenme ile komuta ve aynı zamanda elbirliği ile sömürü diyalektiği sonuna kadar gerçekleşir. Devlet, bir bütün olarak kapitalist sürecin biçimi, meta fetişizminin ikili karakterinin devasa yansımasıdır. Hepsinden önemlisi, devlet, tüm bir değer üretimi ve dolaşımı süreci üzerindeki komutaya ilişkin kapitalist gereksinimlerin merkezcil ivmelenişidir. Sermaye toplumu üzerinde kolektif kapitalistin tamamlanmış bir biçimidir. Lenin, devlet örgütlenmesinin bu tamamlanışını ve merkezcil eklemlenişini tamamıyla kavrar. Lenin'in devlet kavrayışı, Marx'ın sermaye teorisinin bir bölümünü oluşturur ve Marx'ın *Kapital*'deki öğretisi ve analiziyle tamamen tutarlıdır.

Gene de Lenin'in bu devlet teorisi çok az anlaşılmıştır. Lenin'in toplum üzerindeki şiddet ve totaliter komuta olarak devlet üzerindeki vurgusu, pek çoklarınca normatif ve buyurucu bir seçenek olarak anlaşılmıştır. Sonuçta, Lenin'in işçilerin devlete saldırı gücünü, bizzat devletin analiziyle doğrudan ilgili teorik bir veçhe olarak ya da her durumda yıkım projesi için çok temel bir öğe olarak değerlendirebilme becerisi, Lenin'in devlet teorisinin örgütsel, kurumsal ve sosyolojik yönlerinin vurgulanmasına yol açmıştır. Böylece Marksist hukuk teorisi, burjuva geleneğin ve onun gizemlileştirici güçlerinin düalizmini aynı şekilde kendi içinden yeniden üretmekle kalmıştır. Sadece birkaç yazar -özellikle de Pasukanis-[7] Lenin'in devlet teorisinin karmaşıklığını yeniden ortaya koyabilme gücünü gösterebilmiştir ve bu yazarlar işçi hareketinden pek de takdir görmemiştir. Bu yüzden Lenin'in devlet teorisine büyük bir kararlılıkla geri dönmek, devlet teorisini meta ve sermaye kategorileri içinde okumayı öğrenmek zorunludur.

Tüm bunları söyledikten sonra, Ekim Devrimi'nin ardından ve onun sayesinde, kapitalist gelişmenin genel koşullarında çok temel değişimlerin meydana geldiği yadsınamaz. Hiç şüphesiz sermayenin reforme olmuş devleti, örgütlenme uğrağını ve komutanın toplumsal sürekliliğini Çarlık aristokrasisi zamanında olduğundan bile daha çok yüceltmektedir. Dahası

7 Bkz. Benim Pasukanis üzerine makalem, *Criticadel diritto* I içinde (1974).

kapitalist üretim tarzının toplumsallaşması, toplum üzerindeki komutanın belirlenimlerini çok daha yaygın, hareketli ve etkili kılmaktadır. Fakat bunu takdir etmekle birlikte, devlet hâlâ örgütlenme ile komuta arasındaki sentezin özgül bir biçimini oluşturmaktadır: Nerede olursa olsunlar ve sentezlerini nasıl belirlemiş olursa olsunlar, devlet bunlardan vazgeçemez. Şiddet ile toplumsal örgütlenme arasında organik ve tözsel bir ilişki vardır ve sömürü devam ettiği sürece de bu böyle kalacaktır. Lenin'in öğretisi şudur: Tamamen ifşa edilmesi ve sonunda yıkılması için, devletin ele geçirilmesi ve ona saldırılması, yalıtılması ve mükemmelleştirilmesi gerekir. Kapitalist komutanın gelişme biçiminde seyreltilmesi, onun ağır gerçeğini ortadan kaldırmaz: Bilakis o bu gerçekliği öylesine yayar ve öylesine güçlendirir ki devletin varoluşu doğal bir vukuymuş gibi yanlış anlaşılır. Bugün Lenin'in duruşunu benimseyen, devlete ilişkin devrimci bir teori, devletin biçimsel gerçekliğinin tanımlanmasından önce, onun yıkımı sorunuyla yüzleşmelidir: Bugün bizi Lenin'den farklılaştıran şey, yıkılması gereken komutanın yaygınlığının vardığı boyuttur, yoksa onu yıkma istenci ya da gerekliliği değil.

Sermayenin hukuki ve politik biliminin paradokslarının içinden geçmemiz bizi sadece kendi paradoksumuza yaklaştırmış oldu.[8] Kapitalist gizemlileştirme istencinin ve onun örgütleme becerisinin, toplum üzerindeki komuta işlevinin, hem bütünlüğü hem de toplumsal örgütlenmenin bütününe içselleşmesi yüzünden, görünmez bir hale geldiği bir aşamaya ulaştığını farz edelim. Şimdi yıkım uğrağını kim teşhis edecektir? İşçilerin nefreti buna yetecektir, çünkü kapitalist paradoksun kendisiyle bütünleşik zıt bir yönü vardır: Bizatihi üretim ilişkisinin içinde, sermaye devletinin tamamen yaygınlaşmış gücünü teşhis etmek, onu burada vurmak ve yıkmak mümkün olacaktır. Bu *işçici* tavır, bugün "mevcut devlette" "geçmiş devleti" arayan pek çoklarının tavrından çok daha Leninist bir tavırdır.

8 Paradoksun tanımı için, bkz.*Enciclopedia Feltrinelli- Fischer,* n.27, *Scienze Politiche I (Stato e Politica),* ed. A. Negri, Milan 1971, Giriş.

22
Devletin "Sönümlenmesi" Sorunu
Eşitliğe karşı

Şimdiye kadar sunmuş olduğumuz tezlerin bir özetini içeren, birinci bölümün dördüncü paragrafının son kısmı, bizi özellikle iki nedenden dolayı ilgilendiriyor. Öncelikle, metodolojik bakış açısından, Lenin sadece diyalektiğin, devrimci projenin aşamalarının doğru bir şekilde anlaşılmasına izin verdiğini vurgular. Lenin'in için diyalektiğin rolünün ne olduğunu biliyoruz: Bir yandan diyalektik, yapı ve üstyapı, kurumsal uğrak ve politik mücadelenin maddiliği arasındaki süreklilik ilişkisini anlamayı ve sınıf mücadelesinin terimlerini işçi sınıfının politik bileşimi teorisiyle birlikte çalıştırabilmeyi mümkün kılar. Diğer yandan diyalektik, Lenin için, bu sürekliliği *süreksiz* kılmaya, bileşim ve örgütlenme, maddilik ve devrimci istenç arasındaki ilişkiyi ters çevirmeye olanak sağlar. Bu bakış açısıyla Lenin'in diyalektik üzerine *Defterler*'i etrafında üzerinde durduğumuz bazı meselelere geri dönelim: Lenin tarafından düzenlendiği şekliyle, diyalektiğin işler araçları, bir yandan devrimci sürecin sürekliliği ve süreksizliğine müdahale edebilmeyi, diğer yandan da bu ikiliği eğilim süreci içinde birleştirebilmeyi mümkün kılar. Belki de Lenin'in bu metinde II. Enternasyonal'in yazarlarına

ve politikacılarına yönelttiği suçlamadan daha ağır bir suçlama yoktur:

> Diyalektiğin yerine eklektizm konulur – bu, Marksizme ilişkin resmi Sosyal Demokrat yazında karşılaştığımız en alışıldık ve yaygın tavırdır. Bu türden bir ikame elbette yeni bir şey değildir, aynı şeye klasik Yunan felsefesi tarihinde bile rastlanır. Marksizmi oportünist bir tarzda tahrif etmesiyle birlikte, diyalektiği eklektizmle ikame etmek, halkı aldatmanın en kolay yoludur. Bu ikame, aldatıcı bir tatmin verir; sürecin bütün yönlerini, bütün gelişme eğilimlerini, bütün çatışan etkileri vb. hesaba katıyormuş gibi görünür; ama aslında, toplumsal gelişme sürecinin bütünlüklü ve devrimci bir kavrayışını sunmaz.[1]

Bu pasajı tamamen anlayabilmek için Lenin'in metodolojisinin gelişim sürecinin bazı temel uğraklarını ve daha önce gösterdiğimiz gibi, bu farklı uğrakların nasıl bir araya geldiklerini hatırlamamız gerekir. İlk uğrak, 1890'lı yılları kapsar ve *Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi*'nde sunulduğu haliyle, işçi sınıfının politik bileşimi anlamına gelen toplumsal oluşum kavramının tanımlanışı ile ayırt edilir. Bunu takip eden ve birinci emperyalist savaşa denk gelen ikinci uğrak, devrimci sıçrayış diyalektiğinin ana hatlarının belirlenmesini ve sürecin, kapitalist gelişmenin çelişkilerinin derinleşmesinin belirlemiş olduğu radikal süreksizliğinin tanımlanmasını içerir. Bu uğrakların sentezi elbette eklektik bir birleşim örneğine indirgenemez. Bilakis, bu farklı uğraklar, devrimci öznenin kolektif istenci üzerinde temellendiği ölçüde, kitlelerin devrimci sürecinin yorumlanmasında o kadar etkin olan bir dinamizm içinde birleşir. Bu birleşim, uğrağın sıcaklığı ile Devrimci Marksizmin tarihinde işçilerin bakış açısının en açık biçiminin bir işlevidir. Öte yandan diyalektiğin eklektik tahrifi, reformistlerin politik akıl yürütmesinin tipik yöntemidir. Gerçeklik karmaşıktır, öyleyse onun içinde çalkalanmakta olan tüm eğilimleri ve karşı eğilimleri ele alalım, derler! Bu gerçeklik, işçilerin bakış açısının belirli "tek yanlılığı"na indirgenemez ve bununla tüketilemez! Burada eklektizm, oportünizmdir. Elbette gerçeklik, kendi içinde tüketilemezdir ama onu etkileyen ve anlaşılır kılan sınıfsal bakış açısıdır. Marx ve Lenin için, toplum, öznel bir güç onu temel sınıf ilişkisine indirgediği, sadeleştirdiği ve zorladığı ölçüde, devrimci süreç için

1 Lenin, *Stato e rivoluzione*, s. 24.

yeterince olgunlaşmıştır. Eklektik tahrif, diyalektiği, etrafında ne var ne yok süpüren bir süpürgeye indirger; bu tahrif, problemin belirli bir şekilde ve yakından incelenmesini, problemdeki temel antagonizmanın çözülmesini ve tüm ikincil öğelerin ortadan kaldırılmasını, daha doğrusu bunların temel çelişkiye tabi kılınmasını öngören Marx ve Lenin'in yöntemine karşıttır: "İşte Marx ve Engels'in *tüm* öğretilerinin altında yatan, kitlelere bu şiddete dayalı devrim görüşünü ve tam da *bu* görüşü sistematik bir biçimde aşılamak gerekliliğidir."[2]

Şimdi *Devlet ve Devrim*'in birinci bölümünün bu son bölümüyle ilgilenmemizin ikinci nedenine gelelim ve Lenin'in düşüncesindeki başka bir önemli öğeyi ele alalım. Bu öğe, Marksist gelenekte teorik bir tez olarak sunulan her şeyin nasıl da doğrudan pratik ve belirli olduğuyla ilgilidir. Tipik bir biçimde Marksçı olup Lenin'de tamamen yeni bir biçim kazanan yöntem, çelişkiyi en yüksek düzeyinde yakalayan ve sermayenin gerçekliğini, özgül bir gelişme aşamasında, şiddetlenen öfkenin içinden, işçilerin bakış açısından tanımlayan ve böylece bu gerçekliğin belirliliğini bir işçi saldırısı projesine dönüştüren bir eğilim yöntemidir. Eğilimin maddiliği kendini projenin maddiliğine çevirir. Bu bakış açısından teorinin de anlamı değişir. Lenin'in tartışmasının pratik belirlenimi, partinin öznel boyutu, parti projesi ve Lenin'in gerçekliği "doğrudan" dönüşüm uğrakları içinde görebilme yetisi, Marx ile Lenin arasındaki nüansların yakından incelenmesini gerektirir. Althusser de buna işaret eder[3] ve Marx'ın söylemi, esasen tarihsel yapıları kat eder (örneğin, basit elbirliğinden büyük sanayiye farklı imalat aşamaları arasındaki geçişin tanımlanmasında) ve bu süreklilik içindeki genel eğilimi tanımlarken, Lenin'in doğrudan bilimsel yapılardan faydalandığını öne sürer. Bu farkı bir hipostaza dönüştürmemek önemlidir, çünkü diyalektiği ayırt eden şey tam da Marksizmde bu iki eğilimin bir arada bulunuşudur. Şüphesiz, Lenin'in kategorilerinin işler özelliği, diyalektiğin zenginleştirilmesini sağlar. Lenin'in düşüncesinin hakiki dokusu, karmaşık bir teorik ve pratik etkinliktir ve birbirini

2 A.g.e., s. 24.

3 Bkz. özellikle Althusser, *Lire le Capital*, İtalyanca çeviri Feltrinelli ve *Pour Marx*, İtalyanca çeviri Editori Riuniti. [*Kapital'i Okumak*, İthaki Yayınları, İstanbul 2007; *Marx İçin*, İthaki Yayınları, İstanbul 2002].

izleyen yatay yapılar yerine, belirli bir tarihsel oluşumun eşiğini, son noktasını temsil eden dikey yapıları kullanır. Onun bu anlama düzeylerine yaptığı pratik vurgu, devrimci istenci doğrudan pratik bir düzlem üzerinde yoğunlaştırır. Gizemden arındırma, doğrudan işlemekte olan bir şema haline gelir; anlama işlerliğin bir koşuludur ve daima ona tabidir. Partinin öznel istenci, her an bu tarihsel dizileri kesintiye uğratmayı başarabilmelidir: Lenin'in düşüncesinin vardığı sonuç ve özgül öğelerinden biri budur.

Bu bakış açısından bizim Marksizmimiz de zenginleşmektedir ve analizimizi, bu noktalar temelinde geliştirmek ve onun zenginliğini bize daha yakın olan araştırma alanlarında doğrulamaya çalışmak yararlı olacaktır. Örneğin, burada kapitalist üretim tarzının (yeniden yapılanma sürecinin) analizini, 1960'lı yılların bazı anlarında, İtalya'da başlatılmış olana benzer bir yönde açmaya çalışmamız çok iyi olabilir. Bu analiz, işçilerin ve kitlelerin, sadece içsel tarihsel dönüşümlerine göre nitelendirildikleri halleriyle değil, aynı zamanda gelişmenin sürekliliğindeki anlık altüst oluşlar ve kopuşlar olarak da anlaşılan tavırlarıyla ilgilenen bir dizi yeni bilimsel tanımlamayı içerecek şekilde açılabilir.[4] Özellikle de gerçekleşmekte olan bazı olayları dikkate alarak, yani gelişmedeki duraklamanın yaygınlığını ve bunun sonucu olarak belki de aynı zamanda, işçilerin tavırlarında, sınıf ve kapitalist gelişme arasındaki ilişkide vurgulanan diyalektik ritimler yerine istikrarlı yapıların üstünlüğünü dikkate alarak bu türden bir analize yeniden girişmek faydalı olabilir. Elbette, mesele daima göreli bakış açıları ve değerlendirmeler meselesidir, çünkü tüm bu öğeler her zaman el ele gider ve şimdi bizim karşı karşıya olduğumuz işçi sınıfının tarihsel bedeni, aşırı derecede sıkılaşmış ve özgül biçimde birleşik bir haldedir. Bununla birlikte, tüm bir sürecin ivmelenmesini ve hız kaybetmesini vurgulamak ve buna bağlı olarak uygun araçlara ayrıcalık vermek gereklidir. Bu anlamda Leninizme geri dönmek, hem uygun bir fırsat hem de bir gerekliliktir.

Lenin'in metnine geri dönelim. Burada tarihsel sürekliliğin pratik olarak kırılması, özgül içeriklerce belirlenir: Özgül

4 Bu analiz, 1960'lar boyunca *Quaderni Rossi* [Kızıl Defterler], *Classe Operaia* [İşçi Sınıfı], *Contropiano* [Karşı plan] ve *Potere Operaio* [İşçilerin Gücü] dergilerinde yayın yapan araştırmacılarca yürütülmüştür.

olan sadece yöntem değil, aynı zamanda uygulandığı içeriktir. Lenin akıl yürütmesini şöyle tamamlar ve özetler: "Şiddete dayalı bir devrim olmaksızın, burjuva devletin yerine proleter devleti geçirmek imkânsızdır. Proleter devletin, yani genel olarak devletin ortadan kaldırılması ise, yalnızca 'sönümlenme' yoluyla mümkündür."[5] Buradaki değerlendirme, belirlenmiş olan haliyle tarihsel durumun pratik ve kesin bir terse çevrimiyle sonuçlanmaz: Daha önce gördüğümüz gibi, emperyalist gelişme ve emperyalist savaş, komutanın işçi karşıtı işlevi olarak devlet figürünü daha da şiddetlendirir. Burada devlet şiddeti onun belirli içeriği haline gelir. Analiz, bu figürün sabitlenmesini yakalar ve neredeyse daha da keskinleştirir: Devlet şiddetine karşı sadece işçilerin ve proletaryanın şiddeti geçerlidir. Gerçekliğin biçimini, ona karşı saldırının bir işlevi olarak, doğrudan takip edebilmemizi sağlayan, onun basitleştirilmesi değil bilimsel indirgenişidir. Daha ileri bir adımın koşulu, devletin yıkımıdır. Devletin ortadan kaldırılması iktidarın uygulanmasından başlar; çünkü proleter iktidarın uygulanışı, esasen iktidarın sınıfa, kitlelere zorlu devrinin gerçekleşmesini gerektirir. Devletin yıkımı, onun sönümlenmesinin, bütün bir toplum olarak, iktidarın yeniden temellükünün pozitif ve proleter sürecinin koşuludur.

Bu noktada, Lenin'in seriminin sırasını izlemek yerine, *Devlet ve Devrim*'in beşinci bölümüne geçeceğim. İkinci, üçüncü ve dördüncü bölümler, Marx ve Engels'in bu mesele hakkındaki metinleri yakından inceler ve filolojik olarak doğru bir şekilde yeniden değerlendirir. Lenin, klasiklerin teorisinde geliştirildiği haliyle, devrimci süreç ve komünizm üzerine tartışmayı yeniden yorumlar. İkinci bölüm Marx ve Engels'in 1848-1851 devrimi üzerine öğretileriyle ilgilidir, üçüncü bölüm Marx'ın 1871 Paris Komünü üzerine analizine odaklanır ve dördüncü bölüm, Marx ve Engels'in 1870'den sonraki metinleri ve sosyal demokrasi içindeki polemikler, özellikle de program sorunu (Erfurt ve Gotha) üzerinde durur. Bu bölümlere ileride geri döneceğiz.

Bu aşamada bizi ilgilendiren, Lenin teorinin politik bir program kadar belirli ve sürekli bir deneyim etrafında düzenlemesini istese de, devletin "sönümlenme"sinin, sırf teorileş-

5 Lenin, *Stato e rivoluzione*, s. 25.

tirilmesinin ötesinde tam olarak ne anlama geldiğini görebilmektir. Aslında bu metin, sadece teorik bir ihtiyaçtan değil, teoriyi Rus devriminin demokratik evresini aşmayı amaçlayan devrimci bir pratiğe bağlama ihtiyacından doğar. Bu metin, devrimci bir tutkuyla ayırt edilir. Bu tutku tarafından kat edilmiş ve tamamlanmadan bırakılmıştır, çünkü Lenin'in de dediği gibi, devrim yapmak onun hakkında yazmaktan daha ilginçtir. Şimdi devletin sönümlenmesinin ekonomik koşulları ve dolayısıyla da program sorusunun Lenin tarafından nasıl ele alındığına bakalım.

Böylece *Devlet ve Devrim*'in "Devletin Sönümlenmesinin Ekonomik Temelleri" başlıklı son bölümüne geliyoruz.

Lenin'in akıl yürütmesini yakından takip etmeden önce bazı temel özelliklerinin altını çizeceğiz, çünkü bu uğrak, Lenin'in söyleminde merkezi olduğu kadar, özellikle de *Devlet ve Devrim*'i işçilerin bakış açısından okuyan ve kendi acil ihtiyaçlarımızı Lenin'inkiler ile karşılaştırmak zorunda olan bizler için, problematiktir de. Lenin'in devletin sönümlenmesinin ekonomik temeli üzerine tartışması, Marx'ın üretici güçlerin gelişme düzeyi ve on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıktığı haliyle, sınıf mücadelesi eğiliminin tespiti üzerine tartışmasına geri döner.

Lenin'in problemi proletarya diktatörlüğünü, halen emeğin ve ücretin örgütlenmesi ihtiyacının hâkim olduğu sosyalist bir evreye geçiş olarak ortaya koyabilmektir. Elbette bizi ilgilendiren, her şeyden önce Marx ve Lenin tarafından tanımlandığı şekliyle *devrimci sürecin biçimini* yeniden ele almaktır. Fakat bu geçişin biçimi ve onun diyalektik gerçekliği (ki klasiklerin öğretilerinin kalıcılığa da burada yatar) ile ilgileniyorsak da, bunun içeriklerini de göz önüne almak ve Marx ile Lenin'in söyleminin, farklı durumlara göre, bizim için geçerli olup olmadığı ya da ne ölçüde geçerli olduğunu ve bu tanımların şimdi için yetersiz ya da çelişkili olup olmadığını sormak zorundayız. Temel problem, (ayaklanmacı geçiş ve diktatörlüğün kuruluşunda ifade bulduğu haliyle) devrimci işçi iktidarı ile toplumsal emeğin örgütlenmesi arasındaki ilişkiyle ilgilidir. Bu problem karşısında bugün, üretici güçlerin olgunlaşmasının Marx'ın *Grundrisse*'de tarif ettiği düzeylere ulaşıp ulaşmadığını sorabiliriz. Burada komünizm, onu ücretli emeğin örgütlenmesinin

sosyalist bir tarzda kusursuzlaştırılmasından ziyade bu örgütlenmenin yıkımı olarak anladığımız ölçüde, proletarya diktatörlüğünün ana noktası ve içeriği haline gelir. Lenin'de tartışma hâlâ tamamen emeğin sosyalist örgütlenmesi problemine bağlıdır ve Lenin'in bu geçişi on dokuzun yüzyılın devrimci Marksist geleneğinin bütünü içinde kavrar. Dolayısıyla böylesine farklı koşullara dayalı olan (hem bizim hem de Lenin'in aşina olduğu işçi bilimi açısından) bir problemi benzer bir diyalektik biçim içinde ele almak mümkün müdür? *Devlet ve Devrim,* bu bakımdan bize bir şeyler öğretebilir mi?

Bence evet. Çünkü Marx gibi Lenin de problemin merkezine iner. Beşinci bölümün girişinde bunu şöyle dile getirir:

> Marx bu sorunu en etraflıca *Gotha Programı'nın Eleştirisi*'nde ele alır (*Neue Zeit*, c. IX, I'de basıldığı 1891'e kadar yayımlanmamış olan ve Rusçada özel bir edisyon içinde yayımlanan Bracke'ye 5 Mayıs 1875 tarihli mektup). Bu çarpıcı eserin Lasallecilığın bir eleştirisini içeren polemik kısmı, onun olumlu kısmını, yani komünizmin gelişmesi ile devletin sönümlenmesi arasındaki bağlantı üzerine analizi, deyim yerindeyse, gölgede bırakmıştır.[6]

Temel mesele, komünizmin gelişmesi ile devletin sönümlenmesi arasındaki bağın analizidir. Bu geçişin biçimi nedir? Analiz temel olarak, dördüncü bölümde etraflıca irdelenen ve burada yine temel bir metin olarak ortaya çıkan *Gotha Programı'nın Eleştirisi*'ni izler (Gotha programı, Alman sosyal demokrasisinin program önerisidir ve adını kongrenin gerçekleştiği şehirden alır).[7] Marx burada, sosyal demokrasi tartışmasında ortaya çıkan bir dizi problemi ele alır. Gotha programı, Lasalle'ın teorik konumunu projelerinin temeli olarak benimseyen sosyal demokrat hizbin etkisi altında yazılmıştır.[8] Bu hizip, o zamana kadar Prusya ve Alman devlet makinesinin idaresinde çok büyük ağırlığı olan büyük toprak sahipleri sınıfını yalıtmak amacıyla işçi sınıfı ile Prusya dev-

6 A.g.e., s. 97.

7 Bu program, ilk kez 1891'de yayımlanmıştır ve şimdi K. Marx, *Il partito e l'Internazionale*, Roma, 1948, s.221-245'te bulunabilir.

8 Almanya'da Lassalle üzerine, İtalya'da ve başka hiçbir yerde olmadığı kadar geniş bir bibliyografya mevcuttur; onun üzerine biraz daha çalışmak anlamlı olabilir.

leti arasında bir ittifak ihtimali üzerine düşünmekteydi. Bu sınıfın marjinalleştirilmesi ve böyle bir ittifak, işçi sınıfının gelişimin motoru olarak kabul edilmesini kolaylaştırabilirdi. Gotha programına sirayet etmiş olan Lasalle'ın teorisinde Marx'ın eleştirisinin odaklandığı temel mesele, "eşit ücret" meselesidir. Almanya'nın özgül koşullarında, devlet idaresi on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Alman sanayisinin gelişiminin hızlandırılmasında büyük bir rol oynamıştır. Almanya kapitalist gelişmeden marjinalleşmiş olan bir ülkeden emperyalist evreye girebilmek için artık bütün kartlara sahip olan bir güce dönüşmüştür. Almanya'nın birliğinin sağlanması, Prusya devletinin üretim sürecine dâhil olabilme ve gelişmenin kapitalist beyni gibi iş görebilme becerisiyle mümkün olmuştur.[9] Bu durumda, Lasalle'ın akıl yürütmesi şöyle ilerler: İşçi sınıfı ile ilerici devlet güçleri arasındaki ittifak istenen bir şeydir, çünkü bu ittifak (büyük toprak sahiplerinin ve bunlarla ilişkili politik güçlerin) parazit gelirlerinin giderek ortadan kaldırılmasına ve rantın sıfıra indirileceği, yüksek bir üretkenliği olan bir toplumun inşasına olanak verecektir. Burada değer yasasının kusursuz bir biçimde yürürlükte olduğunu görürüz. Ama değer yasası nedir? Bu yasaya göre, kapitalist ürün, kâr; gerekli emek zamanı ile artı emek arasındaki bir ilişki ve dolayısıyla da arz edilen emek oranlarına denk düşen göreli ücret oranlarının bir ilişkisi olarak görülür ve burada kâr, burjuva terimlerle, sermaye harcamasına uygulanan bir faiz oranı olarak değil, sermayenin tüm bir yeniden üretimine yönlendirilen bir artı olarak anlaşılır. Bu bakış açısından ücret "katı bir şekilde" sermayenin genişletilmiş bütünlüklü yeniden üretimine yatırılan bir emek için emekçiye ödenen oran olarak düşünülür: Sermaye kendisini daha ileri bir gelişme düzeyinde yeniden ürettiğinde, ücret miktarı ve oranları, harcanan emeğin bütünlüklü oranı ve geliri olarak, gözden geçirilmeli ve yenilenmelidir. Burada gelir, sosyalist bir işleve dönüşür. Lasalle'dan itibaren, sosyalist planlama aşağı yukarı bu terimler içinde düşünülmüştür. Lasalle'ın gerçekleştirdiği işlem politik olarak çok daha açık bir şekilde anlaşılabilir. Elbette işçi sınıfı açısından, sömürü gerçeği değişmeden kalır ve kâr, yenilenen ve artırılan toplam

9 Almanya ve ideolojilerinin gelişimi üzerine, bkz. benim şu eski kitabım ve içindeki bibliyografya: *Studi sullo storismo tedesco*, Feltrinelli, Milan 1959.

sermaye niceliği olarak, bir sömürü ilkesine dayanır ve kendini çoğaltan bir artı değerle oluşur. Oysa Lasallecı sosyalistler için temel problem, ücret dağılımının (sermayeye ve emeğe) daima gelişmenin yasalarına ve onun ihtiyaçlarına göre ölçüleceği bir yeniden üretim şemasının tanımlanmasından ibarettir. Sömürü bu sürecin zorunlu bir işlevi olarak görülür: Emek sömürüsü olmadan gelişme olamaz, dolayısıyla da mesele, tamamen farklı bir statüsü olan, yani parazit ranttan oluşan gelir oranlarından kaynaklanan aşırı sömürüyü ortadan kaldırmaktır.[10]

Marx ve Lenin bu pozisyonları güçlü bir şekilde eleştirir. Her ikisi de dikkatini değer yasasının aşılmasına, "eşit ücret"in gizeminden arındırılmasına ve komünizmin ekonomik temellerinin inşasına verir: Bu problemlere uygulanan diyalektik, işçi teorisinin bugün hâlâ göndermede bulunduğu çok önemli bir motiftir. Marx gibi Lenin de eşitliğin, değer yasasının işlevinin (yani belli sınıfların artı kârlarının dışlanması) ve eşit ücretin (sosyalist tarzda işleyen bir toplumda emeğe bütünleşik olan ücretler), devletin sönümlenmesi ve komünizme geçişle hiçbir ilgisi olmadığını öne sürer. Lenin, Lasalle'ın söyleminin radikal bir eleştirisini sunar ve onu geçiş evresinin tanımlanmasının zeminiyle ilişkilendirir. *Devlet ve Devrim*"in beşinci bölümünün can alıcı noktası budur. Bence bu, Marksçı teorinin en üstün ifadelerinden biridir, öyle ki değeri belki de sadece, 1917'de Lenin'in henüz habersiz olduğu, Marx'ın *Grundrisse*'sindeki bazı pasajlarla karşılaştırılabilir. Eşitlik kuralının komünist eleştirisinin ve bu parlak ütopyaların kesinlikle materyalist bir yaklaşımla yıkımının bir öngörüsü (Marx'ın erken dönem yazılarındaki ateşli anıştırmalara geri dönmezsek) sadece *Grundrisse*'de bulunur. Bu, komünist mücadele ve hangi biçimde tezahür ederse etsin, radikal burjuva mücadele arasında herhangi bir ilişkinin kesin bir şekilde dağıtılması anlamına gelir; bu aynı zamanda özgürlük fikri ile komünizm fikri arasındaki her türlü ilişkinin, liberal güçler ile komünist bir zeminin tanımları arasında, ne kadar genel olursa olsun, herhangi bir sürekliliğinde kesin bir şekilde çözülmesidir.

10 Lassalle'ın ve Prusyalı sosyalizm düşüncesinin ifadesini burada hafifçe zorladık; ama devrimciler ile oportünistler arasındaki değişmez kopuşu aydınlatmak için, onların tartışmasını kendi tartışmamıza taşımak yararlı oldu.

Gelecek konuşmalarda bu meselelere geri döneceğiz. Şimdi, Lenin'in metninin bazı sınırlarına işaret etmek faydalı olacaktır. Aslında bu metinde Lenin'in sezgisi, ne kadar güçlü olsa da, emeğe dayalı toplumu emeğin örgütlenmesinin temel uğrağı olarak kavrayan bir analiz yerine, liberalizmin ve sosyalist radikalizmin devlet üstyapısının bir analizi ve eleştirisi içinde ifade edilir. Lenin'in sezgisinin bu sınırlılığının nedeni aynı zamanda onun gücüdür, çünkü bu sezgi, toplumsal emeğin örgütlenmesinde, o dönemin gelişme düzeyi içinde kendini gösteren maddi sınırlarını kıracak ve altüst edecek öznel istenci de örgütler. Bu eğilimlerin işçilerin bakış açısından radikal bir şekilde irdelenmesi ve yorumlanması, ancak bugün, yani kapitalist gelişmenin en yüksek düzeylerinden, mücadele içindeki işçilerin ortaya koymuş olduğu en ileri sloganlardan başlanıldığı takdirde mümkündür. Bu yüzden *Devlet ve Devrim*'in bu sayfaları, şu ya da bu meselenin biçimsel bir şekilde tamamına erdirilmesinden ziyade, teorinin ileri sıçradığı ve sınıfın ve mücadelenin kendini göstermekte olan yeni dokusunu değerlendirebilmek gibi pratik bir yetiye dönüştüğü bütün uğraklarla bütünleştirilmelidir. Günümüzde, eşitliğin eleştirisi yoluyla komünizmin daha ileri içeriklerini anıştırmak gibi muazzam bir yeti olarak anlaşıldığı ölçüde, Lenin'in söyleminin bu sınırı belki zorunlu olarak görülebilir! Eşitlik hakkında sızlanıp duran sosyalistlerin dikkatine! Eşitlik problemi, farklı insanlar arasında biçimsel bir özdeşlik ya da soyut bir denklik problemi değildir. Bu, komünist bir toplumun inşasıyla ilgili bir meseledir. Kapitalist süreç içinde var olmayan ve asla da var olamayacak olan bir özdeşlik ya da eşitliği kabul etmek yerine, mesele, kurucu, eşitleyici ve özgürleştirici bir etkinlik olarak eşitliğin inşasıdır. Bir ütopyadan ziyade, sömürünün hiyerarşik egemenliği olarak devleti yıkma sürecidir. Leninizmin bu özgürlükçü idealinin, reformist sosyalist gelenekte, örneğin şiddet meselesinden daha büyük bir skandala yol açması hiç de şaşırtıcı değildir: Aslında Lenin'in sürekli saldırıya uğramasına neden olan Doğulu ya da Blanquici ideoloji, değer teorisinin ritmini izleyen, eşitlik kavramının bu radikal eleştirisine dayanır.

23
"Sönümlenmenin" Maddi Temellerinin Bir Tanımına İlk Yaklaşım
İşe karşı, sosyalizme karşı

Devlet ve Devrim'in beşinci bölümünde Lenin, devletin sönümlenmesi ve komünizmin ilk evresi meselesine girmeden önce, Gotha programının eleştirisi üzerinde yine etraflıca durur. İlk bakışta bu uzun giriş, Lenin'in tartışmasının ekonomisi içinde, biraz farklı ve daha zahmetli görünür. Ama aslında böyle değildir. Bu tartışma, devletin sönümlenmesi meselesini, değer yasasına saldırmayı ve onu yıkmayı ya da daha doğrusu, onun şiddetlendirilerek aşılmasını gerektiren maddi boyutuna yeniden bağlayabilmesi için gereklidir. Lenin'in devlet eleştirisi aynı zamanda bir sosyalizm eleştirisidir.

Lenin, problemin bilimsel, materyalist bir sunuluşuyla başlar:

> Marx'ın tüm bir teorisi, gelişme teorisinin, en tutarlı, en tam, en düşünülmüş ve özlü biçimiyle, modern kapitalizme uygulanışıdır. Doğal olarak Marx, bu teoriyi hem kapitalizmin yaklaşmakta olan çöküşüne hem de gelecek komünizmin gelecekteki gelişimine uygulama sorunuyla karşı karşıyadır. O halde gelecek komünizmin gelecekteki gelişimi sorunu, hangi olgulara dayanarak düşünülebilir? Bu gelişimin kökünün kapitalizmde olduğu, tarihsel olarak kapitalizmden geliştiği,

kapitalizmin hayat vermiş olduğu bir toplumsal gücün eyleminin bir sonucu olduğuna dayanarak.[1]

Dolayısıyla kapitalizmden komünizme geçiş meselesi, bu geçişin, bizim için sınıf ilişkilerinin diyalektiği demek olan maddi temelinin araştırılması üzerine oturtulmalıdır. Burada bir ikirciklik görürüz: Bu diyalektik, işlediği ölçüde, sermayeyi üretebilme ve yeniden üretebilmeye dönük kapitalist kapasite ile buna diyalektik bir biçimde içsel olan ve dolayısıyla kendisini antagonist bir güç olarak ortaya koyabilen emek gücü arasında bir dolayım olarak hizmet eder. Bu yüzden, maddi temel aynı zamanda devrimci özne anlamına gelir ve bu özne, kapitalist gelişme tarafından üretildiği gibi, bu gelişimi antagonizma içinde hegemonik kılma ve onu mücadele yoluyla devrimci sıçramanın eşiğine getirme iradesini göstermediği sürece de, bu gelişmenin kaynağı ve çekirdeğidir. Bu irade gösterilmediği sürece, emek gücü sermaye ilişkisi içinde yaşamını sürdürdüğü sürece (komuta ve kapitalist örgütlenmenin örgütlenmesi yoluyla hangi iktidar ilişkisini tesis etmiş olursa olsun), birikim kesintiye uğratılmadığı ve işçi sınıfı sermayeden özgürleşmediği sürece, komünizm mümkün olamaz. Gelişmenin hegemonyası, bu aşamada gelişmeden özgürleşme değildir. Bu bakış açısından, Lenin'in proletarya diktatörlüğü ihtiyacını gördüğü evre, işçi sınıfının gelişme üzerindeki hegemonyasının sağlandığı evre olarak tanımlanabilir. Ama bu noktadan bir dizi sorun doğar ve bunları derhal göğüslememiz gerekir. İşçi sınıfının gelişme üzerinde hegemonyası, sosyalizm anlamına gelir, yani kapitalist üretim ve yeniden üretim sürecinin temel kuralları devam ettirilir ve bunlara, (Lenin'in dikkat çektiği gibi) bir eşitlik ölçütü ve politik "demokrasi" biçimlerinin kuruluşu eklenir, çünkü tüm bunlar, tüm toplumsal tabakalar ve sınıflar üzerinde halkın çoğunluğunun (proletarya) diktatörlüğünü teyit eder. Burada sosyalizmin gelişme anlamına geldiğini ve gelişmenin ise, kapitalist üretim tarzına, değer yasasına, potansiyel ve nihai ama gelecekteki bir komünist toplumun temeli olarak proletaryaya işaret ettiğine dikkat çekmek gerekir. Marx ve Lenin maddi temelin bu şekilde koşullanmış olduğunun farkındadır ve bu onları kapitalizmden komünizme geçişe

1 Lenin, *Stato e rivoluzione*, s. 98.

ilişkin özel bir kavram ortaya atmaya götürür. Bu geçiş safhasının adı sosyalizmdir.

Marx ve Lenin'in analizlerinin gerçekçiliği, geçiş evresini, zorunlu olarak proletaryanın devrimci diktatörlüğünün egemen olduğu ve aynı zamanda sosyalist bir evre olarak değerlendirmelerine yol açar. Bu yerinde bir değerlendirmedir, çünkü her ikisinin de yaşadığı tarihsel çerçeve, uzun bir kapitalist gelişme evresini ve emeğin gelişimi ile demokrasisi üzerinde hegemonya olarak sosyalizmin olumlamasını içermelidir. Ancak bu tarihsel çerçeve Marx'ta ya da Lenin'de politik bir öneri açısından asla aşılmış değildir. Bunun yerine, komünizmin, mücadelenin hızı ve biçimiyle eşzamanlı olarak ve işçilerin mücadele içinde ortaya çıkan ihtiyaçlarının yapısına uygun olarak geliştiği ve dolayısıyla üretim koşullarının kesin bir şekilde devrimcileştiği daha ileri bir evrenin teorik bir öngörüsüyle aşılacaktır. Başka bir deyişle, sosyalizmin olumlanması ve eleştirisi hem Marx'ta hem de Lenin'de el ele gider ve birleştirilir. Benzer şekilde, proletarya diktatörlüğünün olumlanması ve eleştirisi de el ele gider (ve sadece el ele gidebilir); tıpkı maddi temeli tartışmaya başladığımızda, bizim de gelişmenin olumlanmasını sermayenin gelişimine karşı bir devrimci öznenin saptanmasından ayıramamış olduğumuz gibi. Hiç kuşkusuz Marx ve Lenin'in duruma ilişkin bu analizi doğrudur. Aslında üretim ilişkilerinin ve üretici güçlerin tüm bir koşulu, profesyonelliğin ve dolayısıyla sabit sermaye ile somut ilişkinin sınırlarını aşan bir işçi figürünün eksikliği, farklı bir sonuç öngörmeyi imkânsızlaştırıyordu. Farklı ve politik olarak potansiyel başka bir sonuç, ancak proletaryanın soyut emek bakımından toplumsal birleşmesi ve proletaryanın kolektif homojen pratiği aracılığıyla kitlesel bir üretkenliğinin olumlanması, üretimin maddi temeli haline geldiğinde ortaya çıkabilirdi. Daha sonra bu konuya tekrar döneceğiz. Lenin'de bu problemin, özgürleşmeye dönük komünist itki ile sosyalist bir devletin inşasının etkin olanağı arasındaki uyuşmazlık ve ayrılık problemi olarak ifade edildiğini görürüz. Bu problem, tüm bunların gerçekleşmesi bakımından çok önemlidir. *Devlet ve Devrim* komünist bir yerinde duramama halinin metnidir. Sosyalizm yetmez. Aksine o, zorunlu olduğu kadar aşılması da zorunlu olan bir

durumdur. Lenin bunun tamamen farkındadır ve aynı farkındalık, algısı yüksek her proleter teoride de bulunur, çünkü geçiş bir mücadele durumu olmaya devam eder. Bu burjuva devlet var olduğu sürece, burjuvazi egemen özne olsun ya da olmasın, kuralları, eşitlik kurallarına ve burjuva egemenliğe karşı normlara dönüşmeye itilsin ya da itilmesin, durum hâlâ kesinlikle dramatiktir.

Lenin'den sonra gerek Stalin gerek Mao[2] durumu teorik açıdan doğru biçimde yorumlayıp tasvir etmişler ve geçiş döneminde sınıflar arası mücadelenin yoğunlaşması olanağının (zorunluluğunun?) altını çizmişlerdir. Bu gerçekten başka teoriler ve pratiklerin sunduğu tedrici ve reformist versiyonlardan ziyade devrimci proletarya diktatörlüğü deneyimiyle örtüşür görünmektedir. Özellikle Maoist teori, iktidarın ele geçirilmesini takip eden geçiş evresinin çelişkilerinin bir çerçevesini çizerek ve bunun içeriklerini düzenleyerek bu öncülleri daha da ileri götürür; kültür devrimi döneminde, Stalinizmin sınıf mücadelesinin derinleşmesi ve dolayısıyla devletin burjuva sınıfını eritmesi sorununu, devrimci gelişmenin bürokratik tahrifleriyle ortaya koyarken ve çözmekte başarısız olurken kullandığı terimleri sonunda ve dâhiyane bir şekilde çökertir. Çin Komünist Partisi kitlelerin devlete karşı mücadelesini başlatır ve devrimci süreci tamamen, proletaryanın önderlik kapasitelerinin yeniden temellükü sürecine açar.[3] Tüm bunlar, proletarya diktatörlüğü evresine ve onun devletin sönümlenmesine ilişkin ilk deneyimlerle ilişkisine dair başka teori ve pratiklerin çizdiği pembe resimlerdeki imgelerden çok farklıdır. Burada tam da bu bakımdan Yugoslav Konseyleri teorisini ve aynı zamanda yüz yüze kaldığı haksız kaderi hatırlamak önemlidir. Bu teoride, sınıf mücadelesinin keskinleşmesi gizemlileştirilir ve işçi sınıfının işlevi, proleter çıkarların tikelliği ile toplumun genel çıkarları arasında hiçbir ayrım yapılmaksızın, yadsınır ve halka havale

2 Stalin, proletarya diktatörlüğü evresinin çelişkileri meselesini *Questioni del leninismo* içinde derlenen yazılarında ele alır. Onun görüşleri, Çin Komünist Partisi'nin pratiği ve teorisi içinde yeniden ele alınıp düzeltilmiştir.

3 Çin'deki Kültür Devrimi üzerine pek çok şey yazılmıştır, ancak burada bunlara değinmemize gerek yok. Şu noktada, Çin deneyiminin Avrupa proletaryası içindeki yankısının politik önemi bizi daha çok ilgilendiriyor.

edilir.[4] Benzer teoriler, Leninizme ihanetin ve sözde sosyalist ülkelerdeki yenilenmiş kapitalist pratiklerin hüküm sürdüğü bir iklimde, her yerde yeniden canlanır.[5] Sürecin özgürlüğü ve kendiliğindenliği, sınıf mücadelesinin sertliğiyle karşı karşıya konur. Lenin'in dediği gibi, "sürecin hem tedrici hem de kendiliğinden niteliğine işaret ettiği için, 'devletin sönümlenmesi' ifadesi isabetli bir seçimdir."[6]

Bu bir gizemlileştirmeden başka bir şey değildir. Lenin bu ifadeleri vurgularken, geçişin basitliği ve kolaylığını vurgulamaktadır ve beşinci bölümün ikinci paragrafı buna benzer bir sürü ifadeyle doludur. Ama bunları yorumlarken çok dikkatli olmamız gerekir, çünkü bunlar hiçbir şekilde proletarya diktatörlüğü ve işçilerin komutasına şiddetle duyulan ihtiyacın yerine geçemez. Lenin bu meseleleri ele alırken, burjuva devlet makinesinin dağıtılması, önderliğin ele geçirilmesi ve daha sonra bundan hareketle bizatihi devlet yapısının sönümlenmesinin maddi koşullarının sağlanması arasındaki sürecin süreksizliğini göz önünde bulundurur. Lenin bu süreksizlik üzerinde ısrarla durur ve bunu onun teorisinin belirgin bir özelliği olarak almak gerekir. Bu süreksizliği ihmal etmek, kendiliğindenliğin yükselişini süreklilik olarak, devletin sönümlenmesini ise iktidarın proletarya tarafından ele geçirilmesi olarak gören teorilerin o karmakarışıklığına düşmek anlamına gelir. Mücadele, iktidarın ele geçirilmesi ve diktatörlük ile devletin sönümlenmesi evresinin sürekliliğine dair bu teoriler, idealist ve ütopik bir ilerleme imgesi sunar ve komünizmin inşasının gerçek sürecini, yani devletin sönümlenmesinin ancak elverişli ve olgunlaşmış maddi koşulların belirlemesinden (ve bu belirlenim için verilen mücadeleden) geçtiği gerçeğini göremez.

Peki Lenin'in programında bu koşullar nelerdir? Beşinci bölümün üçüncü paragrafında Lenin bakış açısını açıklığa kavuşturur. Ama bu koşullara gelmeden önce burada altını çizdi-

4 Yugoslav Konseyler teorisi ve onun geçişe ilişkin sunduğu alternatifler, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana "sosyalist" teorinin en bayağı ürünleri arasında yer alır.

5 "İnsan yüzlü sosyalizm" ve diğer benzer formüller, halkçı demokrasilerde ve daha sınırlı da olsa, Sovyetler Birliği'nde yayılmakta olan (elbette bürokratik bakımdan) revizyonist ve liberal bir ideolojidir. Kapitalist restorasyon da demagoji de bu ideolojinin özelliklerindendir.

6 Lenin, *Stato e rivoluzione*, s. 103.

ğimiz bazı kavramları geri getiren iki pasajı okuyalım ve maddi temeller üzerine tartışmamıza bir giriş yapalım:

> Hayır, ileriye, yani komünizme doğru gelişim, proletarya diktatörlüğünden geçer ve başka türlü de olamaz, çünkü kapitalist sömürücülerin direnci başka bir kimse tarafından ya da başka bir yoldan kırılamaz. Proletarya diktatörlüğü, yani ezilenlerin öncüsünün, ezenleri bastıracak egemen sınıf olarak örgütlenmesi sadece demokrasinin genişlemesi sonucunu vermez. *İlk kez* zenginlerin değil, yoksulların, halkın demokrasisi haline gelen demokrasinin muazzam gelişimi ile aynı anda, proletarya diktatörlüğü ezenlerin, sömürenlerin, kapitalistlerin özgürlüğüne bir dizi sınırlama getirir.[7]

Lenin şöyle devam eder: "Halkın geniş çoğunluğu için demokrasi ile halkı sömüren ve ezenlerin zor yoluyla bastırılması, yani demokrasiden dışlanması - kapitalizmden komünizme *geçiş* sırasında demokrasinin uğradığı değişim işte budur."[8]

Buraya kadar tamam: Proleter şiddet, düşmanlarına ayrımcılık yapar ve onlara saldırır, bu yüzden burjuva demokrasisinin biçimsel ölçütlerini fesheder. Bu, ilk evrede, yıkım evresinde gerçekleşir. Fakat bu yetmez. Komünizm çetindir ve sınıf mücadelesi keskinleşir.

> Dahası, kapitalizmden komünizme *geçiş* döneminde, baskı *hâlâ* zorunludur; ama bu kez sömürülen çoğunluk tarafından sömüren azınlığa karşı uygulanır. Baskı için özel bir aygıt, özel bir makine, yani "devlet" hâlâ zorunludur, ama bu artık gerçek anlamda bir devlet değil, bir geçiş devletidir; çünkü *dünün* ücretli kölelerinin çoğunluğu tarafından sömüren azınlığın bastırılması, nispeten öyle kolay, basit ve doğal bir iştir ki başkaldıran kölelerin, serflerin ve ücretli emekçilerin bastırılmasından çok daha az kan dökülmesine neden olacak ve insanlığa bedeli çok daha az olacaktır.[9]

Aslında yaşadığımız tarihsel deneyim, bu geçişin baskıcı koşullarının nasıl korkunç ve trajik bir hal alabileceğini göstermiştir; ama bu yazının 1917'deki büyük devrim dalgasındaki yerini unutamayız ve ulaşılmasına çok az kalmış olan bir amacın verdiği büyük coşku ve hisle yazıldığını yadsıyamayız. Gene de, böyle bir iyimserlikten bile sürecin içinde organik bir

7 A.g.e., s. 102.
8 A.g.e., s. 103.
9 A.g.e., s. 104.

süreklilik olduğu sonucuna varılamaz. Başarısız olan bir sürü deneyimin acı dolu ve trajik sonuçlarını, bunlar sanki işçiler tarafından bakıldığında ilgisiz şeylermiş gibi yapmak yerine, gerçekçi olup unutmamamız daha iyidir. Her şeyi bir yana bırakalım, uluslararası işçi hareketinin her başarısız deneyiminin ve her ihanetinin bedelini sermaye yine bize ödettiği için bile bu bizim için daha iyidir.

Öyleyse komünizme geçişi mümkün kılan maddi koşullar nelerdir? Gelişme üzerindeki proleter hegemonya, bu koşulları komünist bir toplumun doğmasına izin verecek şekilde nasıl belirler? Burada, beşinci bölümün üçüncü paragrafının tamamını okumamız gerekir diye düşünüyorum:

> *Gotha Programının Eleştirisi*'nde, Marx, Lassalle'ın, sosyalizmde işçinin, emeğinin "budanmamış" ya da "tam ürünü"nü alacağı yolundaki düşüncesini ayrıntılı olarak çürütür. Marx, toplumun toplumsal emeğinin toplamından bir yedek fonun, üretimin genişletilmesi için bir fonun ve ayrıca yıpranmış makinelerin değiştirilmesi için bir fonun vs. ayrılması gerektiğini gösterir. Sonra, tüketim araçlarından da yönetim giderleri, okullar hastaneler, yaşlı yurtları vb. için de bir fon ayırmak gerekecektir.[10]

Marx temel olarak, harcanan emekten bir artının elde edilmesinin mutlak bir gereklilik olduğunu vurgular. Bu artı, sermayenin ve emek gücünün yeniden üretim maliyetleri için kullanılmak zorundadır. Sadece muhasebe temelinde bakıldığında bile, Lasalle'ın sosyalizm teorisi (işçi için bütün bir gelir) işlemez. Ancak bu ilk akıl yürütmeyle, problemin esasına yalnızca şöyle bir değinilmiş olur. Lenin'in bundan sonra söyleyecekleri çok daha önemlidir:

> İşte kapitalizmin bağrından daha henüz doğmuş olan ve her bakımdan eski toplumun izlerini taşıyan bu komünist toplumu, Marx, komünist toplumun "birinci" ya da alt evresi olarak adlandırır. Üretim araçları, artık bireylerin özel mülkiyeti değildir. Üretim araçları toplumun tamamına aittir. Toplumun her bir üyesi, toplumsal olarak gerekli işin belli bir kısmını yerine getirir ve toplumdan bu belli miktarda işi yerine getirdiğine dair bir belge alır. Bu belge karşılığında, tüketim mallarının bulunduğu kamu mağazasından uygun düşen miktarda ürün alır. Emeğinden kamu fonu için ayrılan kısım

10 A.g.e., s. 105-106.

çıkarıldıktan sonra, her işçi toplumdan ona verdiği kadarını geri alır.[11] Görünüşte "eşitlik" egemendir. Ama Lassalle (çoğunlukla sosyalizm denilen ama Marx'ın komünizmin birinci evresi adını verdiği) bu toplumsal düzeni göz önünde tutarak, bunun "adil bir bölüşüm," "eşit emek ürünü üzerinde herkesin eşit hakkı" olduğunu söylediğinde yanılır ve Marx onun bu yanılgısını açığa çıkarır. "Dolayısıyla eşit hak," der Marx, bu durumda hâlâ, diğer bütün hukuklar gibi eşitsizlik anlamına gelen "burjuva hukuku"na uygun düşer. Her hukuk, aslında farklı olan, birbirine eşit olmayan insanlara aynı ölçünün uygulanmasına dayanır. Bundan ötürü, "eşit hak," aslında eşitliğin çiğnenmesi ve adaletsizlik demektir Aslında her biri bir diğeri kadar toplumsal emek harcamış olan herkes, (yukarıda bahsedilen kesintilerden sonra) toplumsal üründen eşit miktarda bir pay alır. Oysa insanlar aynı değildir: Biri daha güçlü, öteki daha güçsüzdür; biri evlidir, öteki değildir; birinin daha çok, ötekinin daha az çocuğu vardır vs. Marx buradan şu sonuca varır: "... Eşit emek miktarıyla ve dolayısıyla toplumsal tüketim fonundaki eşit payla, aslında biri diğerinden daha fazla alır, biri diğerinden daha zengindir vs. Bütün bu kusurlardan kaçınmak için, hak eşit olmak yerine eşitsiz olmalıdır." Öyleyse komünizmin ilk evresi, henüz adalet ve eşitliği sağlayamaz; zenginlik bakımından insanlar arasındaki farklılıklar, hem de haksız farklılıklar sürer; ama insanın insan tarafından sömürüsü imkânsız hale gelir, çünkü artık üretim araçları, fabrikalar, makineler, toprağın vb. gasp edilerek özel mülkiyet haline getirilmesi de imkânsızdır. Lassalle'ın genel olarak "eşitlik" ve "adalet" hakkındaki bu küçük burjuva ve bulanık sözlerini çürütmesiyle birlikte Marx, en başta yalnızca üretim araçlarının bireyler tarafından ele geçirilmesi "haksızlığını" ortadan kaldırmak zorunda olan ve henüz tüketim mallarının "harcanan emek miktarına göre" bölüşümünden kaynaklanan diğer haksızlığı bir anda ortadan kaldırmaya muktedir olmayan komünist toplumun gelişim seyrini gösterir. Burjuva profesörler ve bizim "Tugan" da dâhil olmak üzere vülger iktisatçılar, sosyalistleri sık sık insanlar arasındaki eşitsizliği unutmak ve bu eşitsizliğin ortadan kaldırılmasını "düşlemek"le itham eder. Bu itham, gördüğümüz üzere, sadece burjuva ideologlarının cehaletini kanıtlar. Marx, yalnızca insanlar arasındaki kaçınılmaz eşitsizliği değil, aynı zamanda üretim araçlarının tüm toplumun ortak mülkü haline dönüştürülmesinin (sözcüğün alışılmış anlamıyla "sosyalizm"in), tek başına, bölüşümdeki kusurları ve ürünler "harcanan emek miktarına göre" dağıtıldığı sürece egemen olmaya devam edecek olan "burjuva hukuku"nun eşitsizliğini ortadan kaldırmaya yetmeyeceği gerçeğini de titizlikle göz önünde bulundurur. Marx şöyle devam eder: "... Ama bu kusurlar, uzun doğum sancılarından sonra, kapitalist toplumdan henüz ortaya çıkmış haliyle komünist toplumun birinci evresinde kaçınılmaz olan şeylerdir.

11 A.g.e., s. 106.

Hukuk, toplumun ekonomik yapısından ve bu şekilde koşullanmış olan kültürel gelişmeden daha yüksek olamaz." Öyleyse komünist toplumun (genellikle sosyalizm denilen) birinci evresinde, "burjuva hukuku" tümden değil, ancak kısmen, ancak erişilmiş olan ekonomik devrim ölçüsünde, yani ancak üretim araçları ölçüsünde ortadan kaldırılır. "Burjuva hukuk," üretim araçlarını bireylerin özel mülkiyeti olarak kabul eder. Sosyalizm bunları ortak mülkiyete dönüştürür. İşte bu ölçüde ve sadece bu ölçüde "burjuva hukuku" ortadan kalkar. Oysa onun diğer bir kısmı varlığını sürdürür, yani toplumun üyeleri arasında ürünlerin bölüşümü ve emeğin dağıtımının düzenleyicisi olarak (belirleyici faktör) varlığını sürdürmeye devam eder. "Çalışmayana ekmek yok" biçimindeki sosyalist ilke şimdiden gerçekleşmiştir, "eşit miktarda emeğe, eşit miktarda ürün" biçimindeki diğer sosyalist ilke" de gerçekleşmiştir. Ama bu henüz komünizm değildir ve eşit olmayan bireylere, eşit olmayan (gerçekten de eşit olmayan) emek miktarları karşılığında eşit miktarlarda ürün veren "burjuva hukuku" henüz ortadan kalkmış değildir. İşte bu bir "kusur"dur, der Marx; ama bu, komünizmin ilk evresinde kaçınılmaz bir şeydir, çünkü ütopyacılığa düşmek istemiyorsak, kapitalizm devrildikten sonra, insanların hiçbir hukuk kuralı olmaksızın toplum için çalışmayı derhal öğreneceklerini düşünmememiz gerekir. Kaldı ki kapitalizmin ortadan kalkması, böyle bir değişimin ekonomik öncüllerini hemen yaratmaz. Şimdi "burjuva hukuku" kurallarından başka bir kural yoktur. Bu ölçüde, dolayısıyla, bir yandan üretim araçları üzerindeki ortak mülkiyeti korurken, bir yandan da emekte ve ürünlerin bölüşümünde eşitliği gözetecek bir devlete olan ihtiyaç baki kalır. Kapitalistler, sınıflar olmadığı ve dolayısıyla ezilecek bir sınıf olmadığı ölçüde, devlet sönümlenecektir. Oysa devlet tamamen sönümlenmiş değildir, çünkü fiili eşitsizliği onaylayan "burjuva hukuku" korunmaya devam etmektedir. Devletin tamamen sönümlenmesi için, tam bir komünizm zorunludur.[12]

Bu metnin anlamı ve öncüllerinin tutarlılığı üzerine şerhte bulunmaya gerek yoktur.[13] Yine de, *Devlet ve Devrim*'i çağdaş terimlerle yorumlamak istiyorsak, burada bir ilk zorlukla karşılaşırız ve bu, Marksçı ve Leninist metinleri okurken yaşadığımızla aynı zorluktur. Sorun şu ki bugün, Marx ve Lenin'in bu soruları ortaya attığı koşullardan tamamen farklı koşullarla yüz yüzeyiz. Mesele değer yasası ya da eşitlik kuralı olduğunda bu özellikle böyledir. Üretimin toplumsallaşması değiştiği için

12 A.g.e., s. 107-109.

13 Geçiş üzerine bir bibliyografya ve Marx'ın bunun üzerine yazdıkları hakkında bir yorum için bkz. D. Zolo, *La teoria comunista dell'estinzione dello stato*, De Donato, Bari 1974.

bunların işlevi de değişmiştir ve tüm bir emek gücü ile makineler arasındaki ilişki, daha kapitalist bir rejim altında, kapitalist emeğin yeni bir üretkenlik biçiminin, artık sunulan emek miktarıyla ölçülemeyecek olan, toplumsal emeğin yeni bir genel üretkenliğinin ortaya çıkmasıyla birlikte dönüşmüştür. Marx *Grundrisse*'de en ileri kapitalizm içinde geliştiği haliyle bu durumu çoktan tespit etmiş bulunmaktadır;[14] Marx burada, kendi yeniden üretimini artık tekil emekle değil, tüm bir toplumsal üretici güçle belirli bir ilişki içinde tanımlayan bir sermaye ile karşılaştırıldığında, sunulan emeğe göre yapılan bir hesabın ne kadar da "zavallı" kaldığını söyler. Somut belirlenimlerinden soyutlanmış soyut emeğe gelindiğinde, Lassallecı artık akla yatkın bile değildir. Ama bizim için en ilginci, Marx ve Lenin'in, burjuva devlet olarak devlet fikri ve proletaryanın burjuva devleti temellük etmesi ve proletarya diktatörlüğünü yönetmek için onun yasalarını ve normlarını kullanması olasılığı hipotezinin artık geçerli olmamasıdır. Aslında Marx ve Lenin'in onu tanımlamış olduğu terimlerle, piyasanın yasasını, emek gücü ve gelir arasındaki mübadelenin ücretinin –maddi olarak tanımlanmış- yasasını uygulayan bir devlet olarak devlet, artık yoktur. Bireysel emekle tüm bir ürün kitlesi arasındaki her türlü ilişki ortadan kalktığı ölçüde, ücretli emek mübadelesine, değer yasasına bağlı mübadeleye dayalı burjuva hukukun klasik yasası da ortadan kalkar. Öyleyse bugün karşımızda duran nasıl bir devlettir? Sermayenin diktatörlüğünün klasik bir burjuva devletinde olduğundan kat be kat güçlü ve çok daha gelişmiş olduğu bir devlet; ücret dağılımı yasasının artık emek gücü ve sermaye arasındaki karşılıklı mübadeleye değil de tahakkümü devam ettirmeyi sağlayacak işlevlerin rasyonel bir hiyerarşisinden ibaret olan bu komutayı yeniden üretme ihtiyacının iç örgütlenmesine dayalı olduğu bir devlet. Fakat bu durum devleti genel anlamda daha da devasalaştırmış ve güçlendirmiş olsa da, devlet aynı zamanda komünizme geçiş ve proletaryanın devrimci toplumsallaşmasının temel koşullarından bazılarının da var olmasına izin vermelidir.

Lenin'in metni bu bakış açısından daha derin bir şekilde incelenmelidir. Beşinci bölümün dördüncü paragrafında Lenin, "devlet var olduğu sürece özgürlük yoktur" diye vurgu-

14 Bu meselenin bir analiz için bkz. bu kitapta 24. ders.

lar.[15] Bu noktada sosyal demokrat ideolojiden, her türlü reformist gizemlileştirmeden oldukça uzağız. Militan ve devrimci komünizm, anarşizmi doğrular: "Özgürlük olduğunda devlet olmayacaktır."[16] Ve yine programın gücü işçi gereksinimlerini kuşatır ve dönüştürür, böylece onları projeye tercüme eder:

> Devletin tamamen sönümlenmesinin ekonomik temeli, komünizmin, zihinsel ve fiziksel emek arasındaki antitezin ortadan kalkacağı kadar yüksek bir gelişmesidir. Bu gelişmeyle birlikte, modern toplumsal eşitsizliğin temel kaynaklarından biri de, üstelik sadece üretim araçlarının kamusal mülkiyete dönüştürülmesiyle, kapitalistlerin mülksüzleştirilmesiyle asla birden ortadan kaldırılamayacak olan bir kaynak da ortadan kalkar.[17] Böyle bir mülksüzleştirme, üretici güçlerin devasa gelişimini *olanaklı* kılacaktır. Kapitalizmin bu gelişmeyi nasıl da inanılmaz bir şekilde *geciktirmekte* olduğunu, hâlihazırda ulaşılmış olan teknik düzeyi temelinde ne kadar da ilerleme kaydedilebileceğini gördüğümüzde, kapitalistlerin mülksüzleştirilmesinin kaçınılmaz olarak insan toplumunun üretici güçlerinin devasa bir gelişimiyle sonuçlanacağını kendimizden emin bir şekilde söylemek hakkımızdır. Ancak bu gelişmenin ne kadar hızlı ilerleyeceği, işbölümünden kopma, zihinsel ve fiziksel emek arasındaki antitezi bertaraf etme, emeği "yaşamın başlıca gereksinimi"ne dönüştürme noktansa ne zaman erişeceğini bilmiyoruz ve *bilemeyiz* de.[18]

Üretici güçlerin muazzam gelişmesinin olanağının ilk koşulu, kafa ve kol emeği arasındaki bölünmenin ortadan kaldırılmasıdır. İkinci koşul, tek başına mülksüzleştirme, sermayenin yavaşlatmakta olduğu, üretici güçlerin devasa bir nicelikte gelişiminin önünü zaten açacağı için, üretici güçlerin gelişimidir. Üçüncü maddi koşul (gerek birinci gerek ikinci tespitte içerilmiş olan), üretici güçlerin gelişiminde örtük olarak bulunan potansiyel niteliksel değişimdir, öyle ki bu değişim, emeğin ürünü hâlihazırda kol emeği, fiziksel emek ve kafa emeğinin bir birleşimi olarak sunulduğu için, üretici güçlerin gelişiminin etkilerinin toplumsal olarak birleşik bir dönüşümü olacaktır. Sadece bu öncüller temelinde, devletin sönümlenmesi problemi gerçek bir problem olur. Devletin sönümlenmesi için kurulması gereken maddi temellerin bir ilk tanımı böylece verildi ve an-

15 Lenin, *Stato e rivoluzione*, s. 110.
16 A.g.e.
17 A.g.e.
18 A.g.e.

cak bu noktadan itibaren, Lenin diktatörlüğün çözülmesi üzerine düşünebilecektir.

Günümüzde Lenin'in analizinin bu kısmı kabul edilmelidir ve nelerin değiştiğini görebilmek için biz de buradan başlayacağız. Yani şu: Mücadelelerin dayattığı gelişme, son yıllarda kayda geçirdiğimiz işçi diktatörlüğünün bu tarihi; işçilerin biçimsel ve devlet şeklindeki diktatörlüğünden bile önce, komünizme geçişin koşullarını daha şimdiden hangi anlamda değiştirmiş bulunmaktadır? Bugün ayaklanma ve diktatörlük meselesi, devletin sönümlenmesi sorunuyla uğraşanları hangi anlamda ilgilendirmektedir?

24
Marx'ın "Sönümlenme" Problemine Dair Öngörüsü
Değer Yasasına Karşı

Bu ders, deyim yerindeyse, sürdürmekte olduğumuz tartışmaya bir parantez niteliğindedir. Lenin'i anlamak ve onun çalışmaları üzerine bugünün sorunlarına ışık tutacak bir okuma yapabilmek için bir adım geriye gitmemiz gerektiğini öne sürdüğümüz için, bunun paradoksal bir parantez olduğunu da söyleyebiliriz. Marx'ta, günümüzün, Lenin'in düşüncesiyle uyumlu Marksist bir öngörüsünü okumak istiyoruz.

Marx, "sönümlenme" sorununu özellikle *Grundisse*'de, kapitalist gelişme ve üretim tarzı yasalarının analizinin çerçevesinde ele alır. Açıkçası, tartışma şematik bir biçimde ve kapitalist krizin eşik noktalarının, kapitalist üretim tarzının gelişimi ile bu gelişmenin koşulları ve üretici güçleri üzerinde kapitalist kontrol arasındaki kritik ilişkinin bir analizi ve öngörüsü yoluyla geliştirilmektedir. Fakat okuyacağımız sayfaları bazı gerçek verilerin sadece "potansiyel geleceği" ya da nesnelci bir kestirimi olarak görmek yanıltıcı olacaktır: Marx'ın söyleminin *nesnelciliği* işçilerin antagonizmasının ortaya çıkışıyla daima diyalektik olarak ilişkilidir ve bir eğilimi başlatarak, kendini sınıf mücadelesinin sonucu olarak olumlar. Bu bakış açısından, günümüzü aydınlatmak için Marx'a başvurmamız, daha az paradoksal

görünebilir. *Grundisse*'nin sayfalarını *Devlet ve Devrim*'in sayfalarıyla birleştirmek, bizi burada ilgilendiren şeye, yani "geçiş" meselesinin mevcut sınıf ilişkilerinin bakış açısından bir eleştirisine daha çok yaklaşmamıza imkân verebilir.

Öncelikle *Grundrisse* üzerine okuma yapmak için daha başka bir öncüle ihtiyacımız var. Bugün İtalyancada, *Kapital*'e hazırlık amacıyla yazılan bu metinlerin mükemmel bir çevirisinin[1] yanı sıra bunlar üzerine düşülmüş birtakım şerhler de mevcut.[2] *Grundrisse* çok önemli bir eserdir, çünkü Marx'ın düşüncesinin kesitini ortaya çıkardığı gibi onun teorisinin dinamiğini de gösterir. Bu eser, eleştiri öğelerinin bir araya getirildiği bir laboratuardır. Onun en önemli özelliği, işçi sınıfının bakış açısının, işçilerin *öznelliğinin*, burada, sistemle ilgili kaygıların ötesinde ve tamamen açık bir tarzda her uğrakta özgürleştirilmesidir. Bugüne kadar bu eseri kuşatan uzun sessizliğin nedeni belki de budur ve *Grundrisse*'nin bu sayfalarının güncel sorunlarımız ve işçi öznesinin ortaya çıkışının günümüzdeki anlamı karşısında son derece önemli hale gelmesinin nedeni ise kesinlikle budur. Bu yüzden, Marx'ın, işçilerin kriz teorisini oluşturan öğelerin mekanizmasını tanımlamayı ve krizi bir *çöküş ve felaket* yerine, işçilerin mücadelesinin bir belirlenimi ve etkisi olarak ortaya koymayı en kapsamlı şekilde bu eserinde başardığını eklemek istiyoruz.

Ama şimdi bu öncüllerin ötesinde, meselenin esasına gelelim. *Sönümlenme* problemi Marx'ta nasıl *öngörülmüştür*? Bu terim Marx'taki kriz ve çöküş tematiğine atfedilebilir mi? Marx ve Lenin'in tematikleri birleştirilebilir mi ve öyleyse nasıl birleştirilebilir? Bu sorulara yanıt verebilmek için, Marx'ın tartışmasının bazı terimlerini yeniden ele almanın gerekli olduğuna inanıyorum. Marx'ın kriz problemini ve kapitalist sistemin aşılmasını tanımlayışı, üretim koşullarının değişmekte olan eğilimlerinin bir analizi ile başlar. Bu analiz bu sürecin hem nesnel hem de öznel yönlerine değinir.

1 *Lineamenti fondamentali della critica dell'economia politica*, çev. E. Grillo, La Nuova Italia, Floransa, 2 cilt, 1968-1970 [*Grundrisse* Cilt 1 ve 2, çev. Arif Gelen, Sol Yayınları, Ankara 1999 ve 2003].

2 Yorumlar için bkz. R. Rosdolski, *Genesi e struttura del Capitale di Marx*, Bari, Laterza 1971 [*Marx'ın Kapital'inin Oluşumu*, çev. Münevver Çelik ve Cumhur Atay, Otonom Yayıncılık, İstanbul 2012]; V.S. Vygodskij, *Introduzione ai "Grundrisse" di Marx*, La Nuova Italia, Floransa 1974.

Nesnel yönler

> Büyük ölçekli sanayinin bu gelişme derecesinde, gerçek zenginliğin yaratılması, emek zamanı ve işe koşulan emek niceliğinden daha çok emek zamanı boyunca harekete geçirilen aracıların gücüne bağlı hale gelir. Ve bunların gücünün -*güçlü etkililiğinin*- üretimleri için gereken doğrudan emek zamanıyla hiç ilgisi yoktur, o daha ziyade bilimin gelişmesinin genel düzeyine ve teknolojinin ilerlemesine ya da bilimin üretime uygulanmasına bağlıdır.[3]

Bilim, emek zamanın azalmasının hızına bağlı olarak, doğrudan üretken emekle bütünleşir: "İcadın kendisi bir iş alanı haline gelir ve bilimin doğrudan üretime uygulanması, bilimi belirleyen ve teşvik eden bir etkene dönüşür."[4] Dolayısıyla, bu koşullar temelinde "gerçek zenginlik daha ziyade –ki büyük ölçekli sanayi bunu açığa çıkarır- işe koşulan emek zamanı ile ürünü arasındaki orantısızlıkta ve benzer şekilde, saf soyutlamaya indirgenmiş olan emek ile onun gözetimindeki üretim sürecinin gücü arasındaki orantısızlıkta kendisini belli eder."[5]

Nesnel düzeyde, büyük ölçekli sanayideki kapitalist gelişmenin bu sınırıyla yüz yüze geldiğimizde, üç temel çelişki belirir. Bunlardan ilki soyut emeğin birliği ve yaygınlığı ile gözetilen üretim sürecinin gücü arasındaki ilişkiyle ilgilidir. İkincisi, bu sürecin içerisinde, sermayenin bir yandan, "emek zamanı en aza indirirken, öte yandan emek zamanı zenginliğin tek ölçüsü ve kaynağı olarak vazetmeye" çabalamasından kaynaklanır. Üçüncü olarak, kapitalist komutanın saçmalığını açığa çıkaran çelişki ise, sermayenin "gerekli emek zaman biçimindeki emek zamanı, onu gereksiz emek zaman biçiminde artırabilmek için, azaltmasıdır; böylece gereksiz emek zamanı giderek gerekli emek zamanın bir koşulu –ölüm kalım meselesi- olarak vazeder."[6]

Öznel yönler

Bu eleştirel koşullar göz önünde bulundurulduğunda, çelişki, işçi sınıfının (artık) yalnızca antagonist etkinlik olarak

3 *Lineamenti*, c. 2, s. 400.
4 A.g.e., s. 399.
5 A.g.e., s. 401.
6 A.g.e., s. 402.

değil, aynı zamanda yıkım *olanağı* olarak, eğilimin tarihsel öznesi olarak açığa çıktığı bir hal alır: Her şeyin ötesinde çelişki, bunun üretim koşullarının kapitalist bir tarzda devrimcileştirilmesinin ötesinde, toplumsal, komünist bir tarzda şekillenmekte olan yeni öznelliklerin bir dünyası olduğunu gösterir. *Birincisi*, antagonist etkinlik olarak sermaye:

> bir yandan... zenginliğin yaratımını bu amaçla işe koşulan emek zamanından (nispeten) bağımsızlaştırabilmek için, bilimin ve doğanın, toplumsal bileşim ve ilişkilerin tüm güçlerine hayat verir. Öte yandan böylelikle yaratılmış olan devasa toplumsal güçleri, emek zamanı ile ölçmek ve yaratılmış olan değeri değer olarak koruyabilmek için gerekli olan sınırlar içinde tutmak ister. Üretici güçler ve toplumsal ilişkiler -toplumsal bireyin gelişiminin iki farklı veçhesi- sermayeye sadece araç olarak görünür ve sadece onun üretimi sınırlı bir temelde sürdürebilmesinin araçlarını oluşturur. Oysa bunlar gerçekte bu temeli patlatmanın maddi koşullarıdır.[7]

İkincisi ve esasen, işçi sınıfı şimdi bir yeniden yapılanma etkinliği içinde, gerçek ve mevcut bir komünizm olanağı olarak görülmektedir:

> İşçi artık nesne ile kendisi arasına, aracı bir öğe olarak dönüşüme uğratılmış doğal bir nesneyi koymaz, o şimdi bir sanayi sürecine dönüştürmüş olduğu doğal süreci, kendisi ile egemenliği altına aldığı inorganik doğa arasına aracı bir öğe olarak sokmaktadır. Üretim sürecinin baş faili olmak yerine o şimdi üretim sürecinin yanında durmaktadır. Bu dönüşüm gerçekleştikten sonra, üretimin ve zenginliğin temel taşı artık insanın harcamış olduğu doğrudan emek ya da onun çalışarak geçirdiği zaman değil, onun kendi genel üretici gücünü temellükü, Doğayı kavrayışı ve toplumsal bir varlık olması sayesinde ona egemen olması, kısacası toplumsal bireyin gelişimi olarak görünür. Mevcut zenginliğin temelini oluşturan, ötekinin emek zamanından yapılan hırsızlık, bu yeni gelişmiş olan, bizzat büyük sanayi tarafından yaratılmış olan temel karşısında sefil bir temel olarak görünür. Doğrudan biçimi içinde emek büyük zenginlik kaynağı olmaktan çıktığında emek zaman da onun ölçüsü olmaktan, dolayısıyla değişim değeri de kullanım değerinin ölçüsü olmaktan çıkar ve çıkmalıdır da. Kitlelerin artı emeği genel zenginliğin gelişiminin bir koşulu olmaktan çıktığı gibi, bir azınlığının çalışmaması da insan zihninin genel güçlerinin gelişiminin koşulu olmaktan çıkar. Böylece değişim değerine dayalı üretim çöker ve doğrudan maddi üretim süreci sefil ve antagonist biçimin-

7 A.g.e.

> den kurtulur. Bireyliklerin özgür gelişimi ve dolayısıyla artı emek sağlamak için gerekli emek zamanın azaltılması değil de toplumun gerekli emeğinin genel olarak en aza indirilmesi ve buna karşılık, elde edilen boş zaman ve bu amaçla üretilen araçlar sayesinde bireylerin sanatsal, bilimsel vs. gelişimi böylece mümkün olur.[8]

Özet

Grundrisse'nin bu pasajlarına başka kanıtlar da eklenebilir, ama şimdilik bu o kadar da önemli değildir.[9] *Grundrisse*'deki bu bölümlerden hareketle, Marx'ın *çöküş meselesini bir sönümlenme meselesi olarak ortaya koyduğu* ve *nesnel* yönlerin sadece *öznel* olarak sunulduğu biçimindeki temel varsayımın altını çizebiliriz. Marx bizatihi değer yasasını ilgilendiren bir çelişkiyi takip eder ve tanımlar. Sömürünün rasyonalitesini ifade etmesi (ve sömürünün yorumlanmasının anahtarı olması) gereken değer yasasının, tam da kapitalist üretim tarzının gelişmesi içinde, rasyonelleştirici ve meşrulaştırıcı makullüğünü nasıl da kaybetmek zorunda olduğunu gösterir. Bununla birlikte Marx değer yasasının işlevinin çöküşünün, proletaryanın üretici, özgür ve yenilikçi potansiyelinin devasa ve olağanüstü büyümesiyle nasıl örtüştüğünü (neden-etki olarak) gösterir. Bu yeni sınıf gerçekliği ile değer yasasının ve onun (planlı ya da sosyalist bir kisve altındaki) işleyişinin herhangi bir ifadesi arasındaki devrimci çelişki işte burada ortaya çıkar. Çöküş meselesi ile sönümlenme meselesi bu noktada çakışır. Sönümlenme, emeğin maddi olarak, kapitalist gelişmenin geriye kalan tüm meşrulaştırıcı rasyonalitesinden kurtulacağı şekilde, sömürü yasası olarak emek değer yasasının sönümlenmesine gönderme yapar. Kapitalist bakış açısından, değer yasasının işleyişinin çöküşü, bunun, temellük ile yabancılaşma arasındaki mekanizmanın sürdürülmesi için öznel bir şekilde kullanılmasına tekabül eder. Tüm bunlara isyan etmek ve gelişmenin, sömürü içinde düzenlenmesi olarak sermaye kabulünden, sömürünün saf ve basit gelişimi olarak sermayeye karşı bir mücadeleye doğru hareket etmek gerekmektedir. Her özne ve sermaye tarafından

8 A.g.e., s. 401-402.

9 Bu analiz üzerinde daha fazla durmak isteyenler şu kaynağa bakabilir: Antonio Negri, *Crisi dello Stato-piano, communismo e organizzaaione rivoluzionaria*, Opuscoli marxisti, 1, Feltrinelli, Milan 1974.

sömürülen herkes için, bu materyalist öngörünün içeriği, hem yıkım amacına materyalist bir bağlılık hem de sınıfın tavırlarında ve tarihsel gerçekliğinde temellendiği haliyle, komünizmin amaçlarının materyalist bir göstergesi haline gelir.

Şimdi "sönümlenme" meselesine geri dönelim. Lenin'de ve ondan önce Marx'ta, sönümlenmenin politik koşulları; ayaklanma, diktatörlük ve sosyalizm arasında bir eklemlenmeyi gerektirir. Öyle ki böyle bir eklemlenme, bu geçişlerin, sadece bir ayrıcalığın zora dayalı ilgasını değil, aynı zamanda, proletaryanın büyük çoğunluğu zenginliğin üretim koşullarını bilinçli, yani materyalist bir biçimde yeniden temellük ettiğinde, sönümlenme sürecinin müteakip kendiliğindenliğini de belirlemesine izin verir. Marx, politik ekonominin eleştirisi düzleminde, sermayenin gelişiminin üretmiş olduğu o muazzam "toplumsal birey"in özelliklerini, emeğin soyutlanmasının tamamlanışı, işbölümünün aşılması ve değer yasasının hüküm sürmesinin koşullarının çöküşü temelinde tanımladığında, komünizme geçişin bu kendiliğindenliğini açık bir şekilde öngörmüş olur. *Grundrisse*'de Marx komünizme geçişin en ileri uğraklarının tanımlaması itibariyle Lenin'i önceler. Bununla birlikte, bu bakış açıları tamamen özdeştir. Lenin Marx'ın önermelerini ne düzeltir ne de değiştirir, sadece bunları yeniden icat eder; çünkü o dönemde *Grundrisse*'yi okumuş olamazdı ve çünkü bunu, üstadı olduğu diyalektik Marksizmin devrimci yöntemini sürdürerek yapar.

Diğer yandan Marx'ın analizinin bu örtük çerçevesinin, II. Enternasyonal'in teori bakımından o karanlık yıllarında bile unutulmadığı açık olmalıdır. Engels de, daha genel bir bakış açısından ziyade devlet teorisi açısından, benzer bir temayı ele alıp geliştirir. Şunu hatırlatmakta fayda var: II. Enternasyonal'in sosyal demokrat gelenekselciliği temelinde, devletin, *Manifesto*'da sunulan bir tanımından ("Modern devletin yürütme organı, tüm bir burjuvazinin işlerinin idaresinden sorumlu bir komiteden başka bir şey değildir," "bir sınıfın başka bir sınıfı baskı altına almasının örgütlü gücü")[10] daha sonra *Alman İdeolojisi*'nde ortaya çıkan, sivil toplum sentezini

10 Marx-Engels, *Il manifesto dei comunisti*, Editori Riuniti, Roma 1956, s. 75 ve 117 [*Komünist Manifesto*, çev. Muzaffer Erdost, Sol Yayınları, Ankara 2011].

devlet biçiminde anlayan bir tanımına geçilir.[11] Ancak Marksçı yolu değer yasasının bir eleştirisi yönünde takip etmeyenler, bundan öteye gidemez. Devlet eleştirisi politik ekonomi eleştirisi düzeyinde anlaşılmadığı sürece, bunun ötesine kesinlikle gidilemez – Marx için, devletin, *Kapital*'in ciltlerinden biri olduğu unutulmamalıdır: "Bütün bir çalışma, altı kitap biçiminde bölünmüştür: 1. Sermaye üzerine (giriş niteliğinde birkaç bölüm içerir) 2. Toprak mülkiyeti üzerine 3. Ücretli emek üzerine 4. Devlet üzerine 5. Uluslararası ticaret 6. Dünya piyasası."[12] Tüm bunlara rağmen Engels de böyle yapmış ve Marx'ın okuru olmak gibi ayrıcalıklı bir pozisyondan, onun analizine ve işçi biliminin en ileri noktasına işaret etmiştir. Marx'ın önerisini dikkate alarak (devlet, "özel mülkiyetin kontrolü olmadan özel üretimi" gerçekleştirebilmek için eğilime müdahale eder)[13] Engels, burjuvazinin "modern üretici güçleri yönetmekte ... aciz kaldığı" bir aşamayı tanımlar. Engels burada devlet figürünü "ideal kolektif kapitalist" olarak ortaya koyar: "üretici güçleri ne kadar çok kendine mal ederse, fiilen o kadar kolektif kapitalist haline gelir ve o kadar çok yurttaşı sömürür."[14] Tüm bunların nedeni şudur: "anonim şirketlere ya da devlet mülkiyetine dönüşmeleri, üretici güçlerin kapitalist niteliğini ortadan kaldırmaz. Anonim şirketlerde bu açıkça görülebilir. Modern devlet ise sadece, gerek işçilerin gerekse birey kapitalistlerin saldırıları karşısında kapitalist üretim tarzının genel dışsal koşullarını destekleyebilmek için, burjuva toplumun üstlenmiş olduğu örgütlenmedir." Kamu sanayilerinde "işçiler ücretli emekçi, yani proleter olmaya devam eder. Kapitalist ilişki ortadan kalkmaz. Aksine zirvesine taşınır." Değer yasası, geçersiz kılınmak yerine, bizzat yol açtığı gizemlileştirmenin sonuna kadar götürülür: "Biçimi ne olursa olsun, modern devlet esa-

11 Marx-Engels, *L'ideologica tedesca*, Editori Riuniti, Roma 1956, s. 60 [*Alman İdeolojisi*, çev. Sevim Belli, Sol Yayınları, Ankara 2004].

12 Marx'tan Lasalle'a, 22 Şubat 1858, MEW, XXIX, s. 550. [*Seçme Yazışmalar* 1 içinde, çev. Yurdakul Fincancı, Sol Yayınları, Ankara 1995].

13 Marx, *Il Capitale*, Ed. Rinascita, Roma 1956, III, 2, s.125.

14 Buradaki Almanca *ideller Gesamtkapitalist* deyişi İtalyancada "ideal kolektif kapitalist" olarak karşılanmış ve Marksist literatürde bir hayli tartışmaya neden olmuştur. Türkçe çeviri ise "toplam ulusal sermayenin ideal kişileşmesi" biçimindedir. Bu tartışmayı hatırlatmak amacıyla, çeviride İtalyanca deyişe sadık kaldık. (ç.n.)

sen bir kapitalist makine, kapitalistlerin devleti, ideal kolektif kapitalisttir."[15]

Tüm bir II. Enternasyonal'in içinden yalnızca Lenin, *Devlet ve Devrim*'de bu dersi okumayı ve geri kazandırmayı başarabilmiştir. Devrimin, iktidarın bütün bir kirli filolojisini teşhir etmek için, devletin ele geçirilmesine yaklaşması gerekmekteydi. Lenin, "devlet var olduğu sürece özgürlük olamaz" demekteydi. Hangi biçim altında olursa olsun, değer yasası varlığını sürdürdüğü sürece, proletarya kendisini özgürleştiremeyecektir. Sadece devrimci praksis Marx'ı yeniden icat edebilirdi ve *Devlet ve Devrim*'de olan da budur. Burada, politik ekonomi eleştirisinin dokusu, değer yasasının eleştirisinden itibaren, tamamıyla yakalanır ve geliştirilir. Bu muazzam bir Marksist paradokstur: Sadece sınıf mücadelesinin bakış açısı, gerçekliği yıkımın nesnesi olarak, özgürleştirilmesi için yıkılması gereken bir şey olarak ortaya koyabilmek üzere, onun bilimsel bir okumasını icat edebilir! Dolayısıyla, sosyalizmin inşasından, değer yasasının ve hangi biçim altında olursa olsun onun işleyişinin yıkımına ve hangi kisve altında olursa olsun (sosyalist bile olsa) sömürünün yıkımına doğru giden yolu izlememiz gerekmektedir. Leninizmin anarşik barbarlığı, burada, bütün profesörlere rağmen, Marksçı politik ekonomi eleştirisinin en yüksek ve en damıtılmış noktası haline gelir.

İşçi sınıfının durumu bugün öyle bir noktaya gelmiştir ki Marx tarafından tanımlanan eğilimin gelişimi ve genişlemesi artık tamamlanmış bir biçimde verilidir. *Devlet ve Devrim*'in güncel bir yeniden okuması, bu veçheleri daha da derinleştirmeli ve geliştirmelidir. Biz de önümüzdeki derslerde bunu yapmaya çalışacağız.

15 F.Engels, *Antidühring*, Editori Riuniti, Roma 1950, s.303. [*Anti-Dühring*, çev. Kenan Somer, Sol Yayınları, Ankara 2003]

25
Geçişe İlişkin Problematik Bir Yaklaşıma Doğru
İmkânsız Sosyalizm ve Gelmekte Olan Komünizm

Son derste, Marx'ın *Grundrisse*'de, ileri kapitalizmde değer yasasının işleyişine dair önemli öngörülerde bulunduğu üzerinde durduk. Bu öngörüler günümüzde gerçekleşmiş bulunmaktadır. Bizim içinde bulunduğumuz durumda, sosyalizmin (ve sosyalizme geçişin) gizemlileştirilmesi bizzat sermaye tarafından sonuna kadar deneyimlenmiştir ve sermaye, değer yasasının işleyişini başkalaşıma uğratmıştır: Bugün, komünist toplumun ilk evresi ya da daha doğrusu, değer yasasının hâlâ işlemek zorunda olduğu sosyalist evre, eşitsizliğin devamından çok imkânsızlığının bir işareti haline gelmiştir. Değer yasası işlemediği sürece, *sosyalizm imkânsızdır.*[1]

1 Geçiş üzerine mevcut literatür tamamen yetersizdir. Geçiş sorusuna daima Marx'ın "politik" duruşunun, politik ekonomi eleştirisinden tamamen ayrı olduğu olduğu kabul edilerek yaklaşılmıştır, yetersizlik de buradan kaynaklanmaktadır. Aslında mesele, geçiş ile değer teorisi arasındaki ilişkinin, Rosdolski'nin denediği gibi, Bolşevizmin ilk döneminden başlayan bir gelenekle süreklilik içinde nasıl konulabileceği meselesidir. Bu gelenekte, değer teorisyenleri (Rubin ve benzerleri) ve hukuk teorisyenleri (Pasukanis ve diğerleri) ve planlama teorisyenleri (Preobrajenski ve benzerleri) ve devlet ile emperyalizm teorisyenleri (Buharin ve diğerleri) bu bağı yakalamıştır.

Bizim için sorun, sadece, bir ilk adım olarak proletarya diktatörlüğü ve sosyalizmin geçici niteliğini tanımlamak değildir: Aslında Marx'ın ve Lenin'in sosyalizme dair öngörüsü, değer yasası artık işleyemediği için, şimdi çok daha az gerçekçidir. Marx, kapitalist üretimin bu türden bir çelişkiyi kendi içinde ürettiğini söyler. Kapitalist üretim, toplumsal olarak bütünleşmeleri ve sabit sermaye kitlesini oluşturmaları ölçüsünde, üretici güçleri öyle bir üretkenlik potansiyeli düzeyine taşır ki sonunda canlı emekle ilişkisi önemsiz hale gelir. Kapitalist toplumun gelişiminin belli bir aşamasında, bir yandan bir makineler toplamı olarak ve üretici güçlerin toplumsallaşması olarak bu toplumun maddi tözü ile diğer yandan makineler ile doğrudan ilişki içinde artı değer üreten emek olarak canlı emek arasında tam bir orantısızlıkla karşı karşıya kalırız. Bir eşitlik savunusu olarak ve herkese emeği kadar verme kuralını izleyen değer yasasının gerçekleştirilmesi önerisi olarak sosyalizm, herhangi bir niceliksel, çürütülemez ve bilimsel terimi ücretin yeniden dağılımının bir ölçütü olarak belirlemenin imkânsızlığıyla yüz yüze gelir. Değer yasasının aşılmasının bu düzeyinde, ücretin yeniden dağılımı, tamamen politik normlara, komutayla ilgili olan ve artık değer yasası tarafından yorumlandığı haliyle eşitlik kurgusuyla hiçbir ilgisi olmayan normlara göre gerçekleşir. Bu noktada en büyük problemle karşı karşıya geliriz: *Bugün komünizme geçiş ne anlama gelmektedir?* Bugün proletarya diktatörlüğünün içeriği nedir? Devlet sönümlenmesinin etkin koşullarının oluşumu ve gelişimi için uygun görülen biçim ve zaman nedir?

Hem Lenin'de hem de Marx'ta (*Grundrisse*'nin sayfaları bunu tamamen doğrular) geçiş, değer yasasının, bu yasanın yorumladığı ikircikliğin kendisini, biçimsel adalet ve dolayısıyla gerçek adaletsizliğe ilişkin bir eşik modeli olarak göstereceği noktaya dek, onaylanması ve gerçekleştirilmesi anlamına gelir. Komünizme giden yol iki hazırlık evresini gerektirir: ilki devlet makinesinin parçalanması, ikincisi ise bu adaletsiz sosyalizmin (sosyalizm olduğu sürece adaletsiz, çünkü adil bir sosyalizm yoktur) gerçekleştirilmesi evresi. Bugün bu yolu izlemek, maddi olarak imkânsız hale gelmiştir. Gerçekten de bu geçişlerin bazıları, kapitalist gelişmenin içerisinde, yani sosyalizmin bir işlevini kapsayan bir son evre içinde çoktan gerçekleşmiş bulunmaktadır: Kapitalist gelişme, gelir dağılımının koşulla-

rını, değer yasasını pratik olarak ateşe verecek ve dolayısıyla bu geçişlerle ilgili bir dizi sorun ortaya çıkaracak şekilde belirlemiştir; bunlar yepyeni sorulardır ve devrimcilerin eleştirel ilgisi bu sorulara yönelmelidir.

Şimdi bunu daha yakından analiz edelim: Proletarya diktatörlüğünün içeriği, Lenin'e göre, önce sömüren azınlığın bastırılmasından ve üretici güçlerin yeni bir devasa gelişimine ve dolayısıyla da komünist özgürlüğün eşiğine ve işbölümü ile bireylerin tek yanlı gelişiminin yıkımı aracılığıyla devletin sönümlenmesine götürmesi gereken koşulların hazırlanmasından oluşur. Lenin, *Devlet ve Devrim*'in beşinci bölümünün dördüncü paragrafında bu ilkeleri açık bir şekilde teorileştirir:

> Devlet var olduğu sürece özgürlük olamaz. Özgürlüğün olduğu yerde de devlet olmayacaktır. Devletin tamamen sönümlenmesinin ekonomik temeli, komünizmin gelişiminin öyle yüksek bir aşamasıdır ki bu aşamada zihinsel ve fiziksel emek arasındaki antitez ve bununla birlikte, modern toplumsal eşitsizliğin temel kaynaklarından biri, üstelik de sadece üretim araçlarının kamu mülkiyetine dönüştürülmesiyle, sadece kapitalistlerin mülksüzleştirilmesiyle asla birden yok edilemeyecek bir kaynağı ortadan kalkar. Kapitalistlerin mülksüzleştirilmesi, üretici güçlerin muazzam bir boyutta gelişmesini olanaklı hale getirir.[2]

Bugün geçişin ne anlama geldiğini sorarken, bizim durumumuzun farklı olduğunu kabul etmemiz gerekir. Neden? Elbette mülksüzleştiren azınlığın baskı altına alınması temeldir: Aslında değer yasası geçerliliğini yitirdiği ölçüde, komuta yasası da o ölçüde saçma ve korkunç bir hal alır. Ama bugün özgürleşme koşullarının hazırlanması neyle ilişkilidir? Elbette bu sadece üretim araçlarının mülkiyetinin ortaklaştırılması ya da değer yasasının gerçekleştirilmesiyle ilgili değildir. Bugün proletarya diktatörlüğü uğrağının içinden, "bundan daha fazlasını," şimdiden işlemekte olan ve ne başka koşulların olgunlaşmasını bekleyen ne de daha yüksek bir gelişim aşamasına gönderme yapan bir şeyi düşünebilmeliyiz. Bu "daha fazlası" değer yasasının adaletsiz uygulanışına dayalı bir işbölümünün yıkımı değil, bizatihi kapitalist komutaya bir saldırıdır. Velhasıl bugün mülksüzleştirenlerin mülksüzleştirilmesi, her tür-

2 Lenin, *Stato e rivoluzione*, s. 110.

den komuta biçiminin derhal yıkımı ve sınıfın emekten (yani değer yasasından) özgürleşmesi olanağını içermelidir: Komünizm, kendisinden önce gelen herhangi bir evreyi takip etmez.

Şimdi buna daha somut olarak bakmaya çalışalım. Bugün kapitalist toplumun içinde, üretim araçlarının, özel çıkarı ve doğrudan sanayi üretimine dayanmayan bütün gelir biçimlerini gereksiz hale getirecek şekilde yönetilmesi düşünülebilir bir şeydir. Yine bugün zihinsel ve fiziksel emek arasındaki geleneksel işbölümünün eskimiş olduğu da düşünülebilir. Bugün durumun bu olduğunu görmenin hiçbir mantıksal zorluğu yoktur. Sınıf mücadelesinin ona dayatmış olduğu krizin içinde bile kapitalist reformizm, bu sürecin sürekli olarak daha da mükemmelleştirilmesini gerektirir. Peki, kapitalist gelişmenin beraberinde getirdiği ve sınıf mücadelesi ile yüz yüze kaldığı ölçüde daha da ağırlaştırdığı sefil ve insanlık dışı koşulları yeniden üreten bir gelişme içinde asla bastırılamayacak olan tek çelişki uğrağı nedir? Bu uğrak, kapitalist üretimin kendi varlığını sürdürmesine, ücret sisteminin muhafazasına dayanan komutanın egemenliğidir. Bu yüzden bugün devrimci süreç, komünizm olanağının inşa edileceği hiçbir ara evre göremez: Bugün sermayenin komutasının ve devletin parçalanması, komünizmin gelişimine elverişli koşulların inşa edileceği bir ara evrenin açılmasını gerektirmez, bu artık komünist bir varoluşu doğrudan hayata geçirmek anlamına gelir. Koşullar, proletaryanın komünist sınıf mücadelesi tarafından bizatihi kapitalist toplumun içinde inşa edilir. Elbette tüm bunlar, Marx ve Lenin'in komünizmin inşasının son evresine ilişkin analizlerinde işaret ettikleri gibi, "çarpık bir biçimde" verilidirler. Bilim, teknik, makineler ve kapitalist üretimin içinde pekişen ve bireyin üretiminin ve devasa gelişiminin (insani genişlemeye dönük tek yanlı bir kapasitenin gelişimi) korkunç koşullarını yaratmış olan ölü emek: Tüm bunlar çarpık bir biçimde pekiştirilmiştir ve bu bir dizi sorunu açığa çıkarır. Bu ölü sermaye geçişte bize nasıl bir fayda sağlar? Onu "kullanmak" mümkün müdür? Var olan sabit sermaye ile zorunlu bir ilişkinin hâkim olduğu, bilim ve tekniğin gelişimine ilişkin *sürekli ve tek yönlü* bir kavrayıştan hareketle bir geçiş süreci düşünülebilir mi? Devrimci bir kuşağın, iktidarı ele geçirdikten sonra, bilimi, tekniği, makineleri, mevcut fabrikaları ve tüm

bir ölü emek cephaneliğini komünizmin gelişimi için doğrudan kullanışlı bulacağından şüpheliyim. Büyük olasılıkla devletin yıkılması eylemi, bu Leninist kırılma noktası, şu an var olduğu haliyle tüm bir ölü emeğe karşı yönlendirilmelidir. Çok ileri amaçlar için verilen şu mücadelelere bakıldığında işçi sınıfının bugünkü tavırları bu perspektifi doğrulamaktadır: Tesislerin ve malzemelerin yanı sıra, tek yönlü kullanılan ve kesinlikle değer yasasının mitik sürekliliğine değil de sadece komutanın irrasyonelliğine tabi kılınan bilim ve tekniğin sabotajı ve yıkımı gibi, geleneksel olmayan mücadele biçimlerinin yaygınlaşmasından bahsediyoruz. Bu mücadele biçimleri, ne yeni Makine Kırıcılardır ne de ucuz bir anarşizmdir. Bunlar, tüm bir kapitalist gelişmeye ilgisizliğin politik ilanıdır. Bugün bir devrimci hareket için, devlet makinesinin yıkımı sorununun yanında, insanlığın sömürüsü yoluyla biriktirilmiş ve örgütlenmiş haliyle ölü emeğin yıkımı sorununu da üstlenmemek tahayyül bile edilemez. Bilim, teknik, makineler ve ölü emek, bizatihi kapitalist komutanın tek yönlü ve dayanılmaz teorisi ve pratiğinin uğrakları haline gelmiştir. Burada proletarya diktatörlüğü kendisini kanıtlamalı ve sınıf mücadelesinin daha da derinleşmesinin anahtarını bulmalıdır.

Geçişle ilgili başka bir probleme gelelim. Şimdiye kadar, kapitalist gelişmenin belli bir aşamasında değer yasasının çözülüşünün, sosyalizm üzerinde temellenen bir ara evrenin düşünülmesini nasıl imkânsız hale getirdiğini gördük. İkinci olarak, kapitalist komutanın fiziksel ve maddi yapısı içinde ölü emeğin devasa mevcudiyetinin, diktatörlük uğrağını, nasıl da bu nesnelere karşı bir "kopuş" hareketini teşvik etme gerekliliğine dönüştürdüğünü gördük. Şimdi ele almamız gereken üçüncü problem ise, gerek Marx'ta gerek Lenin'de gördüğümüz, sosyalizmden komünizme *doğrusal bir ilerleme* fikrini bir ölçüde gözden geçirmektir. Bu süreç nasıl düşünülmüştür? Şu terimlerle: birinci uğrak, ayaklanma, yani devlet makinesini parçalama kapasitesi; ikincisi, üretim araçlarının toplumsallaşmasını, ortak mülkiyeti ve değer yasasının sosyalist ama adaletsiz ve zorunlu bir norm olarak sabitlenmesini gerektiren bir ara evrenin belirlenmesi; üçüncüsü, bu diktatörlük aracılığıyla, üretkenlik potansiyelinin devasa bir gelişimini kolaylaştıracak ve bu temelde, komünizme geçişi inşa edecek, yani

devletin ve hukukun çözülmesine, herkesin emeğinden ziyade ihtiyacına göre aldığı bir durumun olumlanmasına, başka bir deyişle komünist evrede değer yasasının ve emeğin bilinçli bir şekilde çözülüşüne geçişi sağlayacak daha ileri bir evrenin açılması. Sosyalizmden komünizme bu geçiş, gerek Marx'ta gerekse Lenin'de örtük olarak sürekli bir süreçtir. Üretici kapasitelerin birikiminin, bu birikimin ve nesnel dönüşümün öznesi olarak kadın ve erkeğin dönüşümünün bir sürekliliği vardır ve bu, sürekli bir ritme göre gerçekleşmektedir. Tüm bunlar, Marx ve Lenin'in güçlü bir şekilde diyalektik olan yöntemiyle ve aynı zamanda sınıf mücadelesinin fiili mekanizmasına ve gelecek tarihte işçilerin öznelliğinin gerçek rolüne dair farkındalığıyla pek az çelişir.

> İnsanlığın bu yüce amaca hangi aşamalardan geçerek, hangi pratik tedbirler yoluyla ulaşabileceğini bilmiyoruz ve bilemeyiz de. Ama sosyalizmin cansız, katı ve değişmez bir şey olduğu yolundaki alışılmış burjuva anlayışın ne kadar büyük bir yalan olduğunu, oysa sadece sosyalizmin, kamusal ve özel yaşamın tüm alanlarında, önce nüfusun çoğunluğunu ve sonra tamamını kucaklayacak hızlı, hakiki ve gerçekten kitlesel bir ilerlemenin başlangıcı olacağını görmemiz önemlidir.[3]

Dahası Lenin bir bütün olarak geçiş problemiyle yüzleşmenin görece zorluğunu vurgular ve temkinli olmayı telkin eder, "çünkü bu sorulara yanıt vermek için henüz yeterince materyal yoktur."[4] Bununla birlikte, bundan çıkarabileceğimiz resim, aşırı derecede tek yanlı ve doğrusal bir eğilimin resmidir. Elbette reformizmin kaba ve gizemlileştirici ortodoksisi, bu itkileri yüceltmiştir. Bu yüzden, sosyalizmden komünizme geçişin sürekliliği, gerek teorik gerekse tarihsel olarak sorgulanmalıdır. Birikmiş ölü emek, insan emeğinin üretici gücünün devasa bir gelişimini mümkün kıldığına göre, kapitalist gelişmede, bu yeni ekonomik temelin kesinlikle çarpık bir biçim, yani kapitalist komuta biçimini aldığının da aynı ölçüde doğru olduğu açıktır. O halde kopuş uğrağı, sadece devletin hukuki biçimini değil, aynı zamanda birikmiş tüm bir ölü emeği de hedef almalıdır. Bu birikmiş ölü emek, makinelerin yanı sıra, kapitalist bilimle ve kapitalist üretim tarzını yeniden üretme ihtiya-

3 A.g.e., s. 114.
4 A.g.e., s. 111.

cıyla temas eden insanların biçimlendirmek zorunda kaldığı *beyin* yapısını da içerir. Sürekli olmak bir yana, sosyalizmden komünizme geçiş, ancak "sürekli bir kültür devrimi," yönelim ve bilginin nesnel ölçütünün sürekli yıkımı anlamına gelebilir. Süreç, zor olduğu kadar dramatik de olan bir rotaya işaret eder. Bu süreçte yalnızca, sınıf mücadelesinin, artık mülkiyet ilişkileriyle hiç alakası kalmayan ama her nerede olursa olsun komuta ilişkileriyle ilgili olan biçimlere bürünerek derinleşeceği ve yeniden üretileceği öngörülebilir. Bu komuta ilişkileri de büyük olasılıkla kendilerini en şiddetli şekilde bilimsel bilginin örgütlenmesinde gösterecektir. Tüm bunlar teorik bir bakış açısından söylenebilir.

Tarihsel açıdan, geçişin sürekliliğinin eleştirisi daha da şiddetli olmalıdır. Bu eleştirinin gerekliliğinin ihmal edilmiş olması, sözümona sosyalist ülkelerin nesnenin radikal doğasını yeniden üretmesine neden olmuştur. Bu ülkeler, sosyalist olmadıkları için değil, kapitalist ülkeler kadar sosyalist oldukları için, "sözümona sosyalist" ülkeler olarak anılmaktadır. İktidarın proletarya tarafından ele geçirilmesinden sonra, oldukça kaba bir biçimde, devlet bürokrasisinin oluşumu –kökleri çok daha derinlere inen, devletin komuta örgütlenmesi- olarak tanımlanan fenomenler; ölü emeğin sürdürülmesinin yanı sıra, bunun, canlı emeğin özgürleştirilmesine karşı, proletaryanın yenilikçi gücüne karşı, kolektif praksise ilişkin her türlü devrimci olanağa karşı, başka bir deyişle, yeni hayat biçimleri geliştirme imkânına karşı uyguladığı o çok büyük baskıya bağlanmıştır. Gerek Stalin'de gerekse Mao'da, bu gibi bir zorluğun çok iyi bir şekilde tanımlandığını söylemek gerekir. Bu probleme getirilen Stalinist çözümün hiç şüphesiz hatalı olması, problemin varlığının reddini gerektirmez ve sosyalizmden komünizme geçişin sürekli olduğu sonucuna götüremez. Stalin'in hatası ne olmuştur? Stalin'in hatası, elbette bu süreksizliği teşhis etmiş olması değil, bunu devlet diktatörlüğü aracılığıyla çözmeye kalkışmış olmasıdır. Probleme getirilen Maoist çözüm ise, bunun tam tersidir ve bu yüzden de doğrudur: Bu çözüm, devlete karşı kitle gücünün özgürleştirilmesi yoluyla ilerler.

Ne olursa olsun, bugün bizim karşımızdaki problem tamamıyla farklıdır. Süreksizlik, devletin ve burjuva hukukun sürmesiyle ölçülmez – "Bundan şu sonuç çıkar ki komünizm

altında, yalnızca burjuvazisiz bir burjuva hukuk değil burjuvazisiz bir burjuva devlet de bir süre varlığını sürdürmeye devam eder!"[5] Bugün bu süreksizlik, sosyalizm, demokrasi ve canlı emek üzerinde ölü emeğin iktidarının ve komutasının sürmesiyle ilgilidir. Bu çok daha ciddi ve dramatik bir süreksizliktir. Lenin'de devlet makinesinin parçalanması, hâkim sınıfın, mülksüzleştirenlerin silah yoluyla mülksüzleştirilmesi sayesinde yerinden edilmesi anlamına gelir. Sosyalizm ve demokrasi meselesi bundan sonra devreye girer. Peki ya bugün? Bugün bu kopuş ne anlama gelir? Bu artık sadece mülksüzleştirmeye, değer yasasına göre eşitliğin silah zoruyla gerçekleştirilmesine dayanamaz. Bugün asıl mesele, üretici gücün gelişimi ile bunun kapitalist biçimi arasındaki bağı koparmaktır. Fakat bu, sürecin süreksizliğini ve zorluğunu daha da şiddetlendirir, çünkü bu noktada sadece sınıf mücadelesi ve "kültür devrimi" söz konusu olabilir. "Silahlı işçilerin demokrasisi"[6] doğrudan gerçekleştirilebilir olmalıdır. "Tek bir devlet karteli"nin kuruluşu ve ekonomik hesap ile kontrolün kullanılması;[7] kapitalist gelişmenin bıraktığı ağır miras budur. Fakat bu bizim için, devrimci sürecin ilk evresini değil, *ilk eylemini* oluşturur. Bu aşama bir eyleme, yani bir mücadelenin gelişiminin sonucu olduğu ölçüde doğrudan gerçekleştirilebilir olan bir karara indirgenmiştir. Lenin, koşullar üzerine analizine belki de en çok süreklilik gerekliliğiyle ayırt edilen bir değerlendirme daha ekler: "Kapitalistleri yenilgiye uğrattıktan, sömürenleri alaşağı ettikten sonra proletaryanın tüm bir topluma yayacağı bu 'fabrika disiplini' bizim için hiçbir şekilde bir ideal ya da nihai amaç değildir. Bu sadece toplumu kapitalist sömürünün tüm rezilliklerinden ve iğrençliklerinden temizlemek ve *daha ileriye gitmek* için atılması gereken zorunlu bir *adım*dır."[8]

İşte başlangıç noktamız budur. Bu adım, bir eyleme indirgenmiştir ve durum doğrusal değildir, çünkü silahlı proletarya, ne kendi ihtiyaçlarıyla ne de komünizm koşullarının bir belirlenimi olarak gelişmeyle ilişkisi olan toplumsal bir fabrikaya egemen olmakla yetinemez. "Kopuş," iktidarı ele geçirmekle sı-

5 A.g.e., s. 113.
6 A.g.e., s. 115.
7 A.g.e.
8 A.g.e., s. 116.

nırlı kalamaz, toplumsal fabrikanın içine ve karşısına, bizatihi sınıf bileşiminin içine uzanmalıdır. Kopuş, sınıf özgürleşmesinin pozitif içeriğine yöneltilmiştir. Burada, derin olduğu kadar dramatik de olan bir diyalektiğin yoğunluğunda, komünist toplumun, ölü ve taşlaşmış bir yabancılaşma toplumuna karşı, "ileri doğru hareketi"[9] başlar.

Dördüncü temel problem, geçişin kipliğine ilişkindir. Bu, sosyalizmden komünizme geçişin sürekliliğinin eleştirisinin bir başka yüzüdür ve kendini, bu geçişin kendiliğindenliğinin eleştirisi ve doğrulanması problemi olarak ortaya koyabilir. Marx'ta ve Lenin'de sosyalizmden komünizme geçiş, bir tür taşkın ve dolayımsız kendiliğindenliğin etkisi olarak tasvir edilir: Diktatörlükle birlikte, bu "yarı-devlet" artık bir "devlet" bile değildir. Lenin bu noktada Engels'in "'devlet' sözcüğünün programdan tamamen çıkarılması ve bunun yerine 'topluluk' [*Gemeinwesen*] sözcüğünün kullanılması"nı önerdiğini hatırlatır. "Hatta Engels Komünün asıl anlamıyla bir devlet olmadığını söyler."[10] Bu kendiliğindenlik, süreklilik kavramıyla tutarlıdır ve hepsi de birbiriyle koşullanmış olan üç aşamanın –kopuş, sosyalizm, komünizm- mevcut olmasından kaynaklanır. Ama bizim koşullarımızda, bu aşamalar ters çevrilmiş durumdadır (ve sosyalizm bugün değer yasasının egemenliği olarak değil, kapitalizmin kendi yeniden üretiminin toplumsal düzeyini belirlemesine yarayan kapitalist bir olanak olarak mevcuttur, öyle ki bu toplumsal düzey, komutanın hükmü altında, sosyalizmin insanlık dışı olduğunu tamamen gözler önüne serecek şekilde ve değer yasasının uygulanışı içinde geçerli kılınmaktadır). O halde bu, ilk uğrak olarak tanımlanmış olan kopuşun, yine ilk öğe olarak kaldığı ama bunun yarattığı gerilimin tamamen başka türde olduğu anlamına gelir. Bu uğrak, sermayenin toplumsal yeniden üretiminin ortaya çıkardığı çarpık toplumsallaşma biçiminin tüm bir diyalektiği içinde konumlanacak olan, bir sönümlenme sürecine tekabül etmelidir. Dolayısıyla kopuş ve sönümlenmenin bu şekilde çakışması, birinin diğeri üzerinde bu şekilde temellenmiş olması, pek de kendiliğinden ve mutlu etkilere yol açamaz. Stalin ve Mao, komünizme dev-

9 A.g.e., s. 114.

10 Lenin, *Il marxismo sullo Stato*, s. 171, Engels'in Bebel'e 18 Mart 1875 tarihli mektubundan.

rimci diyalektiğin kurallarına göre yaklaştığımız anda sınıf mücadelesinin bu şekilde şiddetlenmesinin dramatik görünümünü tarif edebilmiştir: Açıkçası kendiliğindenlik ve mutluluk hiç de verili değildir. Ama Stalin ve Mao'nun ötesinde, aynı şey bizim için de geçerlidir. Sosyalist evre ne kadar çok atlanırsa, kopuş ve sönümlenme ne kadar çok çakışırsa, sınıf mücadelesinin diyalektiği de sürecin kendiliğindenliğini o kadar ortadan kaldırır ve geçişi o kadar mücadele olarak kavrar. Burada problem inanılmaz derecede ciddileşir, çünkü devrimci sürecin neredeyse tüm kipliklerini ilgilendirir hale gelir. Bunların başında, belirlenmiş oldukları haliyle sınıf ilişkilerini ve dengesini parçalayabilme gücünü, sınıfın içinden ve sınıf için yeniden üretme kapasitesi olarak ve bunun yanında öncülük edebilme ve iktidarı ele geçirmek için bütün şiddet araçlarını kullanabilme kapasitesi olarak devrimci parti figürü gelir. Ancak bu kapasite, Lenin'in, sosyalizmi planlamak ve yaratmak için olumsuzlayan ve yıkan bir dışsal öncü kavramından değil, uygun ve belirli bir işlev olarak sınıftan doğar: Sosyalizm imkânsız olduğu ölçüde, mücadele edilmesi gereken ilk şey planlamadır ve komünizm de asgari programdır.

Tüm bu problemler, *Devlet ve Devrim*'in bu çok önemli bölümünün ve onun pratik amacının, sınıf mücadelesinin mevcut koşullarının ışığı altında, gözden geçirilmesinden doğar. Özetleyecek olursak, gözden geçirmemiz gereken meseleler şunlardır: öncelikle sosyalizmin daha derin bir eleştirisi ve devrimci gelişimin dönemlerinin, şemasının ve genel modelinin tamamen gözden geçirilmesi. İkincisi, "kopuş" üzerine tartışma; ki bundan, sadece hukuki formüllerle ve kurumsal dinamiklerle değil, makine, bilim ve toplumsal üretim örgütlenmesi olarak ölü emeğin bütün ve devasa gerçekliği ile uğraşmayı anlıyoruz. Üçüncüsü, sosyalizmden komünizme geçişin nesnel süreksizliği. Dördüncüsü ve sonuncusu, bu geçişin kendiliğindenliğinin eleştirisi meselesi ve bunun, mevcut pratiği örgütlemekte olan işçilerin öznel devrimci gücünün tanımlanması bakımından doğurduğu tüm sonuçlar. Bu son kısımda, sadece bir çözüm önermek için değil, bugün Marksizm için bu denli önemli olan geçiş sorununa ilişkin doğru bir yaklaşıma ulaşabilmek için teker teker analiz edeceğimiz problemler bunlardır.

26
Yeniden Geçiş Sorunu Üzerine
Söz Kitlelere

Bugün yüz yüze olduğumuz acil teorik ve pratik sorunlarla birlikte düşünebilmek için, Lenin tarafından ortaya koyulduğu haliyle geçiş sorununa yeniden dönüyoruz ve daha önce işaret ettiğimiz dört temel meseleyi ise bundan sonra tekrar gözden geçireceğiz. Öncelikle, bazı genel sorunları, özellikle de, Lenin'de öne sürüldüğü şekliyle, ütopyacılığın tehlikelerinden korunma meselesini ele almamız gerek. Bu tehlike, özellikle de geçiş meselesi üzerine tartışmalarda mevcuttur; hatta sosyalist gelenekte geçiş probleminin, gerçek ama sabırsız sorulara bir cevap olarak ortaya çıktığını ve bir önbiçimlenim olarak geliştirildiğini söyleyecek kadar ileri gidebiliriz. En başından itibaren, geçiş problemi, komünist bir toplumun koşullarının ve değerlerinin bir önbiçimlenimi; isyan edenlerin vicdanında kök salar ve sefaletin bilincinden, acımasız ve fantastik bir ayaklanma istencinden doğar ve böyle bir bilinç ve istençte çökelir. Mücadele, umut ve ütopya, proleter ayaklanma çağları boyunca tek bir gerilimde kesişir. Mücadeleyi sürükleyen gelecek toplum imgesinin gücü, bir sefaletle bağlantılıdır: bir yandan kendisinden kurtulmak gereken bir şey olarak, diğer yandan muazzam bir gerilim ve süreklilikte, özgürleşmenin

yöneldiği, özgürleştirilmesi gereken bir şey olarak. Sonuç olarak geleceğin önbiçimlenimi, isyanın örgütlenmesi üzerinde doğrudan etkili olan bir güçtür, ama aynı zamanda isyan edenlerin örgütlenmesini de belirler. Komünist toplum imgesi, ele geçirilebilmesi için, komünistik bir örgütlenme gerektirir vs.[1]

Dizginsiz bir umudun tehlikelerinden korunmak amacıyla, ütopyadan bilime geçiş, örgütlenme kavramını ve devrimci sürecin zamanlaması ve biçimlerinin tanımını doğrudan etkiler. O halde geçiş probleminin çözümü, sadece analiz ve politik öngörü bakımından değil, her şeyden öte parti figürünün tanımlanması bakımından önemlidir. Devrimci süreç ve parti figürü, kavramı ve teorisi; parti, ulaşılması gereken hedefler ve aşılması gereken engeller açısından, proleter kitlelerin maddi çıkarlarını temsil ettiği ölçüde, bu süreç içindeki engeller ve öngörülen adımlara göre oluşturulur.

Sermayenin mevcut iktidarından duyulan bastırılamaz nefrete dayanan bir parti, komünizm sevgisine dayalı olan bir partiden farklıdır. Şeylerin mevcut düzenini yıkmak ve dağıtmak gerekliliği üzerine oturtulmuş bir parti, Marksçı bir anlamda, bunu yerine getirebilmek için politik olarak donanmış olmaya ve güzel sözler ve hayallerle bu şiddetli ihtiyacı unutturacak herhangi bir motivasyonu kesinlikle uzaklaştırmaya ihtiyaç duyacaktır.

Şimdi baştaki meseleye dönelim: Geçişin dönemleri ve içeriklerini tanımlamakla bu denli meşgul olan bir metin olarak, Lenin'in *Devlet ve Devrim*'inde, önbiçimlendirme çabalarının ve ütopyanın tehlikelerinden nasıl korunulmaktadır? Bu soruya cevap verebilmek için, Lenin'in analizinin Marksçı gerçekçiliğine başvurmak yeterli değildir; çünkü Lenin'in sosyal demokrat oportünizmle tecrübesinin bağlamında bakıldığında, bu tek yönlü bir gerçekçilik değildir, aksine iki ve üç yönlüdür. Aslında Marksçı gerçekçilik sadece ne ise o olarak değerlendirildiğinde böyledir: devrimci öznenin proletarya olarak ayaklanmasının gerçekçi bir analizi ve gelişme ile bunun ölümcül çelişkilerinin

1 Kapitalizm öncesi gelişme aşamaları boyunca devrimci hareketin belirleniminde ütopyacılığın rolü üzerine çok geniş ve mühim bir literatür vardır. Genel bir bakış için bkz. Ernst Bloch'un çalışmaları ve özellikle de Thomas Münzer üzerine mühim metni. Bunu takip eden eserler için bkz. "Ütopya" maddesi, *Feltrinelli-Fischer* ansiklopedisi, *Scienze politiche* I.

ürünü olan devrimcileştirici sürecin bilimsel bir bilinci. Marx ve Lenin'in bakış açısından, herhangi bir önbiçimlenim, ancak kitlelerin faaliyetinden ortaya çıkabilir; parti, böyle bir faaliyetin etkin bir örgütleyicisi rolünü üstlendiği oranda, önbiçimlenimin ve ütopyanın yadsınmasıdır. Marksizm devrimci bir materyalizm ise, onun benimseyebileceği tek bakış açısı budur.

Gördüğümüz gibi, ütopik önbiçimlenimlerin tehlikelerinden kaçınmanın tek yolu, geçiş problemini, sınıf bileşimi ile sınıf örgütlenmesi arasındaki ilişkinin belirli ve etkin bir ters çevrilişi verili olduğunda, ortaya koymaktır. Geçiş problemini gerçekçi biçimde ortaya koyan, kitlelerin devrimci faaliyetidir ve sadece kitlelerin devrimci faaliyeti, komünizmi önden biçimlendirebilir. Şimdi Lenin'in geçiş meselesinin özgüllüğüne geri dönerek, bunun diğer özelliklerini ve sınırlılıklarını değerlendirmeye çalışalım. Şunu kesinlikle söyleyebileceğimizi düşünüyorum: Bu soruyu ortaya koyan, bileşim ile örgütlenme arasındaki ilişkinin tersine çevrilmesi ise, Lenin'in bu sorunu çözme biçimi de, kesinlikle ve doğrudan, onun sınıf bileşimi analizine ve bu analizin belirli toplumsal ve politik yapısına bağlıdır. Lenin'in analitik çerçevesi ile bundan çıkardığı teorik ve pratik sonuçlar arasında olağanüstü bir temel tutarlılık bulunur. Bu yüzden Lenin'in belirli sınıf bileşimini nesnel bir şekilde tanımlaması, onun komünizminin bu yönüne bile egemen olur ve onun boyutlarını ve içeriklerini ütopik tehlikelerin tamamen dışında ortaya koyabilir. Bu yüzden, tam da bu öncülden hareketle, Lenin'in, ütopyayı reddinin ve kitleler üzerine söyleminin etkililiğinin zorunlu bir sonucu olan düşüncesi, bir önceki derste işaret ettiğimiz sınırları ve problemleri ortaya çıkarır.

Bunu söyledikten sonra, bu sistemde daha başka sınırların ve tutarsızlıkların olup olmadığına bakalım. Analizimizin, kendi ihtiyaçlarımız ile Lenin'in zamanındaki sınıf bileşiminin ihtiyaçları arasında bir karşılaştırmanın ötesine geçip geçemeyeceğini ve Lenin'in kayda geçirdiği ve kimi zaman da ayak uydurmak zorunda kaldığı gerçekliğe göre, öne sürdüğü modelin potansiyel tutarsızlıklarının olup olmadığını görelim. Lenin'in geçiş tanımını ayırt eden, sosyalizmden komünizme devrimci sürecin sürekliliği meselesi, Stalin'den Mao'ya kadar, işçi hareketinin militanlarının eleştirisine konu olmuştur ve

bu elbette Lenin'in düşüncesindeki bir tutarsızlığa bağlanamaz. Lenin'in teorisinin temel bir sınırlılığına işaret etse de, devrimci sürecin bu doğrusal sürekliliği, aynı zamanda teorisinin konu edindiği özgül sınıf bileşimine sıkı sıkıya bağlıdır. Birikim sürecinin sürekliliği, devrimci kopuştan ve komünizme uygun maddi temellerin gelişmesinden sonra bile devam eder. Lenin'in içinde bulunduğu koşullarda, planlamak için bir kopuş gerçekleştirmek, zorunlu bir uğraktı – birikim sürecinin sürekliliğini planlamak ve geliştirmek ve bu birikimin daha artarak ve genişleyerek yeniden üretimini sağlamakta işlevsel olacak bir kopuş. Çünkü komünizm talebi sadece bu maddi temeller üzerinde biçim alabilirdi.

Daha önce işaret ettiğimiz şu diğer öğenin anlaşılması daha zordur: Lenin için, gelişme mefhumu sadece doğrusal ve sürekli değil, aynı zamanda kendiliğinden, barışçıl ve otomatiktir; süreç burada sanki doğal bir güçle ilerliyormuş gibi görünür ve bu, Lenin'in teorisinin bir tutarsızlığı ve idealist bir sınırlılığıdır. Aslında Lenin işçilerin emeğe kendiliğinden karşıtlığının pekâlâ farkındadır. Rusya'daki devrimci sürecin ilk yılları ona işçilerin işten kitlesel ve yaygın bir şekilde kaçtığını göstermiştir. Devrimci süreç (o koşullar, sınıf ilişkilerinin o bileşimi altında), işçilerin işe kendiliğinden bağlılığıyla hiç ilgili değil gibi görünmüştür. Böyle bir süreçte, kendiliğindenliğin çok ötesinde, Lenin'in derhal yorumladığı ve NEP'in (Yeni Ekonomik Politika) devreye girmesiyle uyguladığı özgül bir diyalektiğin aşılanmasına ihtiyaç vardı. NEP, gelişme için, sosyalizmden geçiş halindeki komünizme gitmenin koşullarını belirlemek için, bir sınıf mücadelesi dinamiğini devreye sokmaya çabasıydı. Piyasanın tekrar canlandırılması ve piyasada serbest girişimciliğe güvence verilmesi, devletin sınıf mücadelesi mekanizmalarını devreye sokması anlamına gelmişti. Bu şekilde, sendika yeniden emek metasının fiyatının bir pazarlıkçısı olarak, sosyalizm ve sürekli devrim yönündeki sınıf baskısı olarak yeniden ortaya çıkmıştı.[2]

Hiç şüphesiz Lenin'in *Devlet ve Devrim*'de sunduğu geçiş süreci imgesinden, geçişin kendiliğindenliğinin tanımına gel-

2 Bu mesele üzerine bkz. R. Di Leo, *Operai e sistema sovietico*; C. Bettelheim, *Le lotte operaie*; F. I. Kaplan, *L'ideologica del lavoro* ve elbette Carr'ın Sovyet Rusya tarihi üzerine çalışması.

diğinde, ütopik fısıltılar duyulur ve bu eser yazılırken etrafını kuşatmış olan politik coşkuyu düşündüğümüzde, bu tamamen anlaşılabilirdir. Yine de bunun Lenin'in teorisinde gerçek ve etkili bir tutarsızlığı ifade ettiğini söylememiz gerekir. Bu sadece bize göre değil, Lenin'in argümanının geri kalanına göre de bir tutarsızlıktır. Tuhaf bir biçimde *Devlet ve Devrim*'de tam da sosyalizmden komünizme geçişi tanımlarken, Lenin'in diyalektik içgörüleri kaybolmuş görünür; Hegel üzerine *Felsefe Defterleri*'nin öğretilerinden daha çok, en geniş anlamıyla materyalizmin felsefi "geleneği" içindeki evrimcilik ve tedricilik uğraklarıyla yüz yüze geliriz. Sonraki çalışmalarında ortaya çıkan ve önceki geleneksel materyalizm kadar önemli bir rol oynayan diyalektik güzergâh bu mesele söz konusu olduğunda yeterince önemsenmemiş görünür ve *Felsefe Defterleri* ile *Devlet ve Devrim* arasındaki kronolojik ve tematik süreklilik düşünüldüğünde bu daha da şaşırtıcı hale gelir.

Yine de Lenin'in eserinin en önemli sınırlılığı elbette bu değildir. Onun en büyük sınırlılığı, kurumsal veçheler üzerine yaptığı çok özel ve aşırı vurgudur. Bu bir yandan "kopuş" hareketinin yönelmesi gerektiği temel bir uğrak olarak hukuki mülkiyet ilişkisi ve öte yandan tüm bir geçiş meselesinde mevcut olan, soyut bir politik-hukuki kurum olarak devlet figürüne dikkat çekilmesi anlamına gelir. İşte en büyük sınırlılık budur. Ama bu Lenin'in teorisinin iç tutarlılığıyla ilgili bir sınırlılıktır. 1890'lardan bu yana, sınıf bileşimi analizinde politik ve hukuki kurumlar kavramını Lenin'den daha çok geliştirebilmiş olan var mıdır? Üretici güçlerin gelişmesinin devlet figürüyle iç içe geçişini Lenin'den daha fazla vurgulayan ve bundan, sadece hukuki ve kurumsal olmanın ötesinde, üretim sürecine ve onun doğrudan, dolaysız biçiminin analizi üzerine oturtulmuş bir devlet mefhumunu çekip çıkarabilen olmuş mudur? Bu meseleyle ilgili olarak, Lenin'in 1890'lardan 1917'ye uzanan teorik analizini tamamlayan iki klasik esere bakalım: *Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi* ve *Emperyalizm Kapitalizmin En Yüksek Aşaması.*

Her iki eser de, tam anlamıyla emek sömürüsünün örgütleyicisi olarak devlet, başka bir deyişle, büyük ölçekli endüstriden emperyalizme uzanan dönem boyunca emek örgütlenmesindeki değişimlerde statik değil koordineli ve işlevsel bir

güç olarak ortaya çıkan bir devlet kavrayışı sunar. Bu çerçevede devlet; tüm bir sermayenin biçimi, gelişmenin etkisi ve motoru, toplumsal sömürünün giderek daha da büyük ölçekte örgütleyicisi olan zorunlu bir ilişki ve sermaye figürüdür. Bu bakış açısından *Devlet ve Devrim*'de bu meselenin daha da geliştirilmesi çok mühim ve tutarlı olurdu; oysa bu tümden eksiktir ve Lenin sadece devletin hukuki ve kurumsal yönlerini vurgulamakla yetinir. Böylece devlete karşı mücadelenin işe karşı bir mücadele olduğunu göstermek imkânsız hale gelir. Vurguladığımız sınırlılık budur. Devrimci süreç açısından, devletin emeği doğrudan örgütlemesiyle ilgili bu veçhesinin hegemonyası, emeğin sermayenin doğrudan ve genel boyunduruğu altında olduğu bir aşamada, birikimin genel koşullarının ötesinde öne çıkmaktadır. Yine de Rus otokrasisi, kendi kendini meşrulaştırabilen geleneksel bir iktidarın öylesine ağır ve kaçınılmaz bir biçimidir ki Lenin'in devletin politik ve hukuki nitelikli kurumsal veçhesine yaptığı vurguyu ve devlet ile üretim süreçlerinin örgütlenmesi arasındaki doğrudan ilişkiyi görece önemsizleştirmesini haklı çıkartır. Üstelik Lenin'in bu eseri yazdığı sırada, stratejik ve pratik gerçekliğin yakından incelenmesi ve savaş koşullarında Rus devletinin dağılmış halinin bir analizi, onun bu vurgusunun birtakım haklı gerekçelerinin olduğunu ortaya koyacaktır: Emeğin doğrudan örgütlenmesine gelindiğinde, ayaklanma eylemi, tam da devletin sadece genel olarak değil, aynı zamanda posta hizmetinden demiryollarına kadar endüstriyel gelişmenin altyapısı ve bir bütün olarak toplumsal emeğin koordinasyonu bakımından da dağılmış halinin daha da şiddetlendiği bir bağlamda gelişir.

Bu haklı gerekçelere rağmen, Lenin'in teorisindeki bu eksiklik ve iç sınır, geçiş sorununun bundan sonra nasıl ele alınacağını ciddi şekilde etkilemiştir. Bu yüzden, devrimci süreç tartışılırken gerek kurumsal gerek kurumsala yakın iradecilik ve öznelcilik biçimleri öne sürülür durulur ve Lenin'deki bu sayfalar da bunu haklı çıkartmak için kullanılır.

Şimdi tartışmamızı gerek eleştirel değerlendirme gerekse Lenin'in koşullarının bizimkiyle karşılaştırılması bakımından daha ileri taşımalıyız. Öncelikle ayaklanma üzerine tartışmanın bazı öğelerini ortaya koyalım. Ayaklanma meselesine, geçiş üzerine tartışmalarda, hak ettiğinden daha az ilgi gösterilir.

Bu meselenin Lenin'de nasıl doğru bir biçimde ortaya konduğunu açıklamaya çalıştık. Belli bir sınıf bileşimi ve gelişimin önündeki sınırlar temel alındığında, sadece teorik bilincin entelektüel bir öncüsü olarak değil, bunun yerine tam anlamıyla bir işçi öncüsü olarak düşünülen bir öncünün zorunlu dışsallığı temel alındığında, ayaklanma meselesi, ayaklanmanın sorumluluğunun doğrudan sadece öncüye atfedilmesi olarak ortaya çıkar. Şu da açıktır ki ayaklanma bir süreksizliktir; devrimci beyin tarafından kullanılabilen ya da kullanılamayan alanların sürekli olarak yaratılmasına izin veren bütün bir yapıdan doğmuş olan, yoğunlaşmış bir öznel istencin patlamasıdır. Bu sınıf bileşiminde parti, birikim süreci ve burjuva devletin birikimi kurumsal olarak yeniden yapılandırmasının bütün bir dengesizliği içinde kendi inisiyatifini gösterdiği ölçüde, devrime ustalıkla biçim verir. İsyan bir sanattır ve Lenin'in teorisinde, parti ayaklanma sanatının taşıyıcısıdır: Hiç şüphesiz, *Devlet ve Devrim*'de önerildiği haliyle "kopuş" kavramı, böyle bir devrimci süreç anlayışını izler. Buradan şöyle bir soru doğar: Devlet makinesinin parçalanması ile emeğin örgütleyicisi olarak devletin sönümlenmesi arasındaki ilişki, doğrudan ortaya konduğunda ve artık süreç içindeki bir kendiliğindenliğe değil de sınıf mücadelesinin derinleşmesine bağlı olduğunda, başka bir deyişle devrimci süreci sadece bu sıkı ilişki temelinde düşünebilir hale geldiğimizde, Lenin'in ayaklanma kavramından geriye ne kalır? Şu halde ayaklanma ne demektir? Bugün devrim ancak, bir iş devleti olan kapitalist devletin gerçekliğini adım adım, tekrar tekrar yıkacak kitlesel bir gücü inşa edebilmeye dönük maddi bir yetenek olarak biçimlendirilebilir. Bunun üstün ve patlayıcı bir uğrak olarak ayaklanmayla ilgisi yoktur: Devrimci süreç bütün bir devrimcileştirme süreci olarak gelişir ve ancak böyle gelişebilir. Aynı anda hem devlet örgütlenmesinin tüm veçhelerinin moleküler, belirli ve sürekli bir yıkımını hem de karşımızda duran bu zenginliğin ve bu iktidar maddiliğinin ele geçirilmesini içeren bir süreci ileri taşımaya dönük belirli bir yetenekten doğmadıkça, temellük etmek ya da işçi sınıfının gücünün örgütleyicisi olarak devleti sönümlendirmek ne anlama gelebilir ki?

Eğer durum buysa, *Devlet ve Devrim*'in devlet ve emeğin örgütlenmesi arasındaki ilişkiye dair analizindeki argümanın

sınırlılıkları, bizi bu argümanı derinlemesine gözden geçirmeye zorluyor gibidir. Böyle bir gözden geçirme, sınıf mücadelesinin mevcut terimleri ile örgütlenme arasındaki ilişki sorununu önümüze koymamızı gerektirir. Buradan bakıldığında, parti kavramının gözden geçirilmesi elzemdir. Parti, yani hem "kopuşu" hem de "sönümlenmeyi" (zenginliğin proleter ele geçirilmesi olarak) örgütleme yeteneğini geliştirmesi gereken, amaçların ve araçların uyumlulaştırılmasının bu biçimi, kitlelerin teorik ve pratik araştırmasının ayrıcalıklı nesnesidir. Ama bunun yanında başka sorular da baş gösterir. Bir önceki derste, kopuş üzerine tartışırken, bugün devlet biçimi ile ölü emek biçiminin kapitalist bir biçimde bütünleşmesiyle birlikte, bu soru üzerine yeniden düşünülmesi gerektiğini söylemiştik; bu bütünleşme öyle ağır yaşanmaktadır ki bugün artık sorun muhtemelen, sınıf mücadelesinin de ortaya koyduğu üzere, zenginliğin, zenginlik olduğu için değil, tamamen çarpık bir biçimde sunulduğu için, maddi bir biçimde yeniden dağıtılması sorunudur. Mevcut makine sisteminin, bilimin ve tüm bir ölü emek birikiminin komünizmin gelişimi yönünde kullanılabileceğini düşünmenin nasıl imkânsız hale geldiğini gördük. Öyleyse bir paradoksla karşı karşıyayız: Bir yandan işçilerin kopuş yeteneğinin gelişimi, mitik bir uğrağa yaslanamaz, o kendini ancak mevcut zenginliğe duyulan arzu ve bu zenginliği doğrudan yeniden temellük yeteneği temelinde var edebilir; diğer yandan bu yeniden temellük, tamamen, yıkma yeteneğine ve yeni bir dünyanın yeni koşullarını inşa etme gerekliliğine tabi kılınmalıdır. Bu paradoks devasa bir zorluğa işaret eder ve reformizmin vurguladığı politik pratiğin sefaleti de zor bir meseledir ve analizimizi daha güçleştirir. Ama tam da bu zorlukların karşısında sonuna kadar Marksist ve Leninist olmak gerekir. Bu şu demektir: Çözülemeyecek sorunlar baş gösterdiğinde ve potansiyel olarak trajik hatalar yapmak gibi ürkütücü bir sorumlulukla karşı karşıya kaldığımızda, her şeyden önce, elimizdeki araçların artık tamamen kullanışsız olduğunu ve kitlelerin sınıf mücadelesinde ortaya koyduğu meselelerin kitleler tarafından sınıf mücadelesi yoluyla çözülmesi gerektiğini düşünmeliyiz.

Bu, örgütlenme meselesi için de geçerlidir: Kitlelerin etkinliği bunu tekrar tekrar belirlemeyi başarır. Ve bu, temellük,

yıkım ve kitlelerin icatçılığının özgürleşmesi arasındaki ilişkinin belirlenimi için de geçerlidir.

Bu noktada ve bu bakış açısından, Lenin'in geçiş problemine dair yaklaşımına eklemiş olduğu Komün üzerine sayfaları okumaya geçebiliriz.[3] Marx'ın yöntemini izleyerek, Lenin bize örgütlenme biçiminin yalnızca kitlelerin hareketi içinde bulunabileceğini öğretir. Elbette bizler, bugün, teorik olarak sınıf bileşiminin özgül terimlerinden uzaklaşmadan, örgütsel yetenek ile hareketin amaçları arasındaki dert ortaklığının çok daha özgül bir analizini yapabiliriz. Fakat şunu unutmamalıyız ki nerede gerçek bir örgütlenme ortaya çıkmışsa, bu kitlelerin etkinliği sayesinde ortaya çıkmış demektir. Örgütlenmenin kitlesel karakterini, proletaryanın tekrar tekrar şekil verdiği ve kendi içinde keşfettiği "geri kazanılan" bir biçim olarak görmek, hem sorunun kendisi hem de çözümüdür. Bu bakış açısından, Paris Komünü, tüm yaratıcılığının ve yanlışlarının ötesinde, müthiş bir teorik olgudur; proletaryanın, bir özne olarak, örgütlenmesine uygun bir biçim verebilme yeteneğini ifadesinin mükemmel bir uğrağıdır. Bu türden bir analiz, Paris Komünü örneğinin ötesine geçmelidir.

Bugün (Mart 1973) Mirafiori işçileri, kendi teorik mucizelerini gerçekleştiriyor ve fabrikanın içinde askeri bir kitle örgütü biçimini icat ediyor, temellük mücadelesi ile iktidar mücadelesi arasında yeni bir ilişkinin doğru bir zeminini keşfediyor. Bu meselelerde kendimizi sınamamız ve bu yaptığımız okumanın ortaya koyduğu problemlerin, Lenin'in de öngördüğü gibi, ancak pratikte nihai bir çözüme ulaşabileceğini hatırlamamız gerek. İlk ve son söz daima kitlelere aittir.[4]

3 Lenin'in 1871 Paris Komünü üzerine yazıları, Marx'ın Komün üzerine değerlendirmelerini tazelenmiş bir coşkuyla tekrar eder.

4 Bununla ilgili olarak bkz. A. Negri, "Articolazioni organizzative e organizzazione complessiva: il partito di Mirafiori," *Crisi e organizzazione operaia* içinde, Feltrinelli, Milan 1974, s. 189 ve devamı.

27
Geçiş ve Proletarya Diktatörlüğü
İşçilerin Tikel Çıkarları

Marx ve Lenin'in olağanüstü hünerinin, kitlelerin yöntemini kullanmaları ve geçiş sorusunu işçilerin bakış açısından ortaya koymaları olduğunu gördük. Bizi ilgilendiren ise, böylelikle bu sorunun politik bir bakış açısından ve dolayısıyla da öncelikle ekonomist ya da bununla ilişkili bir bakış açısının dışından sunulmuş olmasıdır. Bunun çok önemli olduğunu ve altının kuvvetle çizilmesi gerektiğini düşünüyorum. Aslında, sorunun bu şekilde çerçevelenmesi, nihayetinde işçi hareketi üzerine tartışmalarda gözden kaybolmuştur: Politik bir geçiş tematiğinin yeniden keşfedilebilmesi için, 1960'lı yılların ikinci yarısında Çin Komünist Partisi'nin attığı adımlara kadar daha bir elli yıl beklemek gerekecektir. "Geçiş meselesi" başlığı altında toplanan literatürün geri kalanı, tamamen ekonomist bir niteliğe sahiptir ve sosyalizmden komünizme geçişin idaresinde işçi sınıfının birincil bir role sahip olduğu olgusunu dışarıda bırakır. Hatta geçiş probleminin, fiilen, kendinden menkul Marksistlerin politik ekonomiye yaklaşımında, planlamaya dönük aşırı derecede biçimselleştirilmiş girişimlerin üzerinde geliştirildiği en verimli zemin haline gelmiş olduğunu söyleyecek kadar ileri gidebiliriz. Çin Komünist Partisi'nin yaptığı devrimci yeniden keşiften

önce biçimlendiği haliyle, geçiş teorisinin paradoksu, *Devlet ve Devrim*'le başlayıp bir ekonomik hesap teorisiyle bitmiş olmasıdır. İronik bir biçimde Lenin'den Leontiev'e; bir sürekli devrim teorisinden bir denge teorisine; devrimci başkaldırıların büyüyen etkenlerinin tanımından, bir *girdi-çıktı* sistemine giden yol! Dahası, geçiş teorisi tamamen iktisatçılar tarafından emek teorisinin içinde geliştirilmiştir. Lenin'den sonra reformizm, geçiş dönemini ancak değer teorisi, sömürü teorisi bakımından düşünebilmiştir. Komünizme geçiş ve dolayısıyla değer yasasının ve ekonomik sistemin ortadan kaldırılması meselesi, yavaş yavaş karartılmış ve uygun düşen gizemlileştirmelerin ilavesinin ötesinde, özellikle Stalinist dönemde, Sovyetlerin iktidarı ele geçirmiş olması, değer yasasının sönümlenmesini düşünebilmek için kendi başına yeterliymiş gibi göründüğünde, tamamen bir kenara atılmıştır. Bunlar katıksız bir biçimde propaganda operasyonlarıydı. Muhtemelen de Lenin'in teorisinin bize en büyük sınırlılığı gibi görünen şeye, yani komünizm eğilimi ile değer yasasının çöküşünün, dolayısıyla da komünizm ile bizzat emeğin bastırılmasının özdeşliğini açıkça ifade etmeyi başaramamış olmasına dayanıyordu. Lenin'e göre bu başarısızlık, içinden hareket etmekte olduğu sosyo-politik yapının bir sonucuydu. Tüm bunlar, Lenin'de satır aralarında okunabilmekle birlikte, elbette açıkça ortaya konmuş değildir ve daha ziyade dayatılmış gibidir. 1917'de Rusya'da ortaya çıktığı haliyle, geçiş problemi, o günkü Rus toplumunun ve onun ekonomik temelinin genel olarak geri kalmışlığından yalıtılamaz. Bu yetersizlik, geçiş teorisinin müteakip gelişiminde gördüğümüz pasif, gerici ve tutucu motivasyonların gizemlileştirilmiş temelini oluşturur.

Ama şunu açıkça söylemek gerekir: Bu tamamen filolojik bir oyun ve temeldir. Sonradan ortaya çıkan gizemlileştirme, haklı gerekçelerini, ne Lenin'in teorisinin bütünlüklü politik çerçevesi içinde ne de Lenin'in işçi sınıfını değişimin öznesi olarak ortaya koymasında bulabilir. Lenin'de gerçekliğin teorik bir öngörüsünün çok iyi düşünülmüş bir örneğini buluruz ve teorik partiden tarihsel partiye geçişte (özellikle de Rus devriminin dramatik koşulları içinde, korkunç derecede acılı ve ağır bir geçiş) yaşanan başarısızlıklar bu öngörünün gücünü azaltamaz. Kısacası Lenin'de, düşüncesinin ekonomizme indirgenişini imkânsız kılan bir öğeyi daima bulabiliriz. Bu öğe, mutlak bir temel olarak

işçi sınıfı öznesi varsayımına dayalı olan, geçişe dair politik bir teorinin kabulüne dayanır. Onun düşüncesinin bu yönü, sorunun ekonomist terimlerle karışıklaştırılmasına direnir. Lenin'in ölümünden sonraki yıllarda, politik kadro ve Menşevik iktisatçılar, yani büyük buhran sırasında Batı'ya gidip onun büyük planlama ofislerine katılan bu aynı insanlar, Sovyet planlamasını ele geçirdi ve onu kapitalist bir makineye dönüştürdü: Bu aynı zamanda Lenin'in düşüncesinin onların pratiğine nasıl da indirgenemez olduğunu gösterir.

Bunu söyledikten sonra, ikincil de olsa, Lenin'in bütün bir teorisinin yeniden yorumlanmasına yeni bir öğe katmak bakımından kullanışlı olan ikinci bir gözleme geçebiliriz. Bu, sezinlemenin ve öngörünün rolüyle ilgilidir. Bu derslerin ilk bölümünde Lenin'in yöntemini tartışırken, belki de onun düşüncesi ile kendi zamanının tarihsel ve politik pratiği, yani işçi sınıfının belirli bileşimi ve tarihsel oluşumu arasındaki örtüşmeyi aşırı vurguladık. Bu, Lenin'in ilerleme tarzının temel özelliğini göstermemize ve daha sonra bileşim teorisinden örgütlenme teorisine geçiş üzerinde yoğunlaşmamıza yardımcı oldu. Ama mesele bundan daha karmaşıktır. Bir anlığına bile olsa kendimizi sadece bileşim teorisinin düzeyiyle sınırlayacak olsaydık, gerek popülistlerin gerekse Menşeviklerin, paradoksal bir biçimde, Rusya'da mümkün olan politik operasyonların yüksek düzeyini daha zekice yorumladıkları ölçüde, bunda haklı olduklarını kabul etmek zorunda kalacaktık. Öyleyse Lenin'in teorisini ayırt eden şey, bu teorinin durumun *nesnel* uğraklarının en iyi kavranışını sunuyor olmasıdır. Tartışmamızın odaklandığı iki eseri, *Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi* ve *Ne Yapmalı?*'yı yeniden ele alacak olursak, bunların eğilim uğrağına da olağanüstü bir duyarlılık gösterdiğini, çünkü her ikisinin de Rus toplumunu olgun bir kapitalizm yönünde ilerlemeye zorlayacak itki ve çekiş gücü olarak, tarihsel bir öznenin (bu durumda işçi sınıfının) eylemine işaret ettiğini derhal görebiliriz. *Ne Yapmalı?*'da tanımlandığı şekliyle parti yapısı üzerine odaklanma, yani ilerlemeci demokrasi ve parlamenter sistem gibi bir dizi dolayıma dâhil olmuş bulunan proletaryayı, köylülüğün ve küçük burjuvazinin bazı kesimlerini kendisiyle birlikte hareket ettirebilecek işçi öncüsünün hegemonik ve sürükleyici rolü üzerine bu odaklanma, sadece var olan duru-

mun bazı genel özelliklerini yakalama becerisinin bir göstergesi değildir. Bu aynı zamanda bu özelliklerin karşısına, tüm sürecin tarihsel bir öznesini varsayacak şekilde, sürükleyici bir işlevle ve muzaffer bir eğilimle çıkabilme becerisinin bir ifadesidir. Aynı anda belirli bir tarihsel öznenin gerekliliğini düşünmeden, tarihsel bir eğilim üzerine düşünmek imkânsızdır. Elbette bu, tarihsel bir üründür ama hâlâ bir öznedir. Zekice olması ya da önceden canlandırması gerekmeksizin, bir öngörü ancak bu bakış açısından işlevli olabilir. Bu öngörü, mekanik bir zorunluluktan ziyade tarihsel bir öznenin verili bir yönde hareket edebilme becerisinde temellenen zorunlu bir eğilimdir. Bu belirlenim geri kazanıldığında, parti tarih haline gelir ve tarihi yapar. Bu özne politik sınıf önderliğine doğru yöneltilmeli ve tabi kılınmalıdır. Aynı mekanizma *Devlet ve Devrim*'deki geçiş eğilimini ilgilendiren şeylere de uygulanabilir. Yani bu durumda da Lenin, devrimci özneye kesinlikle öncelikli bir vurgu yapar. Lenin'in önünde bulduğu ve hareketinin yoğunluğunu ve gerçekliğini hissettiği devrimci özne budur. Lenin'in teorisi bu özneye odaklanır ve onun öngörüsü, ancak işçi sınıfının rolünün saptanmasıyla mümkündür. Bu, yöntem açısından, Lenin'in düşüncesinin çok önemli bir yönüdür. Bu sayede Lenin, komünist hareketin içinde daima ortaya çıkan ekonomizm ve öznelcilikle kararlı bir şekilde başa çıkabilmiştir. Diyalektik olmayan ve statik bir biçimde düşünülen, ekonomizm ve öznelcilik, idealizm ve materyalizm biçimindeki bu antagonist ikicilik, maddi olan ve probleme getirilen gizemlileştirilmiş çözümler olarak bu karşıt formüllerin birinden birine düşme olasılığından kaçman bir öznenin saptanabilmesiyle aşılır. Elbette ikiciliğin teorik anlamda aşılması onun pratik olarak aşılması anlamına gelmez: Pratik olarak aşılmasına sadece örgütlenme yardımcı olabilir ve devrimci örgütlenmeye gelindiğinde, *Devlet ve Devrim* bunu varsayar. Aslında Rusya'da NEP girişimlerinin ötesinde, [1] planlama yalnızca ekonomist

1 NEP üzerine düşünürken ihtiyatlı olmak gerekir. Di Leo, NEP'i Rusya'da kapitalist gelişme mekanizmasının iyileştirilmesini ve sınıf mücadelesinin yeniden canlanmasını sağlayabilecek bir tür kültür devrimi olarak değerlendirir. Bkz. R. Di Leo, *Operai e sistema sovietico* ve Di Leo, "Massa, avanguardia: gli operai e Lenin," *Critica Sociologica* 12. Genel olarak mesele üzerine iyi bir dökümantasyon için bkz. Kaplan, *Bolshevik Ideology and the Ethics of Soviet Labour, 1917-1920, The Formative Years*, P. Owen, Londra 1967.

terimlerle geliştirilmiş ve popülist Rus Marksizmi geleneğini şiddetlendirerek onu fail öznenin değişmiş olduğu kaba bir Marksizme dönüştürmüştür.

Artık bunun gibi, hareketi sürükleyen bir özne olarak bir işçi sınıfına sahip olamayacaktık; bunun yerine popülizmin tüm hipotez yığınını, halkı, ulusu bir özne olarak görmeye başladık ve planlama da yavaş yavaş ekonomik hesaplamaya indirgendi. Elbette bu ekonomik hesaplamanın planlamanın dışında bırakılması gerektiği ya da maddi temelin büyümesi ve genişlemesinin, sınıfın projesinin ve iradesinin ortaya çıkışı yüzünden yadsınacağı anlamına gelmez. Bu sadece Marksizmdeki kesinlikle temel bir uğrağı, politik olanın hegemonyasını, yani sınıf ilişkilerinin, bilinç düzeyinin, gereksinimlerin, zorunlulukların, yani son tahlilde kitlelerin ve hâkim sınıfın politik iradesini ilgilendiren her şeyin değerlendirilmesinin hegemonyasını hatırlamamız gerektiği anlamına gelir. Lenin'de öngörü problemi ancak bu bakış açısından açıklık kazanabilir. Bu aynı zamanda ekonomizm ile reformizmin geçiş meselesini büyük oranda kendine mal etmiş olduğunu ve onu klasik bir Leninist çerçeve içinde geri kazanılması mümkün olmayacak bir biçimde gaddar bir ideolojiye dönüştürmüş olduğunu gösterir.

Lenin'in teorisinin metodolojik tasarımını geri kazandırmak için açtığımız bu uzun parantezden sonra şimdi *Devlet ve Devrim* metnine geri dönebilir ve henüz üzerine düşünmemiş olduğumuz tamamen tarihsel ve polemik bir niteliği olan bölümleri analiz etmeye başlayabiliriz. 2 ve 3. bölümler, daha önce de vurguladığımız gibi, sırasıyla 1848-51 ile 1871 Paris Komünü deneyimini analiz eder. 4. bölüm klasik metinlerde tartışıldığı haliyle devlet meselesinin daha derin bir analizini sunabilmek adına, aynı meseleyi ele almaya devam eder. Son olarak 6. bölüm esas itibariyle Kautsky ve Plehanov'la bir polemiğe girer. Lenin'in bu bölümlerdeki analizinin şimdi daha iyi anlaşılabileceğine inanıyorum, çünkü *Devlet ve Devrim*'in ifade biçimi, eserin temel gayesi ve niyetinden biraz uzaklaşır.

Gördüğümüz gibi, eserin temel niyeti, Rus devrimindeki temel geçişi kavramak ve komünizmin getirilmesi ve devletin sönümlenmesi için proletarya diktatörlüğünü yaratma görevini işçi sınıfına vermektir. Öteki bölümler, ilk bölüme yapılan genel girişte açıklanmış olan ve politik perspektifin çok daha

güncel hale geldiği ve projenin pratik içinde açıklandığı beşinci bölümde yoğunlaşmış bulunan bir dizi öğeyi sunar.

O halde şimdi 2. bölüme bakalım. Bu bölüm, Marx'ın o dönemle ilgili tarihsel yazılarının bir okumasıyla da desteklenmiş olan bir *Manifesto* yorumu sunar. Şimdiye kadar söylemiş olduğumuz şeylerden hareketle, bu ikinci bölüm, hiç şüphesiz çok önemli olan beşinci bölüme bir giriş ya da ona giden bir basamaktan ziyade, onun bir basitleştirmesi olarak düşünülebilir. Başka bir deyişle, Lenin'in polemik ihtiyaçları ve düşüncesinin temeli olarak klasiklerin otoritesine başvurma fırsatı, metnin etkisinin önünde hiçbir şekilde bir engel teşkil etmez. Klasiklere yapılan bu başvuru, diğer bölümlerde olduğu gibi bu bölümde de kanıtlar sunma işlevi görür. Yine de bu bölümlerde, asıl meselenin, devlet ve devletin sönümlenmesi kavramlarının sergilememesinin sürekliliği, sistematik tekrarının olmadığını vurgulamamız gerekir. Daha ziyade önemli olan, Rus devriminin bu evresinde pratik olarak cisimleştiği haliyle, Lenin'in komünizm öngörüsü olarak adlandırmış olduğumuz metodolojisinin uygunluğudur.

Öncelikle, ikinci bölümdeki *Manifesto* analizinde, proletarya diktatörlüğü kavramı üzerindeki vurguya dikkat çekelim. Bu soyut bir kavram değil, doğrudan devrimci sürecin gelişiminin analiz edilmekte olan aşaması altına, yani geçişin ekonomik temelleri üzerine bölümün altına yerleştirilmesi gereken özgül ve belirli bir işlevdir:

> Proletaryanın gelişiminin en genel aşamalarını belirtirken, mevcut toplum içindeki az çok üstü örtülü iç savaşı, bu savaşın açık devrime dönüştüğü ve burjuvazinin şiddet yoluyla devrilmesinin proletaryanın egemenliğinin temellerini attığı noktaya kadar izledik... İşçi sınıfının devrimindeki ilk adımın, demokrasi savaşını kazanabilmek için proletaryayı egemen sınıf konumuna yükseltmek olduğunu yukarıda gördük... Proletarya politik egemenliğini, tüm sermayeyi burjuvazinin elinden ardı ardına koparıp almak, tüm üretim araçlarını devletin elinde, yani egemen sınıf olarak örgütlenmiş proletaryanın elinde toplamak için kullanacaktır.[2]

Devrimin devlet kavramının bir öğesi olarak geri kazandırılması burada diktatörlüğün devrimin ilk amacı olarak geri

2 Lenin, *Stato e rivoluzione*, s. 28.

kazandırılmasını ima eder. Bu teorinin unutulmuş olmasının nedeni işte budur, çünkü her zaman olduğu gibi gizemlileştirme yöntemi yine bilimsel analiz yöntemine müdahale etmiştir: "Bu devlet tanımı, resmi Sosyal Demokrat partilerin hâkim propaganda ve ajistasyon literatüründe hiçbir zaman açıklanmamıştır. Bunun da ötesinde kasıtlı olarak göz ardı edilmiştir; çünkü bu tanım reformizmle kesinlikle bağdaştırılamaz ve 'demokrasinin barışçıl gelişimi'ne dair mutat oportünist önyargıların ve cahilce hayallerin yüzünde bir tokat gibi patlar."[3]

Gizemlileştirme ve gizemden arındırma, ekonomik kategorilerdir; bunu unutmayalım. Maalesef bu terimler şimdi sahte-hakiki çiftinin yerine kullanılmaktalar. Oysa Marksizmde gizemlileştirme, hakikinin karşıtı olarak sahte anlamına gelmez: Var olduğu, verili ve gerçek olduğu ölçüde bir gizemlileştirme hakiki olabilir. Diğer pek çok şeyden kat be kat gerçek ve hakiki olan gizemlileştirmeler vardır. Gizemlileştirme anlaşılmaz değildir; tikel bir yarara ve tikel çıkarlara bağlı olan ve dolayısıyla da daima sınıfsal doğası tarafından belirlenmiş olan bir gerçekliktir. Bu bakış açısından gizeminden arındırma süreci; bir olumlamanın (bir unutuşun ya da göz ardı edişin) arkasındaki ve bu örnekte, tüm bir komünist geleneğin çok önemli bir metni olan *Manifesto*'yu etkilediği için hiç de ikincil sayılamayacak bir unutuşun arkasındaki çıkarların sürekli olarak açığa çıkarılmasıdır. Devletin doğasının gizemlileştirilmesinin arkasındaki çıkarlar şunlardır:

> Sömüren sınıflar politik egemenliğe sömürüyü sürdürmek için, yani halkın ezici çoğunluğuna karşı bir avuç azınlığın bencil çıkarları için ihtiyaç duyar. Sömürülen sınıflar ise bütün sömürüyü tamamen ortadan kaldırmak için, başka bir deyişle modern köle sahiplerinden, yani toprak sahipleri ve kapitalistlerden oluşan bir avuç azınlığa karşı halkın ezici çoğunluğunun çıkarları için politik egemenliğe ihtiyaç duyar. Küçük burjuva demokratlar, sınıf mücadelesinin yerine sınıfların uyumuna dair hayalleri koyan bu sözde sosyalistler, sosyalist dönüşümü bile hayali bir tarzda, yani sömüren sınıfın egemenliğinin devrilmesi olarak değil de azınlığın, artık amaçlarının farkına varmış olan çoğunluğa barışçıl bir şekilde boyun eğmesi olarak tasarlıyorlardı. Sınıfların üzerinde yer alan bir devlet fikrine kopmaz bir biçimde bağlı olan bu küçük burjuva ütopya, örneğin 1848 ve 1871 Fransız dev-

3 A.g.e., s. 28-29.

> rimleri tarihinin ve yüzyılın başında İngiltere, Fransa, İtalya ve diğer ülkelerde sosyalistlerin burjuva hükümetlere katılımının da gösterdiği üzere, pratikte işçi sınıfının çıkarlarına ihanet edilmesine yol açmıştır.[4]

Diktatörlüğün gücü ve temeli olarak işçilerin tikel çıkarları mefhumunu ima eden gizemlileştirme yöntemi de eşit bir öneme sahiptir. Bir yandan proleter olmayan tikel çıkarlar adına devlet kavramının gizemlileştirilmesi, diğer yandan "tikel bir sınıf" olarak proletaryanın tikel çıkarları adına bu kavramın gizeminden arındırılması söz konusudur.

> Burjuva egemenliğin devrilmesi sadece proletarya tarafından, ekonomik varoluş koşulları onu bu göreve hazırlamış ve ona bu görevi yerine getirme olanağını ve gücünü sağlamış olan bu tikel sınıf tarafından gerçekleştirilebilir. Burjuvazi köylülüğü ve tüm küçük burjuva grupları parçalayıp un ufak ederken proletaryayı bir araya getirir, birleştirir ve örgütler. Burjuvazinin çoğu zaman proleterlerden daha az değil daha çok sömürdüğü, baskı altına aldığı ve ezdiği ama kurtuluşları için *bağımsız* bir mücadele vermekten aciz olan tüm emekçi ve sömürülen sınıflara ancak proletarya –geniş ölçekli üretimde oynadığı rol nedeniyle- önderlik edebilir.[5]

Şimdi 2. bölüme geri dönelim. Lenin hemen sonra şunu ekler: "Marx'ın 'devlet, yani egemen sınıf olarak örgütlenmiş proletarya' teorisi, tarihte proletaryanın devrimci rolü üzerine tüm bir öğretisine kopmaz bir biçimde bağlıdır. Bu egemenlik, proletarya diktatörlüğünde, proletaryanın politik egemenliğinde taçlanır."[6] "Proletarya diktatörlüğü" terimi sonradan ortaya çıkar – *Manifesto*'da "egemen sınıf olarak örgütlenmiş proletarya" tefsiri kullanılır- ama bu hiçbir şeyi değiştirmez, çünkü diğer ifade bu tefsiri nitelendirir ve "tikel sınıf" kavramının ortaya çıkmasına olanak verir. Bu çok önemlidir, çünkü Marx burada daha önce önermiş olduğu, sol Hegelci teorilerin etkisi nedeniyle proletaryanın *genel sınıf* olarak, insani çıkarların evrenselliği olarak gösterildiği proletarya tanımını aşar. Bu görüş hâlâ Hegelci ve idealisttir ve proletarya artık insani, metafizik ve felsefi bir özne yerine kapitalist gelişmenin bir

4 A.g.e., s. 29-30.
5 A.g.e., s. 30.
6 A.g.e., s. 31.

ürünü olarak görüldüğü oranda da aşılır. Burada sermayenin toplumsal genelliğine karşıt olarak, proletaryanın ve çıkarlarının tikelliği, sürecin terse çevrilmesinin anahtarı haline gelir. Bilimsel komünizmin sadece bu tikellik kavramından doğabileceği açıktır, çünkü sadece bu durumda, diyalektik, özne üzerinde, onun bağımsızlığı üzerinde, dolaysızca antagonist olan çıkarlarının tikelliği üzerinde uygulanabilir: "Burjuvazinin çoğu zaman proleterlerden daha az değil daha çok sömürdüğü, baskı altına aldığı ve ezdiği ama kurtuluşları için *bağımsız* bir mücadele vermekten aciz olan tüm emekçi ve sömürülen sınıflara ancak proletarya –geniş ölçekli üretimde oynadığı rol nedeniyle- önderlik edebilir."

Öznenin tikelliğinden doğan bu proleter kurtuluşun otonomisi kavramı, önceden tasarlanmış her türlü genelliğin, proletaryaya atfedilebilecek her türlü idealizm ve hümanizm yükünün bir reddi olarak keşfedilmek zorundaydı. Lenin'in bu kavramı olumlaması, onun Marksizmine büyük bir yoğunluk kazandırmıştır. Ancak onun tikel bir sınıf olarak proletarya kavramı, onun ardından gelen sosyal demokratlar ve onlar gibi, sosyalizme ilerlemenin barışçıl yoluna hizmet eden tüm o sulandırılmış teorileri ortaya atan Marksist teorisyenler tarafından tamamen unutulmuştur. Bazen bunu kurnazca yapmışlar, örneğin, klasikleri ve geleneği onurlandırmak adına yapılan teorik ilanların yanında, vurgularını, proletaryanın eylemlerinin genel olarak kurtuluşa dönük işlevi üzerine kaydırmışlardır. Buradan ittifaklar meselesine, işçilerin davranışlarının genelliğinin yeniden olumlanmasına geçmişledir. Ama bütün bunlar hem pratik hem de teorik olarak yanlıştır. İşçilerin çıkarının tikelliği, işçi sınıfının çıkarlarının otonom tikelliği kesinlikle indirgenemez bir şeydir ve bu sadece onun otonom tikelliğini artırabilir ve sonunda diktatörlüğe dönüşebilir. Proletaryanın diğer kesimlerinin çıkarları (*bütün* işçilerin geniş çoğunluğu) –başka bir deyişle, ister dolaysız isterse dolaylı olarak, endüstriyel üretken emek olarak işçi sınıfı kavramı altına düşen tüm o çıkarlar- devrimci öznenin parçası değildir. Marx ve Lenin'in işçi sınıfı kavramının hiçbir eki yoktur. Diğer proleter çıkarlar ancak işçi sınıfının tikel çıkarına tabi kılınabilir ve bu çıkarın egemenliği altına alınabilir. İttifak kavramı da anlamını ancak o zaman bulabilir, çünkü bu durumda diğer kesimlerin çıkarlarına, işçilerin yalıtılmış,

otonom, tikel ve sekter çıkarlarının içinden değil, politik olarak dışarıdan, stratejik bir karışıklığın tamamen dışında egemen olunur ve böylece kullanılır. Bu pasajlarda şekillenmekte olan işçi diktatörlüğü kavramı şüphe götürmeyecek kadar açıktır: "Proletarya, gerek sömürenlerin direnişini ezmek için gerekse muazzam nüfus kitlesini, köylüleri, küçük burjuvaziyi ve yarı proleterleri yönlendirebilmek için, devlet iktidarına, merkezi bir kuvvet örgütüne, bir şiddet örgütüne ihtiyaç duyar."[7] Burada şiddet kavramı bile, işçilerin çıkarlarının tikelliğinin doğrudan bir sonucu gibi görünür: İttifak daima hem sömürenlere hem de sömürülenlere uygulanan bir şiddettir. Genel olarak sömürülenlerin çıkarları, işçi sınıfınınkilerle, ancak bu çıkarlar, tüm bir hareketin örgütlenmesi için işçi şiddetinin kullanılmasıyla örtüştürülürse, örtüşebilir.

Bu fikirler bizi Marksist-Leninist proletarya diktatörlüğü teorisinin kalbine getirdi ve bunlar geçiş teorisi bakımından da son derece önemlidir. Mesela yapısal reformlar ve ileri reformist adımlar üzerine kurulu büyük ittifaklara dayalı bir geçiş teorisinin, herhangi birisinin teorisinde meşruiyet kazanabileceği elbette bizim için de açıktır, ama bunun Marksizm ve Leninizm geleneğinde hiçbir temeli yoktur. Tersine, Marksist ve Leninist geleneklerde, her problem, işçilerin tikel çıkarların ortaya çıkışı ve devrimci süreçte sadece şiddetin bir dolayım aracı olabileceğinin kabulü gibi temel meselelere indirgenir.

Bu bakış açısından, sonraki derste de yapacağımız gibi, tikel çıkarın şiddetin uygulanması ile yeniden birleştirilmesini gerektiren özgül bir belirlenimi geliştirmek zorundayız. Ancak 2. bölümde bununla ilgili yeni bir şeye rastlanmaz. İlginç olan tek şey, Lenin'in burada Marx'ın *Komünist Parti Manifestosu*'nu hemen izleyen dönemdeki tarihsel yazılarının, özellikle de *Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire*'inin üzerinden geçmesi ve proleter devrimin bütünlüklü sürecinin yorumlanması açısından, özellikle de karşısında duran devrimci özneyi aydınlığa kavuşturmak meselesiyle ilişkili iki önemli pasajı aktarmasıdır. Özellikle de, 2. bölümün ikinci paragrafının başında, Lenin bana göre Marx'ın en güzel pasajlarından birini alıntılar: "Ama devrim eksiksiz ilerlemektedir. Hâlâ araftan geçmektedir. İşini yöntemle yürütmektedir. 2 Aralık 1851'e gelindiğinde [Louis

7 A.g.e., s. 30-31.

Bonaparte'ın darbe yaptığı gün] *hazırlığının ilk yarısını tamamlamıştı, şimdi de öteki yarısını tamamlıyor.* Devrim, parlamenter iktidarı devirebilmek için, önce onu yetkinleştirmiştir."[8] O halde, burjuva politik kurumların gelişimi işçilerin mücadelesinin bir sonucu olarak görülmektedir: "Artık bu amacına ulaşmış olduğu için, şimdi yürütme gücünü yetkinleştiriyor, onu en yalın ifadesine indirgiyor, onu yalıtıyor ve tek hedefi haline getiriyor ki *tüm yıkıcı güçlerini ona karşı yoğunlaştırabilsin.* Ve hazırlığının bu ikinci yarısını da tamamladıktan sonra, Avrupa oturduğu yerden sıçrayacak ve sevinçle haykıracak: İyi kazmışsın, yaşlı köstebek!"[9] Sonuç olarak "bütün devrimler bu makineyi parçalayacağı yerde onu daha da yetkinleştirmiştir."[10] Bu da çok önemli bir noktadır: Kurumsal altüst oluşların ve kapitalist yeniden yapılanmaların, işçi mücadelesinin sonucu ve etkisi olduğu doğru olmakla birlikte, bu yetkinleştirme yine de hâlâ sermayeye aittir. Kapitalist büyümenin paradoksu buradadır. Çünkü kendini yetkinleştirirken, aynı anda giderek yalıtık ve işçi sınıfının saldırılarına açık hale gelir; toplumsal hareketler üzerindeki tüm dolayımları ve kontrol biçimlerini ortadan kaldırırken aynı anda giderek bir yürütme gücüne, sadece bir komuta ve kendi kendini yeniden üretme kapasitesine dönüşür. Kapitalist gelişmenin yetkinleşmesi, çoğunlukla kendi istikrarsızlığı haline gelir: Sermaye kendini ne kadar yetkinleştirirse devrimci uğrağa da o kadar yaklaşır.

Tüm bunları farklı bağlamlar içinde görmüştük ama Lenin'in proletarya diktatörlüğü kavramının, Marx'ın teorisini nasıl ona bağlı kalarak geri kazandırdığını ve onu reformizme karşı polemikte nasıl kullandığını görebilmek için ve her şeyin ötesinde, Rus devriminde gerçekleşmekte olan geçişin gerekliliğini ve aciliyetini belirleyebilmek için bu konuşmayı yapmamız önemliydi. Bu derste aydınlığa kavuşturmak istediğimiz şey buydu.

8 A.g.e., s. 32.
9 A.g.e. s. 32.
10 A.g.e.

28
İşçi Sınıfı Hükümetinin Geçişi, Maddi Temeli ve Yayılımı

Lenin'in metnindeki en önemli meselelerin bazılarına ilişkin yorumumuzu daha iyi teyit için, bu derste *Devlet ve Devrim*'in "1871 Paris Komünü Deneyimi. Marx'ın Analizi" başlıklı üçüncü bölümü üzerinde duracağız.

Bu bölümde yorumlanması gereken üç temel teorik mesele ortaya çıkar. Bunlardan ilki, Marx'ın tarihsel yazıları ve onun devrimci geçiş mefhumu üzerine bir okumadan doğar. Bu okumanın bağlamı, Lenin'in devrimci geçişin kaba sosyal demokratik kavranışına karşı yürüttüğü polemiktir. Lenin, Marx'm *Fransa'da İç* Savaş'ına ve *Komünist Parti Manifestosu*'nun Almanca basımının (1872 tarihli) son önsözüne başvurur. Marx ve Engels'in bu önsözde yaptığı düzeltmenin altını çizer ve şu pasajı aktarır: "Komün özellikle de işçi sınıfının hazır devlet mekanizmasını basitçe ele geçirip onu kendi amaçları için kullanamayacağını göstermiştir."[1] Dahası, 1871'de Hamburglu doktor arkadaşı Kugelmann'a yazdığı çok ünlü bir mektupta Marx şöyle der:

> *18 Brumaire*'in son bölümüne bakarsan, orada Fransız Devrimi'nin bir sonraki adımının, artık eskiden olduğu gibi,

1 Lenin, *Stato e rivoluzione*, s. 44.

> bürokratik-askeri makineyi bir elden diğerine geçirmek değil bu makineyi *parçalamak* olacağını yazdığımı göreceksin [italikler Marx'a ait – orijinal Almanca sözcük: *zerbrechen*] ve Kıta'da bütün gerçek halk devrimlerinin önkoşulu budur. Paris'te kahraman Parti yoldaşlarımızın uğruna çabaladığı şey de budur.[2]

Burada işaret etmek istediğimiz şey, Lenin'in Marx'ın bu meseledeki duruşunu nasıl yeniden tesis ettiğinden ziyade, revizyonistlerle girdiği polemikte, bizi bugünkü işçi hareketi içinde de çok canlı olan bir tartışmaya davet eden temel bir soruyu ortaya atmış olmasıdır: Bu, *Devlet ve Devrim*'in, onu şimdiye kadar hangi ruhla ele aldıysak tam da o ruh içinde nasıl da güncel olduğunu teyit etmemize yardımcı olacak: "Şimdilik Marx'ın az önce [1872 tarihli önsözden] aktardığımız meşhur ifadesinin mevcut ve kaba 'yorumu'nun, Marx'ın burada sözde iktidarı ele geçirmenin tersine tedrici gelişim fikrini vurguladığını vs. iddia etmekten ibaret olduğunu söylemekle yetinelim."[3] Az önce okuduğumuz pasajı revizyonistler nasıl yorumlamışlardır? Tekrar okuyalım: "Komün özellikle de işçi sınıfının hazır devlet mekanizmasını basitçe ele geçirip onu kendi amaçları için kullanamayacağını göstermiştir." Bunun revizyonist yorumu neydi? Devlet makinesini basitçe ele geçiremiyorsak o zaman onu ele geçirmenin genel koşullarını yaratmamız gerekir. Böylece süreç, karmaşık ve eklemli bir gelişim haline gelir: *yapının reforme edilmesini* içeren bir süreç. Oysa aslında, Lenin'e göre, durum bunun tam tersidir: Marx, işçi sınıfının hazır bulduğu haliyle devlet makinesini ele geçirmesi değil kırması ve parçalaması gerektiğini düşünür. Lenin'in yorumu Marx'ın metni tarafından da doğrulanır, oysa revizyonist okuma sadece lafa dayanır ve iler tutar yanı yoktur.

Fakat meselemiz sadece filoloji değil. Burada, mücadelenin gelişimi ve iktidarın ele geçirilmesiyle ilgili örtük meseleyi kavramak istiyoruz. Revizyonistler için, gelişme kavramının birincil önemde olduğu ve iktidar kavramının karşısına konulduğu açıktır. Çok sayıda çeşitlemesi olsa da şema hep budur. 1870 ile 1917 arasında kaydedilen sınıf bileşimi bağlamında,

2 A.g.e., s. 45.
3 A.g.e.

revizyonistler politik gelişmeyi ekonomik gelişmeyle aynı şey olarak düşünmüştür: Politik gelişme ve ekonomik gelişme neredeyse tamamen bitiştirilir ve ekonomik yön temel hale gelir. Klasik sosyal demokrat perspektiften şimdiki komünist perspektife kadar tüm bir revizyonizm, bir yapısal reformlar stratejisine odaklanr ve ekonomik kertenin hegemonyasını üstün tutmaya devam eder: Ekonomik yapılarda değişim, iktidarın ele geçirilmesinin bir koşuludur. Bu sonunda ekonomist ve oportünist perspektifin pekiştirilmesine varır ve böylece işbirlikçi ve katılımcı bir duruşla burjuva devletin sorumluluğunu üstlenen bir tutumu dayatır. Oysa Lenin hem metodolojik hem de esasa ilişkin olarak, kopuş ve parçalama üzerine bir vurguyla oluşturulan devrimci bir anlayışta ısrar eder; sınıf mücadelesinin gelişimi ve yeri ekonomik bağlam içinde değiştikçe bu daha da geçerli hale gelir.

Lenin gelişme ile bu gelişmeyi kırma becerisi arasındaki ilişki sorusunu asla göz ardı etmez, o bunu diyalektik terimlerle ortaya koyar ve sürecin süreksizliği; ilişkilerin, seçimlerin ve alternatiflerin karmaşıklığından sıyrılmak yerine tam tersine bunlar üzerinde ısrarla durur. Lenin'in tüm bir faaliyetini bu ısrar ayırt eder. Bunu onun ilk döneminde, 1890'larda gördüğümüz gibi, 1905'te ayaklanmalar meselesini ortaya attığında da ve özellikle 1905'ten sonra, gerek politik çalışmasında gerekse önceki fikirlerini bir araya getirdiği ve teorik olarak geliştirdiği *Felsefe Defterleri*'nde de görürüz. Gelişme ile kopuş arasındaki ilişki, devrimci sürecin *süreksiz sürekliliğinin* tanımı, Lenin'in düşüncesinin en önemli veçhelerinden biridir. Marx'ın Komün üzerine yazılarında önerilen diyalektik bir analizden kaynaklandığı şekliyle bu belirli kökü anlamak ve bu kökün revizyonizme karşı polemik için önemini kavramak, bunun Marx ve Lenin'in düşüncesindeki güncel ve öncelikli bir motif olduğu yönündeki inancımızı yalnızca pekiştirir.

Okumamızda biraz daha aydınlatılması gereken ikinci bir temel yön ise üçüncü bölümün diğer kısımlarında, başka bir polemik bağlamında görünür hale gelir. Tuhaf gelebilir ama Lenin'in düşüncesi genellikle cevap verdiği –hem de ne garip bir cevap!- polemiklerden ortaya çıkar. Lenin'in cevabı, polemiğin nesnesi ile sınırlı kalmaz, ileriye doğru yansıtılır. Provokasyonun işlediği alanı kabul etmez, ona cevap verirken aynı

zamanda onu altüst eder. Sonuç olarak, bizi burada ilgilendiren ikinci temel yön, Bernstein'ın Lenin'in iktidar kavramına ve devrimden sonra iktidarın örgütlenmesine getirdiği eleştirinin itkisiyle ortaya çıkar. Lenin, Marx'm Komün örneği üzerine tartışması temelinde, devletin sönümlenmesinin, egemen sınıf olarak örgütlenen tüm işçilerin iktidarın idaresinde doğrudan yer alması olanağından doğduğunu öne sürer. Bernstein ve revizyonistler bu meselede Lenin'e karşı çıkar ve onu "ilkel demokrasi"yle, ileri kapitalist toplumların karmaşıklığını göz ardı etmekle vs. suçlar.

Bu ithamlar revizyonistler tarafından kim bilir kaç kez tekrar edilmiştir! Halbuki Lenin'de, bilimsel tanımın ötesinde, iktidarın doğrudan yönetimine izin vereecek şeyin tam da karmaşık bir maddi temel olarak, kapitalist temelin gelişimi olduğuna dair bir his ve fikrin mevcut olduğunu görürüz. Sorun daima bir bakış açısı sorunudur. Şeyler işçilerin bakış açısından görüldüğünde, endüstriyel gelişmenin karmaşıklığının emek gücünü birleşik bir öğeye, işlevi tamamen değiştirilebilir olan soyut bir kapasiteye dönüştürmesi, ekonomik ve politik gelişmenin bütünlüklü olarak doğrudan kontrolüne olanak verir:

> Kapitalist kültür, geniş ölçekli üretimi, fabrikaları, demiryollarını, postayı, telefonu vs. yarattı ve bu *temelde*, eski "devlet iktidarı"nın işlevlerinin büyük bir kısmı o kadar basitleşti ve öylesine basit kayıt, tescil ve denetim işlemlerine indirgenebilir hale geldi ki bu işler artık okuma yazma bilen herkes tarafından icra edilebilir, sıradan "işçi ücreti" karşılığında yerine getirilebilir ve tüm bu işlevlerin her türlü ayrıcalığı ve "resmi ihtişamı" ellerinden alınabilir (alınmalıdır da). İstisnasız tüm memurların seçilebilirliği ve her an görevden alınabilirliği, maaşlarının sıradan "işçi ücreti" düzeyine indirilmesi, bu basit ve "apaçık" demokratik tedbirler, işçilerin çıkarları ile köylülerin çoğunluğunun çıkarlarını birleştirirken aynı zamanda kapitalizmden sosyalizme giden bir köprü hizmeti görür. Bu tedbirler, devletin yeniden örgütlenmesi ile, toplumun salt politik olarak yeniden örgütlenmesi ile ilgilidir; elbette bunlar asıl anlamını ve önemini, ister şimdiden gerçekleşmiş isterse hazırlık aşamasında olsun "mülksüzleştirenlerin mülksüzleştirilmesi," yani üretim araçları üzerindeki kapitalist özel mülkiyetin toplumsal mülkiyete dönüştürülmesi yoluyla kazanırlar.[4]

4 A.g.e., s. 52.

Lenin'in buradaki olumlayıcı ifadesinin buyurucu tonu açıktır. Bu bir ütopya değil devrimci Marksizmin geliştirmiş ve oluşturmuş olduğu en yüksek bilimsel öngörü düzeyinde bir insanlığın olumlanmasıdır; bunun nedeni ise maddi temel ve kapitalist gelişmenin yıkımıyla sürekli bir ilişkinin korunmasıdır.

Elbette bu aşamada bu geçişin çarpıtılmış biçimiyle ilgili pek çok sorun ortaya çıkabilir. Ama bu öğeyi daha önce eleştirdik ve Lenin'in geçiş anlayışının çok fazla iyimserlik içerdiğini gördük. Bununla beraber, yüksek bir gelişme düzeyi; uygun bir maddi temeli ve dolayısıyla emeği ya da emeği reddi, komünizmi üretebilecek olan ehil bir emek gücünü belirlediğinde, Lenin'in bu yanılsamasının geri kazandırılabileceğini biliyoruz. Lenin'in şu sözleriyle tekrar perçinlediği de budur:

> "Yeni" bir toplum uydurmak ya da icat etmek anlamında Marx'ta ütopyacılıktan eser yoktur. Hayır, o yeni toplumun eskisinin içinden doğuşunu, eskiden yeniye geçişi kitlesel bir proleter hareket gibi inceler ve bundan pratik sonuçlar çıkartır. O komünden "öğrenmiştir," tıpkı ezilen sınıfların büyük hareketlerinin deneyimlerinden öğrenmekte tereddüt etmemiş ve onlara asla bilgiç "vaazlar" vermeye kalkmamış olan o büyük devrimci düşünürler gibi.[5]

Ve yine ekonomizm karşısındaki polemik tavır, Marx'ta Lenin'de olduğu kadar derindir. Çoğu zaman zihinde önceden canlandırma bir düşman gibi görünür: Teorik vekalet bütünüyle kolektif praksise geçer. Teori, geçişin gerekliliğini belirler hale gelir, fakat bunun biçimleri ve yeni ve en yüksek örgütlenme tarzları, onları tanımlayan pratikten başka bir şey değildir: "Yeni örgütlenme biçimlerini keşfeden" bizzat harekettir.

> Marx tüm bir sosyalizm ve politik mücadele tarihinden devletin ortadan kalmak zorunda olduğu, bu ortadan kalkışın geçiş nitelikli (devletten devlet olmayana geçiş) biçiminin "egemen sınıf olarak örgütlenmiş proletarya" olduğu sonucunu çıkarmıştır. Ancak Marx, bu gelecek aşamanın *politik biçimlerini keşfetmeye* kalkışmamıştır. Kendini Fransa tarihini dikkatli bir şekilde gözlemek, incelemek ve 1851 yılının yol açtığı şu sonucu, yani işlerin *burjuva devlet makinesinin yıkılmasına* doğru gittiğini çıkarmakla sınırlandırmıştır. Ve proletarya-

5 A.g.e., s. 57.

> nın devrimci hareketi patlak verdiğinde Marx, başarısızlığına, kısa ömürlü olmasına ve aşikâr güçsüzlüğüne rağmen, bu hareketin hangi biçimleri *keşfettiğini* incelemeye başlamıştır. Komün, proleter devrimin, altında emeğin iktisadi kurtuluşunun gerçekleşebileceği, "nihayet keşfettiği" biçimdir. Komün, proleter devrimin burjuva devlet makinesini parçalamak yönündeki ilk girişimidir ve parçalanmış olan devlet makinesinin yerini alacak ve yerini alması gereken "nihayet keşfedilen" son biçimdir. Daha ileride, 1905 ve 1917 Rus devrimlerinin başka durumlar ve koşullar altında Komün'ün işini nasıl devam ettirdiğini ve Marx'ın bu dahiyane analizini nasıl doğruladığını göreceğiz.[6]

O halde altı çizilmesi gereken temel veçhe, temel ile devrimci hareket arasındaki ilişkidir: katışıksız bir biçimde mantıksal olan bir süreci biçimlendirmiş görünen o süreksiz sürekliliği maddi terimlerle ele almanın farklı bir yolu. Yani "komünizme geçiş," kapitalist gelişmenin belirlemiş olduğu tramplenden başlayan bir "sıçrama"dır. Teorinin işlevi, karşımızda duran gerçekliği her türlü ütopik imadan uzak olan "tarihsel-doğal" bir yöntemle - bu yöntem zekâmızı ve pratik faaliyetlerimizi gündelik pratikte her gün yenilgiye uğrayan uğraklara ve gerçekliklere yansıtsa da- dolayımlamaktır. Fakat eğilim; gerçeklik, nesnellik ve öznellik arasındaki, karşımızda bulunan ile işçi sınıfının yapacağı arasındaki dolayımın bu bilimsel uğrağı; gerçekten de, bilimsel olarak ve her türlü görünüşün ötesinde, bu karşı konulamaz devrimci süreci kavrar. Sıçramanın öngörülemez ve tamamen öznel bir şey olduğunu öne süren reformistlerin aksine, Lenin sürecin süreksizliğinin gerçeklikte, maddi temelde cisimleşmiş olduğunu ve böylece tanınıp incelenmesi gerektiğini düşünür. Bu maddi temel muazzam olduğu kadar istikrarlıdır da: büyük endüstri, fabrikalar, endüstrinin toplumsal altyapısı ve ters yüz olmuş bir bakış açısından, bu üretimin belirlediği işçi. Bugün insanlar, meta emek olarak taşıdıkları tüm niteliklerin ötesinde üreticiler olarak kullanılabilir; çünkü bu insanlar toplumun içinde doğmuş, oluşmuş ve eğitilmiş ve dolayısıyla da bir bütün olarak bu toplumun işlevinin tamamen değişebilir bir öğesi haline gelmiştir. Fakat işçi, bu gerçekliğin içinde olmakla birlikte, basit kayıtlar ve denetimlerle ona egemen olma yetisine sahiptir ve bunu sadece pro-

6 A.g.e., s. 65.

leterleştirilmiş olmasından ve ona açık bırakılmış olan maddi temelle ilişkisinden ötürü değil, daha ziyade bu proleterleşme, kapitalist üretimin en yüksek düzeyinde herkesi eşitlediği için yapabilir. Bugün kapitalist üretim bu olanağa şimdiden açıktır ve şimdi onu komuta, hiyerarşik gelişme ve var olan yapıyı yeniden üretme açısından gizemlileştirmektedir. Fakat bu temel (gerek nesnel gerek öznel bakış açısından) antagonist ve potansiyel olarak devrimci terimlerle belirlenmiştir. Bu, üçüncü bölümün, tamamlayıcısı olduğu beşinci bölümün anlaşılması bakımından sunduğu başka bir metodolojik öğedir.

Bu bölümde bizi ilgilendiren üçüncü ve son öğe ise daha da önemlidir. Çünkü bu öğe gerek devrimci geçiş teorisi gerekse parti teorisi açısından bir dizi temel motifi bir araya getirir. Lenin'in Marx'tan alıntıladığı son pasajı okuyalım:

> Komün'ün tabi tutulduğu yorumların ve onda ifade bulan çıkarların çeşitliliği, bütün eski hükümet biçimleri baskıcı olmuşken onun tamamen esnek bir politik biçim olduğunu göstermektedir. Komün'ün asıl sırrı şuydu: O her şeyden önce bir *işçi sınıfı iktidarıydı*, temellük eden sınıfa karşı üreten sınıfın mücadelesinin bir ürünüydü, emeğin iktisadi kurtuluşunun gerçekleştirilebilmesi için nihayet keşfedilmiş olan politik biçimdi... Bu son koşul olmadan, Komünal Kuruluş imkânsız ve bir aldatmaca olurdu.[7]

"Tamamen esnek bir politik biçim:" Proletarya diktatörlüğü burada devletten devlet-olmayana geçişle özdeş hale gelir. Marx ve Lenin'de, ayaklanma, diktatörlük ve sönümlenmeden oluşan özgül sürecin, bu üçlü formülün olumlanmasının yanında, pratikte çok daha gerçekçi ve hakiki olan ve şimdi bizim politik söylemimizin de temeli olarak hizmet eden ikili bir formüle anıştırmalar görürüz. Emeğin ortadan kaldırılması problemi temelse, o halde ikili formül buna uygundur. Komün sadece bir diktatörlük değildir, o tamamen esnek bir politik biçim, devletten devlet-olmayana süre giden geçiştir. Burada Lenin'in politik duruşu; Marx'tan yapılan, geçişin ileri düzeyde bir mücadeleye girmiş olan proletaryanın eylemi olarak görüldüğü bu çok önemli alıntının yorumunda kendini sabırsızca açığa vurur. Bu yorumda devletin dolaysız sönümlenmesinin ikili formülü, proletaryanın iktidarı ele geçirmesinin dolaysız

7 A.g.e., s. 64.

yayılımının, hem neden hem de sonuç olarak, eşleniğidir. Bu esnek politik biçim ile tek yanlı bir şekilde baskıcı olan önceki diğer tüm hükümet şekilleri arasındaki karşıtlık; Lenin'in, proletaryanın, bir geçiş dogması olarak, statik ve baskıcı bir biçimde düşünülen bir proletarya diktatörlüğü karşısındaki önleyici bir özeleştirisidir. Proletarya diktatörlüğü çok temel ve önemli bir geçiştir; onu sanki temel bir şey değilmiş gibi düşünmekten daha zararlı bir şey yoktur, onu statik ve diyalektik olmayan bir biçimde, yani sürekli süreksizliğin mantığı dışında ve dolayısıyla da maddi temel ile öznelliğin gelişimi arasındaki ilişki dışında (şöyle de söylenebilir: bir sürekli devrim olarak proletarya diktatörlüğü biçimindeki Maoist anlayış dışında) düşünmekten daha tehlikeli olan bir şey yoktur.

Devlet ve Devrim'in üçüncü bölümünde bulunabilecek daha başka güzel şeylerin yanında, bu üç mesele bana özellikle önemli göründü. Bunları tekrar edelim. Birincisi, Lenin'in gelişme ve devrim arasındaki ilişkinin revizyonist ve sosyal demokrat kavranışına getirdiği eleştiridir. Lenin, Marx'ın söyledikleri temelinde, bunun bir süreksizlik ve kopuş ilişkisi olduğunu açığa kavuşturur. Bunu polemik bir tarzda yapar ve bugün işçi sınıfının gücünün yanında devrimci düşüncelerin de olgunlaşmakta olduğu kapitalist toplumda bu daha da önemli hale gelmiştir. İkinci temel mesele, maddi temel ile doğrudan bir sınıf hükümeti olanağı arasındaki ilişki ile ilgilidir: Reformist söylem ve pratiğin aksine, işçilerin doğrudan hükümeti, bugün maddi temelin oluşumunun gelişimi ve olgunlaşması tarafından da doğrulanmış durumdadır. İlk ikisine dayanan üçüncü mesele ise, işçi hükümeti biçimindeki esnek politik biçimin, devlet bir kere parçalandıktan sonra sönümlenme ve emeğin özgürleşmesi sürecini derhal geliştirebilme kapasitesi olarak düşünülmesi ile ilgilidir. Tüm bu uğraklar bir yandan gelişmenin içindeki ve karşısındaki devrimci geçişin esaslı niteliğinin yeniden olumlanmasında birleşir, diğer yandan da bu geçişi, emeğin sönümlenmesi sürecinin derhal başlayabileceği ikili bir süreç olarak tanımlamamıza yardımcı olur. Bugünkü analizimiz, Marx'ın "yanılsaması"nı ve Lenin'in "iyimserliğini" doğrulamaktadır.

29
Geçici Bir Sonuç
Lenin ve Biz

"Engels'in Tamamlayıcı Açıklamaları" başlıklı dördüncü bölüm, üçüncü bölümün temalarına bağlı kalır ve devletin parçalanması meselesini Engels'in 1871'den sonraki yazılarına odaklanarak yeniden ele alır. Bizim bakış açımızdan buradan alıp tekrar gündeme getirebileceğimiz pek bir şey yoktur, çünkü önceden zaten ifade edilmiş olan sorularla ilgili, dikkate değer yeni bir öğe eklemeyen bir dizi tekrardan ve filolojik noktadan ibarettir.

Bununla birlikte, "Erfurt Program Taslağının Eleştirisi" adını taşıyan dördüncü paragraf, metodoloji ve içerik bakımından ilginç bir noktaya işaret etmektedir. Lenin burada komünizmin ekonomik temeli, özellikle de kapitalist büyüme ile planlama biçimleri arasındaki ilişki problemini ortaya atar. Bu, Lenin'in probleme ilişkin sadece birkaç saptamasından biridir ve nasıl geliştirildiğine bakmak ilginç olacaktır. Lenin şöyle der:

> Geçerken ayrıca belirtelim ki Engels, modern kapitalizmde meydana gelen çeşitli değişimleri nasıl dikkatle ve titizlikle izlediğini ve bu sayede emperyalist çağımızın görevlerini belli bir ölçüde önceden görmeyi nasıl başarabildiğini gösteren, ekonomik meseleler üzerine çok değerli bir açıklama getirir.

> Bu açıklama şöyledir: Program taslağında kapitalizmin bir karakteristiği olarak belirtilen "plansızlık" (*Planlosigkeit*) sözcüğü üzerine Engels şöyle yazar: "Anonim şirketlerden tüm endüstriler üzerinde kontrol kuran ve bunları tekelleştiren tröstlere geçtiğimizde, sadece özel üretim değil plansızlık da sona erer." İşte bu, kapitalizmin son aşaması olan emperyalizmin teorik değerlendirilmesinde en temel olan şeyi, yani kapitalizmin tekelci kapitalizme dönüşmesini anlatmaktadır.

Bu alıntı üzerine yapılan yorum, geçiş teorisinin çok önemli bir öğesine işaret eder. Lenin, Engels'in kapitalizmin "plansızlık" olarak tanımlanmasına karşı polemiğini yorumlar ve "kolektif sermaye" ya da planlı sermaye kavramına yaklaşır. Erfurt taslağının editörü için kapitalizm planlanamıyorsa, o zaman devrimci geçiş planlı bir toplumla ilgilidir. Ona göre, planlamaya geçiş sosyalizme bir geçiştir. Hem Engels hem de Lenin bu tanıma haklı olarak karşı çıkar. Aslında planlama süreci kendisini kolayca sermayeyle ilişkilendirebilir. Tüm bir kapitalist gelişme bu amaca yönlendirilebilir. Anonim ortaklıklar, tröstler, tekeller; yavaş yavaş planlı kolektif sermayeyi oluşturmakta olan büyük sermaye toplayıcılarıdır. Sosyalizmin özünü oluşturmak bir yana, planlama hegemonik olgunluğuna erişmekte olan sermayenin tipik bir özelliğidir. Eğer tüm bunlar doğruysa geçiş, planlamayla değil, ücretli emek ilişkisinin yıkımıyla çakışır. Bu da doğruysa, o zaman planlamayı geçişin alanı olarak ayrıcalıklı kıldıkları için bize eziyet edip duran olan tüm o teorilere –ki bunların sayısı çoktur- saldırmak gerekir. Bugüne kadar sosyalist ve komünist hareketin içerisinde böylesine ateşli bir şekilde savunulan planlama ideolojisinin çerçevesini gizeminden arındırmak ve temelinden sarsmak gerekmektedir. Üstelik eğer planlama sermayenin bir silahıysa, eğer sermaye onu doğasının bir öğesi haline getirecek kadar kuvvetli bir şekilde kendi içine kapatmışsa, o halde bundan, devletin yıkımına ilişkin komünist programı yeniden kurmaya devam etme ihtiyacına dönük metodolojik bir işaret çıkarabilir ve kapitalist gelişmenin kendini açımlamakta olan en üst düzeyine odaklanabiliriz.

Fakat madalyonun öteki yüzü de vardır: Sermayenin, sosyalist harekete özgü idare ve toplumsallaşma biçimlerini benimsemiş olması, sosyalizmin aşıldığını göstermek bir yana,

saldırının gerçekleştirilebileceği ve devlet ile emeğin kapitalist örgütlenmesi arasındaki ayrımın temellendirilebileceği çok daha ileri bir aşamaya doğru gidilmekte ve yaklaşılmakta olduğuna işaret eder. Sermayenin bu artan toplumsallaşması; kapitalist sistemin sonu, radikal dönüşümü ya da yıkımı gibi görünmekten ziyade, aslında buna karşıt ve antagonist bir yönü ortaya koyar. Bu üretim tarzında, işçi sınıfının, bir sınıf olarak toplumsallaşması ve (rasyonelleştirilmiş, merkezileştirilmiş ve basitleştirilmiş) kapitalist komutanın araçsallığı içindeki yeri, iktidarı ele geçirmesine doğrudan geçişe izin verdiği ölçüde, komünizmi çok daha yakın bir şey olarak görmesine neden olacak şekilde şekillenmekte ve bir başkalaşımdan geçmekte olduğunu gösterir. Kapitalist toplumsallaşmanın artması, kendi içinde kapitalist rejimin bir dönüşümü değil, sadece işçi sınıfının devrimci saldırısı için yeni olanakların açılması anlamına gelmektedir.

> Fakat ne kadar planlarsa planlasınlar, kapitalist kodamanlar üretimin hacmini ulusal ve hatta uluslararası ölçekte önceden ne kadar hesap ederse etsinler, onu ne kadar sistematik bir biçimde düzenlerse düzenlesinler, hâlâ kapitalizmin içinde kalırız; yeni bir aşamasında da olsa hiç kuşkusuz hâlâ kapitalizmin içinde. Böyle bir kapitalizmin sosyalizme "yakınlığı," proletaryanın gerçek temsilcilerine sosyalist devrimin yakınlığı, kolaylığı, uygulanabilirliği ve aciliyetinin bir gerekçesi olarak hizmet etmelidir, yoksa tüm reformistlerin yapmaya çalıştığı gibi, böyle bir devrimin inkârını ve kapitalizmi daha çekici gösterme çabalarını hoş görmenin bir gerekçesi asla olmamalıdır.

Hem Engels hem de Lenin II. Enternasyonal'in öne sürdüğü devlet sosyalizmi sorusuna, birinci emperyalist savaşta sosyal demokratların ihanetinin bu ön işaretine saldırır ve onu yıkar.

"Marksizmin Oportünistler Tarafından Bayağılaştırılması" başlıklı altıncı bölümde, Plehanov ve Kautsky'e karşı sert bir polemiğe ve sol radikalizm (özellikle de Pannekoek'inki) lehine bir pozisyona rastlarız. Buna ekleyebileceğimiz pek az şey vardır. Bu bölümün temel özelliği, oportünistlere karşı, proletarya diktatörlüğü teorisinin güçlü polemik niteliğidir. Bu aynı zamanda anarşistlere karşı da kullanılır, fakat anarşist taleplerin içeriği (Proudhoncu terimlerle, yani özerklik, âdemi merkezi-

leşme ve küçük zanaatkâr deneyimleri bakımından sunulmadıkları haliyle) sol komünizmin devrim projesinin daima temel bir parçası olarak kabul edilir. Anarşistlere karşı, Lenin, devrimcilerin dikkatlerini yoğunlaştırması gereken bir uğrak olarak proletarya diktatörlüğüyle gerçekleşecek "sıçrama" ve "kopuş" meselesini vurgular; ama sonra anarşistleri reformistlere karşı kullanır, çünkü Bolşevizm, yani parti ve devlete (biri devrimci sürecin tüm bir dolayımı bakımından, diğeri ise bir düşman ve dolayısıyla devrimci kuvvetin yönelmesi gereken bir nesne olarak bu özerk gerçekliklere) ilişkin komünist anlayışın reformizmle hiçbir ilgisi yoktur. Lenin anarşistlerin devlet karşıtı duruşunu, insanların sömürülmesinin her türlü biçimine duyulan nefreti alır, buna sıkı bir şekilde tutunur ve bunu inanılır bir şey haline getirir.

Böylece *Devlet ve Devrim* üzerine okumamızın sonuna geldik. Bu çok değerli bir kitaptır ve onu okumak ve yeniden okumak onunla yapabileceklerimizin en azıdır. Elbette her okumada, vurgulanacak ve üzerine odaklanılacak bir bakış açısının seçilmesi gerekir. Biz de gelecekteki komünist devletin birtakım biçimsel ve bazen de ideolojik nitelikleri üzerine öngörüde bulunmak yerine, geçiş meselesini politik bir bakış açısından, politik ekonominin eleştirisi açısından tanımlamaya çalıştık. Bu yeniden okuma, derslerimizin başında dile getirdiğimiz bir fikir içinde kapanıp kalabilirdi. Bu fikir, Lenin'in Marksizminin komünist geleneğin bize bırakmış olduğu en kusursuz araç, yöntem olduğu şeklindeydi. Bu yüzden *Devlet ve Devrim*'i alıp bir kaidenin üstüne koymak ve onu, sınıf mücadelesinin pratik ve teorik problemlerine sunduğumuz çözümleri üzerinde şekillendirebileceğimiz bir metin gibi ele almaktan daha az Leninist bir şey olamaz. Lenin'in yöntemi, Marksist yöntemin en damıtılmış biçimidir, çünkü aşırı derecede etkili ve politik olarak belirli bir dizi kavramın üstüne oturtulmuştur. Örneğin bu kavramların arasında, sınıf bileşimi kavramına çevrilebilecek olan belirli tarihsel oluşum kavramı; teorik ve pratik bir öngörü oluşturan eğilim kavramı; devrimci sürecin, proletaryanın diğer katmanları ve nihayetinde diğer sınıflarla sürekli yeniden belirlenen güç ilişkilerinin içinde yer alan kitlesel işçi öznesinin bir ürünü olarak düşünülmesi ve bu ilişkinin tam da bu sürecin içinden hem strateji hem de taktiğin tanımlan-

masıyla çözüme kavuşturulması yer alır. Lenin'in yöntemi bu öznenin yöntemidir ve kendiliğindenlik ile öznellik arasındaki, kitle hareketi ile saldırı hareketi arasındaki dolayım olarak parti kavramı bu kitle yönteminin belirli biçiminden başka bir şey değildir.

Oldukça güçlü bir biçimde vurguladığımıza inandığımız bu çalışmanın sınırlarının ötesinde, 1960'ların Marksizminin, yani onu pratikte yeni bir teorik ve devrimci yapı olarak geliştirerek ve tanımlayarak katkıda bulunduğumuz ve şimdi hareketin temel bir parçası olarak da kabul edilen bu Marksizmin çok meşru bir biçimde Leninizme başvurabileceğini görebiliyoruz. Hiç şüphesiz, Lenin'i bayağılaştırmış olan reformistler bu sefer de 1960'ların Marksizmini asimile etmeye ve kitaplar, antolojiler ve toplantılar, küçük bürokratik destek operasyonlarıyla onu uysallaştırmaya ve reformizmin içine almaya çalışmaktadır. Ama bu nasıl da beyhude bir çabadır! 1960'ların Marksizmi bu tür bir girişime bağışıktır. Aslında bu Marksizm, Lenin'e karşı güçlü bir polemik pozisyonundan başlamıştır ve diğer şeylerin yanında, Lenin'i, komünist partilerin onu zorla içine çektiği o katı ortodoksluğun dışında, Leninist yöntemin kurucu ve genişleyen veçhelerini yakalamayı engelleyen o katı ve öldürücü ortodoksluğun dışında okuyamamasının nedeni de budur. Lenin, *Emperyalizm*'in yazarı olarak tanındı, ama bu "herkesçe anlaşılabilir inceleme"nin şu an kendimizi içinde bulduğumuz emperyalizm koşullarıyla, düşüncelerimiz ve eylemlerimizle örtüşmediğini gayet iyi biliyoruz. Lenin merkezileşmiş partinin, sendika ve işçi mücadeleleriyle katı, araçsal ve bürokratik ilişkinin teorisyeni olarak tanımlandı, fakat mücadeleler bu tabiyet ilişkisini kırdı. Son olarak Lenin, reformizmle belirlenen ilkesiz ittifakların bir teorisyeni olarak biliniyordu.

Şimdi, tüm bunlardan hareketle, 1960'larda Marksizmin ilk gelişim evresi bağlamında, eleştiri Lenin'in düşüncesini içermekten başka bir şey yapamaz. Yeni Marksizmin saptadığı yeni güç öğeleri, özellikle de yeni özellikleri olan bu yeni devrimci öznenin, sermayenin toplumsallaşması sürdüğü ve tüm toplum işçi sınıfına karşı konulduğu ölçüde, toplumun geri kalanıyla arasındaki güç ilişkilerini bütünüyle değiştirmiş olan bir işçi sınıfı öznesinin bu muazzam keşfi, sosyal demokrasinin ve III. Enternasyonalizmin Lenin'i kullanma tarzının al-

tını tamamen oymuştur. Dolayısıyla Leninizme karşı saldırı, pozitif bir anlamda, sermayenin bir devlet tekeli olarak sahip olduğu mevcut gücün fetişist tanımını, ki bu tanım reformistler tarafından doktriner bir imge olarak dayatılıyordu, yıkmayı amaçlıyordu. Parti teorisine saldırılmaktaydı, çünkü bu, proletaryanın ilgisizleştirilmesinin ve tabi kılınmasının bir teorisiydi; ittifaklar teorisine ve onun beraberinde getirdiği tüm kirliliklere de saldırılıyordu vs.

Fakat 1960'ların Marksizmi, Lenin'i geri kazanmamıza ve onda verimli bir zemin bulmamıza olanak sağladı, çünkü bu geri kazanım, geçmişte getirilen eleştirileri önemsizleştirdi ve bu eleştirileri getirebilmenin temelini, desteğini ve araçlarını bizzat Lenin'in yönteminden bulup çıkardı. Hatta Lenin'in, II. Enternasyonal karşısında, 1960'lar Marksizminin III. Enternasyonal'e karşı gerçekleştirdiği şeyin aynısını gerçekleştirdiği söylenebilir. Lenin'in gerekçeleri sadece üstün bir teorik zekâdan değil, aynı zamanda ve özellikle de sınıf mücadelesini çok daha cesur ve ileri bir şekilde konumlandırmış olmasından türemiştir: Leninizm ve Marksizmimiz teorik ve pratik düşüncenin bu yoğunluğunda takip edebilecekleri muazzam bir yol bulmuştur.

Lenin, bizim yeni ustamızdır, o hâlâ canlıdır ve uygundur; çünkü bir araç ve yöntem olarak Leninizm sadece işçi sınıfının bileşimi içindeki yerinden ya da sınıf deneyimlerini tasvir ve analiz etme ve bunları bir silaha dönüştürmek için genelleyebilme becerisinden doğmamıştır. Leninizm sadece, belirli bir sınıf bileşimi içinde, eleştiri silahlarından silahların eleştirisine bir geçişten de ortaya çıkmamıştır. O bunun yanında ve ötesinde devrimci sürecin belirlediği "sıçramalara" ayak uydurabilmiş ve bunları olumlayabilmiştir. Lenin'in düşüncesi, bazı anahtar kavramlar ve kendini yeni durumlara sürekli ayarlayabilmeye hazır bir esneklik üzerinde temellenen, mutlak biçimde tutarlı bir teorik sürekliliğin paradoksunu ifade eder. Kendine sadakati, devrimci müdahale ve uygulama alanı ne kadar genişse o kadar yüksektir. Bu paradoksal özellik, Marx'ın düşüncesinde de bulunur, en azından Marx politik ve tarih düzeyiyle karşı karşıya geldiğinde. Ama Lenin tüm bunları bir adım yukarı taşır. 1960'ların Marksizmi, İtalya'da ve tüm ileri kapitalist ülkelerde, geleneksel III. Enternasyonalizmin tüm o

arkaik kalıntılarından kurtulduğunda, Leninizmi geri kazanarak geliştirdiğinde, komünist teorideki hegemonyasını pekiştirmeyi başaracaktır.

Son olarak, bugünkü temel görevimiz Lenin'in metinlerini okuyarak kolaylaşır. Görevimiz, sadece temel kavramları değil, aynı zamanda ve bunun da ötesinde, bu kavramların, ilk defa komünist projenin olgun bir veçhesi olarak düşünebileceğimiz kolektif pratikle ilişkilerini sistematikleştirmektir. Bugün Leninizmimizin ihtiyaç duyduğu büyük değişimler, Lenin'in sınırlarına bağlı değildir, bunlar sınıfın devrimci ve komünist olgunluğundan türer. Öyleyse bugün Leninizm, kitleleri sınıf yönünde kat edebilme ve herhangi bir teorik yaklaşımı devrimci mücadelenin doğrudan pratiği ne ise ona tabi kılabilme becerisini gösterecektir. Artık düşünceyi, bu türden bir ilişkinin dışında ileri taşımak mümkün değildir. Bu, Lenin'de kabul ettiğimiz, yeniden okuduğumuz, kullandığımız, eleştirdiğimiz ve onda kendimizi bulduğumuz geçici bir sonuçtur; ama tüm bunların ötesinde, Lenin devrimini *yapmıştır*. Bu temeldir. Varılacak herhangi bir sonuç, bunu göz önünde bulundurmak zorundadır ve *bizim kendi devrimimiz* klasiklerle boy ölçüşebilene kadar da ancak geçici kalacaktır.

Beşinci Kısım
"Sol" Komünizm Üzerine Ek Bir Sonuç ve Bir Başlangıç

30
Zor Bir Denge

"Sol" Komünizm Bir Çocukluk Hastalığı[1] bir parti elkitabıdır. Muzaffer olmuş ve daha sonra Sovyet Devrimi'nin savunulması, genişlemesi ve denetimine dönük enternasyonal örgütlenme yapılarının temeli haline gelecek olan bir işçi enternasyonali modelinin inşası için stratejik ve taktiksel bir plan geliştirmeye girişmiş olan bir parti için hazırlanmış bir elkitabıdır: "Bolşevizmin tarihi ve mevcut taktiklerinde genel uygulanabilirliği, genel geçerliliği ve genel bağlayıcılığı olan şeyleri Batı Avrupa'ya uygulamayı amaçlayan bu broşürün genel planına uygun olarak kendi deneyimimizden başlamak istiyorum."[2]

Bir parti elkitabı olmasına rağmen, *"Sol" Komünizm* bir hareket modelini, yani Sovyet modelini, işçilerin savaşımı ve demokratik mücadelenin radikalleşmesi sırasında meydana gelen geçiş içinde temellenen bu sosyalist modeli "ihraç eder":

> Devrimimizin bazı temel özelliklerinin sadece yerel değil, sadece özellikle ulusal ya da Rusya'ya özgü değil, daha ziyade uluslararası bir önemi olduğunu kesin bir şekilde ortaya ko-

1 Alıntılar, Editori Riuniti tarafından yapılan 1972 tarihli baskıdan yapılmıştır.

2 Lenin, *L'Estremismo, malattia infantile del comunismo*, s. 63.

yan ciddi derecede uluslararası bir deneyime sahibiz. Burada sadece sözcüğün en geniş anlamıyla uluslararası bir önemden bahsetmiyoruz. Tüm ülkeleri etkilemesi anlamında devrimimizin sadece bazı değil tüm temel özellikleri ve ayrıca ikincil özelliklerinin de pek çoğu, uluslararası bir önem arz etmektedir. Dolayısıyla onu en dar anlamıyla ele aldığımızda, yani uluslararası önemle, ülkemizde olup bitenlerin uluslararası geçerliliğini ya da uluslararası düzeyde tekrar etmesinin tarihsel kaçınılmazlığını kast ettiğimizde, devrimimizin bazı temel özelliklerinin gerçekten de böyle bir önem arz ettiğini kabul etmek gerekir. Elbette bu gerçeği abartmak ve onu devrimimizin bazı temel özelliklerinin ötesine genişletmek büyük bir yanlış olur. Proleter devrimin ileri ülkelerin en azından birinde muzaffer olmasından sonra, mevcut durumda büyük olasılıkla ani bir değişimin meydana geleceğini, yani Rusya'nın model ülke olmaktan derhal çıkacağını ve yine ("Sovyetik" ve sosyalist bir anlamda) geri kalmış bir ülke haline geleceğini göz ardı etmek de bir o kadar yanlış olacaktır. Ne var ki tarihin bu uğrağında mevcut durum, Rus modelinin bütün ülkelere yakın ve kaçınılmaz gelecekleri hakkında son derece önemli şeyler sunduğunu göstermektedir. Bütün ülkelerdeki ileri işçiler bunu çoktan anlamıştır; hatta anlamaktan çok bunu devrimci sınıf içgüdüsüyle kavramış ve sezmiş durumdadır. Sovyet iktidarının ve Bolşevik teori ve taktiğin esaslarının uluslararası önemi (sözcüğün dar anlamıyla) burada yatar.[3]

Dahası bu elkitabı, Rus partisinin eylem modelini sürükleyici ve temel bir örnek olarak sunar, ama modelin geçerliliği, kitlelerin onu doğrulama kapasitesine bırakılmıştır:

Rusya'da muzaffer proletarya diktatörlüğü deneyimi, bu soru üzerine düşünemeyen ya da bunu düşünecek durumu olmayanlara bile, proletaryanın mutlak merkezileşmesinin ve en sıkı disiplininin, burjuvaziye karşı zaferinin en temel koşullarından biri olduğunu açıkça göstermiştir. Bunun üzerine sıkça tartışılmaktadır. Ama bunun ne demek olduğu ve hangi koşullar altında mümkün olduğu üzerine yeterince düşünülmemektedir. Sovyet iktidarı ve Bolşevikler bunca tebrik edilirken, bu tebriklere, Bolşeviklerin devrimci proletaryanın ihtiyaç duyduğu disiplini oluşturabilmesinin *nedenlerinin derin bir analizi daha sık* eşlik edebilse daha iyi olmaz mı? Bir politik düşünce akımı ve politik bir parti olarak Bolşevizm 1903'ten beri vardır. Bolşevizmin, proletaryanın zaferi için gerekli olan çelik disiplini en zor koşullar altında oluşturmayı ve sürdürmeyi nasıl başarabildiğini, ancak onun varlığının tüm bir tarihi tatmin edici bir biçimde açıklayabilir. Öncelikle ortaya çıkan soru şudur: Proletaryanın devrimci partisinin

3 A.g.e., s. 3-4.

> disiplini nasıl sağlanır? Nasıl sınanır? Nasıl pekiştirilir? Her şeyden önce proleter öncünün sınıf bilinciyle ve onun devrime bağlılığı, sebatı, özverisi ve kahramanlığıyla. İkinci olarak, en geniş emekçi kitlelerle, öncelikle proletaryayla ama aynı zamanda proleter olmayan emekçi kitlelerle bağ kurabilme, onlara ulaşabilme ve bir ölçüde, dilerseniz, onlarla kaynaşabilme becerisiyle. Üçüncü olarak, geniş kitlelerin doğrudan *kendi deneyimleri* sayesinde doğruluğuna ikna olmaları koşuluyla, bu öncünün politik önderliğinin, politik strateji ve taktiklerinin doğruluğuyla. Bu koşullar olmadan, görevi burjuvaziyi devirmek ve tüm toplumu dönüştürmek olan ileri sınıfın partisi olmaya gerçekten muktedir bir devrimci partide disiplini sağlamak mümkün değildir. Bu koşullar olmadan, disiplini sağlamaya dönük tüm çabalar, kaçınılmaz olarak başarısızlığa uğrayacak ve süslü cümleler etmenin ötesine geçemeyip suratların ekşitilmesine yol açacaktır. Öte yandan bu koşullar birdenbire ortaya çıkmaz. Ancak uzun çabalar ve çetin deneyimlerle yaratılırlar. Bir dogma olmayıp sadece gerçekten kitlesel ve devrimci olan bir hareketin pratik faaliyetiyle sıkı bir bağ içinde son şeklini alan doğru bir devrimci teori, bu koşulların yaratımını kolaylaştırır.[4]

Bu bakış açısından, *"Sol" Komünizm* daha başından itibaren oldukça problematiktir ve temel kaygısı, sunduğu model ile bunun kitlesel eylem tarafından doğrulanması arasında bir denge kurabilmektir: enternasyonal kapsamı olan devrimci bir sürecin gerçekleşmesi.

Fakat bu yetmez. Söz konusu olan sadece, 1920'de olduğundan farklı koşullarla yüz yüze bulunan her bir ülkede yürütülen analizin de gösterdiği üzere, öngörülebildiği kadarıyla uzun dönemli olacak ve sabit kalacak yapısal koşullara dayalı statik bir denge arayışı değildir. Bolşevik programın, sınıf bileşiminin parametreleriyle, öznel ve parti inisiyatifi modeliyle uyuşması gerekir: Programın her evresi, öngörü bakımından bir tür istikrara ulaşabilmiş ve örgütlenme biçimi ile kitlelerin inisiyatifi arasındaki ilişkiyi çözüme kavuşturacak uygun bir modeli geliştirebilmiştir. Ama Bolşevik devrimin zaferinin tüm ulusal burjuvazilerin tepkisini harekete geçirdiği, bu tepkinin derin bir kriz döneminde kendini saldırgan bir yeniden yapılanma ihtiyacına uydurma biçimini almaya başladığı *dramatik bir durum* içinde, *oldukça problematik olan bir denge* önerilmektedir. Devrimci bir model ile kitlelerin inisiyatifi arasında-

4 A.g.e., s. 10-12.

ki ilişkinin zorluğu, hem genel (yani problemin kendi doğasına bağlı olarak) hem de tikel yanıyla (yani ulusal koşullara bağlı olarak); tüm kıtada yaşanmakta olan sınıf mücadelesi döneminin istisnailiği, bizzat mücadelenin çetinliği ve savaşan tarafların korkunç kararı nedeniyle kat be kat artmış durumdadır.

Lenin sorunun, bu sınıf mücadelesi döneminin istisnailiği ve çetinliğini ilgilendiren bu ikinci veçhesini açık bir biçimde ortaya koyar:

> Proletarya diktatörlüğü, yeni sınıfın, şimdi *çok daha güçlü* bir düşmana, (sadece tek bir ülkede olsa da) devrilmesiyle birlikte direnişi *on kat* artmış olan ve gücünü sadece uluslararası sermayenin, burjuvazinin uluslararası bağlantılarının gücü ve sağlamlığından değil, aynı zamanda *alışkanlığın gücü*nden, küçük üretimin gücünden alan burjuvaziye karşı en kararlı ve amansız savaşıdır. Çünkü *küçük üretim* ne yazık ki dünyada hâlâ çok yaygındır ve durmaksızın, her gün, her saat, kendiliğinden ve kitlesel bir ölçekte kapitalizmi ve burjuvaziyi *üretmeye* devam etmektedir. Tüm bu nedenlerden dolayı proletarya diktatörlüğü zorunludur ve uzun, inatçı ve amansız bir ölüm kalım savaşı, sebat, disiplin, dayanıklılık, boyun eğmezlik ve irade birliği gerektiren bir savaş olmadan, burjuvaziye karşı zafer kazanmak mümkün değildir.[5]

Sınıf mücadelesinin bu istisnai sertliğinin altını çizmenin yanında, Lenin ve Komünist Enternasyonal önderliği o yıllarda meydana gelmekte olan dönüşümlerin istisnailiğini kavramışlar mıydı? Sovyet devrim modeli, sınıf mücadelesinin aşırı derecede şiddetlendiği bir dönemde kitlelerin deneyimine dayandırılmıştı; tamam, ama *Sovyet devriminin zaferinin tüm dünyada harekete geçirmiş olduğu diyalektik kaymanın* ve hem ulusal burjuvazilerin hem tek tek kapitalistlerin tepkisinin yoğunluğunu algılayabilmişler miydi?

Aslında Ekim'den sonra, burjuvazi çok geçmeden, dünya çapında ortaya çıkan işçi inisiyatifi nedeniyle daha da katlanmış olan Bolşevik meydan okumaya cevap verebilmek için güçlerini toplamaya ve elindeki tüm cephaneyi bu amaç uğrunda kullanmaya çalışmıştı. Burjuva diktatörlüğü kendisini yeniden örgütlemiş ve artık çok daha bilinçlenmiş bir şekilde ve Bolşeviklere karşı amansız bir nefretle, reformist araçların yerine despotik (faşist) biçimleri geçirmeye başlamıştı. Bu yeniden örgütlenme,

5 A.g.e., s. 9-10.

toplumsal üretimin yanı sıra, hem yapı hem de toplumsal komuta (devlet) düzeyinde yürütülmekteydi. Rusya'da gösterilen devrimci inisiyatif, kapitalizm tarafından eşit ve karşıt güçte bir yanıtla karşılanmıştı. Her zaman olduğu gibi, işçi devrimi diyalektiği, kapitalist yeniden yapılanmada güçlü karşıtıyla yüz yüze gelmiş; işçilerin devrimci inisiyatifi güç ilişkilerinin bu yeni düzeyine kendini uydurmak ve kaçınılmaz olarak kendini yenilemek zorunda kalmıştı.[6] *"Sol" Komünizm* bu sorunlara cevap vermekte midir? Kapitalist yeniden yapılanma içinde, *Ekim Devrimi'nden sonra geliştiği haliyle işçi sınıfı mücadelesinin yeni koşullarına uygun bir model* önerebilmekte midir? Bu koşullar altında, Lenin'in düşüncesinde Bolşevik model ile kitlelerin Sovyetik ve devrimci inisiyatifi arasında güçlü bir şekilde belirlenmiş olan denge sürdürülebilir mi yoksa çöker mi?

"Sol" Komünizm'i bu sorulara bir yanıt girişimi olarak okursak, metin elbette bir dizi muğlaklık doğurur. Bir yandan Sovyetik ve Bolşevik modelin sunuluşu, olağanüstü güçlüdür ve bu yüzden kesinlikle geçerli olan bird evrimci gerilimi cisimleştirir; öte yandan modelin öznel gerilimi ile sınıf mücadelesinin dünya çapındaki yeni yapısal koşulları arasındaki denge tamamen uygunmuş gibi görünmemektedir. *"Sol" Komünizm* parti ilişkisinin (yani öznel inisiyatif ile politik sınıf bileşimi arasındaki ilişkinin) uluslararası düzeyde düşünülmesi ve analizi için bir başlangıç teşkil etmektedir. Bu heyecan verici bir başlangıçtır, ama yine de fazlasıyla Rus deneyimine doğru bükülmüştür. Bu, ortaya çıkmakta olan ve Rus deneyimine bir *sonuç* olarak sunulan, eski bir modelin serimlenmesinde biten yeni bir sorunun başlangıcıdır.

Bu sorunu daha yakından ele alalım. Bu broşürün ağırlık merkezi, temel işareti nedir? Bu ağırlık merkezi, Rus Bolşevik Partisi örneğidir.

> Bu sağlam teorik temel üzerinde yükselen Bolşevizm, deneyim zenginliği yönünden dünyada bir eşi daha olmayan on beş yıllık (1903-1917) bir pratik tarihe sahiptir. Çünkü bu on beş yıl boyunca hiçbir ülke bu devrimci deneyime; legal ve illegal, barışçıl ve şiddetli, gizli ve açık, çevreler ve kitle hareketleri

6 Bu meseleyle ilgili olarak bkz. çok yazarlı *Operai e stato*, Feltrinelli, Milan 1972 ve K.H.Roth, *Die "andere" Arbeiterbewegung*, İtalyanca çeviri Feltrinelli.

şeklinde, parlamenter ve terörist gibi çok farklı hareket biçimlerinin birbirini bu kadar hızlı bir şekilde izlediği bir deneyime yaklaşmayı bile başaramamıştır. Başka hiçbir ülkede, modern toplumun *tüm* sınıflarının böylesine zengin mücadele biçimleri, nüansları ve yöntemleri bu denli kısa bir süre içinde yoğunlaşmamıştır ve üstelik bu mücadele, ülkenin geri kalmışlığı ve Çarlık boyunduruğunun acımasızlığı yüzünden, istisnai bir hızla olgunlaşmış ve Amerika ile Avrupa'daki politik deneyimin "son modeli"ni büyük bir istek ve başarıyla benimsemiştir.[7]

Öyleyse burada Bolşevik stratejinin bütünü ele alınmaktadır. Fakat taktiksel ve stratejik işaretler de yoktan var olmazlar. Bunlar da politik sınıf bileşimi analizinden, belirli bir proletaryanın, bu örnekte Rus proletaryasının genel koşulları üzerinde yürütülen politik çalışmadan doğar. Burada tüm mücadele biçimleri kullanılmış, tüm devrimci araçlar denenmiştir. Her defasında en uygun araçlar parti tarafından seçilmiş ve kitleler tarafından doğrulanmıştır. Bolşevizm basitçe tüm mücadele biçimlerini kullanmaya açık olmak değil, bu silahların, program ve kitlelerin deneyiminin ışığı altında, bir amaca göre tartılması demektir. Öyleyse belirleyici olan soru şudur: Araçlar, amaçlara ve emekçi, proleter sınıfın politik bileşimine nasıl uygun olabilir? Bu belirleyici soru, parti ile sınıf bileşimi, yani kitlelerin devrimci deneyimi arasındaki ilişkiyle ilgilidir. Bolşevik parti, zaferine kadar, bu öğeler arasında bir denge kurmayı daima başarabilmiştir.

Peki ama Bolşevik partinin tavrı ve çizgisinin bu analizi hangi temellerde genişletilebilir? Hangi temel üzerinde bir model haline gelebilir?

Lenin'in düşüncesindeki temel hareketleri ve yaklaşımları yeniden oluşturmaya çalışırken öne sürdüklerimizi hatırlarsak, Bolşevik şemayı bir model olarak örneklemenin mümkün olabileceği tek temel, politik koşullar ve sınıf bileşimiyle bir analojiyi gerektirir. Lenin burada haklıdır. Daha ileride, onun şemalaştırmakla hiç de suçlanamayacağını ve aksine koşulların özgüllüğü konusunda ne kadar da dikkatli olduğunu göreceğiz. Onun önerdiği modelin hiçbir şematik yanı yoktur. Bu esasen ve temelde politik bir olgudur. Bolşevik devrimin yayılması, şu çok basit nedenden ötürü, sadece tekil sınıf bileşimle-

7 Lenin, *Estremismo*, s. 13-14.

riyle temel bir analojiye dayandırılabilir: Rus devriminin öznel gücü, kitlelerin hareketine dayanır, belirli bir modelle ilişkilidir ve proletarya diktatörlüğü örneğiyle desteklenmiştir. Mesele budur. 1920'de bu modeli öneriyor olmak, işçi sınıfının dünya çapındaki bileşiminin çok önemli bir boyutunu keşfetmek demektir. Lenin'in ihtişamı ve *"Sol" Komünizm*'in büyüleyiciliği burada yatar.

Ama *"Sol" Komünizm* bundan ibaret değildir. Enternasyonal düzeyde örgütlenme önerisi ile enternasyonal proletaryanın politik bileşiminin öznel öğeleri veçheleri arasındaki bu yeni denge, aşırı derecede kırılgandı. Bunun neden böyle olduğunu gördük: Bu denge, kapitalizmin cevap verebilme yeteneği yüzünden dinamitlenmiş ve kaçınılmaz olarak artmakta olan devrimci gerilimin kısa ömrüyle sınırlanmıştı. Paradoksal biçimde, Bolşevik model, hareketin istikrarının bir figürü olarak değil, daha çok bir artış öğesi, bir saldırı kaydı olarak sunulmuştur. Bu örnekte Lenin'in sentezi tamamen bir saldırı, saldırının (kısa ömürlü) terimleriyle ilişkili ve Sovyet rejiminin zorunlu savunusunun tutuşturduğu bir hücumun sentezidir. Sentez tam da bu yüzden kırılgandır. Bu aşamada komünist hareketin yayılması başka araçları gerektirmiştir: Her şeyden önce kapitalistlerin ve işçilerin davranışlarını, sınıflar arasındaki güç ilişkilerinin bu yeni biçimlenişini öngörmesi gerekecektir. Ama *"Sol" Komünizm* bunda başarısız olmuştur; başarısız olmakla da kalmamış, göreceğimiz üzere, bu zorluklar karşısında ideolojik ve yanlış bir çıkış yolu aramaya girişmiştir.

Şimdilik buna sadece işaret etmekle kalalım. Lenin'in bakışının, onu nefretin tek nesnesi ve saldırının hedefi olarak belirleyebilmek için, güçlü soyutlamasıyla birlikte, sadece iktidarın niteliğine yöneldiğini gördük. Bununla birlikte, özgül Rus otokrasisi figürü tarafından belirlendiği şekliyle, "politik olanın otonomisi" üzerine bu vurgular, yalnızca Lenin'e özel bir nitelik kazanmıştır. 1920'nin zor koşulları altında, analiz özellikle bu yana kaymış görünür. Göreceğimiz üzere, aşırılığa ya da "sol" komünizme saldırı esasen "politik olanın otonomisi"nden hareket eder ve devlet yapılarının önünde partinin biçimsel pozisyonu yönünde bir taleple desteklenir. Lenin, Rus devrimini savunmanın acil gerekliliği karşısında,

kendi özgül koşulları içinde bütünlüklü söylemin özgül ve tek yanlı yönlerini daha da kuvvetlendirir.[8]

Bunun ne önemi vardır? Daha sonra tersine çevrilebileceklerdir! Tutumlarının sekter tekilliği, Bolşeviklerin tüm bir stratejisini canlandırır. Ama bunu yapacak, taktik anların sekansı ile stratejik tasarım arasında sürekliliği inşa edecek bir güce ihtiyaç vardı. Bu olmadı. Bu bakış açısından *"Sol" Komünizm* tekil olmayan bir "Leninizm"in kalıntısını içerir ve enternasyonal komünizmin tarihi bir evresinin belirgin bir özelliği haline gelir. Bu demek oluyor ki "politik olanın otonomisi," zaman içinde, iktidarın çıkarlarını öncelikli gören Enternasyonalin "politik" perspektifinde sabitlenmiş olan bir ideolojiye dönüşecektir. Buraya kadar her şey yolunda! (Yine de bu ayrı bir konudur.) Asıl korkunç olan şey, Leninizme yapılan asıl ve derin ihanet, Marx ve Lenin arasındaki sürekliliğin altüst oluşu; bu iktidar ideolojisi, politik sınıf bileşimi analizinden koparılıp kapitalist iktidarın, işçi karşıtı cevapların belirsiz bir değişimine muktedir olan bir şeymiş gibi gizemlileştirilmesine dönüştüğünde meydana gelir. Sınıf eylemi ve kapitalist yeniden yapılanma arasındaki bağ yıkılır ve örgüt bir fetiş haline gelir. Kapitalist tutumların öngörülmesi, ekonomizmin yeniden diriltilişinde sosyolojik bir analize indirgenir. Devlet anlayışında doğalcılık ve anarşist ütopyacılık, solda, daha ziyade de sağda, enternasyonal komünist hareketin temel özelliği haline gelir. 1920'nin dayattığı gereklilikler, kapitalist gelişmenin ve 1920'li ve 1930'lu yıllarda işçi sınıfı bileşimindeki dönüşümlerin anlaşılmasını engeller hale gelir. Dimitrov ve Togliatti'nin ellerinde *"Sol" Komünizm* gerici bir silaha dönüşür.

Gelecek derslerde bir yandan *"Sol" Komünizm*'in karşılaştığı sınırları ve maruz kaldığı gizemlileştirmeleri, diğer yandan da Lenin'in 1920'de, devrim için, komünizm için, proleter silahlanmanın temel bir uğrağı olarak proletarya diktatörlüğünün disiplinli bir savunusu gibi taktiksel bir kaymayı görebilmek konusundaki muazzam becerisini inceleyeceğiz.

"Sol" Komünizm'in içindeki denge marjının çok dar olduğunu unutmamalıyız: Leninist sentezin yapısal zorluğu burada sermayenin yeniden yapılanmasına maruz kalır ve kendi et-

8 Carr'ın tezleri bu açıdan temel bir önem taşır ve bunlara geri dönmek gerekir.

kisini sürdürmeyi başaramaz. Ya da daha doğrusu, bu etkiyi, Lenin bir ihtiyaç durumunu bir saldırı anına dönüştürebildiği oranda, sürdürebilir; ama diğer gerekli taktiksel kaymalar, ideolojiye dönüştürüldüğü ve revizyonistlerin Enternasyonal'inin stratejisinde gizemlileştirildiği ölçüde ise, sürdüremez.

31
"Sol" Komünizmin Bir Tanımı ve Bazı (Uygun?) Örnekler

Lenin'in broşürü sol komünizmin yadsınamaz bir tanımıyla, bazı terimlerini değiştirirsek bugün bile geçerli olan ve gerek maddi kökenleriyle gerekse teorik ve pratik niteliğiyle açıklanmış olan Rus partisinin mücadele deneyiminde temellenen bir tanımıyla başlar. Bu tanımı okuyalım:

> Bolşevizmin, anarşizmi hatırlatan ya da ondan bir şeyler ödünç alan ve bütün önemli meselelerde, tutarlı bir proleter sınıf mücadelesinin koşullarını sağlamakta ve gereklerini yerine getirmekte yetersiz kalan *küçük burjuva devrimciliğine* karşı uzun yıllar verilen mücadele içinde büyüdüğü, şekillendiği ve sağlamlaştığı yurtdışında yeterince bilinmemektedir. Marksistler için, kapitalizm altında daima baskıyla, çoğu kez yaşam koşullarının inanılmaz derecede ağır ve hızlı biçimde kötüleşmesiyle ve yıkımla karşılaşan küçük mülk sahiplerinin, küçük patronların (pek çok Avrupa ülkesinde geniş ve kitlesel düzeyde temsil edilen bir toplumsal tip) kolayca devrimci uçlara savrulabildiği ama sebat, örgütlülük, disiplin ve metanet gösteremediği, teorik olarak iyice anlaşılmış ve keza tüm Avrupa devrimleri ve devrimci hareketlerinin deneyimleri tarafından da tamamen doğrulanmış bir şeydir. Kapitalizmin dehşeti karşısında "öfkeden çılgına dönen" küçük burjuva, anarşizm gibi bütün kapitalist ülkelerin belirgin bir niteliğini oluşturan bir toplumsal fenomendir. Böyle bir devrimciliğin istikrarsızlığı, kısırlığı, hızla bir boyun eğişe, ka-

yıtsızlığa, hayalciliğe ve hatta bu ya da şu burjuva "moda"ya "çılgınca" kapılmaya dönüşmeye açık olması, tüm bunlar herkes tarafından bilinen şeylerdir. Ne var ki bütün bu hakikatlerin teorik, soyut bir şekilde tanınmış olması, devrimci partileri, daima en beklenmedik anlarda, bir şekilde yeni bir biçim altında, daha önce görülmemiş kisvelerde ve ortamlarda, -az ya da çok- tuhaf bir durumda ortaya çıkan eski hatalardan kurtarmaya yetmez. Anarşizm çoğu kez işçi sınıfı hareketinin oportünist günahlarının bir cezası olmuştur. Bu iki canavar birbirini tamamlar. Rusya'da, nüfusu Avrupa ülkelerine göre daha çok küçük burjuvadan oluşmasına rağmen, anarşizm her iki devrimin hazırlığında (1905 ve 1917) ve devrim süresince nispeten önemsiz bir etkide bulunmuşsa, bu hiç kuşkusuz kısmen oportünizme karşı daima amansız ve uzlaşmaz bir mücadele vermiş olan Bolşeviklerin hanesine yazılmalıdır. "Kısmen" diyorum, çünkü geçmişte (1870'li yıllarda) anarşizmin muazzam bir gelişme gösterme fırsatını yakalayıp devrimci sınıfa yol gösterecek bir teori olarak tamamen yanlış ve kullanışsız olduğunu göstermiş olması, anarşizmin Rusya'daki etkisinin zayıflamasında çok daha önemli bir rol oynamıştır. 1903'te ortaya çıktığında Bolşevizm, küçük burjuva, yarı-anarşist (ya da anarşizm heveslisi) devrimciliğe karşı amansız bir mücadele geleneğini devralmıştır. Bu, devrimci Sosyal Demokrasi içinde daima varlığını sürdürmüş ve Rusya'da devrimci proletaryanın kitle partisinin temellerinin atılmakta olduğu 1900 ile 1903 arasında özellikle güçlenmiş olan bir gelenektir. Bolşevizm, küçük burjuva devrimciliği eğilimlerini en çok temsil eden partiye, yani "Sosyalist-Devrimci" Partiye karşı mücadeleyi devralmış ve bu mücadeleyi üç temel noktada sürdürmüştür. Birincisi, Marksizmi reddeden bu parti, herhangi bir politik eyleme girişmeden önce sınıf güçlerinin ve bunlar arasındaki karşılıklı ilişkilerin nesnel bir değerlendirmesine duyulan ihtiyacı anlamayı inatla reddetmiştir (ya da daha doğrusu, anlayamamıştır). İkincisi bu parti, Marksistlerin ısrarla reddettiği bir şey olan bireysel terörü, suikastı kabul ettiği için, kendisini "devrimci" ya da "Sol" olarak görüyordu. Elbette bizler bireysel terörü amaca uygun olup olmaması açısından reddediyorduk, oysa Büyük Fransız Devrimi'nin terörünü ya da genel olarak, bütün bir dünya burjuvazisi tarafından kuşatılmış olan muzaffer bir devrimci partinin uyguladığı terörü "ilkesel olarak" mahkum edebilen kişilerse, henüz Marksist ve devrimci olduğu 1900-1903 yıllarında Plehanov'un alaylarına ve küçümsemelerine maruz kalmıştı. Üçüncüsü, "Sosyalist-Devrimciler," örneğin tarım sorununda ya da proletarya diktatörlüğü meselesinde Alman Sosyal Demokrat Parti'nin aşırı oportünistlerine öykünürken, aynı partinin nispeten önemsiz oportünist günahlarıyla alay etmeyi "solculuk" sayıyorlardı.[1]

1 L'*Estremismo*, s. 29-32.

Politik sınıf bileşiminin devrimci analizinde yöntem eksikliği; fanatik ve bireyci solculuğa ve terörizme eğilim; oportünizm ve temel meselelerde bir parti bakış açısına sahip olunmaması: İşte Lenin'in aşırılığa atfettiği özellikler bunlardır ve bu özellikler hâlâ geçerlidir. Aşırılığın kaynakları tamamen küçük burjuva, gerekçeleri vahim, kolektif pratiğin diyalektiğine yabancılığı ise tamdır. Aşırılığın ipsiz sapsız karakteri, en iyi, küçük burjuvazinin, hangi biçimde ortaya çıkarsa çıksın "küçük patronlar"ın kökünden koparılmışlığı ve güvenilmezliğinin maddi temelinin tanımıyla açıkça ilişkilendirilerek açıklanabilir. Lenin bunun işçi sınıfının tutumundan farkını etkili ve hakiki bir şekilde vurgular. O yıllardaki ve sonraki dönemdeki deneyimlerimiz, Lenin'in tanımının geçerliliğini doğrulamıştır.[2] Komünizm için en büyük tehlike, politik olarak gerekli olduğunda, kendi motivasyonlarının sınıfsal bir analizini izlemekten ve gerçekleştirmekten aciz kalması ya da eleştirisi ve özeleştirisinin olabilecek en sıkı ve sürekli yöntemini geliştirememesidir.

Broşürün geri kalanında Lenin'in argümanı, parti içinde, aşırılığın tanımında sol sapmalara karşı gelişen iki mücadele deneyiminin yorumlamasını ve parti dışında sosyal devrimci aşırılığa karşı mücadelenin bir öyküsünü izleyerek ilerler ve genişler. Hatırlatılan bu iki örnek, 1908'de aşırı gerici bir parlamentoya ve aşırı gerici yasalara tabi legal derneklere katılım meselesi etrafında gelişen bir tartışma ve 1918'de bazı tavizler verme meselesi (Brest Litovsk barışı) hakkındaki münakaşalardır. Lenin'in bu iki örnek üzerine analizi, daha önce ortaya konulan "aşırılık" tanımının ölçütlerini geliştirir. Her iki durumda da sapma, karar alma kapasitesi ile politik çizgiyi belirli bir sınıf bileşimi analiziyle yeniden birleştirememekten ve bunun sonucunda sapmaya düşen yoldaşların durumunun gösterdiği gibi, maceracılık ve oportünizmden beslenen tutumların ve bakış açılarının ortaya çıkmasına yol açmaktan ibarettir.

İlk örnek sabotaj meselesi ile ilgilidir. 1905'te Bolşevikler parlamentoyu boykot etmişlerdi:

2 *"Sol" Komünizm*'e, mücadelelerin uzun iniş çıkışlarına bağlı olarak olgunlaşan ve kimisi de uygun düşen bir dizi başvuru için bkz. A. Bordiga *"L'Estremismo malattia infantile del comunismo," Condanna dei futuri rinnegati*, Edizioni Il Programma comunista, Milan 1973.

O dönemki boykotun, gerici parlamentolara katılmamak genel olarak doğru olduğu için değil, kitlesel grevlerin hızla politik greve ve sonra devrimci greve ve sonunda da ayaklanmaya dönüşmesine yol açan nesnel durumu doğru değerlendirebildiğimiz için, doğru olduğu görülmüş oldu. Üstelik o zamanki mücadele, ilk temsilciler meclisinin toplantıya çağrılmasını çara mı bırakmalı yoksa bu hakkı eski rejimin elinden almalı mı sorununa odaklanmıştı. Nesnel durumun benzer olup olmadığı ve yine benzer bir gelişme eğilimi ve derecesinin söz konusu olup olmadığı kesin olmadığından ve kesin de olamayacağından, boykot artık doğru olmaktan çıkmıştı. 1905'te parlamentonun Bolşevikler tarafından boykot edilmesi, devrimci proletaryaya çok değerli bir deneyim kazandırdı ve legal ile illegal, parlamenter ile parlamento dışı mücadele biçimlerini birleştirirken parlamenter biçimleri reddetmenin bazen yararlı ve hatta vazgeçilmez olduğunu gösterdi. Ama bu deneyimi, gözü kapalı, taklit ederek ve hiç eleştirmeden başka koşullara ve başka durumlara uygulamak gerçekten de büyük bir hatadır. 1906'da Bolşeviklerin "Duma"yı boykot etmesi, küçük ve kolayca telafi edilebilir olsa da, bir hataydı. 1907, 1908 ve sonraki yıllarda Duma'nın boykot edilmesi ise, bir yandan devrimci dalganın hızla yükselerek ayaklanmaya dönüşmesi beklenemediği için, diğer yandan burjuva monarşisinin yenilenmesine tanık olunduğu tüm bir tarihsel durum legal ve illegal faaliyetlerin birleştirilmesini gerektirdiği için, telafi etmesi çok zor olacak ciddi bir hata olurdu. Bugün artık tamamlanmış, sonraki dönemlerle bağlantısı apaçık ortaya çıkmış olan bu tarihsel döneme geri dönüp baktığımızda, Bolşevikler legal ve illegal mücadele biçimlerini birleştirmenin, en gerici parlamentoya ve gerici yasalarla sınırlanmış bir dizi kuruma (sigorta sandıkları vs.) katılmanın *zorunlu* olduğu görüşünü sert bir mücadele vererek desteklememiş olsalardı, 1908 ile 1914 arasında proletaryanın devrimci partisinin sağlam çekirdeğini (güçlendirmeyi, geliştirmeyi ve pekiştirmeyi bir yana bırakalım) korumayı bile asla *başaramayacaklarını* görürüz. [3]

Argümanın, sınıf bileşimi ile devrimci eylemin amaçları arasındaki ilişkide, devrimci eylemin temel araçlarının sürdürülmesinde düğümlendiği açıktır.

Aynı şey ikinci örnek olan 1918'de Brest Litovsk etrafında dönen tartışmanın analizinde de geçerlidir.[4] Lenin'in argümanı aşırılığın tanımının terimlerini derinleştirir ve metodolojisi ile politik eleştirisinin daha genel yönlerini yeniden vurgular. Aşırılığın karakterinin ve Rus proletaryasının politik sınıf bile-

3 L'*Estremismo*, s. 39-39. Boykot meselesi üzerine ayrıca bkz. s. 81 ve devamı.

4 A.g.e., s. 39-43 ve "tavizler" meselesi üzerine ayrıca bkz. s. 99 ve devamı.

şimindeki güç ilişkilerinin analizinin kesinliği, uygun adımların ne olduğunu belirler ve sadece bu sapmaların güncelliğini değil aynı zamanda bunların kendini yeniden üretebileceği bazı temel çizgileri de uygun bir şekilde tanımlar: "İşçilere hayatta karşılaşabilecekleri tüm durumlar için önceden hazır edilmiş çözümler içeren bir reçete yazmaya kalkışan ya da devrimci proletaryanın politikasının asla zorluklar ve karmaşık durumlarla karşılaşmayacağı vaadinde bulunan biri ancak bir şarlatan olabilir."[5] Lenin'in Rus partisinin politikası ile ilişkili olarak aşırılık kavramına getirdiği tanımı inceledikten sonra, broşürün asıl meselesine daha da yaklaşmış oluyoruz. Bu, Batı Avrupa'daki yoldaşların aşırılığına karşı bir polemik ve Bolşevik model ile Batı Avrupa'daki politik sınıf bileşimine uygun bir devrimci program arasındaki dengenin açıklığa kavuşturulması meselesidir. Bu tespitin ve Lenin'in tüm bir yönteminin ışığı altında, analiz ve polemik, nesnesine, yani Avrupa'daki devrimci harekete içsel olmalı, onunla örtüşmeli ve ona uygun olmalıdır. Bolşevik parti modeli ve bu partinin tarihi üzerine inşa edilmiş olan aşırılık tanımı, komünist enternasyonalizmin mevcut iniş çıkışları için de örnek teşkil etmelidir. "Örnek teşkil etmek" derken sıkı dokunmuş ama şematik olmayan bir parti çizgisinin hayata geçirilmesini kast ediyoruz. Lenin'in örneklendirmeleri amacına ulaşmış mıdır? Şimdi sormamız gereken şey budur.

Lenin'in polemiğinin ilk hedefi, Almanya'daki sol komünistlerin çizgisidir.[6] Bu türden bir çizgiye polemik tarzda yaklaşmak Lenin için hiç de zor değildir: fazlasıyla gevezelik, fazlasıyla doktrincilik, katı entelektüel alternatifler ve ütopyacılık. Lenin'in hedefi, polemiğinin merkezi derhal aydınlığa kavuşur: Sol komünistlerin, sosyal demokrasinin yozlaşmış önderlerine (işçi aristokrasisinin temsilcileri) karşı haklı polemiği saçma ve gülünç bir yıkıcılığa dönüştürmesi ve önderlerin diktatörlüğünün karşısına kitlelerin diktatörlüğünü koyması. Bunun sonuçları çok ciddidir, çünkü tek geçerli mücadele aracı olan merkezileşmiş Bolşevik partinin reddinin yanı sıra kitlelerin gücünün, kendiliğindenliğinin ve komünizme yakınlığının aşırı abartılmasına varacak şekilde, düşmanın gücünün azımsanmasını ima eder.

5 A.g.e., s. 44.
6 A.g.e., s. 49 ve devamı.

Parti ilkesi ve parti disiplinini yadsımak – muhalefetin *vardığı nokta* budur. Oysa bu, proletaryayı *burjuvazinin yararına* olacak şekilde tamamen silahsızlandırmakla aynı şeydir. O küçük burjuva dağınıklıktan, kararsızlıktan ve hoş görüldüğü takdirde, her proleter devrimci hareketi kaçınılmaz olarak mahvedecek olan, çaba, birlik ve örgütlü eylemden acizlikten başka bir şey değildir. Komünizmin bakış açısından, parti ilkesinin yadsınması, (Almanya'da) kapitalizmin çöküşünün arifesinden, Komünizmin daha alt veya orta evresine değil de daha üst evresine sıçramaya çalışmak anlamına gelir. Bizler Rusya'da (burjuvazinin devrilişinin üçüncü yılında) kapitalizmden Sosyalizme ya da Komünizmin alt evresine geçişin ilk adımlarını atmaktayız. Sınıflar varlığını sürdürmeye devam etmektedir ve iktidarın proletarya tarafından ele geçirilmesinden *yıllar sonra* da her yerde varlıklarını sürdüreceklerdir. Belki köylülüğün hiç olmadığı (ama küçük mülk sahiplerinin mevcut olduğu) İngiltere'de bu dönem daha kısa sürebilir. Sınıfların ortadan kaldırılması sadece toprak sahiplerini ve kapitalistleri kovmak değil –ki bunu nispeten kolayca başardık- aynı zamanda *küçük meta üreticilerini de ortadan kaldırmak* demektir ki bunları da *kovmak* ya da ezmek mümkün değildir; bunlarla *uyum içinde yaşamak* gerekir; bu kesimler ancak uzun dönemli, ağır ve titiz bir örgütlenme çalışmasıyla yoğrulabilir ve yeniden eğitilebilir (ki böyle de yapılması gerekir). Bunlar proletaryayı her yandan küçük burjuva bir atmosferle kuşatır, proletaryaya nüfuz ederek onu yozlaştırır ve onun küçük burjuva omurgasızlığa, dağınıklığa, bireyciliğe, bir keder bir coşku hali arasında sürekli gidip gelmelere geri düşmesine neden olur. İşte buna karşı koyabilmek için, proletaryanın örgütleyici rolünün (ve bu onun *temel* rolüdür) doğru, başarılı ve muzaffer bir biçimde yerine getirilebilmesi için, proletaryanın politik partisinde en sıkı merkezileşmeye ve disipline ihtiyaç vardır. Proletarya diktatörlüğü, eski toplumun güçlerine ve geleneklerine karşı -kanlı ve kansız, şiddete dayalı ve barışçıl, askeri ve ekonomik, eğitsel ve idari- süreğen bir mücadeledir. Milyonların ve on milyonların alışkanlığının gücü, korkunç bir güçtür. Mücadelede sağlamlaşan demirden bir parti, mevcut sınıfın içindeki bütün namusluların güvenini kazanmış bir parti, kitlelerin nabzını tutmasını ve etkilemesini bilen bir parti olmadan, böyle bir mücadeleyi başarıyla yürütmek mümkün değildir. Merkezileşmiş büyük burjuvaziyi yenmek, milyonlarca küçük mülk sahibini "yenmek"ten bin defa daha kolaydır. Bu küçük mülk sahipleri, sıradan, gündelik, fark edilmeyen, ele geçmez, cesaret kırıcı faaliyetleriyle tam da burjuvazinin ihtiyaç duyduğu ve burjuvaziyi yeniden tesis eden o sonuçları yaratmaktadır. Proletaryanın partisinin (özellikle de diktatörlüğü sırasında) çelik disiplinini ufacık da olsa zayıflatan herkes aslında proletaryaya karşı burjuvazinin değirmenine su taşımaktadır.[7]

7 A.g.e., s. 57-59.

Lenin'in bu pasajı çok güzeldir. Lenin burada devletin sönümlenmesi sürecinin, sermayenin iktidarının üretim ve yeniden üretim mekanizmalarının, *Devlet ve Devrim*'de görmemiş olduğumuz bir düzeyde yıkımı demek olduğunun farkına varır. Ama Rus modelinin uygulanması ve onun örnek teşkil etmesi, Almanya'daki duruma uygun mudur?

Almanya'da ya da değil, sol komünistlere karşı polemik, başka bir düzeye ilerler: "Devrimciler gerici sendikalarda çalışmalı mı?"[8] Lenin burada sendika üzerine tartışmayı hiçbir şekilde gizemlileştirmez. Bu pasajları biliyoruz, konuşmalarımız sırasında onlara sıkça geri döndük: Sendikanın sahip olduğu o "belli gerici nitelik" ya da daha kötüsü, "lonca gibi hareket eden, dar görüşlü, bencil, kemikleşmiş, haris ve emperyalist zihniyetli, emperyalizm tarafından satın alınmış ve yozlaştırılmış küçük burjuva 'emek aristokrasisi'"nin temsilcileri olan Menşevikler ve sosyal şovenistlerin, sendikalarda (Daniel De Leon'un deyişiyle) adeta "kapitalist sınıfın emekçi teğmenleri" gibi yuvalanmış olması; bunların hiçbiri yadsınamaz. Ama buradan çıkıp neden pratikten vazgeçelim? "*Kitleler neredeyse illa ki orada çalışma yürütme*"[9] biçimindeki Bolşevik öğretiyi neden reddedelim? Ve en kötüsü, sendikaların kitlesel gerçekliği karşısında, kökten yeni ve kökten demokratik araçlar önerisi gibi, anlamsız argümanlara neden başvuralım? "Önderlere" karşı polemikte olduğu gibi bu durumda da taktiksel hatalar, stratejik ve teorik hatalara, düşmanın azımsanması ve kendi gücünün fazla abartılmasına yol açar:

> Alman Solcularının, Komünistlerin gerici sendikalarda çalışamayacağı ve çalışmaması gerektiği, bu çalışmanın reddedilebileceği, bu sendikalardan çıkmak ve son derece sevimli (ve büyük ihtimalle, çoğunlukla da gencecik) Komünistlerce icat edilmiş olan yepyeni, tertemiz "İşçi Birlikleri" yaratmak gerektiği vs. yolundaki o şatafatlı, son derece bilgili ve korkunç derecede devrimci söylevleri gülünç ve çocuksu saçmalıklar gibi görünüyor. Kapitalizm kaçınılmaz olarak Sosyalizme, bir yandan işçiler arasında, yüzyıllar boyunca gelişmiş bulunan meslek ve zanaat farklılıklarını, diğer yandan da uzun yıllar boyunca, ancak çok yavaş bir biçimde, (sadece zanaatları, meslekleri değil tüm sanayileri kucaklayacak şekilde) lonca örgütlenmesinin izlerinden giderek kurtulan daha geniş sanayi

8 A.g.e., s. 59 ve devamı, s. 63 ve devamı.
9 A.g.e., s. 69-75.

> birliklerine dönüşebilecek ve dönüşecek olan ve sonra yine bu sanayi birlikleri yoluyla, *çok yönlü bir gelişmeden ve eğitimden geçmiş, her şeyi yapmayı bilen* insanların eğitilmesi ve yetiştirilmesi için insanlar arasındaki işbölümünü ortadan kaldıracak olan sendikaları miras bırakır. Komünizm bu amaca doğru ilerlemektedir, ilerlemelidir ve ona *ulaşacaktır* da, ama ancak uzun yıllardan sonra. Tamamen gelişmiş, sağlamlaşmış ve oluşmuş, tamamen genişlemiş ve olgunlaşmış bir Komünizmin bu gelecekteki sonuçlarını bugünden hayata geçirmeye çalışmak, dört yaşındaki bir çocuğa yüksek matematik öğretmeye çalışmaya benzer. Sosyalizmi inşa etmeye, hayalimizdeki insan malzemesi ya da bizim tarafımızdan hazırlanan insan malzemesiyle değil, ancak kapitalizmin bize bırakmış olduğu insan malzemesiyle girişebiliriz (ve girişmeliyiz de). Elbette bu çok "zordur" ama bu göreve başka herhangi bir yaklaşım, tartışmaya değecek bir ciddiyetten bile yoksundur.[10]

Lenin'in bu pasajı, realizmi ve argümanının gücü nedeniyle çok etkileyicidir. Lenin'in burada, Batı Avrupa'nın sol komünistlerinin kabalığı ve kışkırtmaları karşısında kendi maddi soruşturmasını sunmaya çalıştığını vurgulayalım. Lenin gerek Rusya gerek Avrupa'daki tartışmalar karşısında yeni geçiş durumunu daima dikkate almaya çalışır ve her iki kampı da egemenliği altına alan güç ilişkilerinin genel olarak özdeş olduğunun hayli farkındadır. Bu metinden iki pasaj daha okuyalım:

> Proletaryanın ilk sosyalist devriminden sonra, tek ülkede burjuvazinin devrilmesinden sonra, bu ülkenin proletaryası; burjuvazinin yaygın uluslararası bağlantıları yüzünden ve ayrıca burjuvaziyi devirmiş olan bu ülkenin küçük meta üreticileri, kapitalizmi kendiliğinden ve sürekli bir şekilde yeniden tesis ettiği ve canlandırdığı için, *uzun bir süre* burjuvaziden daha *zayıf* kalır. Bu daha güçlü düşman ancak azami çabayı göstererek ve *mutlaka* çeşitli ülkelerin burjuvazileri arasındaki ve bu ülkelerdeki çeşitli burjuva grupları ve kesimleri arasındaki çıkar çatışmalarını, düşmanın saflarındaki en küçük çatlağı bile büyük bir titizlilik, dikkat ve beceriyle kullanarak ve ayrıca geçici, yalpalayıp duran, kararsız, güvenilmez ve koşullu bile olsa kitlesel bir müttefik kazanabilmek için en küçük fırsattan bile yararlanarak yenilgiye uğratılabilir. Bunu anlayamayanlar, Marksizmi ya da *genel olarak* bilimsel, modern Sosyalizmi de zerre kadar anlayamaz. Oldukça önemli bir zaman diliminde, oldukça değişik politik durumlarda, bu gerçeği hayata geçirebilme becerisini *pratikleriyle* kanıtlamamış olanlar, tüm bir emekçi insanlığı kendisini sömürenlerden kurtarma mücadelesinde devrimci sınıfa nasıl yardım edebileceklerini

10 A.g.e., s. 68-69.

henüz öğrenememiş olanlardır. Ve tüm bu söylediklerimiz, proletaryanın politik iktidarı ele geçirmesinden *önce* olduğu gibi *sonra* da geçerlidir.[11]

Bu yüzden:

> Burjuvazi devrilmedikçe ve ondan sonra küçük ölçekli ekonomi ve küçük meta üreticileri tamamen yok olmadıkça, burjuva atmosferi, mülkiyetçi alışkanlıklar ve küçük burjuva gelenekler; proletaryanın işçi sınıfı hareketinin hem içinde hem de dışındaki çalışmasına, sadece tek bir faaliyet alanında, parlamenter faaliyette değil, aynı zamanda kaçınılmaz bir şekilde her türden toplumsal faaliyette, istisnasız tüm kültürel ve politik alanlarda köstek olmaya devam edecektir. Bu yüzden tek bir faaliyet alanındaki "sevimsiz" sorunlar ya da zorluklardan sadece *birini* kenara atma, defetme çabası, sonrasında bedeli kesinlikle ödenecek olan ciddi bir hatadır. İstisnasız tüm çalışma ve faaliyet alanlarını nasıl idare edebileceğimizi, her yerdeki bütün zorlukların ve bütün burjuva alışkanlıkların, göreneklerin ve geleneklerin üstesinden nasıl geleceğimizi çalışıp öğrenmemiz gerekir. Sorunu başka bir şekilde koymaya çalışmak ciddiye alınacak bir tutum olamaz, bu sadece çocukluk olur.[12]

Bütün bu meseleler reddedilirse, bütün araçları kullanmayı reddedip her alanda harekete geçilirse ya da mevcut güç ilişkilerini değiştirmek için proleter safların *içinde* verilecek o uzun mücadele reddedilirse, o zaman "işçi sınıfı hareketi içindeki burjuva-demokratik etkilere karşı savaşmak gibi zor bir sorunun böyle 'basit', 'kolay' ve sözde devrimci bir yöntemle 'çözülebileceği' düşünülecektir, oysa bunların yaptığı şey aslında kendi gölgelerinden kaçmak, zorluklara gözlerini kapatmak ve tüm bunların üstesinde sadece lafla gelmeye çalışmaktır."[13]

Fakat Avrupa'ya getirilen Bolşevik önerinin bu yeni örneği, üstü örtük bir biçimde Bolşevik teoriye ait meselelerle uğraşan ve geçiş probleminin hem Avrupa'da hem de Rusya'da ortak olduğuna dikkat çeken bu örneklendirme Alman ve Avrupalı yoldaşların ihtiyaçlarına uygun mudur?

Sorun burada daha da ciddileşiyor, buna bir yanıt vermeye çalışmamız yerinde olur. Nispeten kişisel bir bakış açısından, hemen söylemeliyim ki, *"Sol" Komünizm*'i ilk okuduğum-

11 A.g.e., s. 105-106.
12 A.g.e., s. 189.
13 A.g.e., s. 185.

da, Alman yoldaşların kabalığında, her şeye rağmen, Bolşevik deneyime indirgenemeyecek bir sınıf mücadelesi durumuna dair karanlık bir öngörünün yatmakta olduğu izlenimine kapılmışımdır. Aslında Alman komünistler, sadece yozlaşmış bir liderler takımı, emek aristokrasisinin temsilcilerinin bir bütünü değil, aynı zamanda muazzam bir kapitalist entegrasyon mekanizması, kapitalist ilişkilerin toplumsal yeniden üretiminin çok işlevli doğrudan bir aracı, toplumsal sermaye yönünde yeniden yapılanmaya doğru gittiği kapitalist yürüyüşünde yavaş ama kesin bir adımı oluşturan bir sosyal demokrasiye karşı mücadele etmiştir. Aslında Alman, Hollandalı, İngiliz komünistler, geleneğin çizgisinde kalarak, gelecek olan demokrasi için savaşamazdı: Sendikalar, partiler ve diğer temsili kurumlar gerçekte entegrasyonun zorunlu uğrakları, sermayenin toplumsal meşruiyetinin yeni oluşumuna hizmet eden bir sistemin uğrakları haline geliyordu. Sadece bu temsil mekanizmaları üzerinde doğrudan baskı yaparak, onları parçalayıp işçi değişkeninin eylemlerine doğrudan politik alan açarak, orta ya da uzun vadede, saldırgan ve uygun bir devrimci teorinin bir boyutunu yakalamayı umabilirlerdi. Bu yoldaşlar için *"Sol" Komünizm*'deki polemik ne anlama gelmiş olabilir? Kapitalist yanıttan ortaya çıkan sorunlarla karşı karşıya oldukları bir sırada, bu polemik, onlar adına, içinde çalışma yürüttükleri işçi sınıfı bileşiminden toplanmış ihtiyaçlara dışsal kalan bir konum biçmeye varmış değil midir? *"Sol" Komünizm* onlara, Batı Avrupa'da devrimci sürecin açılmasının belirli bir analizine başlangıçtan ziyade, Rusya'daki ayaklanma üzerine tartışmanın bir sonu gibi görünmemiş midir?

Devam etmekte olan kapitalist girişim, ancak temelin örgütlenmesinin yeni bir biçiminde, sendika değil sendika-karşıtı mücadeleler sürecinin başlatılmasında ısrar ederek öngörülebilirdi belki de? İster teşhir isterse propaganda merkezleri olsun, devletin politik aracılık merkezlerinin reddi, aslında iktidar alanlarının bir yeniden temellükü ve kitlesel savunusu sürecini başlatmış değil midir?

Bu ne olursa olsun sadece bir izlenimdir. Sonuçta durum bundan ibaret olsaydı, *"Sol" Komunizm* ölü bir eser olur; etkililiği ise militan kadroların faaliyeti için ahlaki bir çağrı ya da kışkırtmanın ötesine geçmezdi. Ama böyle değildir. *"Sol"*

Komünizm aynı zamanda başka bir şeydir de: O, muzaffer bir modelin devrimci ihracı yoluyla devrimci süreci ivmelendirme yönünde bir çaba, Batı Avrupa ülkelerinde bileşim ile örgütlenme arasındaki ilişkiyi terse çevirmeye dönük bir girişimdir. Hepsinden önemlisi *"Sol" Komünizm,* Lenin için, enternasyonal devrim sürecini kısa sürede başlatabilme istencidir. Bu bakış açısından onun öngörüsünün ciddi sınırlılıkları, kısa dönemde tekil sınıf bileşimlerine uygunluğunun sınırlılıkları kadar açıktır. Fakat bu, bu sınırların *gerçek* olmadığı ve Lenin'in bu projeyi doğrudan yürütme becerisi düştüğünde, bu sınırların ortaya çıkmadığı ve 1920'li ve 1930'lu yıllarda yaşanan trajedinin önemli koşullarını belirlemediği anlamına gelmez.

Uzun dönemde, "sol" komünizmin bir küçük burjuva fenomeni olarak tanımlanmasının doğruluğu, muğlak örneklendirmelerle bulandırılmış ve Lenin'in Komünist Enternasyonal'e yön vermesinin ötesinde, bir baskı aracına dönüştürülmüştür. Her şey birbirine karışmış ve yine anarşizm "işçi sınıfı hareketinin oportünist günahlarının bir tür cezası" gibi temsil edilir olmuştur.[14] Ancak bugün Lenin'in aşırılığı bir küçük burjuva ideolojisi olarak tanımlamasının doğruluğunu, geleneksel örneklendirmelerin bataklığına düşmeden yeniden tesis edebilecek bir konumda bulunuyoruz. Leninizmdeki bu radikal temizlik işlemini yeniden ele almayı ne kadar çok başarabilirsek, *"Sol" Komünizm*'in, proleter yıkıcılığın bir silahı olan Bolşevizmin en derin ve hakiki uğraklarının tanımlanmasıyla sonuçlanan başka bir dizi saikini göz önünde bulundurmayı da o kadar başarabiliriz.

14 A.g.e., s. 30.

32
Yeni Bir Mücadele Döngüsüne Doğru

"Sol" Komünizm sadece küçük burjuva bir maceracı ve terörist sapmanın doğru bir tanımı olmakla kalmaz, o yalnızca Bolşevik bir model önerisi ve bu şekilde, kısa dönemde devrimci sürecin hızını muazzam bir şekilde ivmelendirme çabası da değildir, hatta o sadece Bolşevik modelin, Batı ülkelerinde sınıf mücadelesi ve örgütlenmedeki iniş çıkışlara, tüm zorluklarıyla birlikte, uygulanması bile değildir. *"Sol" Komünizm* aynı zamanda *yeni bir temanın* başlangıcı, yeni bir mücadele döngüsünün istekli ve kararlı bir önsezisi, strateji, taktik ve enternasyonal komünist hareketin örgütlenmesi üzerine bir tartışmanın başlangıcıdır. Bu sadece bileşim ile örgütlenme arasındaki ilişkinin alabora edilmesi ve terse çevrilmesi biçimindeki diyalektik maceranın bir tekrarı değildir ve daha önce de işaret ettiğimiz gibi, Lenin'in ileri kapitalist ülkelerdeki sınıf bileşimi karşısında Sovyet zaferinin getirdiği öznel dönüşümü fark etmesi temelinde, kısa dönemde devrimci hızın ivmelendirilmesi anlamına da gelmez. Bundan da fazlası söz konusudur. *"Sol" Komünizm*'de, Lenin'in politik önerisi ve analizinde, şimdiye kadar öne sürdüklerimizle birlikte var olan ama onlarla homojen olmayan *ikinci* bir katmanı takip etmek istiyoruz, çünkü en-

ternasyonal devrim sorusunu Bolşevik modelden çıkarılacak bir sonuç olarak ele almak yerine, Lenin tartışmasını orijinal bir *novum*'dan, işçi sınıfının yeni enternasyonal bileşiminden itibaren geliştirir. Bu bakış açısından *"Sol" Komünizm,* verimliliğini ancak bugün tamamen takdir edebildiğimiz bir analize ve öneriye dair ipuçları sunar.

Elbette Lenin'in yeni farkına vardığı şeyi abartmaya çalışmıyorum, ama onun Paris Komünü'nden Birinci Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne kadar uzanan tarihsel dönemin kapanmış olduğu konusunda hiçbir şüphesi olmadığını da teslim etmek gerekir.[1] Bunun da ötesinde:

> Rusya'daki proleter devrimden ve bu devrimin, burjuvazinin ve cahillerin hiç beklemediği şekilde uluslararası düzeyde kazandığı zaferlerden sonra, dünya tamamen değiştiği gibi burjuvazi de her yerde tamamen değişmiştir. Burjuvazi "Bolşevizm"den dehşete kapılmış ve ona çılgıncasına öfke duymaktadır. Tam da bu yüzden bir yandan olayların gelişimini hızlandırmakta, öte yandan da bütün dikkatini Bolşevizmin zor yoluyla bastırılmasına vererek pek çok alandaki konumunu zayıflatmaktadır. Bütün ileri ülkelerdeki Komünistler, taktiklerinde her iki durumu da göz önünde bulundurmalıdır.[2]

Bu nedenle: "Bütün mücadele araçları üzerinde hâkim olmadığımız takdirde, diğer sınıfların konumlarında kontrolümüz dışında meydana gelen değişiklikler, özellikle zayıf olduğumuz faaliyet biçimlerini gündeme getirirse, ağır ve hatta nihai bir yenilgiye uğrayabiliriz."[3]

"Şiddet" ve düşman sınıfın yeni "faaliyet biçimleri": İşçi sınıfının öncüsü olarak komünistler, bu alanlarda yeni mücadele döngüleriyle yüzleşmeyi bilmelidir. Lenin'in olanakçılığının örgütlenme meselelerinde tek taraflı bir mevcudiyetle (ve buna zorunlu olarak eşlik eden teorik bir kinizmle) hiçbir ilgisi yoktur, bu daha ziyade yeni bir döngünün açılmasını silahlanmış bir biçimde beklemektir.

Sorun bu yönleriyle konuluyorsa, o halde stratejik perspektif ve teorik bakışın kendini tamamen yeniden açması ve programın tüm bir diyalektik yolunu yeniden kat etmesi gerek-

1 L'*Estremismo*, s. 35.
2 A.g.e., s. 160.
3 A.g.e., s. 154.

mektedir. Lenin'in enternasyonal stratejik tasarımın[4] özgül niteliğini geliştirme ve yeniden inşa etme gerekliliği üzerindeki vurgusu, dışarıdaki ofislerin merkez komitelerince verilen bürokratik ihtisaslaşma talimatlarından tamamen farklı bir şey olarak okunmalıdır. Bu ısrar, bu kaygı, bu istek daha çok, inisiyatifin bu yeni durumunda, bir sınıf bileşimi fikrini yeniden kurma ve komünistlerin biricik enternasyonal görevini yeniden bu sınıf bileşimi fikrine dayandırma girişimidir. Lenin'in diyalektik üzerine çalışmasına geri dönecek olursak, bu çalışmayı, hareketin yeni "öz"ünün araştırılması olarak adlandırabiliriz, ancak burada hareket ve öz derken, sadece bağlantı ve koordinasyonu değil, devrimci mücadelenin yeni bir üretimini kast ediyoruz. Sürecin tüm koşulları maddidir ve ulusal tikelliklere dayanır; bu koşulların itici gücü işçi sınıfının gücünde yatar. Lenin'in dediği gibi, "Büyük ileri kapitalist ülkeler, bu yolu, tarihin kendisine zafere hazırlanması için on beş yıl gibi bir süre verdiği, örgütlü bir politik eğilim olan Bolşevizmden *çok daha hızlı* bir şekilde almaktadır."[5]

Lenin'in bu farkındalığını abartmadığımızı tekrar edelim. Düşüncesinde başka zorunluluklar yüzünden boğulan ikinci bir katmanı kat etmeye çalışıyoruz sadece. Ama bu metinde inanılmaz derecede büyüleyici bir öğe vardır. Burada, az ya da çok belirli bir şekilde, teorik duruş, devrimci sürecin temel ve örnekleyici ama henüz paradigmatik olmayan bir terimi olarak sınıf bileşiminin yeniden kurulmasına yönelmekle kalmaz; aynı zamanda analiz de bu yeniden kuruluşa içselleşmek ve bu tayin edici kaymaya odaklanmak ister:

> Şimdi tüm çabamızı, tüm dikkatimizi, daha az önemli gibi görünen ama belli bir bakış açısından gerçekten daha az önemli olan, buna karşılık görevimizi pratik olarak yerine getirebilmeye, yani proleter devrime geçişin ya da yaklaşmanın biçimlerini bulmaya gerçekten de daha yakın olan *bir sonraki* adıma yoğunlaştırmalıyız. Proleter öncü, ideolojik olarak kazanılmıştır. Temel mesele budur. Bu olmadan zafere doğru tek bir adım bile atılamazdı. Ama buradan zafere giden yol, hâlâ daha çok uzundur. Zafer yalnızca öncüyle kazanılamaz. Tüm bir sınıf, geniş kitleler öncüyü doğrudan destekledikleri ya da en azından öncüye karşı hayırhah bir tarafsızlık tutumunu benimsedikleri ve böylece düşmanı destekleme ihtimallerinin kesin

4 A.g.e., s. 147 ve devamı.
5 A.g.e., s. 147.

olarak ortadan kalktığı bir konuma geçmedikçe, öncüyü nihai bir çarpışmaya sürmek sadece bir ahmaklık değil, aynı zamanda bir suçtur. *Ama tüm sınıfın, geniş emekçi kitlelerin ve sermaye tarafından ezilenlerin böyle bir konum alabilmesi için, propaganda ve ajitasyon yeterli değildir. Bunun için kitlelerin kendi politik deneyimlerine sahip olmaları gerekir.* Şu anda Rusya'da ve aynı zamanda Almanya'da kuvvetle ve büyük bir canlılıkla doğrulanmakta olan, *tüm büyük devrimlerin temel yasası* budur. Sadece cahil, çoğu okuma yazma bilmeyen Rus kitleler değil aynı zamanda Alınanya'daki kültürlü ve okuryazar kitleler de, komünizme doğru kararlı bir şekilde yönelmek için, II. Enternasyonal'in şövalyelerinden oluşan hükümetin bütün acizliğinin ve omurgasızlığının, burjuvazi önündeki bütün zavallılığı ve köleliğinin, bütün o kepazeliğinin, proletarya diktatörlüğünün tek alternatifi olarak aşırı gericilerin (Rusya'da Kornilov, Almanya'da ise Kapp ve şürekası) diktatörlüğünün kaçınılmaz olduğunun farkına kendi acı tecrübelerinden geçerek varmalıdır.[6]

Argümanın ve metodolojik tonunun belirsizliğine rağmen, sınıf bileşimi dokusunun yeniden dikilmesi sayesinde, yeni mücadele döngüsüne dair bazı işaretler görünür hale gelir. İlk öğe, "kitlelerin kendi politik deneyimi," ikinci öğe ise, kitlelerin çağrıldığı ve yönelmesi gereken "son ve tayin edici savaş" üzerindeki vurgudur. Bu işaretlerin arkasında Rus deneyimi ve Bolşevik modelle *ilişkili* olarak, *yeni bir özne* kendini göstermeye çalışır ve bu özne, komünizme muktedir bir kitlesel öznedir. Öyleyse taktik biçimleri, bu yeni bileşimden, bu bileşim tarafından dönüştürülecek olan daha olgun bir özneden başlamalıdır. Gerçekten de Lenin'in dikkati giderek demokratik mücadele ile sosyalist mücadele arasındaki, ekonomik mücadele ile politik mücadele arasındaki taktiksel kaymalara ilişkin gözlem ve önerilerden, aşırı derecede yoğun ve yıkıcı bir anti-kapitalist işçi mücadelesi kavramına doğru kayar.

Yeni işçi öznesinden hareketle, Lenin'i ilgilendiren şey, önceki mücadele döngüsünü ayırt eden, demokrasi ve sosyalizm üzerine bir soruşturma değildir: Şimdi işçi mücadelesi sermayenin kalbine darbe indirebilir ve krizi ona karşı kullanabilir. Ulaşılmak istenen amacın uğruna, kriz anti-kapitalist bir biçimde kullanılabilir:

Devrimin, bütün devrimler ama özellikle de yirminci yüzyılda Rusya'daki üç devrim tarafından da doğrulanmış olan

6 A.g.e., s. 149-150.

> temel yasası şudur: Devrimin olması için, sömürülen ve ezilen kitlelerin eskisi gibi yaşamanın imkânsızlığını anlamış olmaları ve değişim talep etmeleri yetmez; devrimin olabilmesi için sömürenlerin de eskisi gibi yaşayıp yönetememesi gerekir. Ancak "*alt sınıflar*" eskisi gibi yaşamak *istemediğinde* ve "üst sınıflar" ise *bu yaşamı artık devam ettiremediğinde*, devrim zafere ulaşabilir. Bu gerçek başka bir şekilde de ifade edilebilir: Devrim, ulus çapında (hem sömürülenleri hem de sömürenleri etkileyecek) bir kriz olmaksızın imkânsızdır. O halde devrim için şunlar esastır: Birincisi, işçilerin çoğunluğu (ya da en azından sınıf bilinçli, düşünen ve politik olarak faal işçilerin bir çoğunluğu) devrimin zorunlu olduğunu anlamış olmalı ve devrim için kendi hayatlarını vermeye hazır olmalıdır; ikincisi egemen sınıflar, en geri kalmış kitleleri bile politikanın içine sürükleyen (her gerçek devrimin semptomu, emekçi ve ezilen kitlelerin, eskiden kayıtsız kalan ama artık politik mücadele vermeye muktedir üyelerinin sayısının çok hızlı bir şekilde, on kat, hatta yüz kat artmasıdır), hükümeti zayıflatan ve devrimcilerin onu hızla devirmesini mümkün kılan bir hükümet krizinden geçiyor olmalıdır.[7]

Ama bu yetmez. *"Sol" Komünizm*'in bu ikinci katmanında ilerlerken, taktik ve strateji kurallarının, sadece temel kriz uğrakları (işçilerin krizi kullanması, doğrudan komünist mücadele) karşısında değil, aynı zamanda tüm bir gelişme karşısında da radikal biçimde değişime uğradığı izlenimi edinilir. Yeni mücadeleler döngüsünde, yeni işçi öznesi temelinde, taktik ve partinin tedriciliği zayıflamış görünür. Ekim'de bileşim ve örgütlenme arasındaki ilişkinin tersine çevrilmesi, şimdi yeni sınıf bileşiminde cisimleşmiş görünmektedir. Dolayısıyla Lenin'i asıl ilgilendiren, hepsi de sermayeye karşıt olan ve türlü kaymalara değil *tayin edici* kaymaya odaklanmış olan *mücadelelerin* bu birikimi, bu mücadelelerin bir döngü oluşturacak şekilde birbirine eklenmesidir. İşçi mücadelesi kapitalist geçişleri olgunlaştırıp sermayeyi saldırıların en sertine yöneltir: "Muzaffer çarlık, Rusya'daki burjuvazi-öncesi, patriyarkal yaşam biçiminin kalıntılarının yıkımını hızlandırmaya zorlanır. Ülkenin burjuva bir çizgide gelişimi çarpıcı bir hızla ilerler. Sınıf-dışı ve sınıf-üstü yanılsamalar, kapitalizmden kaçmanın mümkün olduğuna dair yanılsamalar, savrulur gider. Sınıf mücadelesi kendini oldukça yeni ve çok daha seçik bir biçimde gösterir."[8]

7 A.g.e., s. 137. Ayrıca bkz. s. 152.
8 A.g.e., s. 18.

Böylece mücadelelerin "içeriğinin olağanüstü zenginliği"[9] adeta patlar ve doğrudan devrimci amaçlara yönelir.

> Çünkü genel olarak emperyalizm döneminde ve özellikle şimdi, halklara büyük cefa çektiren ve gerçekleri daha çabuk görmelerini sağlayan savaştan sonra (Sırf İngiliz korsanlarının mı yoksa Alman korsanlarının mı daha çok ülkeyi yağmalamayacağına karar vermek için on milyonlarca insan öldürüldü ve sakat bırakıldı), toplumsal yaşamın bütün alanları adeta patlayıcı maddeyle yüklenmekte ve çatışma, kriz ve sınıf mücadelesinin şiddetlenmesi için bir dizi vesile yaratmaktadır. Hangi kıvılcımın, ekonomik ve politik dünya krizinin sonucu olarak bütün ülkelerde etrafa sıçrayan yığınla kıvılcımdan hangisinin yangını başlatacağını, yani kitleleri özellikle ayağa kaldıracağını bilmiyoruz ve bilemeyiz de. Bu yüzden yeni, komünist ilkelerimizin yardımıyla, türlü türlü, hatta en eski, en köhnemiş ve en iflah olmaz görünen alanları "ayağa kaldırmak" için çalışmaya başlamalıyız; aksi takdirde görevlerimizi yerine getiremeyiz, her yönden hazırlıklı olamayız, bütün silahlara hâkim olamayız ve (toplumsal yaşamın bütün alanlarını burjuva bir tarzda düzenlemiş olan ve şimdi de bunları dağıtmakta olan) burjuvaziye karşı zafer kazanmaya ve zaferden sonra yaşamın her alanını komünist bir biçimde yeniden örgütlemeye hazırlanamayız.[10]

Taktik ve strateji, komünizme ve "son ve tayin edici" geçişe muktedir olan yeni bir öznede temellenir. Burada vurgu, kendiliğindenlik, gelişme ve çeşitli mücadele biçimleriyle birlikte, bu mücadelelerin orta vadede ortaya çıkan birikime dayalı niteliği, kriz döneminde açığa çıkan yıkıcı niteliği üzerinedir. Peki ya örgütlenme? Bununla ilgili iki değelendirmeye rastlarız. Birincisi, Lenin'in "şimdiye kadar savunmuş olduğumuz görüşün, yani devrimci Alman Sosyal Demokrasisi'nin... devrimci proletaryanın zafer kazanmak için ihtiyaç duyduğu parti olmaya *en çok yaklaştığı*,"[11] düşüncesinin doğrulanmış olduğu "artık tamamlanmış" olan tarihsel döneme ilişkin değerlendirmesidir. İkincisi ise "Sovyet iktidarı fikrinin artık tüm dünyada doğmuş olduğu ve bütün ülkelerin proletaryaları arasında görülmedik bir hızla yayılmakta olduğudur."[12] O halde örgütlenme bu değerlendirmeleri dikkate alarak dönüşmelidir.

---

9 A.g.e., s. 17, 145.
10 A.g.e., s. 159-160.
11 A.g.e., s. 32-33.
12 A.g.e., s. 25.

II. Enternasyonal'in önderlerinin yaptığı "diyalektik hataları" tekrar etmemeliyiz:

> Onlar esnek taktiklere olan ihtiyacı tamamen kavramışlar, Marksist diyalektiği öğrenip başkalarına da öğretmişlerdir (ve bu uğurda yaptıklarının çoğu, sosyalist literatüre değerli bir katkı olarak kalacaktır); ama bu diyalektiğin uygulanmasında öyle büyük bir hata yapmışlar, pratikte öylesine diyalektik olmadıklarını, biçimlerin hızla değişmekte, eski biçimlerin hızla yeni içerikler kazanmakta olduğunu dikkate almakta öylesine aciz olduklarını göstermişlerdir ki onların kaderlerinin de Hyndman, Guesde ve Plehanov'un kaderinden daha imrenilecek bir yanı yoktur. İflaslarının temel nedeni, işçi sınıfı hareketi ve Sosyalizmin gelişiminin belli tek bir biçiminin "tesiri altında kalmaları," bu biçimin tek yanlılığını tamamen unutmuş olmaları, nesnel koşulların kaçınılmaz hale getirdiği keskin kopuşu görmekten korkmaları ve "üç ikiden büyüktür" gibi basit, alışıldık ve ilk başta tartışılmaz görünen hakikatleri tekrar etmeye devam etmeleridir. Oysa politika aritmetikten çok cebire, hatta basit matematikten çok yüksek matematiğe benzer. Aslında sosyalist hareketin tüm eski biçimleri yeni bir içerik kazanmış ve bu yüzden bütün rakamların önünde yeni bir işaret, "eksi" işareti belirmiştir; ama bizim çokbilmişlerimiz, hem kendilerini hem de başkalarını "eksi üç"ün "eksi iki"den büyük olduğuna inandırmaya çalışmaya ısrarla devam ettiler![13]

Bu yüzden örgütlenmenin de değişmesi ve sınıf bileşiminin yeni içeriklerine uygun hale gelmesi gerekir. Açıkçası, *"Sol" Komünizm*'in bu ikinci katmanında, argümantasyonun doğrusallığı çoğunlukla hareketin ihtiyaçları yüzünden boğulur, tıpkı Lenin, eski örgütlenmelerin yeniden ele geçirilebileceği umuduna bel bağladığında olduğu gibi:

> Eski biçimler paramparça olmuştur; çünkü bunların yeni içeriği -anti-proleter ve gerici içerik- ölçüsüz bir gelişme göstermiştir. Bugün enternasyonal Komünizm açısından faaliyetimiz, öylesine kalıcı, güçlü ve etkili bir içerik edinmiştir ki (Sovyet iktidarı için, proletarya diktatörlüğü için) bu içerik eski ya da yeni tüm biçimlerde kendini göstermeli, sadece yeni değil eski tüm biçimleri de canlandırmalı, ele geçirmeli ve kendine tabi kılmalıdır, ama bunu kendini eskiye uydurmak için değil, eski ve yeni tüm biçimleri Komünizmin tam, nihai, tayin edici ve dönüşü olmayan zaferi için bir silaha dönüştürmek için yapmalıdır.[14]

13 A.g.e., s. 163-164.
14 A.g.e., s. 165.

Yine de bu, *"Sol" Komünizm*'in bu ikinci katmanında tarif edilmese bile anıştırılmış olan, yeni bileşimden yeni örgütlenmeye doğru giden diyalektik yolun yoğunluğunun ve yeniliğinin üstünü örtemez. Bir kez daha, Bolşevik öngörebilme ve önderlik edebilme yetisi tükendiğinde, işçi mücadelesi Lenin'i okumanın ve onun anıştırmalarına patlayıcı bir içerik kazandırmanın filolojik emeğini vermek zorundadır. Bizim filolojimiz de bu yeni işçi mücadelesine, yeni mücadele döngüsüne, onun yeni örgütlenmesine dayanmaktadır.

33
"Sol" Komünizm'den *Ne Yapmalı?*'ya

"Sol" Komünizm'deki zor dengenin kanıtlaması, iki açıdan sınıf mücadelesinin gelişimine yüklenmiştir. Birincisi, metnin olumsuz yanında açığa vurulduğu üzere, Komünist Enternasyonal'in iniş çıkışları, "solculuğa" karşı yürütülen o polemiğin gündeme getirdiği ciddi "sağ" sapmaların tavizsiz bir kanıtı olmuştur, öyle ki enternasyonal işçi hareketinin fiili sürekliliği, geri dönüp tamir etmenin artık imkânsız olduğu bir şekilde kırılmıştır. İkincisi, metnin olumlu yanı, dünyadaki yeni işçi mücadelelerinin yorumunda kendini belli eder. Bu açıdan, Lenin'in "aşırıcıların" bazı pozisyonlarını yeniden yorumlamaya çalıştığı metnin ikinci katmanının bazı uğraklarının, mücadelelerde geniş bir ifade bulduğuna ve doğrulanmış olduğuna dikkat çekmek gerekir. Sonuç olarak, *"Sol" Komünizm*'in iki yanı arasındaki bu ayrılık, sınıf mücadelesinin gelişimiyle ağırlaşmış ve uçlaşmıştır.

Bunun farkında olan bazıları, Lenin'e bir kenara atılabilecek içi boş bir kabuk muamelesi yapmıştır. Böyle yapmak doğru mudur? Geleneğin gerekçelerine, onun itibarına ve işçi hareketinin kurumsal sürekliliğinin alışıldık işlevine bağlı kalırsak, bunu yapmak doğru görünür. Ama diyalektik bakış açısından

bu doğru değildir, çünkü Lenin'in kurduğu zor dengenin iki yanı, sadece işçi hareketinin kurumsal tarihi içinde mevcut olmakla kalmaz, bunlar her şeyin ötesinde işçi sınıfının politik bileşiminde ve bu bileşimin içinde etkin olan gerçek uğraklardır. Burada kurumsal yanın zaferinin geçici olduğu ortaya çıkmış ve yeni bir komünist politik sınıf bileşimi aracılığıyla, ikinci yanın geliştirilmesi, durdurulamaz bir eğilim haline gelmiştir. Öyleyse görevimiz, anti-Leninist polemiğe girişmek değil, işçi mücadelelerinin derinlerine kazı çalışması yapmak ve Lenin'in işaret ettiği eğilimi örgütsel başarıya ulaşacak şekilde ortaya çıkarmaktır. Yani deyim yerindeyse, *"Sol" Komünizm*'den *Ne Yapmalı?*'ya, Lenin'in işçi sınıfının yeni politik bileşimine dair yeni bir stratejik projeyi yeniden temellendirmesine doğru geri gitmektir. Devrimci görev, bu feshedilemez diyalektik öğeyi keşfetmektir. Ama bu görev yine müphem bir şekilde ortaya konamaz. 1969'dan itibaren, devrimci hareketin en bilgili öncüleri arasında "Lenin demeye başlayalım" sloganının dolaştığını hatırlıyorum. Peki bunun sonucu ne oldu? Bazı aforizmaların beceriksizce tekrarı, bürokratik şemanın mekanik yeniden üretimi, teorik geri çekiliş, reformizm pozisyonlarına ayak uydurma... Leninizmin yeniden başlatılmasının izlemesini dilediğimiz eğilim elbette bu değildir. Böyle bir başlangıç, formalizm ile ampirizm arasında dalgalanamaz; bu, kolektif pratiğe, işçi sınıfının politik bileşimine esaslı bir Leninist bağlılık biçimini almalıdır.

Lenin'in zamanından bizim zamanımıza sınıf mücadelesinin geçirdiği değişimlerin tarihsel olarak yeniden kurulmasına ihtiyacımız var. Kaç mücadeleden ve hangi mücadele dönemlerinden geçtik? Elbette, kitlesel işçi figürünün, kendiliğindenlik yoluyla, saldırının başında bir parti önderliğinin eksikliğini doldurduğu, işçiler ve parti arasındaki zor dengeyle ayırt edilen o dönemden sonra, bugün kitlesel eylemlerin "aşağıdan" önderliğinin bu bastırılamaz hareketi ile saldırının işlevleri arasında nasıl bir yeni gelişme saptanabilir? Lenin'in deyişiyle, "sağ ve sol kolun hareketleri" birbirine nasıl eklemlenir? İçinde bulunduğumuz ve uzun vadede baskıcı bir gelişmeden başka bir şey vaat etmeyen sermayenin bu tarihsel krizi, sınıfı yeniden yapılandırmanın yeni mekanizmalarını deniyor. Bu zeminde ve bu bakış açısından, kapitalist inisiyatif nasıl öngörülebilir?

Dahası sınıf mücadelesinin bu yeni tarihsel döneminde, proleter hareketin türlü bileşenleri nasıl yeniden bileştirilebilir ve yapılandırılabilir? Otonomi ve önderlik arasındaki ilişki nedir? Yeni politik sınıf bileşiminin, kapitalist iktidarın operasyonlarını öngörebildikleri ve içsel ve dikey çizgiler boyunca, bu operasyonları peşlerinden kovalayabildikleri ölçüde, proleter otonomi hareketlerine atfettiği önemi hayli vurguladık. Bununla birlikte, bu hareket içinde bir yön hissi nasıl yeniden oluşturulabilir? Bu aşağıdan ve içeriden nasıl zorunlu bir biçimde inşa edilebilir? Doğrudan yeniden temellük ve orta vadede bu temeller üzerinde ikili iktidarın kuruluşu yönündeki proleter eğilimin altını daha önce çizdik. Bu durumda komünizm için işçi ve proletarya diktatörlüğünün uğrakları nasıl kurulabilir ve inşa edilebilir?

Bunlar, karşımızda duran ve kitlelerin pratiğinde bir çözüm bulmamız gereken soruların sadece birkaçıdır. Aslında yeni bir "ne yapmalı?" sorusu bile korkunç derecede karmaşıktır, çünkü Lenin'in de bize öğrettiği gibi, soruların bütünlüğü, içerik ile biçimi koşullandırır ve bunları ayrılmaz şekilde birleştirir. Şimdi sınıfın yeniden örgütlenmesi süreci, bir dizi mühim öncülden başlar ve bunlardan ilki, sınıfın kendi örgütlenmesini yeniden temellük etmesi ve onu doğrudan bir iktidar uğrağına dönüştürmesinin aciliyetidir. Örgütlenme sorunu, Leninist bir şekilde, bu temel tavırlara tam bir bağlılıktan ortaya çıkar ve gelişir. İşçi sınıfı, etkileyici bir olgunluk göstermekte ve özgürleşme tavırlarında ve güç mücadelelerinde, yeni bir ifade edici gücün arayışında olan yoğunlaşmış ve güçlü bir kitlenin arasında, bir örgütlenme eğilimi baş göstermektedir. Bu kitlesel sürecin şiddeti karşısında, hareketlerin bu "jeolojik patlaması"nda eski özlemlerin ve ikonların nasıl bir faydası olabilir? Yine, Leninist diyalektiğin bakış açısından, sadece tekil içerikler ve biçimler üzerinde bütünlüğün egemenliği tarafından değil, aynı zamanda sürecin ve bu sürecin şiddeti, radikal doğasının kendi kendini üreten gücü tarafından belirlendiği haliyle, bu yeni diyalektik kaymayı tanıyabilmemiz gerekir. Yeni "Ne yapmalı?"yı bugün kitleler yazmaktadır: Lenin *"Sol" Komünizm*'in ikinci katmanını kitlelere ve enternasyonal devrimci sürecin şiddetine ayırdığında, tam da bu göreve işaret etmiştir.

Burada eski kendiliğindencilikten ya da "kitlelerin kuyrukçuluğunu yapmak"tan bahsetmiyor olduğumuza dikkatinizi çekmek isterim. Yeni solun örgütlenmesiyle ilgili sürekli denemeler yapmak ve maddi sınıf hareketlerinin inşa etmiş olduklarını, kitleler için açık hale getirme riskini üstlenmek, öznel görevlerdir, ama bunlar "görev"dir, "görevlendirme" değil! İşçi sınıfı, kurumsal işçi hareketinin ellerinden vekaleti aldığında, onu herkesin elinden de almıştır. Mesele sadece kurumsal hareketin "ihaneti"nin açığa vurulması değil, sınıfın politik bileşiminin radikal ve esaslı bir şekilde dönüşüme uğramasıdır. Yine de "ihanet"ten bahsedilecekse, bunun Bolşevizmin orijinal modeline sadık kalınmamasıyla ilgisi yoktur; bu, Lenin'in *"Sol" Komünizm*'de dolayımlamaya çalıştığı iki öğe arasındaki o zor dengeyi, örgütlenmenin sürekli devrimcileştirilmesi yoluyla dolayımlamakta başarısız olunmasıyla ilgilidir. Süreklilik sadece sürekli dönüşüme, yani kitlelerin kendi özgürleşme ve güç mücadelesi süreçlerine katmış oldukları şeyleri öngörebilmenin ve ortaya çıkarabilmenin öznel riskine varabilir. Bu ne "vekalet"tir ne de "ihanet." Yeni bir örgütsel sentezin zemini tanımlanırken bile "vekalet" söz konusu olamaz, söz konusu olan sadece teorik ve pratik öngörünün riski ve dolayısıyla kitle hareketinin kendisinin özgül bir işlevinin gelişimidir.

Bugün izin verilen tek "Ne yapmalı?" pratiği, bütün otonomi uğraklarının şiddetlendirilmesi ise, nasıl ilerleyebiliriz? Lenin'in kendimizi adamamızın en doğru olacağı şey olarak işaret ettiği ve son çalışmasının en çok vurguladığı bu "nihai ve tayin edici" uğrağı düşündüğümüzde birliğe, sadece programın değil, aynı zamanda zamanlamanın birliğine geçiş nasıl mümkün olabilir? Başka bir deyişle, özün bağlantı ve koordinasyon olarak maddi tanımı, Lenin'in materyalist diyalektiğinin tipik bir özelliği olan, üretim anlamında bir hareket tanımına nasıl dönüştürülebilir? Ya da yine başka bir deyişle, bugün, belirli bir politik sınıf bileşimi karşısında, "bileşim-örgütlenme" ilişkisini devrimci bir tarzda "örgütlenme-bileşim" ilişkisine dönüştürecek Leninist bir pratiği nasıl oluşturabiliriz?

Bu soruların ihtiyaç duyduğu yanıtların belki sadece kırıntılarına sahibiz, ama tüm bunlar dağınık bir halde olsa bile, kitlelerin tavırlarında kök salmış durumdadır. Bu tavırların içinde kök salmış olduğu temel doku, işçilerin ve proleterlerin

otonomisidir ve işçilerin otonomisinin *içsel* bir analizinden, mevcut sınıf bileşimine dayalı bir "ne yapmalı?"nın bölümleri açımlanmaktadır. Taktik düzeyinde, ücretler ve maaşlarla ilgili *komünist* (radikal bir biçimde eşitlikçi) *taleplerden*, doğrudan yeniden temellük eylemlerine, iktidarın örgütlenmesi ve yönetimi hareketlerine doğru kesik kesik ama sürekli bir geçiş söz konusudur. Örgütlenme düzeyinde ise, örgütlenme noktalarının çoğulluğu ve tüm mücadele biçimlerinin mevcut çoğulluğundan (Leninist anlamda hem legal hem de illegal), tüm bir inisiyatifin koordinasyonuna ve çatışma uğraklarının birikimine doğru, sıçramalarla ama yine de kesintisiz bir biçimde ilerleyen bir gelişim söz konusudur. İşçilerin otonomisi, sürekli bir örgütsel devrimi yönetebilmeyi öğrenmiş durumdadır. Gücünün dağılması ihtimalinin tehlikesinden korkmamaktadır, çünkü bu moleküler dokunun indirgenemez güç ilişkileriyle can bulduğunu bilir. Bilakis mücadelenin yönetiminde her türlü tedriciliği reddeder, çünkü bu onun gücünü kırar ve sınıfın pekâlâ yönetebileceğini bildiği bir gücün devredilmesini ve temsilini ima eder. Bugün işçi sınıfının farkına varmış olduğu en önemli şey, gücün temsil ve vekalette ortaya çıkmadığı, tersine bizzat sınıfın içinde kurulduğudur. Strateji, yani devrimci diyalektiğin gereksindiği o niteliksel sıçramaya giden yol, temsil sürecine hiçbir şekilde benzemez.

Bu, sınıfın içinde, onun dolaysızlığı ve tikelliği içinde konulması gereken bir süreksizliktir. Öz, üretici bir şey olarak tanınmalı ve bir bağlantı olarak yadsınmalıdır.

Ama bunları söylerken hiçbir sorun çözülmüş olmadı; sadece soruyu sınıfın politik tavırları açısından yeniden tanımlamış olduk. Çözümün mekanizması ancak sınıf bileşimini oluşturan güç ilişkileri karmaşasının, sınıfın tavırları ile kapitalist gelişmeyi bağlayan o çözülmez bağın analizinin daha derinlerine inilirse ortaya çıkabilir. *Emperyalizm* teorisi ile Lenin'in birinci emperyalist savaş sırasında çizdiği ayaklanma stratejisi arasındaki ilişki, Lenin'in kendi dönemine uygun düşen devrimci düşünce yolunun kusursuz bir modelidir. O gün olduğu gibi bugün de analiz, mücadeleler ile kapitalist gelişme, mücadeleler ile kriz, yeniden yapılanma vb. arasındaki karşılıklı bağlantıları izlemelidir. Mücadeleler sermayeye gelişmeyi dayattıkları oranda, bu mücadelelerin iktidarın maddi yapısı-

na içkinliği daha da güçlenmiştir. Daima sınıfsal duruşa sabitlenen ama karşılıklı güç ilişkileri içinde hareketli olan dakik bir analize bu yüzden ihtiyaç vardır. Bugün sermayenin kendi bakış açısından okuyamadığını, biz kendi bakış açımızdan okuma şansına sahibiz. Şematizm, biçimcilik ve irrasyonalizm, sermayenin bütün beşeri ve sosyal bilimlerini sarmış durumdadır; bu bilimler, burjuva radikalizminin daha önce bazı noktalarda takip etmeyi başardığı sömürünün etkilerini tarif edebilmekten bile artık acizdir ve sermayenin, 1930'lara kadar yapabildiği gibi yeniden yapılanmasına ve müdahale etmesine olanak tanımamaktadır. Güç ilişkilerinin mevcut durumu ancak sınıfın bakış açısından açıklanabilir. Sermaye bunu ancak işçi sınıfının duruşunu oluşturan güçleri engelleyici ve baskıcı bir biçimde maniple etme şansını yakaladığında fark edebilir ya da fark etmek zorunda kalır. Buna birçok örnek verebiliriz: enflasyon, çokulusluların devreye sokulması vs. Ama bunun yeri burası değildir. Burada sadece Lenin'in öğretisini kasıtlı ve gayri resmi bir tarzda yeniden ele almak istiyoruz: Sermayenin gelişmeyi kontrol etmek için büktüğü analizi, krizin derinleşmesine yol açacak şekilde çevirmeliyiz.

Böylece Lenin'in pratiğin terse çevrilmesi işlemine daha da yaklaşmış bulunuyoruz. Diyalektik geçiş, sadece bilimsel sınıf bakış açısının tanımlayabileceği, devrimci irade ile kapitalist krizin kesişimi üzerinde temellenir. Bu bakış açısından Leninizm, Marksçı bilimsel analizi proletaryanın bir silahına, kitlelerin cephaneliğine dönüştürebilme yetisidir. Bunun böyle olduğu uğrakları gördük, inceledik ve yaşadık. Şimdi eleştiri ve özeleştiri, tamamen pratik ve kitle temelli olan yeni bir Leninist yorumla süreklilik içinde görevini yerine getirmelidir. Aslında Avrupa ülkelerinde ve özellikle İtalya'da 1960'lar boyunca yaşayıp gördüklerimiz, daha sonra bir saldırı biçiminde olgunlaşacak olan devrimci bir sürece dönük muazzam bir hazırlık deneyimiydi. Bununla birlikte ancak 1905'e dair eleştirel ve özeleştirel analizimizi derinleştirebilirsek, ancak bunu kitleler düzeyinde yapmayı başarabilirsek, devrimci örgütlenme süreci uygun bir biçimde gelişebilir.

İleride bizi korkunç bir dönem beklemektedir. Krizin sermaye tarafından teröristçe kullanılması, devletin baskıcı dönüşümü, gelişme kuralının kesin değişimi, değer yasasının çö-

küşü: Tüm bunları görebiliyoruz ve bunların giderek bize karşı döneceğini de göreceğiz. Direnmek zorunda kalacağız. Lenin'le birlikte proletaryanın tüm silahlarının, özellikle de bir yenilgiler ve ihanetler geleneğinin elimizden almış olduğu o silahların kullanılması gerektiğini yeniden keşfedeceğiz. Ayrıca Marx ve Lenin'in komünizm için devleti yıkmak görevimize ilişkin tanımının, ancak yeni oluşturulmuş bir stratejik projenin tanınmasında ve müteakip bir enternasyonal işçi mücadeleleri döngüsü içinde bulunabileceğini eklememiz gerekir.

Ayaklanma ve özgürleşme sorununu yıkıcı pratik içinde çözmek, siz işçilerin ve öğrencilerin, komünizmin bayrağı altında yürüyen hepimizin görevidir.

Marksizmin önemli bir kesimi de dâhil olmak üzere, burjuva egemenlik teorisinde temellenen pek çok okuma, Lenin'i devletin ortadan kaldırılmasından çok devlet iktidarının ele geçirilmesinin teorisyeni olarak sunmuştur. Lenin'deki parti ve proletarya diktatörlüğü mefhumları, güç istencinin stratejik perspektifi yerine, iktidar istencinin diyalektik mantığı içinden yorumlanmıştır. Oysa Lenin'in en etkili vurgusu, güç ilişkilerindeki çatışma noktalarına, mücadeledeki öznelliklerin değişimlerine uygun olarak, örgütlenmenin de sürekli devrimcileştirilmesi gerektiğidir. Lenin'de örgütlenme, bedenlerin devrimci-oluşunun üretici gücüyle devinir, bu yüzden o daima öznellik üzerine yaratıcı bir çalışma olmalıdır. Antonio Negri, bu derslerinde, Lenin'in perspektifinin mücadeledeki bedenlerin arzuları ve ihtiyaçlarından ayrılamaz olan bu yaratıcı oluşumunu gözler önüne serer. Şimdi "Ne Yapmalı?" sorusu da yeni bir ışık altında görünmektedir. Bu stratejik soru, araçsallaştırma ve özdeşleştirme değil, üretme ve farklılaşma istencinin bir ifadesidir. Negri, Lenin'i günümüzün politik düşüncesine bu Leninist soru temelinde geri kazandırmaya girişir. Ama bu girişim, belki daha da akıl almaz gelecek bir sonuca varmaktadır. Lenin figüründe, şimdi politika da bir öznellik sanatı olarak geri kazanılmakta, çoktandır değersizleştirilmiş olan örgütlenme mefhumu, devrimin edimselliği olarak yeniden canlandırılmaktadır.

www.otonomyayincilik.com
iletisim@otonomyayincilik.com